TOMAY KYRA

Bebírók és gyüttmentek

A városból vidékre költözők motivációi, percepciói
és a költözésük következményei a vidék fejlődésére

L'Harmattan

Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! - Ne add el! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően felhasználható.
https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/

Bebírók és gyüttmentek: A városból vidékre költözők motivációi, percepciói és a költözésük következményei a vidék fejlődésére

'Bebírók' and 'gyüttmentek' [Incomers]: The Motivations and Perceptions of People Moving from Cities to Rural Areas, and the Consequences of Their Move for Rural Development

Tomay Kyra

https://orcid.org/0000-0003-0816-4635

Szociológia / Sociology (12846), Migráció / Migration (12851), Vidékfejlesztési tanulmányok / Rural development studies (12930)

vidéki dzsentrifikáció, migráció, társadalmi beilleszkedés, vidékfejlesztés

rural gentrification, migration, social integration, rural development

ISBN 978-963-646-441-7 (pdf)

DOI: https://doi.org/10.56037/978-963-646-441-7

https://openaccess.hu/

Tomay Kyra

BEBÍRÓK ÉS GYÜTTMENTEK

A városból vidékre költözők motivációi, percepciói és a költözésük következményei a vidék fejlődésére

▪ Tomay Kyra

Bebírók és gyüttmentek

A városból vidékre költözők motivációi,
percepciói és a költözésük
következményei a vidék fejlődésére

L'Harmattan

A kötet az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával „A vidéki dzsentrifikáció szerepe a településfejlesztésben” (FK-138098) projekt részeként valósult meg.

Szakmai lektorok:

Csurgó Bernadett tudományos főmunkatárs,
ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont, Szociológiai Intézet

Dr. habil. Kocsis János Balázs egyetemi docens,
Budapesti Corvinus Egyetem, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

© Tomay Kyra, 2025
© L’Harmattan Kiadó, 2025

TARTALOM

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS 9

BEVEZETÉS 11

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS 15
Város és vidék 15
A vidékre költözés értelmezési keretei: szuburbanizáció, ellenurbanizáció, jóléti migráció és a vidéki dzsentrifikáció 17
Dzsentrifikáció és vidéki dzsentrifikáció 19
Dzsentrifikáció 19
Definíció. 20
A dzsentrifikáció elméleti megközelítése 21
Kínálat-oldali megközelítések 22
Kereslet-oldali megközelítések 23
D. Ley „fogyasztási preferencia”-elmélete. 24
Kritika és szintéziskísérletek 25
Hamnett integrált elmélete 25
Osztály, rend, státuszcsoport, habitus 26
Redfern elmélete a dzsentrifikáns státuszcsoportról 29
A dzsentrifikáció szakaszai 29
Szereplők 31
A dzsentrifikáció következményei 32
A dzsentrifikáció globalizálódása és a várospolitika által generált dzsentrifikáció 33
Vidéki dzsentrifikáció 34
A dzsentrifikációs elméleti keret kialakulása és fejlődése a vidékkutatásban 34
Definíció. 39
Elméleti megközelítések 40
Habituselmélet 41
Hullámok és szakaszok a vidéki dzsentrifikációban 41
A dzsentrifikáció hatásai 41

A KUTATÁSRÓL 47
A kutatás előzményei 47
Kutatási kérdések és hipotézisek 48
Motivációk, percepciók, preferenciák 48
Strukturális hatások vizsgálata: a szakpolitikai és támogatási rendszer, Covid19-járvány, polikrízis hatásai 49
Hatások a településre. 50
Középosztályon belüli elkülönülés 51
Konceptualizáció 53
Az alkalmazott kutatási módszerek 54
Mintavétel 55
Interjúk. 56
Kódolás. 58
Esettanulmányok összehasonlítása. 58
A vidéki dzsentrifikáció nagyságrendje 59
Módszertan 60
Eredmények 61
Az elemzés korlátai. 63

A VIDÉKI DZSENTRIFIKÁCIÓ ESETEI. 65
Káli-medence 65
Őrség 73
Szőlőszem 77
Baranyai sváb falvak 81
Dombosnémeti 82
Dzsentrifikáló hatás 84
Püspöknémeti 85
A sváb falvak vonzereje 87
Erdőbénye 89
Napostó 92

A VIDÉKI DZSENTRIFIKÁCIÓ OKAI. 97
A beköltözők motivációi: Miért mennek?
Miért oda mennek? 97
Személyes élethelyzet változása, életszakaszváltás, Covid-járvány 99
Vonzó tényezők: a természeti környezet szépsége, csend, nyugalom, vidékidill 102
Vonzó tényezők: vidéki életmód 104
Vonzó tényezők: a ház, esztétizálható épített környezet 107
Vonzó tényezők: már meglévő aktív helyi közösség vagy annak kialakítása, a közösségiség megélése, odafigyelés 109
Vonzó tényezők: anyagi megfontolások 113
A nagyváros taszító hatásai 115
A beköltözők vidékképe: Mit vártak a falusi élettől? 116

BEKÖLTÖZŐK ÉS A HELYIEK:
PERCEPCIÓK, HABITUSOK, BEILLESZKEDÉS 119
A beköltözők percepciói a tősgyökeresekről 120
A tősgyökeresek percepciói a beköltözőkről 123
Beilleszkedés 126
Káli-medence 126
Őrség 129
Szőlőszem 131
Dombosnémeti 132
Püspöknémeti 133
Erdőbénye 134
Napostó 136

A DZSENTRIFIKÁCIÓ HATÁSAI: KÖVETKEZMÉNYEK 139
Az ingatlanárak emelkedése és a kiszorítás 140
Kiürülés, skanzenesedés 143
A területhasználat változása 144
Konfliktusok 144
Pozitívumok: falukép, munkahelyteremtés, gyerekek 146
Vidéki dzsentrifikáció és turizmusfejlesztés 147

A VIDÉKI DZSENTRIFIKÁCIÓ VÁLTOZATAI 151

ÖSSZEGZÉS 159

UTÓSZÓ 171

FELHASZNÁLT IRODALOM 173

FÜGGELÉK 185

KÉPMELLÉKLET 205

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönettel tartozom mindenekelőtt Füzér Katalinnak, a PTE BTK Szociológia Tanszék tanszékvezetőjének, valamint Bene Krisztiánnak, a PTE BTK dékánjának, továbbá kollégáimnak, Ragadics Tamásnak, Bognár Adrienn-nek, Bucher Eszternek és Erát Dávidnak, amiért lehetővé tették számomra, hogy egy szemeszteren keresztül ne kelljen oktatási feladatokat vállalnom, és így több időm maradjon a könyv megírására.

Köszönöm valamennyi kollégának, doktorandusznak és egyetemi hallgatónak, akik különbözőképpen bekapcsolódtak a könyv alapját képező kutatásokba, leginkább, de korántsem kizárólag „A vidéki dzsentrifikáció szerepe a településfejlesztésben" kutatócsoportjának: Balogi Annának, Berger Viktornak, Bucher Eszternek, Csurgó Bernadettnek, Füzér Katalinnak, Kovács Teréznek, Nemes Gusztávnak, Orbán Évának, Ragadics Tamásnak, Zámori Eszternek, Zsinka Flórának és Völgyi Bencének, amiért részt vettek ebben az izgalmas pár évben, és terepkutatásaink, valamint tanulmányírásaink során inspiráló beszélgetések és szakmai viták eredményeként jöttek létre a következő oldalakon tárgyalt eredmények és gondolatok. Külön köszönöm Orbán Évának a szöveggondozásban való felbecsülhetetlen segítségét, valamint Csurgó Bernadettnek a szakmai lektorként végzett értékes munkát és diszkussziót. Köszönöm továbbá az elmúlt években a különböző „Településkutatás", „Kutatószeminárium" és „Kutatóműhely" kurzusokon megforduló hallgatóimnak, hogy egy-egy terepkutatás során interjúkat készítve vagy éppen az interjúk feldolgozásába, kódolásába[1] bekapcsolódva segítették a munkámat.

Végül köszönettel tartozom minden barátomnak és családtagomnak, akik az elmúlt évben elviselték a könyvírással járó minden nyűgömet és mélypontomat, volt belőlük jó pár.

„A vidéki dzsentrifikáció szerepe a településfejlesztésben" [FK-138098] című kutatási projekt és a jelen kötet az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, az NKFIH „Fiatal kutató által kezdeményezett témapályázat" [FK-2021] pályázati program finanszírozásában valósult meg.

[1] Az interjúk kódolásában részt vett: Drávecz Virág, Katics Eszter, Peck Borbála, Kovács Vivien és Szakonyi Anikó. Hálásan gondolok rájuk.

BEVEZETÉS

2008-ban a PhD-disszertációmat Budapest belső-pesti területeinek átalakulásáról, az ott tapasztalt dzsentrifikációs folyamatokról írtam. Az akkori munkámmal nagyjából egy időben született Csurgó Bernadett doktori kutatása is, amely később *Vidéken lakni és vidéken élni* címmel jelent meg (Csurgó 2013). Ennek a munkának a munkahelyi vitáján eszméltem rá, hogy a város környéki vidék átalakulásáról gondolkodva Betti nagyon hasonló folyamatokat, szereplőket és élethelyzeteket (is) talált, mint én a belvárosban. Ekkor született meg bennem a gondolat, hogy a dzsentrifikáció kutatását ki kellene terjeszteni a vidéki térségekre, de nem elsősorban az addigra már sokat kutatott szuburbán, város környéki falvakra, hanem azokra a térségekre, mint amilyen az akkori benyomásaink, ismereteink alapján a Káli-medence vagy az Őrség voltak, ahol a „világvégi" kis falvakba költöznek városi értelmiségiek és művészek. Az foglalkoztatott, és foglalkoztat mindmáig, hogy az általuk követett, a városelhagyó középosztályi kiköltözések zömét kitevő napi ingázásra berendezkedő szuburbanizációtól eltérő „atipikus" mozgások mennyiben rokoníthatóak a városi dzsentrifikációs folyamatokkal. Mennyiben alkalmazhatóak a városok dzsentrifikációja során megismert fogalmi keretek, elméleti háttér a vidéki folyamatokra? Mennyiben térnek el vagy hasonlóak az egykor szebb napokat látott, de azóta lerobbant belső városrészekbe és a „világvégi" falvakba költözők motivációi? Mennyiben más az a szereplői kör, aki a belvárosi és aki a vidéki irányba, de eltérő módon költözik, mint a hasonló társadalmi helyzetű, a költözés helyszínét nagyobb anyagi szabadsággal megválasztani tudók többsége? Melyikük mit lát az általa preferált élettérben, mit ad az neki, és a beköltöző mit ad az adott városrésznek/településnek, és mit vesz el attól, miután megérkezett oda?

Az ötlet felmerülését követően hosszú idő telt el, mire a megvalósításra sor kerülhetett. Mindenekelőtt a 2021–2025 között zajló, „A vidéki dzsentrifikáció szerepe a településfejlesztésben" (vezető kutató: Tomay Kyra, azonosító: FK-138098) című kutatás, illetve azt megelőzően a PTE BTK által támogatott „A vidéki dzsentrifikáció hatásai" (vezető kutató: Tomay Kyra) című kutatás keretében 2018–2019-ben és a „Mítosz és realitás, helyi élelmiszerrendszer a »Magyar Provence«-ban – diskurzusok, termelők, vásárlók és társadalomgazdasági hatások" (vezető kutató: Nemes Gusztáv, azonosító: K-129097)

kutatás keretében 2020–2022 között, valamint „A magyarországi német kisebbség identitása és emlékezetkultúrája a múltban és a jelenben" (vezető kutató: Hammer Erika, azonosító: 008-23-PTE RK/13) készült interjúk alkotják a kötet alapanyagát jelentő elsődleges empirikus adatforrást. Nem lehetek elég hálás, amiért velem tartottak kutatótársaim, kollégáim és hallgatóim ebben a hosszú munkában.

Jelen kötet témája tehát a vidéki területekre történő középosztályi, értelmiségi beáramlás: a vidéki dzsentrifikáció feltárása és hatásainak vizsgálata. Közel sem azért foglalkoztam ezzel a témával, mert ezt találtam a legfontosabb vidéki problémának, hiszen mind tudjuk, hogy a vidéket érintő kihívások, problémák közül a hazánkban sajnos szép számban előforduló leszakadó (gettósodó) térségek és az elöregedő, zsugorodó térségek problémája és kiterjedése is jóval nagyobb mértékű, de ezek kutatásával több kiváló kutatócsoport foglalkozik (OTKA kutatások a témában pl. Virág T. F-67782; Váradi M. K-111969; Váradi M. – Virág T., 2015; Nagy E. et al. 2015.). Ugyancsak sokakat foglalkoztató téma a városi szétterülés, a város környéki és szuburbán térségek helyzete (kutatások a témában pl. Csanádi G., K-84051; Kocsis J. B., PD-77410; Vígvári A.). Ugyanakkor a vidéki térségeket illetően korábban nem sok kutatás foglalkozott a kistelepüléseket érintő lakóhelyi dzsentrifikáció vizsgálatával. A Káli-medence kutatása során elsősorban az ideiglenes – fesztiválokra, turizmusra koncentrálódó – középosztályi beáramlás hatását vizsgálták Szijártó Zsolték a 2000-es évek elején (Szijártó 2002), míg az Őrség tekintetében Lányi András kutatásában érintőlegesen foglalkozott a városi értelmiségi beköltözésnek a fenntartható gazdálkodásban betöltött szerepével (Lányi 2010), illetve Csurgó Bernadett és Melanie K. Smith kutatásai foglalkoztak a kulturális örökség és fenntarthatóság témájával a 2010-es évek közepén (Kulturális örökség és fenntartható vidékfejlődés – OTKA 108628). Jelen kötet és a szerző kifejezett célja volt, hogy a nem szuburbán vidéki térségek dzsentrifikációját megismerje. Kiindulópontomat a lakóhelyi dzsentrifikáció, tehát az állandó vándorlások jelentették, de viszonylag korán be kellett látnom, hogy a szezonális (turisztikai és a második otthonokhoz kapcsolódó) migráció legalább ilyen fontos hatással van a vidék átalakulására, ezért a kutatás ezeket is magába foglalja.

A kutatásnak ugyan nem volt tárgya a nyelvhasználat vizsgálata, mégis érdemes egy pillantást vetni a különböző területeken elterjedt kifejezésekre, amivel a városból (vagy bárhonnan máshonnan) érkező beköltözőket illetik. A kötet címében megjelenő „bebíró" kifejezés a Káli-medencéből származik, és igen érzékletesen fejezi ki a tősgyökeres falusiak viszonyát az újonnan érkező városiakhoz. Jellemzően azokat hívják „bebíró"-nak, akik már nemcsak nyaralóval bírnak a településen, hanem ennél szorosabb kapcsolatba kerültek a Káli-medencével, állandó lakosként, vagy kétlakiként akár, de jobban részei a közösségnek, ugyanakkor 10-20-30 év elteltével is „csak" bebírók maradnak, azaz a megkülönböztetés a faluban születettektől, a térségből

származóktól megmarad. A „gyüttment" kifejezés használata elterjedtebb, az Őrségben éppúgy elkerült, ment a tokaji terepünkön, bár szinte gyakrabban használják magukra a beköltözők (időnként a gyüttmaradt formában, erről ld. később), mint az általunk interjúvolt tősgyökeresek. Amiben nagy egyetértés van a beköltözők körében, hogy ezek a címkék és az általuk leírt kategóriák nagyon lassan változnak, a tősgyökeres falusi emberek számontartják, ki az, aki a faluból származik, és ki az, aki választotta azt. *„Azt gondolom, egy-két generációnak el kell telni, mire az ember helyivé vállhat, és nem pedig csak egy gyüttment a településen."* (I208, Erdőbénye) *„És hát azt mondta [egy tősgyökeres], hogy aki gyüttment volt, az az is marad. Tehát itt nem számít, hogy hány esztendő tel el, hány generáció váltja egymást majd, itt akkor is gyüttment marad."* (I223, Erdőbénye) *„Tehát mi ezt így elfogadjuk, tehát hogy így tehát ez természetes, tehát még szerintem a gyerekeink is bebírók lesznek. Tehát generációknak kell eltelni, hogy ide így befogadjanak úgy teljes mértékben, dehogy minket meg ez nem zavar, tehát hogy így azért vagyunk itt, mert szeretünk itt lenni"* – zárja rövidre az egyik káli-medencei interjúalany (I26, Káli-medence). Abban viszont, hogy miként viszonyulnak egymáshoz a tősgyökeresek és a városi beköltözők, már változatosabb mintázatok figyelhetőek meg. Erről is szól ez a könyv.

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

Város és vidék

Város és vidék megkülönböztetésének egyik legkorábbi társadalomelméleti megfogalmazása Tönnies két klasszikus ideáltípusához, a közösség (Gemeinschaft) és társadalom (Gesellschaft) fogalmához vezethető vissza (Tönnies [1887] 1983). E dichotómia szerint a vidék a közösség, a tradicionális hagyományok tereként áll szemben a várossal, amelyet Tönnies az új és modern társadalom tereként ír le. Ehhez az ellentétpárhoz gyakran társul a falu–város kontinuum gondolata, amely szerint e két térforma hierarchikus viszonyban áll, és fejlődési láncként jeleníthető meg (Redfield 1947). Ezzel szinkronban az 1960-as évekig a klasszikus vidékszociológia abból a feltételezésből indult ki, hogy a vidéki társadalom elkülönül a várositól, a vidéki társadalom alapját a mezőgazdasági termelés adja, míg a városi gazdaságra az ipar, később egyre inkább a szolgáltatás dominanciája jellemző, ezzel összefüggésben társadalma is komplex, egymásra utalt és sokszínű. Bár ez a megkülönböztetés számos kritikát kapott az idők során, „mégis az egyik kiindulópontja maradt a kutatásoknak" (Kovách 2012: 37). Az 1960-as évektől többen megkérdőjelezték vidék és város éles szembenállását. Lewis (1949) és Gans (1968) kutatásai megmutatták, hogy a tradicionális vidéki jellemzők (rokonsági kötelékek, személyes kapcsolatok) jelen lehetnek a nagyvárosi környezetben is, míg Pahl (1965) falusi környezetben e jellemzők hiányát mutatta ki (idézi Csurgó 2013).

A vidék, a vidéki társadalmak átalakulásának egyik fontos eleme a vándorlás. A XIX–XX. század során a fejlett országokban az alapvető vándorlási folyamat a fiatalabb és iskolázottabb rétegek elvándorlása volt a vidéki területekről, amely az iparosodással indult meg, de Magyarországon különösen az 1960-as évektől gyorsult fel az erőltetett iparosítás (pull faktor) és a mezőgazdaság kollektivizálása (push faktor) eredményeként. Azonban ezzel ellentétes irányú migráció is tapasztalható város és vidék között. Mindenekelőtt az Egyesült Királyságban és az Egyesült Államokban indult meg viszonylag korán a városokból a vidék felé történő jómódú, magasabb társadalmi státuszú kiáramlás. A korai években elsősorban a város környéki vidéki térségeket érintő szuburbanizáció mellett idővel megjelent a távolabbi vidéki terekbe irányuló dezurbanizáció vagy ellenurbanizáció, amikor városi középosztálybeli csoportok jelennek meg rurális, falusi terekben, akik saját értékrendjüket

vetítik a térre, és jelentős mértékben formálják a falusi társadalmakat (Cloke–Little 1987). Magyarországon ez a folyamat a rendszerváltás után indult meg, de még ma is kevésbé elterjedt, mint Nyugaton.

Mindeközben az 1960-as, 70-es évektől kezdve a modernizáció és az urbanizáció hatására a vidéki terek és a vidéki társadalom olyan átalakulási folyamaton mentek át, melynek során a mezőgazdasági termelés helyét a fogyasztás, a tradicionális közösségi struktúrák helyét a mobilitás vette át. A vidék a mezőgazdasági tér hagyományos szerepe mellett egyre inkább a turizmus és a vidéki életmód vágyott alternatívájaként jelenik meg. A vidékkutatásban megjelent a konstruktivista megközelítés, mely szerint a vidék már nem elsősorban földrajzi hely, hanem szimbolikus és diszkurzív konstrukciók sorozata (Mormont 1987; Cloke 1997). A konstruktivista megközelítés a vidék társadalmi reprezentációját helyezi előtérbe (Csurgó 2013). Mormont (1987) elemzése szerint nem az a kérdés, hogy mi a vidék, hanem az, hogy a társadalmi szereplők hogyan értelmezik azt. A konstruktivista szemlélet alapfeltevése, hogy a „vidék" és a „város" jelentése nem választható el egymástól, hanem kizárólag egymás viszonylatában értelmezhető. Ahogyan a kultúra földrajzi kötöttsége is kérdésessé vált, úgy a „vidék" térhez kötött értelmezése is relativizálódott. Ezáltal láthatóvá válik, hogy a társadalmi és kulturális gyakorlatok, amelyek eltérő eredetűek, ideológiájúak és működésmódúak, nem fedik le egyértelműen a földrajzi tereket (Csurgó 2013: 28). Ez a megközelítés nem azt állítja, hogy a városi és vidéki életmód, attitűdök vagy értékrendek teljesen azonosak lennének, hanem azt, hogy a két fogalom szoros, egymást kiegészítő kapcsolatban áll – tehát csak egymás viszonyában értelmezhetők (Cloke 1997; DuPuis 2006).

A fenti folyamatok eredményeként a vidék ma már nem elsősorban az agrártermelés színtere, hanem kulturális, ideológiai és fogyasztási jelentések hordozója. A vidéket nemcsak mint földrajzi entitást, sokkal inkább mint társadalmi teret vizsgáljuk, figyelembe véve a különböző társadalmi aktorok által neki tulajdonított jelentéseket. A vidék szimbolikus reprezentációja kétpólusú (Csurgó 2013): egyfelől a szegénység és elmaradottság szinonimája, másfelől jelen van a vidék idealizálása, a vidék idilli képe, amelyet főként a városi középosztály alakít ki (Bell 2006), ebben a vidék a nyugalom, tisztaság és természetesség szimbóluma. Ez a vidékidill indítja útjára sokak szerint a városból vidékre költözőket. A turizmus is meghatározó szerepet játszik a vidék átalakulásában. Bessière (1998) szerint a vidék nosztalgikus idealizálása egyre inkább a turizmus eszközévé válik, a táj esztétizálása és a rurális tájak fogyasztásra alkalmassá tétele, akárcsak a helyi identitás turisztikai hasznosítása központi tényezői a vidéki turizmusnak (Bessière 1998; Csurgó 2013).

A kutatások az ezredfordulótól kezdődően egyre inkább azt vizsgálják, hogy a különböző társadalmi szereplők miként értelmezik és érzékelik a vidéket, és ezek az értelmezések mit árulnak el a társadalmi struktúrákról és hatalmi viszonyokról (Csurgó 2013: 23). A vidékszociológia magyarországi irányaiban

is megfigyelhető a társadalmi konstrukciók hangsúlyosabbá válása. Kovách Imre szerint a magyar vidékkép kettős, van egy idilli és egy kritikai oldala: az idilli vidékképben a falu és a paraszti kultúra mint a nemzeti kultúra alapja jelenik meg, a kritikai vidékképben pedig a vidék és a vidéken élők életkörülményeinek problémáján, a modernizáció szükségességén van a hangsúly (Kovách 2003; 2007). Csurgó Bernadett és munkatársai szerint a magyar vidék térstrukturális átalakulása olyan társadalmi tér kialakulásához vezetett, ahol az egyes társadalmi csoportok eltérő módon használják és értelmezik ugyanazt a teret (Csurgó–Kovách–Megyesi 2019). A Covid19-járvány ugyancsak megváltoztatta a városhoz és vidékhez való viszonyunkat, felerősítve a vidék–város dichotómiát. A vidéki tér, a kisebb települések, falvak a biztonság és a szabadság reprezentánsaivá váltak, szemben a „veszélyes" nagyvárosokkal (Csurgó–Kovách 2023), ezáltal felértékelve a vidéki élet és a vidéki – akár második – otthonok szerepét (Sulyok et al. 2024).

A vidékre költözés értelmezési keretei: szuburbanizáció, ellenurbanizáció, jóléti migráció és a vidéki dzsentrifikáció

A városból vidékre költözésnek több, motivációjuknál fogva eltérő formája lehet. Az 1990-es években Magyarországon a városi lakosság folyamatos csökkenésnek, a falusi lakosság pedig folyamatos növekedésnek indult (Csanádi–Csizmady 2002; Kovách – Nagy Kalamász 2006: 161). Ennek hátterében részben a rendszerváltás következtében bezárt munkahelyekről távozni kényszerülő városi lakosság vidékre költözése állt. Az olcsóbb lakhatási és életkörülmények miatt a városi népesség rosszabb anyagi helyzetben lévő része a településlejtőn egy-egy szinttel lejjebb és lejjebb kényszerült akár az agglomeráció olcsóbb részén (Dövényi–Kovács 1999; Csizmady–Győri–Kőszeghy 2019), vagy ennek egy speciális eseteként zártkertekbe (Vigvári 2023), akár az egy-két generációval ezelőtt elhagyott vidéki térségekbe (Ladányi–Szelényi 1997). A falusi népességnövekedést azonban nagyrészt nem a városból kikényszerülők, hanem az onnan elvágyók eredményezték. Az 1990-es évektől jelentkező masszív szuburbanizációs hullám keretében elsősorban a budapesti és a nagyvárosi gazdagabb, képzettebb családok költöztek jobb életkörülmények reményében az agglomerációba (Tímár 1999; Csanádi–Csizmady 2002). A szuburbanizáció tágan értelmezve „a városi népesség és tevékenységek decentralizációja, amely szerves részét képezi az átfogó urbanizációs folyamatnak. Decentralizáció abban az értelemben, hogy az urbánus népesség, a termelő és nem termelő tevékenységek egy része, a tőke, a beruházások a városi központok helyett az azokat övező térségekben koncentrálódnak. És/vagy decentralizáció abban az értelemben, hogy a korábbi városlakók, az üzemek, hivatalok, szolgáltatások stb. bizonyos köre ténylegesen is kitelepül a központokból azok közvetlen

környezetébe." (Tímár 1999: 12.) A lakóhelyi szuburbanizáció „szűkebb" definícióját alkalmazza Kovács (1999: 100), eszerint a lakóhelyi szuburbanizáció „az aktív korú, ingázásra berendezkedő, közép- és az igazán módos rétegekhez tartozó családok fővárosból való kiköltözését jelenti olyan agglomerációs övezetekbe, amelyek legalább két fontos értékkel rendelkeznek: szép természeti környezetben fekszenek és közel vannak Budapesthez". A szuburbanizáció definíciójából kihagyja tehát azokat a költözéseket, melyek Pest megye agglomeráción kívüli részére irányulnak, illetve nem tartanak fenn kapcsolatot a fővárossal (munkanélküliek, nyugdíjasok).

A város környéki vidéktől eltávolodva, az ellenurbanizáció vagy a jóléti és életmód-migráció fogalmi keretét szokták használni. A jóléti és életmód-migráció kutatása az 1970-es évektől vált népszerűvé, elsősorban az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok kutatói körében. Jóléti migráción a relatíve jobb módú, magasabb társadalmi státuszú rétegek által választott, a természeti és a kulturális értékek által motivált mobilitást értik. A jóléti migráció szakirodalma jellemzően a vidékidill elemeire, a természeti és kulturális előnyökre, a rurális környezetben megélhető jobb életminőségre fókuszál (Kocabıyık–Loopmans 2021). A jóléti migránsokat az különbözteti meg a többi bevándorlótól, hogy jellemzően függetlenek a foglalkoztatási lehetőségektől és a helyi gazdasági struktúráktól (Williams–Hall 2000, idézi Balogi 2010). Ezzel szorosan rokonítható az életmód-migráció fogalma (Benson–O'Reilly 2009; 2016), amely egy vágyott új életforma megvalósítását állítja a középpontba. Ehhez gyakran a nemzetközi migráció nyújt megfelelő eszközöket: a viszonylag kedvező anyagi helyzetű nyugat-európaiak és észak-amerikaiak jobb életkörülményekkel, előnyösebb éghajlati viszonyokkal rendelkező térségekbe költöznek. További lehetséges értelmezési keretet jelent a geoarbitrázs fogalma, mely megközelítés azon a megfigyelésen alapul, hogy nem csupán a jómódúak (felső és középosztálybeliek) privilégiuma a migráció. A vidékre költözés hátterében – különösen a válságok idején – a romló egzisztenciális körülményektől, illetve a prekarizációtól való félelem is állhat. Az újonnan érkezők – különösen a külföldi nyugdíjasok – alapvetően a globális Észak és Dél közötti strukturális egyenlőtlenségekben rejlő előnyöket kihasználva relatív életszínvonal-növekedést tudnak elérni a különböző országok és régiók közötti lakóhelyváltással (Hayes 2018). Hayes munkái a migráció dzsentrifikáló hatásaira, a gazdasági, ingatlanpiaci és társadalmi kiszorítás problematikájára is felhívják a figyelmet, ezért érdemes szem előtt tartanunk ezt a megközelítést is.

Mind a szuburbanizáció, mind az ellenurbanizáció (Berry 1976) és a jóléti migráció, azaz a nagyvárosoktól távolabb fekvő vidéki területekre történő kirajzás a városból vidékre költözés egy formájának tekinthető (Kovách 2012). Ebben nem annyira a távolság, mint a megváltozott életút-élmény és a megváltozott életmód játszik szerepet (Csurgó 2013: 89). A falura költözés motivációjának hátterében (a foglalkoztatási lehetőségeken kívül) a városi

ember vidékről alkotott elképzelése áll. Egészséges élet, jó levegő, a természet közelsége, biztonság, nyugalom, közösség, hagyomány. Ezek azok a hívószavak, elképzelések, amelyek a városiakat vidékre költözésre sarkallják. Azonban a „vidékidill" koncepcióját zömmel a városiak hozzák létre, amit a beköltöző értéknek, esztétikusnak tart, az többnyire a tősgyökeres lakosok számára a mindenkori élettér (Csurgó 2013: 52). A vidék társadalmi reprezentációja, illetve a ma emberének életmódja és mobilitási lehetősége egyre inkább vonzó célponttá teszi a városokon kívül eső településeket a költözni vágyók számára.

Habár a jóléti és életmód-migráció kutatói is foglalkoznak a vándorlások célterületekre gyakorolt hatásaival, a vidéki dzsentrifikáció megközelítése hangsúlyaiban kritikaibb: a társadalmi egyenlőtlenségek és a kiegyenlítetlen hatalmi viszonyok szemszögéből vizsgálja a magasabb státuszú városiak vidékre áramlását (Phillips 2010). A vidéki dzsentrifikáció szakirodalma a céltelepülések vonzó tényezőin túl vizsgálja azt az átalakulást is, amelyet az újonnan érkezők okoznak a településen: az épített és természeti környezetnek a „dzsentrifikánsok" által elképzelt vidékidillhez való igazítását (Phillips 1993a), valamint az emelkedő ingatlanárak révén a korábbi lakosok, különösen a fiatalok kiszorulását (Phillips et al. 2020; 2021b), éppen ezért a jelen tanulmány – és az alapját képező kutatások – elsődleges fogalmi kerete a dzsentrifikáció.

Dzsentrifikáció és vidéki dzsentrifikáció

Dzsentrifikáció

A dzsentrifikáció fogalmát a városi szakirodalomban elsőként Ruth Glass használta az 1960-es évek elején a londoni East Enden tapasztalt jelenségek leírására (Glass 1964). Maga a fogalom az angol *gentry* szóból képződött, melyet eredetileg a Jane Austen-regények világából ismert (Redfern 2003) nem arisztokrata származású vidéki földtulajdonos rétegre használtak, utalva annak feltörekvő középosztályi jellegére.[2] Az 1960-as években London zömmel XIX. századi belső kerületeinek egy részében és a hagyományos munkáskerületekben a jobb módúak kiköltözése után ott maradó szegényebb lakosok nem voltak képesek házuk felújítására, illetve az olyan magas lakbérek fizetésére, hogy a háztulajdonosok érdemesnek tartsák modernizálni a lakásokat. Ezt a

[2] A magyar szóhasználatban azonban továbbra is szerencsétlen konnotációkat kelt a dzsentri kifejezésnek a „hétszilvafás nemességre", azaz a XIX. századi lecsúszó, elszegényedő, gyakran értelmiségi vagy hivatalnoki pályára kényszerült, nemesi származású rétegekre utaló történelmi fogalma. A továbbiakban tehát az angol eredeti szaknyelvi jelentéstartalmával azonosított fogalmat értem majd „dzsentrifikáción".

slumosodási jelenséget állította meg, illetve fordította vissza egy kezdetben csak helyi lakáspiaci anomáliának vélt jelenség. Ruth Glass eredeti leírása szerint:

> *„London munkások lakta negyedeit egymás után szállják meg a középosztály tagjai, alsó- és felső-középosztálybeliek egyaránt. A bérleti szerződések lejártakor átvették a szegényes lakóépületeket és szerény házakat – két szoba a földszinten, kettő az emeleten –, és elegáns, drága lakásokká alakították át. A nagyobb Viktória-korabeli házak, amelyek már régebben, vagy csak nemrégiben leértékelődtek es bérházként vagy soklakásos épületként maradtak fenn, újra felértékelődtek. […] Ha a »dzsentrifikáció« folyamata egy kerületben megkezdődik, gyorsan terjed, egészen addig, míg a valahai munkásosztályi lakókat egészen ki nem szorítják, és a kerület társadalmi karaktere teljesen át nem alakul."* (Glass 1964: 17–19, saját fordítás.)

A nyugati szakirodalomban ezt követően a dzsentrifikáció témája több évtizedes virágzásnak indult, széles körű elméleti és módszertani apparátust mozgatva a várossal foglalkozó tudományok körében (Glass 1964; Ley 1986; 2003; Smith–Williams 1986; Zukin 1987; Hamnett 1991; Smith 1996; Redfern 2003; Atkinson–Bridge 2005). A kibontakozó ideológiai vitában nemcsak a liberális humanista és a marxista strukturalizmus, hanem számos más ideológiai álláspont, így a realista (Bridge 1994), feminista (Bondi 1991), posztmodern (Rose 1984) és posztstrukturalista (Mills 1993; Lees 1996) csapott össze a dzsentrifikáció tanulmányozása kapcsán (Phillips 2002b).

Definíció

A dzsentrifikáció a legtöbb meghatározás szerint olyan folyamat, melynek során a város belső részein fekvő korábbi szegény- és munkásosztályi, gyakran etnikai kisebbségek által lakott negyedekbe e részek felújítása révén középosztályi ingatlanvásárlók, bérlők áramlanak be, és a negyed fizikai, demográfiai és társadalmi szerkezete átalakul. Ennél keményebb megfogalmazások szerint nemcsak új rétegek áramlanak be, hanem a korábban ott élőket ki is szorítják, azaz kimondottan lakosságcseréről beszélhetünk (Hamnett 1991; Smith 1996: 32; Tomay 2007; 2008). A dzsentrifikáció kétféle formában történhet, jelentheti a munkásrétegek teljes kirekesztését a már eleve polgári jellegű negyedekből, illetve egy tehetősebb réteg beköltözését a kevert összetételű vagy inkább munkások lakta városnegyedekbe (Smith–Williams 1986; Hamnett 1991).

A dzsentrifikáció tehát összetett folyamat, egyszerre van jelen benne a társadalmi (lakosságcsere) és a fizikai (városrész megújulása) aspektus. A definíciók mindegyike tartalmazza, hogy egy-egy összefüggő területre, környékre terjed ki a folyamat, nem lehet tehát egyes házak dzsentrifikációjáról beszélni, illetve nemegyszer része a fogalomnak a „dzsentrifikációs esztétika", azaz

a régi házak preferálása, döntően azok rehabilitációja, felújítása révén történő megújulásról beszélnek. A definíciók abban térnek el, hogy mennyire veszik szigorúan a lakosságcserét: dzsentrifikáció lehet egy munkásosztályi környék átalakítása középosztályivá, vagy a középosztály nagyobb mértékű beáramlása egy eleve kevert területre (Hamnett 1991). Emellett a nyugati szerzők általában megjegyzik, hogy a dzsentrifikáció során a bérlők arányának csökkenése és a magántulajdonú lakások számának emelkedése figyelhető meg. A dzsentrifikáció okait tekintve az eltérő ideológiai nézőpontok eltérő magyarázatokat adnak arra, hogy az emberek életstílus-kifejezése vagy az egyre inkább globalizálódó tőke mozgatja-e a folyamatot (erről ld. később).

A gyakorlatban a városi dzsentrifikáció sokszor nemcsak spontán lakosságcsere-folyamat, hanem a legtöbbször tervezett, irányított (a városvezetés és magánbefektetők együttműködésével történő) várospolitikai akció eredménye, szorosan kötődik a tágan értelmezett városrehabilitációs, városmegújítási tevékenységekhez (Tomay 2008; Jelinek 2011; 2019).

A dzsentrifikáció elméleti megközelítése

Az elmúlt évtizedekben a dzsentrifikáció jelensége, túlmutatva az általa jelzett folyamaton, ideológiai ütközőpontja lett a várossal foglalkozó tanulmányoknak. A városkutatási szakirodalomban a különböző diszciplínák (közgazdaságtudományi, földrajzi, szociológiai) és elméleti paradigmák (kritikai, neomarxista, neoweberiánus) eltérő álláspontokra jutnak a dzsentrifikáció okait, szereplőit és eredményeit illetően. A dzsentrifikáció fogalmának komplexitása magában rejti az ok-okozat kérdésének különböző lehetséges megközelítéseit is: a fizikai környezet változása a kiváltója a társadalmi változásoknak, vagy egy új társadalmi csoport megjelenése teremt keresletet az ilyen jellegű fizikai változásokra, vagy egymást erősítő tényezőkről van szó, esetleg mindkét feltételnek teljesülnie kell ahhoz, hogy dzsentrifikációról beszéljünk?

A dzsentrifikáció magyarázó modelljeit tekintve alapvetően két nagy irányzat különböztethető meg: az egyik szerint az emberek, a másik szerint a tőke az, ami irányítja a folyamatot. Ennek a kettősségnek számos megfogalmazása létezik: termelés/fogyasztás, tőke/kultúra, kínálat/kereslet, marxista/liberális magyarázatokként szoktak utalni rájuk (Atkinson–Bridge 2005). A megközelítések egyik csoportja az életmód, az életstílus és a kultúrához való viszony jellegzetességeit hangsúlyozza, míg másik csoportja a tőke mozgásának tulajdonítja a dzsentrifikáció megjelenését. Azonban ezen a dichotómián belül is több különböző hangsúlyú megközelítés létezik, az egyes szerzők is többször módosították elméleteiket az idő előrehaladtával, részben a jelenség újabb megjelenési formái, részben az egymással folytatott vita során.

A korai (1970-es évekbeli) elméleti megközelítések közül az ökológiai nagyrészt a folyamatok leírására fókuszált, és kevéssé magyarázta azt. Az invázió–szukcesszió fogalmi keretben történő értelmezés inkább tekinthető általános

leírásnak, arra vonatkozó modellnek, hogy hogyan zajlik egyes társadalmi csoportok kiszorítása és mások benyomulása egy-egy területen, mint magyarázó elméletnek. Az ökológiai megközelítés egyik fő kérdése, hogy milyen a tipikus „dzsentrifikáns".[3] Ennyiben a későbbi magyarázó modellek közül a keresletorientált elméletek előzményének tekinthető, mivel a hangsúly a dzsentrifikáció résztvevőin van, azonban az ökológiai megközelítés nem keres magyarázatot a folyamat kiváltó okaira.

Kínálat-oldali megközelítések

A kritikai megközelítés az általános gazdaságelméleti modellből vezeti le állításait, a termelési móddal magyarázza a városi jelenségeket, a dzsentrifikáció okát ekként alapvetően a tőke működésében látja. A neomarxisták szerint a dzsentrifikáció is az osztálykülönbségek újratermelésének egyik folyamata. A kritikai megközelítés alapvetően kínálatorientált, képviselői szerint a jó elhelyezkedésű, de lepusztult negyedekben rejlő üzleti lehetőség az, ami megmozgatja a befektetők fantáziáját, aminek kihasználásával profitjukat növelhetik, Mivel a belváros közeli területek értéke a dezindusztrializáció során jelentősen lecsökken, miközben fekvésük miatt jóval kedvezőbb bérért/áron lennének értékesíthetőek, egy kiszélesedő különbség keletkezik, melynek feloldása ezen területek dzsentrifikációval történő újrahasznosítása. Szerintük a keresletet is a multinacionális cégek koncentrációja hozza létre néhány városban azáltal, hogy az ilyen cégeknél dolgozó jómódú menedzseri réteg tagjainak lesz fontos, hogy a városban éljenek, ezáltal ők azok, akik „megteremtik" ennek a városnosztalgiának, városreneszánsznak a keresleti oldalát.

A dzsentrifikáció okaira vonatkozó egyik legismertebb kínálat-oldali teória a „bérletiérték-különbözet" (rent-gap) elmélet, melyet Smith fogalmazott meg (Smith 1979; Smith–Williams 1986). Az elmélet szerint a dzsentrifikációt az a különbözet hozza létre, ami a földterület jelenlegi használata mellett elérhető bér és egy jobb használattal elérhető jövedelem között áll fenn. A bérleti értéket a telek és a rajta álló épület együttes értékeként határozza meg, ez az érték idővel változik. Amikor egy épület értéke csökken, nő a bérleti érték különbsége, a tulajdonos részéről pedig ilyenkor az a racionális viselkedés, ha csökkenti az ingatlanba fektetett összeget, nem költ a fenntartásra, így a romlás megindul.

[3] A magyar fordítás ebben az esetben igen szerencsétlen, mindenesetre azokat a társadalmi-kulturális jegyeket keresik, melyek azokat az embereket jellemzik, akik a dzsentrifikációs folyamat révén a terület új lakói lesznek. Ugyanakkor fontosnak tartom megjegyezni, hogy noha a „dzsentrifikáns" kifejezés azt sugallja, mintha aktív alakítóként vennének részt a folyamatban, valójában a beköltözőket sosem az vezérli, hogy dzsentrifikálják az adott városrészt/települést, hanem a saját egyéni vágyaik és lehetőségeik mentén igyekeznek optimalizálni a költözésük célterületét, ekként találnak rá az adott városrészre/településre. Ugyan néhány „dzsentrifikáns" kifejezetten önreflexív a folyamatban betöltött szerepét illetően (ld. később), mégsem érzem méltányosnak, amikor számonkérjük rajtuk a költözéseik következményeit.

Ha a potenciális bérleti díj és az aktuális bérleti díj különbsége megnő, akkor jön létre a bérletiérték-különbözet, ami a dzsentrifikáció elindulásához vezet. Ilyenkor nő a spekulatív befektetői érdeklődés, befektetők vásárolják meg a telket, és új beruházásba kezdenek, ezzel realizálják a potenciális bérleti díjat. A terület értéke ciklikusan változó, először le kell hogy értékelődjön ahhoz, hogy később újra értékessé válhasson. Az elmélet szerint az épített környezetbe való befektetés ciklusos modelljét a tőkeakkumuláció ritmusa és az épített környezet fizikai és ökonómiai élettartalma irányítja, függetlenül a lakáspiactól, egyéni vagy állami cselekvésektől. Smith szerint amikor az emberek találkoznak ezzel az új kínálattal, ennek megfelelően viselkednek, szerinte tehát a keresletet a kínálat vezérli. Kérdése inkább az, hogy miért éppen az adott helyen indul meg a dzsentrifikáció, és miért nem máshol.

Smith ezt az elméletet fejlesztette tovább az 1990-es években a visszavágó/revansista városelméletévé (Smith 1996), mely szerint a középosztály „visszavág", visszahódítja a szegényektől és kisebbségektől azt a belvárost, amit korábban otthagyott. A dzsentrifikáció harc a térért, ugyanakkor a középosztály nem hibáztatható ezért a folyamatért, mivel őket is a tőke és a gazdasági érdekek mozgatják. Az elmélet a kiszorítás egyenlőtlenségére is felhívja a figyelmet. A marxista közgazdaságtan-alapú elméletet kifejtése óta sokat támadták, de megcáfolni nem tudták. Az elmélet ugyanakkor nem magyarázza a dzsentrifikáció jelenségének egészét; a későbbi gondolkodók számára alapvetően az a kérdés, hogy az elméletben foglalt tényezők mennyire marginálisak vagy központi helyzetűek a dzsentrifikáció okai közt.

A másik ide kapcsolódó magyarázat az „értékkülönbözet" (value gap) elmélet, melyet Hamnett és Randolph (1988) fogalmazott meg. Az értékkülönbözet a bérbe adott ingatlan által termelt érték és a magántulajdonú ingatlanérték között áll fenn azokban a periódusokban, amikor az ingatlanárak magasak, és a magántulajdont előnyben részesítő politika van érvényben, miközben az elérhető bérleti díjak alacsonyak. A bérbeadók ilyenkor arra törekszenek, hogy kiaknázzák az értékkülönbözetet azáltal, hogy eladják az ingatlant a magántulajdoni piacon, bátorítva ezzel a dzsentrifikációt.

Kereslet-oldali megközelítések

A kereslet-oldali megközelítések a gazdasági, társadalmi és kulturális tényezőket tartják fontosabbnak; ez a megközelítés a fogyasztási preferenciák megváltozására, az új középosztály megjelenésére fókuszál. A keresletorientált vagy „kulturális" magyarázatok azt vizsgálják, hogyan jönnek létre azok az új fogyasztói preferenciák vagy éppen az az „új középosztály", amely a dzsentrifikációs folyamatot elindítja, azaz hogyan termelődhet ki egy olyan középosztályi kultúrájú és jövedelmű réteg, mely a szuburbán élet helyett a városmagban kíván élni (ld. pl. Ley 1996).

A megközelítés képviselői a dzsentrifikációs folyamat beindulásában az alábbi okokat emelik ki:

- a szuburbanizált élet drágulását, ezen belül is a közlekedés emelkedő energiaárak okozta drágulását;
- a foglalkozási szerkezet átalakulását: a tercier szektor túlsúlyba kerülését, ezáltal a belvárosi munkahelyekhez közeli lakóhely iránti megnövekedett keresletet;
- a „baby-boom" gyermekek felnövésével a kisebb háztartások számának emelkedését és ezzel párhuzamosan egy viszonylag széles fiatal felnőtt generáció hirtelen jelentkező lakásigényét;
- a nők növekvő munkába állását, amely az egyfős vagy gyerektelen párokból álló háztartások számának emelkedéséhez vezetett (Bondi 1991);
- a városi sokszínűség és a történelmi negyedek kulturális felértékelődését;
- a magasan iskolázott, középosztályi fogyasztók preferenciáját a belvárosi, személyesebb jellegű vásárlás, kultúrafogyasztás iránt;
- az egyszülős (általában nők által vezetett) háztartások igényét a belvárosi életmódra, ahol jobban meg lehet osztani a felelősséget, mint a szuburbokban (Rose 1984);
- a technikai fejlődést, melynek eredményeként a felújítások fajlagos költségei lecsökkentek (Redfern 1997);
- végül sok helyen a globalizáció is a dzsentrifikáció oka lehet, amennyiben a multinacionális cégek helyi képviselői a „perifériákon" a város más területeitől szegregált kolóniákban élnek, a városi élet iránti igényük mindenhol egyformán jelentkezik, amit a dzsentrifikáció tud kielégíteni (Atkinson–Bridge 2005).

Ugyanakkor, ahogy Redfern is megjegyzi cikkében (Redfern 2003), attól még, hogy ezek lehetséges okok, nem biztos, hogy valóban okozói a dzsentrifikációnak.

Ezen elméleten belül is több eltérő hangsúlyú irányzat létezik. Az „új középosztály"-elmélet (Ley 1996; Butler 1997) szerint a középosztály kulturális fragmentációjának térbeli leképeződése a dzsentrifikáció. Az elmélet egyik fontos képviselője, Ley szerint ez a középosztály az 1960-as évek kritikai ifjúsági mozgalmaiból nőtt ki, és valami sajátos „genius loci" miatt csoportosul a belvárosban.

D. Ley „fogyasztási preferencia"-elmélete

A Smithszel vitában álló D. Ley (1996) a kulturális és fogyasztási szokások megváltozásával magyarázza a dzsentrifikációt, ugyanakkor számos politikai és gazdasági tényezőre hívja fel a figyelmet. Ley a kései kapitalizmusból (posztindusztriális éra) vezeti le feltevéseit a közgazdaság, a politika és a kultúra dimenzióiban. A dzsentrifikációhoz vezető okok szerinte az alábbiak: 1) a gazdaságban az ipar helyett a szolgáltatások előtérbe kerülése, a fizikai

munka háttérbe szorulása a szellemihez képest; 2) a politikában a laissez faire kapitalizmus helyett a szabályozás, intervenció előtérbe kerülése; 3) a kultúrában a növekedés helyett a minőségre és esztétikumra való törekvés. Szerinte az eltérő kultúrák, környékek eltérő mértékben vonzóak a középosztályi fogyasztók számára, ez hozza létre a dzsentrifikáció iránti keresletet. Magyarázatában a fő faktor, hogy a szellemi dolgozók arányának növekedésével egy „új középosztály" alakul ki, amely keresleti nyomást jelent a belvárosi ingatlanpiacon.

Kritika és szintéziskísérletek

Az 1980-as évek végére néhány szerző (Zukin 1987; Hamnett 1991; Clark 1992) kritikát fogalmazott meg azzal kapcsolatban, hogy a kereslet- és a kínálat-oldali elméletek csak egy-egy oldalát magyarázzák a jelenségnek. Bondi (1999) és Lees (2000) is amellett érvel, hogy a keresleti és kínálati magyarázatok elkülönülése miatt állt meg a dzsentrifikáció magyarázatának fejlődése; szerintük olyan megközelítésre van szükség, ami ötvözi ezt a kettőt. Ennek nyomán az 1990-es években számos kísérlet született a két megközelítésmód szintézisére (pl. Hamnett 1991), legtöbbjük olyan komplex magyarázatot keres a dzsentrifikáció jelenségének kialakulására, mely társadalmi, gazdasági, kulturális és politikai tényezőket is tartalmaz, ezek együttes hatásának történelmileg egyedülálló konstellációjából fakadó jelenségként értelmezik a dzsentrifikációt. Bár a szerzők – gyakran nem szociológusokról lévén szó – magukat nem szokták neoweberiánusként aposztrofálni, úgy gondolom, megközelítésmódjuk alapján bátran tekinthetőek ekként.

Hamnett integrált elmélete

Hamnett (1991) szerint a kereslet-oldali megközelítés „kulturális preferenciái" nem magyarázzák, hogy miért éppen az adott környéken történik meg a dzsentrifikáció, és hogyan lehetséges, hogy a támasztott keresletre végül az ingatlanpiac kínálattal tud válaszolni. A foglalkoztatási szerkezet átrendeződésével és így a fogyasztási preferenciák megváltozásával operáló Ley elmélete elleni egyik legfontosabb érve mégis az, hogy nem képes megmagyarázni, hogyan lehet, hogy a középosztály egy része a belvárosba vágyik, míg más része továbbra is a szuburbokat részesíti előnyben (Hamnett 1991). Ezt emeli ki Smith is, aki szerint ha a posztindusztriális társadalomban egyszerre változnak a preferenciák, azaz társadalmilag meghatározottak, akkor nem létezhetne a dzsentrifikációval párhuzamosan szuburbanizáció is.

Ugyanakkor Hamnett kritizálja Smith elméletét is. Részben azért, mivel a dzsentrifikáció első hullámában részt vevő „pionírok" a legtöbbször még a bankok, ingatlanbefektetők előtt érkeznek egy területre, tehát a tőke mozgását megelőzve is elindul a folyamat, emellett a legfontosabb kritikai megjegyzése,

hogy a Smith elméletének kulcsát jelentő potenciális bérleti érték pont attól függ, mit tartanak kívánatosnak az emberek.

A két fő vitázó fél elméletét áttekintve Hamnett arra a konklúzióra jut, hogy a dzsentrifikáció beindulásához nem elég, hogy nőjön az irodai alkalmazásban álló középosztály, sem az, hogy elég dzsentrifikálható ingatlan legyen; egy sajátos kultúrájú rétegre van szükség, akinek igénye van a városban lakni. Hamnett saját integrált elmélete szerint több tényezőnek egyszerre kell teljesülnie ahhoz, hogy a dzsentrifikáció létrejöjjön. Ehhez először is szükség van azokra a társadalmi változásokra, amelyek kitermelik a potenciális dzsentrifikánsok (magasan képzett, irodai munkát végző stb.) csoportját, emellett fontos, hogy ez a csoport sajátos preferenciákkal rendelkezzen, azaz ne a szuburbokban vágyjon lakni, végül kell hogy legyen olyan terület a városban, ahol bérleti értékkülönbség van. Véleménye szerint tehát a történelmi változás a jelenség alapja.

A dzsentrifikáció feltételei:

1. strukturális átalakulás (posztindusztriális társadalom kialakulása, szolgáltatási szektor erősödése);
2. bérletiérték-különbség az adott területen, emellett megfelelő jelzáloghitelpiac, megfelelő házak, lakások megléte (a hely esztétikája);
3. preferencia-tényező, ami a dzsentrifikáló csoportot beköltözésre motiválja (munkahely, kulturális lehetőségek stb.).

Osztály, rend, státuszcsoport, habitus

További kérdést vet fel az elméletalkotók számára azonban, hogy mitől jelennek meg új lakóhelyi és kulturális-fogyasztási preferenciák a középosztály egy részénél, mivel a párhuzamosan zajló szuburbanizációs folyamatok egyértelműen bebizonyították, hogy nem a középosztály egésze fordul a belvárosok felé. A dzsentrifikáció szereplői a legtöbb meghatározás szerint jövedelmük és iskolázottságuk alapján középosztálybeliek, értékrendjük, kevésbé konzervatív nézeteik, kulturális fogyasztásuk mégis eltér a „régi" (jellemzően a szuburbán életmódot választó) középosztálytól (Gans 1995; Lees 2000). Ezt a preferencia-tényezőt, hogy miként válik a középosztályon belüli distinkció eszközévé a (szuburbán) fősodortól eltérő lakóhelyválasztás, többen is a bourdieu-i habituselmélet segítségével igyekeznek magyarázni (Zukin 1987; Bridge 2001; Butler 2003).

Zukin szerint sem jövedelmüket, sem iskolázottságukat tekintve nem különíthetők el a dzsentrifikánsok a középosztály más részeitől, attitűdjeik, értékválasztásaik azonban eltérőek. Számukra fontos, hogy a régi történeti múltú helyekhez közel éljenek, hogy közel legyenek a munkahelyeikhez, hogy lehetőségük legyen szórakozni a közelben, legyen mozi, színház a környéken, és hogy munka után be tudjanak ugrani valahová egy kávéra vagy sörre. Eszerint azok a középosztálybeliek, akik beköltöznek a belvárosba, habitusukban térnek el a szuburbokban élőktől. A habitus azon öröklött diszpozíciók együttese,

amik meghatározzák, hogyan viselkedünk bizonyos helyzetekben, anélkül hogy tudnánk ezt. Így tarthatók fenn az osztályra jellemző viselkedésminták, ezzel őrzi meg az osztály a státuszát; ehhez az kell, hogy az ízlések öröklődjenek.

Bridge (2001) szerint a dzsentrifikáció kezdeti szakaszában a beköltözők – Bourdieu fogalmi keretében értelmezve – kevesebb gazdasági és több kulturális tőkével rendelkeznek. Azok az úttörők, akik beköltöznek a(z ekkor még lepukkant) belvárosba, habitusukban térnek el a szuburbokban élő középosztálybeliektől. A dzsentrifikációs folyamat elindítói tudatosan a tér szimbolikus dimenziójával fejezik ki ezt az eltérést, amit követ a kulturális fogyasztás más téren történő változtatása is. A rossz állapotú házak vásárlásában (olcsóságuk mellett) az önkifejezés lehetősége rejlik, hiszen azokat saját ízlésük szerint tudják alakítani, létrehozva a dzsentrifikációs esztétikát.

Bridge szerint a tipikus dzsentrifikáns „pionír" az alulfizetett, állami szektorban dolgozó értelmiségi munkavállaló, akinek önmeghatározása jelentősen különbözhet az üzletemberekétől. Ők indítják el a dzsentrifikációs folyamatot, az ő mozgásukat követi a többieké. Kérdés azonban, hogy mitől változik meg a habitus, hogyan lehetséges, hogy a középosztály egy része egyszer csak új preferenciákat mutat. Viszont ha a habitus változásáról beszélünk, annak hátterében tudatos döntés kell hogy álljon, holott a habitusfogalom egyik kulcsmozzanata, hogy nem tudatos viselkedésmintákból áll. Ennek némiképp ellentmond, hogy Bourdieu szerint az osztályok célja a lehető legjobban fenntartani a más osztályoktól való különbözésüket, ami tudatosságra utal. Bridge szerint a habitus *megerősítése* tehát lehet tudatos; szerinte a tudatosult választások befolyásolják jövőbeni választásainkat, amit a racionális döntéselmélettel támaszt alá. Bridge szerint a kulturális választások esetén is alkalmazhatóak a racionális döntéselmélet megfontolásai, így valósulhat meg a haszonmaximalizálás, ami elkülöníti egyik osztályt a másiktól.

A Bridge-féle módosított habituselmélet szerint tehát az adott osztályban (jelen esetben a középosztályon belül) van egy csoport, amely vállalja a nehézséget, hogy viselkedése a habitustól való eltérés miatt látványossá válik. Ez az „új középosztály", a dzsentrifikáció elindítói tisztában vannak társadalmi helyzetükkel, a dzsentrifikáció során pedig a tér szimbolikus dimenziójával fejezik ki ezt az eltérést, amit követ a kulturális fogyasztás más téren történő változtatása is. Az új osztály önreflexív természete mutatkozik meg abban, hogy egyedi minőségre vágynak. Bridge szerint a belváros visszahódítása ebben az értelemben arra a korábbi helyzetre reflektál, amikor a viktoriánus belvárosokban a burzsoázia kezében volt a kulturális dominancia. A rossz állapotú házak vásárlásában az önkifejezés lehetősége rejlik, hiszen azokat saját ízlésük szerint tudják alakítani. Az osztály elkülönülésének fontos része, hogy az épületek megfeleljenek a „jó ízlésnek", ami eltér mind a munkásosztály modernizációs törekvésétől, mind a tradicionális középosztály eleve modern, standard otthonaitól. Miután a beköltöző „városi középosztály" módosította habitusát, kialakította a megkülönböztető ízlésvilágot, a következő beköltözők

döntéseit ez befolyásolja, míg végül a belvárosban lakhatás egy vágyott szimbólum lesz, az új identitás szimbóluma. A „pionírok" döntése persze kockázatos, és ki vannak téve annak a kellemetlenségnek, hogy döntésük látványos.

Butler (2003) szerint létezik egy „metropolitán habitus", amely a nagyvárosi habitus egy szűkebb csoportra jellemző válfaja, és amely elkülöníti a városelhagyó és a városban maradó középosztályt. A metropolitán habitus által jellemzett dzsentrifikánsok magasan iskolázottak, a nagyvárosban dolgoznak, vonzza őket a kulturális infrastruktúra, a diverzitás, de köztük is vannak eltérések: az egyes dzsentrifikált városrészeket eltérő „minihabitusok" jellemzik. Butler és Robson (2001) London dzsentrifikált negyedeit vizsgáló tanulmányukban amellett érveltek, hogy a lakóhely kiválasztásában – az anyagi lehetőségeken túl – fontos szerepe van az életstílus kifejezésének: olyan negyedeket keresünk, ahol hozzánk hasonló emberek élnek. Érvelésük szerint a rugalmas munkarendben, gyakran távmunkában, interneten otthonról dolgozó dzsentrifikánsok számára a földrajzi határok, távolságok elvesztették jelentőségüket, ezáltal a tér és idő összezsugorodott, ami a biztonság hiányának érzetét kelti bennük. Ezt a struktúrahiányt, a magánszféra és a munka világának elkülönítését, kifejezését hivatott szolgálni a dzsentrifikációban részt vevő családok lakóhelyválasztása. Emellett számukra fontos része a dzsentrifikációs folyamatnak egyfajta „nosztalgikus múlt" felépítése, helyi közösségteremtés, helyi értékek megőrzése, újrafelfedezése. Ezt egy relatíve öntudatos stratégiával érik el, gazdasági, kulturális, társadalmi tőkéjük és habitusuk szerint választanak lakóhelyet. Kutatásuk eredményei szerint a „kozmopolita" és a „helyi" identitás ma már nem különül el, a londoni dzsentrifikánsok részei a globális „nagy társadalomnak", amelynek káros hatásait „helyi" megoldásokkal kompenzálják.

Butler a dzsentrifikáció sokféleségére is felhívja a figyelmet: szerinte a Belső-Londonra jellemző, zömmel egyéni és kisbefektetők által létrehozott dzsentrifikáció egy kollektív társadalmi cselekvés eredménye, míg a Docklands nagyberuházása alapvetően a tőke dzsentrifikációja (Butler 2008). Tehát a különböző városrehabilitációs beavatkozások a dzsentrifikáció különböző típusait eredményezik (lásd még Tomay 2008). A Docklands regenerációja a smithi értelemben vett „revansista" dzsentrifikáció példája, míg ahol a kollektív társadalmi cselekvés eredménye a dzsentrifikáció, ott nem egységes a társadalmi tőke alakulása sem, ezáltal helyi habitusok alakulnak ki (Butler 2002). Ez a gondolat társadalomelméleti magyarázatot próbál adni a dzsentrifikációra: egy adott csoport eltérő szemlélete a lakóhely-változtatás motivációja, ezzel szimbolizálják a középosztály más csoportjaitól eltérő habitusukat. Ebben a felfogásban a dzsentrifikáció az új osztálytudat kialakulásának következménye.

Redfern elmélete a dzsentrifikáns státuszcsoportról

Az „új osztály" koncepcióját kritizálta és finomította Redfern (2003). Ő is arra a problémára próbált választ találni, hogy hogyan lehetséges, hogy a dzsentrifikáció résztvevői ugyanabból a gazdasági osztályból származnak, ugyanazok a motivációik, mint a szuburbok lakóinak – az identitás kialakítása és megőrzése a modern világban –, csak abban különböznek, hogy milyen eszközökkel érik ezt el. Redfern szerint a fő problémát az osztály és a státusz megfeleltetése okozza. A szerző definíciója szerint az *osztály* gazdasági kategória, a nem gazdasági tőkéket – pl. Bourdieu kulturális tőkéjét – a weberi státuszcsoport koncepció[4] alá sorolja be. Ezért aztán a szerző szerint a dzsentrifikánsok nem „új osztály", inkább státuszcsoport, nem annyira az attribútumaik, mint attitűdjeik különböznek. Redfern szerint fontos a divat szerepe: a szuburbok lakói és a dzsentrifikánsok különböző *státuszcsoportok* tagjai, a lakhatást pedig státusszimbólumként használják, világosan tudtára adva mindenkinek hovatartozásukat. A dzsentrifikáció lényege szerinte a fogyasztásban és stílusban jelentkező különbség nem a motivációban, hanem a „hogyan" megvalósításában van tehát eltérés a dzsentrifikáns és szuburbán középosztály közt. A dzsentrifikáció során a középosztályi réteg visszafoglalja a belvárost, de ez több is ennél: uralmi gyakorlat. A munkásosztályi lakók kiköltöztetése a kapitalista lakáspiac uralmát jelenti a dzsentrifikánsok számára. A korábbi lakók kiszorítása szerinte a hely-érzet, az identitás megteremtése szempontjából fontos. Redfern konklúziója tehát, hogy a dzsentrifikáció nem egy osztályszerveződési folyamat, a dzsentrifikáns középosztály a köztes helyzettől szenved, ez magyarázza motivációikat, és ez magyarázza a divat fontosságát a modern világban, mely lehetőséget teremt arra, hogy mások legyünk, de ne nagyon mások. Ezt a törekvést tükrözi a ruházkodás, a zenei ízlés, az étteremválasztás, és ez magyarázza az otthon, a szomszédság megválasztását is: olyannak akarjuk, ami mond rólunk valamit. Redfern szerint a dzsentrifikánsok nem azért költöznek a belvárosba, mert *kell*, hanem mert *lehet*, mert megtehetik. Az, hogy vehetnek maguknak lakást, csak szükséges feltétel, de messze nem elégséges. Természetesen emellett fontos a kínálat is, a lakások fejlesztésének lehetősége, ami az identitás- és státuszkifejezés igényével találkozva hozza létre a dzsentrifikációt.

A dzsentrifikáció szakaszai

A városkutatások szerint egy-egy lerobbant városrész divatossá tételében, a dzsentrifikáció megindulásában sokszor szerepe van a művészeknek és

[4] Weber a rendeket vagy státuszcsoportokat elsősorban a fogyasztás módja szerint definiálja, az egyes rendek sajátos életstílust valósítanak meg, a hasonló életstílus egységet hoz létre, még akkor is, ha a rend tagjai eltérő gazdasági körülmények között élnek.

bohémeknek, akik saját helyzetük stabilizálása érdekében költöznek ezen központhoz közeli, de olcsó területekre. Többnyire ők azok, aki divatba hozzák a korábban lepusztult városrészt, ez indítja el az ingatlanbefektetői érdeklődést, beruházásokat, és ezután érkeznek a területre a szélesebb középrétegek (Savage–Warde 1993). Clay (1979) az első szakaszt úttörő dzsentrifikációnak (pioneering gentrification) nevezte el. Az ekkor beköltöző fiatal művészek, „bohémek" jellemzően magasabb gazdasági és/vagy kulturális tőkével rendelkeznek, mint a korábbi lakosság. Ebben a szakaszban sok ingatlan üresen áll, és nem tapasztalható nagymértékű lakosságcsere (Tomay–Völgyi 2022).

A dzsentrifikáció újabb hullámaiban részt vevő szereplők az egyre magasabb státuszú „városi gerillák" (Lees 2000). A magasan iskolázott, magas jövedelmű felső középosztálybeli, gyakran egyszemélyes vagy kis létszámú háztartásokban élő[5] fiatal betelepülők, a yuppie-k[6] belvárosba költözése mögött elsősorban a munkahelyüket jelentő nemzetközi cégek térbeli mozgása, belvárosba telepedése a meghatározó. Clay megfogalmazásában a második szakasz a bővülő dzsentrifikáció (expanding gentrification). Ebben a szakaszban a városrész „lakhatóvá" kezd válni, aminek következtében ingatlanközvetítők kezdik értékesíteni az üresen álló házakat. A környékkel szemben felmerülő pénzügyi kockázat már minimális az első szakaszhoz képest, de a nagyobb befektetők óvatosan fektetnek a környékbe. A lakosságcsere megkezdődik, főként középosztálybeliek költöznek be (Clay 1979).

Clay terminológiájában a harmadik szakasz a serdülő dzsentrifikáció (adolescent gentrification). Ebben a szakaszban az emberek kockázat nélkül költözhetnek a városrészbe, mert már biztos befektetésnek minősül az ingatlanvásárlás. A dzsentrifikánsok összefognak és egyesületet, szervezetet hoznak létre, hogy politikai és/vagy társadalmi nyomást gyakoroljanak a további fejlődés érdekében. A bérleti díjak nagyon magasak, konfliktusok alakulnak ki a beköltözők és az őslakosok között. A környék láthatóan fejlődik, akár még médiavisszhangot is kaphat a városrész (Clay 1979). A negyedik és egyben végső szakasz az érett dzsentrifikáció (mature gentrification). A környék biztonságos, felkapott és jó befektetés lesz. Az őslakosok, illetve az első generációs dzsentrifikánsok kikényszerülhetnek. Lees (2000) szerint az 1990-es évek végétől a globális városokban már kimutatható az 1970-es években dzsentrifikált területek redzsentrifikációja is, azaz a „szuperdzsentrifikáció": ügyvédek, pénzügyi tanácsadók, banki szakemberek és menedzserek beköltözése a korábban dzsentrifikált területekre, akik a belvárosban vesznek ugyan lakást, de érzelmileg nem kötődnek ahhoz, a városon kívül is van házuk, és nagyon mobilak (Tomay–Völgyi 2022).

[5] DINKY = double income no kids yet, azaz gyerektelen kétkeresős háztartások.

[6] A Young Urban Professional rövidítése: a városközpontban, szolgáltató szektorban dolgozó, húszas éveik második felében, harmincas éveik elején járó, jól kereső felső középosztálybeli réteg. A '80-as évek elején megszületett fogalom a korábbi „hippi" ironikus visszhangjaként jelent meg.

Szereplők

Ahogy a dzsentrifikáció újabb és újabb hullámai egymásra következtek, úgy módosult a benne résztvevők köre is. A kutatások szerint a dzsentrifikáció megindulásában, egy-egy lerobbant városrész divatossá tételében sokszor szerepe van a művészeknek és bohémeknek, akik saját helyzetük stabilizálása érdekében költöznek ezen központhoz közeli, de olcsó területekre, többnyire ők hozzák divatba a korábban lepusztult városrészt, ez indítja el az ingatlanbefektetői érdeklődést, beruházásokat, és ezután érkeznek a területre a szélesebb középrétegek (Savage–Warde 1993).

> *„A lakosságcsere fokozatos. Kezdetben jönnek a még anyagilag és művészileg a peremen elhelyezkedő művészek, és általában azok az emberek, akiket szerény anyagi eszközeik, nagy térigényük és az elővárosi házak és élet egyhangúsága arra késztet, hogy a koszos és veszélyes, polgári értelemben lakhatatlan utcákban fokozott érzékenységgel egy másfajta, színesebb élet lehetőségét lássák meg. Megkezdődik a házak, lakások felújítása – az érdekes belső terek iránti igény és a pénzhiány okán általában saját erőből. A New York-i SoHo-beli vagy Lower East Side-i tömeges művészlakásmód kialakulása jól mutatja, hogyan válik az eleinte periferiális életmód- és művészeti mozgalom tömeges ingatlanpiaci mozgássá. Az avantgárd művészeket elkapja a főáram, a városnegyed veszélyes élete pedig nyárspolgári létformává csendesül."* (Bodnár 1996.)

Az első dzsentrifikációs hullámban részt vevő „úttörők" vagy „pionírok" gyakran életformájukban, értékeikben tértek el a szuburbanizált középosztálytól. Hasonló jövedelemszint és iskolázottság mellett (értelmiségi, réteg-, főként kreatív foglalkozásúak) az választotta el őket a középosztály többi részétől, hogy bár nem igazán gazdagok, a lerobbant, de már feljövőben lévő belvárosba költözéssel lehetőségük nyílt egy speciális magas státuszú fogyasztásra, kvázi nagypolgári társadalmi újratermelésre. Ezek az emberek szeretnek gyalog vagy biciklivel munkába járni, ahelyett hogy órákat utaznának szuburbán lakóhelyükről, a bevásárlóközpontok helyett a specializált kisboltokat választják, értékelik a városban elérhető kulturális és szórakozási lehetőségeket (Zukin 1987). Az új középosztály másik specifikumaként az életciklus, életforma szerinti eltérésüket emelik ki a szerzők. Ilyen aspektus például az új háztartásformák (egyszemélyes, „szingli" életmód térnyerése, egyszülős családok, homoszexuális párok, együtt élő fiatalokból álló háztartások) elterjedése (Savage–Warde 1993).

A dzsentrifikációs folyamat újabb hulláma már szélesebb rétegeket érint. Mára már egyre kevésbé jellemző, hogy csak a fehér, középosztályi fiatalok vennének részt a folyamatban, a belvárosok dzsentrifikációjában megjelent a

fekete középosztály[7] és a családos dzsentrifikáció is. A gazdasági átalakulás révén a globális városok, mint London és New York, középosztályivá váltak, ezáltal a dzsentrifikáció egy deviáns középosztályi kisebbségi csoport gyakorlatából a „mainstream" viselkedésmintává vált az értelmiségi középosztály és különösen a kétkeresős, teljes időben dolgozó és emellett gyereket nevelő családok körében (Butler–Robson 2003). Ez utóbbi jelenségre hívja fel a figyelmet Karsten (2003), aki amszterdami kutatásaiban kimutatta a „yupp"-ok, a fiatal, urbánus, értelmiségi szülők megjelenését a belső városrészekben. A szerző szerint ezek a fiatal felnőttek az életciklus következő lépését – a gyerekvállalást – kombinálják a karrierépítéssel és a városi életstílus iránti elköteleződéssel (Karsten 2003). A diplomás nők nagyarányú munkába állása az 1990-es években hangsúlyosabbá tette az utazással töltött időt a lakás kiválasztásában; a szerző szerint elsősorban emiatt erősen orientálódnak a belváros felé. Ráadásul a kulturális atmoszféra, ami körülöleli őket a városban, tovább növeli annak vonzerejét. Mindennapos tevékenységeik elemzése megmutatta, hogy szomszédságuk egy lényegi elem társadalmi integrációjukban, abban, hogy a karrierépítés, gyereknevelés, a kulturális élet iránti figyelem és a társadalmi kapcsolatok működtetése együttesen sikerüljön. Emögött véleménye szerint a nemi szerepek átalakulása, az új – osztályspecifikus – férfi és női identitás kialakulása is felismerhető.

A dzsentrifikáció következményei

Az elméleti megközelítések eltéréseiből fakad, hogy a dzsentrifikáció jelenségét, eredményeit is eltérően értékelik. Az ökológiai megközelítések a dzsentrifikációt mind a város egésze, mind az érintett negyed szempontjából inkább pozitívan értékelik, a folyamat alacsony státuszúakat kiszorító hatását nem tartják olyan drasztikusnak, hivatkozva arra, hogy a hasonló helyzetű, de nem dzsentrifikálódó városrészek is kiürülnek. Véleményük szerint a dzsentrifikáció még mindig „sziget a lepusztultság tengerén", a fő trend továbbra is a kiköltözés és a városok belső részeinek hanyatlása. A városvezetők számára a dzsentrifikáció társadalmi költsége jelentéktelennek tűnik, amikor a városrész lepusztulásáról és csökkenő helyi adókról van szó. Szerintük a kilakoltatás egy szerencsétlen, de szükséges rossz, amit a városközpontok revitalizációjáért el kell szenvedjünk. Azonban az empirikus kutatások szerint a dzsentrifikánsok maguk is az adott városból érkeznek, tehát nem okoznak népességnövekedést, ami rontja az érvelés legitimitását. Az „emancipáló város"-elmélet liberális nézete szerint a dzsentrifikáció kikezdi a hegemonikus kultúra dominanciáját, toleranciára és a másság elfogadására neveli az érintett területen lakókat azáltal, hogy különböző emberek találkozhatnak (Caulfield 1989, idézi Lees 2000).

[7] Lees szerint az új dzsentrifikálók közé tartoznak a Globális Délről származó migránsok, akiket a világvárosok vonzanak, a feketék és más kisebbségiek, akik nem a folyamat áldozatai, hanem aktív résztvevői.

Ugyanakkor többen állítják, attól még, hogy a különféle társadalmi csoportok egymás mellett élnek, egyáltalán nem találkoznak többet, sőt van, hogy éppen az elzárkózást erősíti a dzsentrifikáció (Zukin 1995).

Ezzel szemben a kritikai megközelítés képviselői alapvetően negatívan értékelik a dzsentrifikációt, szerintük nem a város egésze, hanem egy szűk, de nagy hatalmú elit érdekét szolgálja, nem nyújt megoldást a szegénység, az etnikai kisebbségek, idősek problémáira. A társadalmi igazságosság és egyenlőség szempontrendszerét hangsúlyozó megközelítés a dzsentrifikációt olyasmiként látja, ami korrodálja a városi lakónegyedek társadalmi összetételét.

Ugyanakkor gyakran nehéz elkülöníteni, hogy egy általánosabb gazdasági, társadalmi és politikai átalakulás vagy a dzsentrifikáció az, mely megváltoztatja egyes szomszédságok társadalmi képét (Atkinson 2003). Vajon a dzsentrifikáltnak tekintett negyedek valóban dzsentrifikáltak, vagy csak több olyan személy él ott, akiket jellemzően dzsentrifikánsnak tekintünk? Van, akit kiszorítottak, vagy csak kevesebben dolgoznak fizikai munkásként? Ezek a kérdések nemcsak a városi, de – ahogy majd később látni fogjuk – a vidék dzsentrifikációja kapcsán is relevánsak, hiszen a strukturális átalakulás, a mezőgazdasági munka fokozódó háttérbe szorulása ugyanúgy felveti a kérdést: vajon a dzsentrifikáltnak tekintett településeken valóban kiszorítás történt, vagy csak kevesebben dolgoznak a hagyományos mezőgazdaságban?

A dzsentrifikáció globalizálódása és a várospolitika által generált dzsentrifikáció

A dzsentrifikáció nyugati szakirodalma sokáig a fejlett világ globális nagyvárosainak folyamataira fókuszált, és csak az utóbbi évtizedekben került előtérbe a kevésbé fejlett régiók, a posztszocialista államok (Sýkora 2005) vagy a Globális Dél (Atkinson–Bridge 2005; López-Morales 2015) és a világvárosoknál kisebb, regionális vagy közepes nagyságú városok (Kubeš–Kovács 2025) sajátosságainak, esetleges eltéréseinek vizsgálata. Ráadásul a neoliberális gazdaságpolitika térnyerése is egyre inkább előtérbe helyezi a dzsentrifikáció kérdését (Smith 2002; Holm 2024).

A dzsentrifikáció első hullámának megtorpanása után (amelyet sok szerző a gazdasági recesszióhoz köt) az 1990-es években egy újabb jelenségre lettek figyelmesek a kutatók. Ebben a folyamatban a dzsentrifikáció belvárosi revitalizációs hatásainak tudatos kihasználására törekvő várospolitika vált a folyamatok mozgatórugójává. Az elsőként a globális központokban, a világ pénzügyi világvárosaiban tapasztalt folyamatok másolását célzó városrehabilitációs politikák elkezdtek tudatosan törekedni a fiatal középosztály „visszahódítására". Az erre irányuló városrehabilitációs politika ugyan nem mindenhol volt sikeres, a dzsentrifikáció jelensége elkezdett átterjedni a nemzetközi városhierarchiában kevésbé központi szerepkörű, kevésbé prosperáló városokra, illetve a „perifériákra", többek közt a volt szocialista országok

központjaira is. Ezáltal a dzsentrifikáció „lokális anómiából globális stratégiává" lépett elő (Smith 2002).

Különösen az 1990-es évektől megindult második, posztrecessziós dzsentrifikációs hullámban kulcsfontosságú az a várospolitika, amely a dzsentrifikációt a belvárosok gondjainak általános „orvosságaként" alkalmazza. Ebben az időszakban megindult a dzsentrifikáció terjedése a globális városoktól a periféria felé, így megjelent többek közt Kelet-Európában is. Miközben az 1990-es évekre a nyugati szakirodalomban a gazdasági recesszió eredményeként egyfajta elfordulás volt tapasztalható a dzsentrifikáció témájától (Lees 2000). A kelet-európai városokban csak ekkor, a rendszerváltást követően, a piacgazdaság beindulásával teremtődött meg a nyugat-európai fogalmi keretben is értelmezhető dzsentrifikáció lehetősége, és ekkor élénkült meg a tudományos érdeklődés is a városmag újjáéledése és ennek társadalmi hatásai iránt (Smith 1996; Sýkora 2005). A 2000-es évekre nyilvánvalóvá vált, hogy a dzsentrifikáció folyamatosan terjed, méghozzá gyakran várospolitikák segítségével.

Hazánkban a dzsentrifikáció kutatása elsősorban Budapestre koncentrált (Csanádi et al. 2006; 2007; Tomay 2007; 2008; Jelinek 2010; Czirfusz et al. 2015), a vidéki városok kapcsán ritkán került a kutatók érdeklődésének középpontjába ennek folyamata (Tímár–Nagy 2007; Tímár 2019), míg a vidéki dzsentrifikáció kérdésével hazai viszonylatban sokáig egyáltalán nem foglalkoztak.

Vidéki dzsentrifikáció

A dzsentrifikációs elméleti keret kialakulása és fejlődése a vidékkutatásban

Noha a dzsentrifikáció jelenségének széles körű elméleti és kiterjedt kutatási hagyománya van a városkutatásban (lásd az előző fejezetet), a vidékszociológiában csak az utóbbi évtizedekben és viszonylag szűk körben kezdték el felismerni és kutatni (Phillips 1993b; 2004; 2005b; 2010; Hines 2010; Stockdale 2010).

A vidéki dzsentrifikáció az 1940-es évek végén kezdődött a Londont körülvevő „ingázóövezetként" ismert vidéki falvakban (Redfern, személyes közlés). Amikor 1965-ben Pahl az *Urbs in Rure* című könyvében a mezőgazdasági falvakba bevándorló középosztályi ingázók hatását írta le, bár ő maga nem használta a „dzsentrifikáció" kifejezést, olyan kifejezéseket használt, pontosan úgy írta le a városi beköltözők hatásait, ahogy a későbbi szerzők írnak a vidéki dzsentrifikációról (Pahl 1965: 34). A „vidéki dzsentrifikáció" 1977-ben, David Parsons „Rural Gentrification: The Influence of Rural Settlement Planning Policies" című írásában került először említésre tudományos publikációban (Parsons 1977). A legtöbbet idézett, sokak által kiindulópontként tekintett tanulmány azonban nem ez, hanem Martin Phillips „Rural gentrification and the processes of class colonisation" című cikke, amely 1993-ban jelent meg a *Journal of Rural Studies*-ban (Phillips 1993b). Phillips ebben a cikkben arról

írt, hogy a dzsentrifikáció fogalmát főként a várossal hozzuk kapcsolatba, és kevesen foglalkoznak a város és a vidék dzsentrifikációja közötti hasonlóságokkal és különbségekkel. Azt veti fel ebben a tanulmányban, hogy a városi dzsentrifikáció fogalma és annak dinamikusan változó értelmezése mennyiben alkalmazható a vidékre. Phillips alaposan áttekinti a városi dzsentrifikáció körül zajló korabeli polémiákat: Smith (1979), Ley (1996) és Rose (1984) tanulmányai alapján mutatja be a dzsentrifikáció kereslet- és kínálat-oldali magyarázatait, majd azt vizsgálja, hogy mennyiben értelmezhetőek a városkutatásban kialakított, egymással vitázó álláspontok a vidék dzsentrifikációja kapcsán. Phillips amellett érvel, hogy a vidéki dzsentrifikáció akkoriban általánosan elfogadott jelentése, miszerint a középosztály kiszorítja a munkásosztályt, leegyszerűsítő, a vidéki dzsentrifikáció fogalmát éppúgy érdemes kiterjeszteni, ahogy a városi dzsentrifikáció vizsgálatában is megjelent a résztvevők szélesebb köre. A Rose által marginális dzsentrifikánsnak hívott, kevésbé tehetős szereplőket ugyanúgy tudta azonosítani az általa vizsgált angol vidéki beköltözők között, mint a tehetősebbeket; a tőke- és a befektetés-szempontú lakóhelyválasztást (Smith érvelésére rímelve) ugyanúgy tetten érte az interjúalanyok narratíváiban, mint az életstílus és fogyasztás szempontjait (Ley alapján). Ugyanakkor jelentős különbségeket is azonosított a vidéki és városi dzsentrifikáció terén, különösen a háztartási nemi szerepek megoszlásában. Míg Rose (1984) amellett érvelt, hogy a dzsentrifikált életforma nemegyszer könnyebbség a dolgozó anyák időmenedzsmentje szempontjából, addig Phillips a vidéki dzsentrifikánsok körében aszimmetrikus nemi szerepfelosztásokat talált, ahol a nők jellemzően részmunkaidőben dolgoznak, vagy az otthoni reproduktív munkában vesznek részt. Összegezve, a tanulmány arra jut, hogy a dzsentrifikáció sokfélesége tükrözi a társadalmi komplexitást, ezért érdemes a városszociológiában megjelenő diverz értelmezéseket és a fogalom kiterjesztését a vidéki dzsentrifikáció kutatásában is alkalmazni, ugyanakkor a két jelenség közt vannak eltérések, mindenekelőtt a háztartásokon belüli osztálypozíciók és a patriarchális nemi identitások hatása tekintetében.

Annak ellenére, hogy Phillips (1993b) tanulmánya máig a legtöbbet idézett cikk a témában, az 1990-es évtizedben csak elvétve foglalkoztak a témával, a 2000-es évektől vált gyakoribbá a vidéki dzsentrifikációval foglalkozó kutatások és cikkek publikálása, de az igazi áttörésre csak a 2010-es években került sor (Tomay et al. 2025). A vidéki dzsentrifikáció kutatását sokáig a Globális Észak és ezen belül is mindenekelőtt az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok kutatói és tanulmányai dominálták. A vidéki dzsentrifikációval foglalkozó szerzők közül kiemelkedik a már idézett Martin Phillips, aki kezdetben egyedül, majd Darren P. Smithszel közösen a legtöbb (a WOS és Scopus adatbázisában indexált) publikációval rendelkezik a témában (Tomay et al. 2025).

Phillips az első, 1993-as tanulmányát követően későbbi cikkeiben (Phillips 2002b; 2002a; 2005b; Phillips–Smith 2018; Phillips et al. 2021b) is rendszeresen visszatér a városi és vidéki dzsentrifikáció és az arról zajló diskurzusok

közötti különbségek és hasonlóságok taglalására. Tanulmányaiban rendszerint a városi dzsentrifikáció körüli ideológiai viták és elméleti perspektívák adaptálhatóságát, megtermékenyítő voltát hangsúlyozza a vidéki dzsentrifikáció kutatásában, szemben azzal a vidékkutatásban szerinte elterjedt megközelítéssel, melyben a vidéki dzsentrifikációval kevesen foglalkoztak, és egysíkú, leegyszerűsítő értelmezését adták. Például a *Sociologia Ruralis*-ban 2002-ben megjelent „Distant bodies? Rural studies, political-economy and poststructuralism" című tanulmányában (Phillips 2002a) a hagyományos osztályalapú elemzéssel szemben a (vidéki) társadalmi valóság komplexitásához igazodva a megértő integrált (politikai ökonómiai és posztstrukturalista elemeket egyaránt tartalmazó) megközelítések alkalmazását javasolja. Az ugyancsak 2002-ben megjelent „The production, symbolization and socialization of gentrification: impressions from two Berkshire villages" (Phillips 2002b) című tanulmányban is egy átfogó, interpretatív megközelítés mellett érvel, ez esetben Henri Lefebvre *La production de l'espace* című művében kidolgozott (Lefebvre [1974] 1991) triádját („materiális térbeli gyakorlatok", „térreprezentációk" és a „reprezentációs terek") alkalmazva vizsgálja a vidéki dzsentrifikáció materiális, szimbolikus és társadalmi dimenzióját berkshire-i falvak példáján. Lefebvre eredeti kérdése arra vonatkozott elsősorban, hogy miként jön létre a társadalmi tér, és hogy milyen viszonyban vannak egymással a termelés különböző aspektusai (Berger 2018). Az anyagi dimenzió tekintetében a praxist és az észlelést veszi figyelembe: az épített környezet és infrastruktúra, tehát az anyagi világ termelése, illetve az ezekhez kapcsolódó gyakorlati ismeretek képezik e dimenziót. A térreprezentációk a térről szóló rendszerezett tudást takarják, míg a reprezentációs terek a tértermelés harmadik aspektusaként a terek megélését, azaz a lakók, térhasználók által a térhez kapcsolt társadalmi értékeket, hagyományokat, élményeket és vágyakat jelentik Lefebvre-nél (Berger 2018: 128–129). Phillips szerint Lefebvre hármas felosztása azért is hasznos a dzsentrifikáció tanulmányozásában, mert a materiális térbeli gyakorlatok, térreprezentációk és a reprezentációs terek Lefebvre-nél ugyan markánsan különböznek egymástól, mégis összekapcsolódnak és gyakran összefonódnak, akárcsak a dzsentrifikáció eltérő aspektusai. Phillips viszonylag szabadon alkalmazza e hármas felosztást, a materiális dimenziót leginkább a smithi (1979) materiális, tőkevezérelt dzsentrifikációs felfogás kézzelfogható, anyagi megvalósulásaiként értelmezi (pl. ingatlanpiaci beruházások, házak felújítása, új lakóingatlanok építése), míg térreprezentációkon a médiában és politikai diskurzusokban megjelenő szimbolikus konstrukciókat (pl. a „vidékidill" narratíváját) érti, a reprezentációs terek pedig a helyi lakosok életmódjában és társadalmi gyakorlataiban megnyilvánuló identitásformák és értékek dimenziója. Eredményei szerint bár az anyagi dimenzió kisebb-nagyobb mértékben mindig jelen van a vidékre költözés motivációi között, a dzsentrifikációt mégsem lehet leegyszerűsíteni a materiális/gazdasági dimenzióra, a szimbolikus és társadalmi jelentéstartalmak legalább ennyire fontos részei a folyamatnak.

A vidéki dzsentrifikációval foglalkozó kutatások a 2000-es évektől egyre nagyobb hangsúlyt kaptak a társadalomföldrajzi diskurzusban, különösen az ellenurbanizációs fogalmi keretben. Az ellenurbanizáció fő jellemzői – a lakóhelyi mobilitás fokozódása, a vidéki életmód preferenciája és a jómódú, gyakran középosztálybeli bevándorlók megjelenése – új társadalmi és térbeli dinamikákat hoznak létre (Cloke et al. 1995; Phillips–Smith 2018).

Phillips (2002a; 2005b) munkái a dzsentrifikációt a fogyasztás és a termelés komplex kölcsönhatásaként értelmezik. Kiemeli, hogy a vidéki dzsentrifikáció nem érthető meg pusztán a városi minták kiterjesztéseként, hanem sajátos történeti és földrajzi beágyazottság jellemzi. A vidéki térségek posztproduktivista átalakulása (Murdoch–Marsden 1994) – például a mezőgazdaság visszaszorulása, az agrártámogatások csökkenése, illetve a vidéki szolgáltatások racionalizálása – hozzájárulnak ahhoz, hogy a vidék az új középosztály lakó- és életterévé váljon (Stockdale 2010). A szakirodalom ugyanakkor vitát folytat arról, hogy valóban a középosztály dominanciájáról van-e szó, vagy a vidék posztproduktivista strukturális átalakulása a fő kiváltó ok (Marsden–Sonnino 2008, idézi Stockdale 2010). Stockdale (2010) két fontos, azóta is sokat tárgyalt témát érint a „The diverse geographies of rural gentrification in Scotland" című, szintén sokat idézett munkájában. Az egyik téma a kiszorítás (displacement) kérdése, amely Slater (2006) szerint megkerülhetetlen eleme a dzsentrifikáció értelmezésének, míg mások – például Butler (2007) vagy Redfern (2003) – relativizálják annak szerepét, hangsúlyozva, hogy a társadalmi változás nem feltétlenül jár együtt közvetlen kiszorítással. A vidék kontextusában a kiszorítást gyakran a „helyettesítés" (replacement) váltja fel, ahol nem feltétlenül történik meg a közvetlen lakosságcsere, de a társadalmi rétegződés jelentősen átalakul (Stockdale 2010). A másik fontos témája a már Phillips által is felvetett komplexitás, a dzsentrifikációban résztvevők társadalmi sokfélesége.

Phillips (2007) a „Changing class complexions on and in the British countryside" című tanulmányában az angol vidék társadalmi osztálystruktúráját és annak belső rétegződését statisztikai adatok alapján (National Statistics Socio-Economic Classification) vizsgálva arra jutott, hogy a vidéki dzsentrifikáció nem egységes folyamat, az Egyesült Királyságban a középosztály vidéki térhódítása komplex rétegződési mintákat mutat mind térbeli, mind foglalkozási összetétel alapján. A „középosztályi dominancia" diskurzusa számos osztályon belüli különbséget eltakar. Az általa vizsgált adatok szerint az „új középosztály" (pl. szolgáltatási szektor, kreatív iparágak dolgozói) inkább a városközeli vidékeket preferálta, míg a hagyományos kisvállalkozói és földtulajdonosi rétegek inkább a távolabbi falvakban voltak megtalálhatóak. Az „ipari középosztály" (menedzserek, nagyvállalkozók) eloszlása eltér a „szakmai középosztály" (orvosok, ügyvédek) térbeli eloszlásától. Emellett egy új, alacsonyabb fizetésű „szolgáltatási proletariátus" (alacsonyabb státuszú, szolgáltatóiparban dolgozó rétegek) megjelenésére is felfigyelt, akik gyakran a vidéki

turizmushoz, vendéglátáshoz vagy egészségügyi és szociális ellátáshoz kapcsolódó munkákat végeztek.

Ugyancsak a dzsentrifikáció szereplőiről és a kiszorításról gondolkodnak Nelson és munkatársai (2010) „Rural gentrification and linked migration in the United States" című tanulmányukban a vidéki dzsentrifikáció kapcsán amikor azt állítják, hogy a jómódú osztály érkezése nemcsak negatív hatással lehet a befogadó közösség osztálydinamikájára, hanem pozitív hatást is gyakorolhat a dzsentrifikáció szereplői és az ő hatásukra érkező etnikailag eltérő (esetleg transznacionális) munkaerő közötti viszonyra. Nelsonék is utalnak arra, hogy a korábbi tanulmányok alapján a dzsentrifikációt nem egyszerűsíthetjük le a munkásosztály középosztály általi kiszorítására, hanem helyesebb azt állítani, hogy „egy középosztálybeli frakció felvált egy másikat" (Phillips 1993b: 124). A dzsentrifikáció a vidéki közösségeken belüli összetett társadalmi átrendeződéssel jár, elemzésük szerint viszont az osztályfogalmak önmagukban nem képesek megragadni a vidéki dzsentrifikációval összefüggésben bekövetkező társadalmi változások összetettségét. A dzsentrifikálódó vidéki közösségekben mind az osztályok, mind az etnikai összetétel újraképződése zajlik.

Stockdale (2010) szerint ahogy a városi, úgy a vidéki dzsentrifikáció során is felfedezhetőek a folyamat különböző fázisai (az úttörő szakasz és a szuperdzsentrifikáció egyaránt), és ezzel párhuzamosan a résztvevők sem alkotnak egységes homogén csoportot: éppúgy megjelennek köztük a marginális dzsentrifikánsok (Phillips 2002b), mint a jómódú szuperdzsentrifikánsok. A tanulmány kiemeli továbbá – például skót példákon –, hogy a tervezéspolitika szintén meghatározó szerepet játszik abban, hogy milyen típusú ingatlanfejlesztések valósulnak meg, és hogy ezek kiket vonzanak (Stockdale 2010). Végezetül a tanulmány amellett érvel, hogy a dzsentrifikáció egy sokrétű, időben és térben differenciált folyamat, amelyet nem lehet egyetlen elméleti modell alapján értelmezni. A dzsentrifikáció meghatározása során nem elegendő csupán a kiszorításra vagy a jövedelmi változókra koncentrálni; fontos figyelembe venni azokat a helyi tényezőket és társadalmi hálózatokat is, amelyek alakítják a folyamatot. A dzsentrifikáció – különösen vidéki kontextusban – olyan komplex társadalmi-térbeli dinamika, amely egyszerre hordoz strukturális és kulturális jelentéseket, és amelynek vizsgálata hozzájárul a társadalmi rétegződés, mobilitás és identitás mélyebb megértéséhez.

A vidéki dzsentrifikáció iránti érdeklődés a 2010-es évektől robbanásszerűen emelkedett, azóta kutatása világszerte elterjedt: az Egyesült Államoktól Európán és Oroszországon keresztül egészen Kínáig és a Globális Dél országaiig találni a dzsentrifikációs megközelítést alkalmazó szakirodalmakat (Tomay et al. 2025). Ezzel összefüggésben egyre inkább előtérbe kerül, hogy a vidék dzsentrifikációja nem egy egységes jelenség, hanem (ahogy a városé is) térben és időben eltérő módokon jelenik meg, sokszínű és eltérő mintázatokat követhet a világ különböző részein (Phillips–Smith 2018). Ennek kapcsán Martin Phillips és Daren P. Smith (2018) „Comparative approaches to gentrification:

Lessons from the rural" című tanulmányában azt ajánlja, hogy az összehasonlító urbanisztika módszereit alkalmazzák a vidéki térségek dzsentrifikációja kapcsán is. Eredményeik alapján a dzsentrifikáció eltérő mintázatokat mutat az Egyesült Királyságban (ahol gyakran az ingázó középosztály költözik vidékre), az Egyesült Államokban (ahol elsősorban távoli, természeti szépséggel rendelkező területeket érint) és Franciaországban (ahol a „neoruralizmus" és a „periurbanizáció" fogalmai jobban elterjedtek, mint maga a dzsentrifikáció). A vidéki dzsentrifikáció politikai jelentősége is eltérő: míg az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban a „vidéki újjáéledés" részeként is értelmezhető, Franciaországban inkább az agrárpolitikák és a vidéki területek fejlődése kap hangsúlyt. A szerzők rámutatnak arra is, hogy a vidéki dzsentrifikáció gyakran alulreprezentált a tudományos kutatásokban a városi dzsentrifikációhoz képest.

Definíció

A város és a vidék dzsentrifikációja nem egy és ugyanaz a jelenség, a vidéki településeken megjelenő középosztálybeli csoportok leírásakor nem egyszerűen a városi dzsentrifikáció fogalom átvételéről van szó, bár vannak párhuzamok a város és a vidék posztindusztriális átalakulása között (Phillips 1993a). A vidék dzsentrifikációjának lényege, hogy városi felső és középosztálybeli csoportok költöznek természeti és társadalmi értékeik miatt vonzó vidéki településekre, aminek következtében a települések mind gazdasági, mind társadalmi értelemben felértékelődnek, a városi fogyasztók pedig a saját értékeik, stílusuk és vízióik szerint alakítják át a helyi adottságokat, az épített és a természeti környezetet (Tomay 2019; Nemes–Orbán–Tomay, 2022; Tomay–Völgyi 2022). Az egyik legfőbb különbség a vidék és a város dzsentrifikációja között, hogy a vidék dzsentrifikációjában központi figyelmet kap a természet, míg a városi dzsentrifikáció „idillje" az esztétizálható múlttal rendelkező épített környezet. A vidék dzsentrifikációjában nagy szerepet kap, hogy a beköltöző vonzódik a vidéki tájhoz, természethez, növény- és állatvilághoz, mezőgazdasághoz, és ez meghatározza az életmódját is (Csurgó 2013). A dzsentrifikáció szakirodalma a céltelepülések vonzó tényezői és a beköltözők motivációi mellett azt az átalakulást is vizsgálja, amit az újonnan érkezők okoznak a településen: az épített és a természeti környezetnek a dzsentrifikánsok által elképzelt vidékidillhez való igazítását (Phillips 1993b), valamint az emelkedő ingatlanárak révén a korábbi lakosok, különösen a fiatalok kiszorulását (Phillips et al. 2020; 2021b). A vidéki dzsentrifikáció elméleti megközelítése kritikai: a társadalmi egyenlőtlenségek és az egyenlőtlen hatalmi viszonyok szemszögéből kutatja a magasabb státuszú városiak vidékre áramlását (Phillips 2010). Hagyományosan a vidéki dzsentrifikáció fogalmán állandó jellegű beköltözést értünk (Phillips 1993b), ugyanakkor a vidék dzsentrifikációja szoros kapcsolatban van a turizmus vidéki fordulatával, amikor egy-egy vonzó természeti környezetben fekvő település

vagy térség eleinte turisztikai célpontként válik ismertté, majd a városiak által megvásárolt nyaralók, második otthonok egyre inkább elsődleges otthonává válnak az új tulajdonosoknak (Nemes–Orbán–Tomay, 2022), és több átmeneti forma jelenik meg a két jelenség között (Darling 2005; Stockdale 2010; Abrams–Gosnell 2012; Phillips–Smith 2018).

Elméleti megközelítések

Hasonlóan a városi dzsentrifikáció elméleti magyarázó modelljeihez, a vidéki dzsentrifikáció magyarázatában is sokáig elkülönültek a kereslet-oldali és kínálat-oldali magyarázatok (Stockdale 2010; Kan 2021). Bár ma már széles körben elismerik, hogy a dzsentrifikáció a különböző folyamatok kombinációjában jön létre, a vidéki dzsentrifikációval kapcsolatos tanulmányok inkább a kereslet-oldali érveket hangsúlyozzák (Darling 2005; Mamonova–Sutherland 2015). A kereslet-oldali megközelítésen alapuló tanulmányok a fogyasztásra, az új középosztályra, a dzsentrifikánsok értékrendjére, preferenciáira fókuszálnak. Eszerint a dzsentrifikációs folyamat kiindulása a városi lakosok természet és zöldterület iránti növekvő igénye akár rekreációs, akár lakóhelyi céllal (Smith–Phillips 2001; Smith 2002), valamint az autentikus vidékiség és az alternatív életmód megélésének lehetősége (Urry 1995; Smith–Holt 2005; Hines 2010) motiválja a középosztályi vidékre költözéseket. Ez olyannyira jellemző, hogy Smith és Phillips (2001) a vidéki dzsentrifikáció helyett egyenesen a vidéki „greentrification" fogalmát javasolják bevezetni annak érdekében, hogy a bevándorlók zöld iránti keresletét hangsúlyozzák a folyamatban.

Ezzel szemben a kínálat-oldali elméletek alapvetően a kapitalista gazdaság működési logikájában látják a dzsentrifikáció magyarázatát, és a Smith-féle (1996) bérrés-elméletet adaptálják a vidéki térre. Phillips (2005b) a vidéki dzsentrifikációt olyan erőforrások és terek felértékelődésének tekintette, amelyek a tőke számára haszontalanná vagy marginálissá váltak. A vidéki bérrés kapitalizálása figyelhető meg a természet materiális termelésében, amit a szerzők „vadondzsentrifikációnak" neveztek (Smith–Phillips–Kinton 2018).

A 2005-ben megjelent „Differential productions of rural gentrification: illustrations from North and South Norfolk" című tanulmányában Phillips (2005a) amellett érvel, hogy a kínálat-oldali (termelés/tőke oldali) dzsentrifikációs elméletek és a posztproduktivista vidékelméletek között milyen összefüggések, párhuzamok húzhatók. Nelson és munkatársai (2010) is felhívják a figyelmet a vidék gazdasági átstrukturálódásának a dzsentrifikációs kínálat megteremtésében játszott szerepére, hiszen az üresen maradt pajták, a kiürülő parasztházak olcsó ingatlanokat jelentenek a potenciális dzsentrifikánsok számára, miközben a távmunkások és a nyugdíjba vonuló baby boomer generáció a potenciális dzsentrifikátorok csoportját gazdagítja (Nelson–Oberg–Nelson 2010). Emellett a kutatások vizsgálják a dzsentrifikáció vidékre gyakorolt hatását (Stockdale 2010) és az ingatlanpiaci következményeket.

Habituselmélet

A vidéki dzsentrifikáció viszonylatában Smith és Phillips (2001) használta Bourdieu habituselméletét a Pennine-hegység dzsentrifikációjának elemzéséhez két dzsentrifikáns csoport: a falvakba és a távoli külterületekre költözők elkülönítésében. A középosztálybeli vidéki dzsentrifikánsok kapcsán fontos kutatási kérdés, hogy milyen habitussal rendelkeznek. Feltételezhető, hogy habitusukra rányomja a bélyegét a középosztálybeli frakciók sajátossága a társadalmi térben, azaz hogy van reális esélyük a felemelkedésre, de a lecsúszásra is (Bourdieu 2010). Ebből következően feltételezhetjük, hogy e szereplőkben van egyfajta érvényesülési igény, melyet különféleképpen próbálhatnak meg érvényre juttatni, többek között a lakóhelyük megválasztásával vagy akár vállalkozás indításával, amelyhez a lakóhely-változtatás során felszabaduló értékkülönbözet adhatja az indulótőkét. A térbeli diszpozícióik, avagy térbeli habitusuk kapcsán pedig releváns kérdés, hogy milyen terek/helyek iránt éreznek affinitást, és melyek iránt nem; hogy milyen térbeli gyakorlatok, rutinok komfortosak számukra. A térbeli habitus és a sajátosan középosztálybeli aspirációk alapján feltételezhető, hogy a csoport az „őshonosoktól" eltérő térbeli habitussal és ennek folytán eltérő térbeli gyakorlatokkal, mindennapi térbeli rutinokkal és eltérő térbeli akciórádiusszal jellemezhető (Tomay–Berger 2024).

Hullámok és szakaszok a vidéki dzsentrifikációban

Ahogy azt Stockdale (2010) is felismerte, a vidéki dzsentrifikációban is eltérő fázisokat, szakaszokat figyelhetünk meg. A vidéki dzsentrifikáció elindulásában ugyancsak gyakran kapnak szerepet művészek, szabadúszó kreatívok, értelmiségiek. A művészek több okból költöznek vidéki környezetbe: sokan elutasítják a monoton városi életet, inkább a kulturális sokszínűséget kedvelik, bohém életmódúak, és függetlenségre vágynak (Qian–He–Liu 2013: 334). Nem ritka az, hogy a kiköltözés a kulturális ellenállás kifejezése (lásd Szijártó 2000). Inkább kulturális, mint anyagi tőkével rendelkeznek, ezért is mennek gyakran „lerobbant, elhagyott" helyekre, ahol olcsó a lakhatás, és van tágas tér műteremnek (Qian–He–Liu 2013: 334). Az ezt követő szakaszokban különböző középosztályi frakciók vesznek, vehetnek részt akár a marginális, akár a jobb módú rétegekből (Phillips 2002b; 2007; Stockdale 2010) egészen a magas jövedelmű szuperdzsentrifikátorokig.

A dzsentrifikáció hatásai

Amikor trendszerű migráció indul meg egy vidéki község irányába, az mindenképp jelentős változásokat eredményez a falu életben. Főleg így van ez, ha magas státuszú, jó érdekérvényesítő képességekkel rendelkező beköltözőkről

beszélünk (Tomay–Völgyi 2022). A dzsentrifikáció következtében elindul a vidéki társadalom középosztályosodása, a közösségi élet megváltozik, és a település hatalmi viszonyai átrendeződnek (Csurgó 2013: 177). A vidékiség gazdasági és társadalmi értelemben is felértékelődik, és olyan tradíciók élednek újra, amelyek akár már az őslakosság körében is elvesztek, ezenkívül megváltozik a társadalmi együttélés is (Csurgó 2013; Tomay 2019). Megváltoznak a szabadidős szokások, a helyi kiskereskedelemi tevékenység, a fogyasztási mintázatok, és nő a helyi telkek és ingatlanok értéke (Solana-Solana 2010: 508). A dzsentrifikánsok a saját képükre próbálják formálni a települést, bevonódnak a helyi politikába és civil életbe (Csurgó 2013; Tomay–Berger 2024). A vidéki terek aktív formálása és a helyi lakosok lehetőségterének strukturálása miatt a vidéki dzsentrifikáció nem súrlódásmentes, hasonlóan a nagyvárosi dzsentrifikációhoz. A dzsentrifikáció szinte elkerülhetetlen hozadéka a tősgyökeresek és a beköltözők közötti konfliktus, mely az eltérő életmód, értékrend és érdekek következménye. A megemelkedett ingatlanárak közvetlenül kiszorítják a helybéli lakosságot, leginkább a fiatalokat és a gazdaságilag, társadalmilag vagy kulturálisan hátrányos helyzetű csoportokat az ingatlanpiacról (Guimond–Simard 2010), illetve a magas árak egy szűrőt képeznek a potenciális beköltözők felé. Ezáltal idővel a magas státuszúak társadalmi homogenitása jön létre (Solana-Solana 2010: 508). A helyi szolgáltatások elkezdik a fizetőképesebb, magasabb státuszú lakosokat megcélozni, ezzel esetenként ugyancsak kizárva az őslakosokat (Csurgó 2013: 179).

A magasabb jövedelmű csoportok megjelenése a vidéki területeken polarizálhatja, marginalizálhatja és/vagy kiszoríthatja a viszonylag alacsonyabb jövedelmű csoportokat (Smith–Phillips 2001). A kiszorítás jelensége ugyanakkor vitatott téma. A szerzők egy csoportja szerint a kiszorítás nem minden esetben a dzsentrifikáció kulcsfontosságú eleme (Guimond–Simard 2010), míg mások szerint a dzsentrifikáció folyamatának elengedhetetlen eleme a kiszorító hatás (Sutherland 2019). Sőt vannak, akik amellett érvelnek, hogy a dzsentrifikáció jótékony hatással lehet a helyiekre (ld. Qian–He–Liu 2013; Kan 2021). Stockdale (2010) ezzel szemben amellett érvel, hogy ha a dzsentrifikáció fogalmát a kiszorító hatásra való reflexió nélkül használjuk a vidéki folyamatok tanulmányozásában, akkor könnyen összefolyhat más folyamatokkal, ugyanakkor azt is megjegyzi, hogy nem lehet a dzsentrifikáció kizárólagos jellemzőjeként tekinteni a kiszorításra, van, amikor nem következménye, hanem előzménye a folyamatnak. Stockdale megkülönbözteti a kiszorítást *(displacement)* és a helycserét *(replacement):* az előbbi akkor következik be, amikor a jómódú városi beköltözők felvásárolják a hagyományos parasztházakat, ezáltal a helyiek – zömmel a fiatalok – nem jutnak ingatlanhoz a településen, így kiszorulnak az ingatlanpiacról és a településről is. Az általa „helycsereként" leírt másik folyamat egy gazdasági szerkezetváltással indul: a mezőgazdaság hanyatlása és a helyi lakosság elköltözése, a település kiürülése ez esetben megelőzi a jómódú városiak beköltözését, ezáltal a dzsentrifikációs folyamat már

nem feltétlenül jár az alacsonyabb jövedelműek kiszorulásával (Stockdale 2010; Váradi et al. 2025).

Ezt a gondolatot viszi tovább az a tanulmány, melyet Phillips és munkatársai (2021a) „Re-placing Displacement in Gentrification Studies" címen jelentettek meg. A szerzők amellett érvelnek, hogy – a városi dzsentrifikáció kutatását követve – foglalkozni kell a dzsentrifikációs kiszorítás időbeliségével. Leírásuk alapján a „klasszikus" dzsentrifikációs modellben (ld. Glass 1964) az újonnan érkező középosztályi beköltözők szorítják ki *(displacement)* a korábban ott élő munkásosztályi lakókat. Ezzel szemben pl. Hamnett (2003) szerint a gazdasági és társadalmi átstrukturálódás és a posztindusztriális átalakulás következtében már eleve elköltöző munkásosztály elhagyott ingatlanjaiba érkeznek meg a középosztályi új beköltözők *(replacement)*. Végül a Smith (1996) nevével fémjelezett neomarxista megközelítés egy tőkekivonási és (újra)befektetési ciklusként tekint a dzsentrifikációra, ahol a tőkekivonás miatt lerobbant városrész és épületállomány az alacsony jelenlegi és magas potenciális bér miatt *(rent-gap)* válik vonzóvá az újbóli tőkebefektetés számára, ebben a hullámban érkeznek a középosztályi beköltözők is, ezáltal kiszorítva a korábban helyben élő munkásréteget. A folyamat első felében zajlik a dzsentrifikáció előkészítése, a második felében a munkásréteg befektetésen keresztüli, direkt és az ingatlanpiaci verseny által indukált kizáró kiszorítása a dzsentrifikáció részeként.

Philips és munkatársai a városi szakirodalom áttekintését követően Peter Marcuse (1985; 1986) írásait használják a dzsentrifikáció kiszorító hatásainak többdimenziós és az időbeliségre érzékenyebb konceptualizációja érdekében. Ez alapján tanulmányukban megkülönböztetik a tőkekivonásos kiszorítást *(disinvestment displacement),* amely a dzsentrifikáció megindulását megelőzően következik be, az újrabefektetési kiszorítást *(reinvestment displacement),* a közvetlen kiszorítást *(direct displacement),* amely a dzsentrifikáció időpontjában következik be, a lánc-kiszorítást *(chain displacement),* amely a dzsentrifikációt megelőzően és azt követően is megtörténhet, a kirekesztő kiszorítást *(exclusionary displacement),* valamint a kiszorítási nyomást *(displacement pressures),* amely a dzsentrifikáció megindulása után következik be. Továbbá felhívják a figyelmet arra, hogy a kiszorítás nemcsak a lakhatási, ingatlanpiaci típusú kiszorítás során következhet be, hanem a munkakörülmények megváltozása, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés, valamint szimbolikus, praktikus és érzelmi módon is.

A vidéki terek aktív formálása és a helyi lakosok lehetőségterének strukturálása miatt a vidéki dzsentrifikáció nem súrlódásmentes, hasonlóan a nagyvárosi dzsentrifikációhoz. A dzsentrifikáció szinte elkerülhetetlen hozadéka az őslakosok és a beköltözők közötti konfliktus, mely az eltérő életmód, értékrend és érdekek következménye.

Mindezek alapján az látszik, hogy a vidéki dzsentrifikáció szakirodalma hasonló kérdéseket feszeget, mint a jelen kötet is, azaz: 1) miben hasonlít és miben

1. ábra. A dzsentrifikáció és a kiszorítás időbelisége Phillips et al. 2021a: 69. oldal alapján (saját fordítás)

a) Klasszikus dzsentrifikáció (Glass 1964 alapján)

b) Helycserés dzsentrifikáció (Hamnett 2003 alapján)

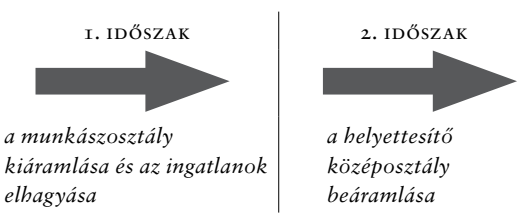

c) Kínálat-oldali dzsentrifikáció (Smith 1996 alapján) és a kiszorítás változatos formái

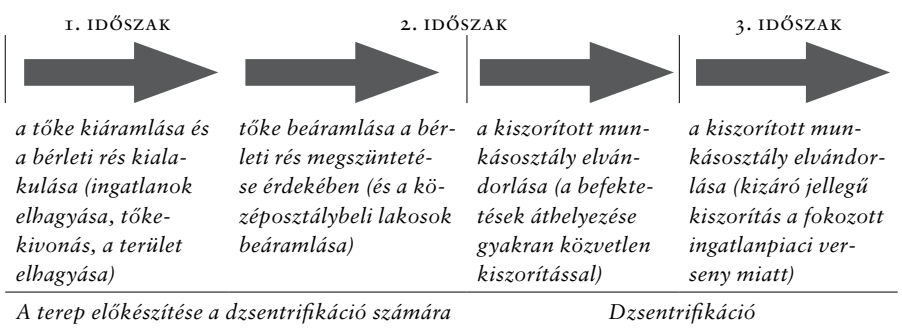

tér el a város és a vidék dzsentrifikációja; 2) hogyan jellemezhető a vidéki dzsentrifikációban résztvevők köre, ha finomabb bontásban tekintünk rájuk, mint hogy a „középosztály" tagjai; 3) miben és mitől mások a mobilitási preferenciáik, 4) szükséges-e, hogy közvetlen kiszorítás, lakosságcsere történjen ahhoz, hogy dzsentrifikációnak tekintsük a folyamatokat, vagy lehetséges más típusú kiszorítás is (pl. a korábban kiürült, elnéptelenedett településekre történő beköltözés vagy éppen a mezőgazdasági tevékenységek és jelleg kiszorulása révén)?

Kérdés azonban, hogy ezek a zömmel városi (és alapvetően jóléti nyugati országokban megfigyelt jelenségekre épülő) dzsentrifikációs elméletek menynyiben illeszthetők a (hazai, posztszocialista) vidéki térségekbe költöző középosztályi dzsentrifikánsokra.

A KUTATÁSRÓL

A könyv alapját képező kutatás(ok) témája a vidéki területekre történő középosztályi, értelmiségi beáramlás: a vidéki dzsentrifikáció feltárása és hatásainak vizsgálata. A könyv gerincét a 2021–2025 között zajló, „A vidéki dzsentrifikáció szerepe a településfejlesztésben" (vezető kutató: Tomay Kyra, azonosító: FK-138098) című kutatás alkotja, amit tulajdonképpen már 2018–2019-ben megkezdtünk a PTE BTK által támogatott „A vidéki dzsentrifikáció hatásai" (vezető kutató: Tomay Kyra) című kutatás keretében. Emellett lehetőségem volt bekapcsolódni a „Mítosz és realitás, helyi élelmiszerrendszer a »Magyar Provence«-ban – diskurzusok, termelők, vásárlók és társadalomgazdasági hatások" (vezető kutató: Nemes Gusztáv, azonosító: K-129097) című kutatásba, ahol a dzsentrifikációs fogalmi keret és az ezen alapuló elemzések szintén jelentős teret nyertek. A Káli-medencében 2020–2022 között készült interjúk közül 50 került feldolgozására a dzsentrifikációs szempontrendszer mentén.

A kutatás előzményei

Hazai vonatkozásban a kutatás vidékszociológiai és kultúrantropológiai gyökereinek tekinthetőek Szijártó Zsolt, valamint Csurgó Bernadett és Nagy Kalamász Ildikó kutatásai a Káli-medence, Művészetek Völgye és az Etyeki Bor- és Gasztronómiai Fesztiválok kapcsán (Szijártó 2000; 2002; Csurgó – Nagy Kalamász 2007). Ezekre támaszkodva vizsgálta az erdőbényei Bor, mámor, Bénye fesztivál helyi fogadtatását Kovács Teréz és Bodnár Zsuzsa (2016). Ezek azonban elsősorban az ideiglenes – fesztiválokra, turizmusra koncentrálódó – középosztályi beáramlás hatását vizsgálták. A vidék dzsentrifikációjának értelmezési keretét alkalmazta Csurgó Bernadett a város környéki vidék vonatkozásában a Buda környéki falvak vizsgálatában, a városból kiköltözők vidékképének, -reprezentációjának értelmezésében (Csurgó 2013). Kovách Imre a hazai vidék jelenkori folyamatai között leírja a középosztály jelentős presztízs- és státuszemelkedéssel járó vidékre költözését, mely minőségileg eltér a szuburbanizációtól. Habár ő ezt a folyamatot nem a dzsentrifikációs

fogalomkeretben értelmezi, maga a jelenség szerinte is tetten érhető a magyar vidék vonatkozásában (Kovách 2010).

A kutatás másik gyökerét város és környéke migrációs folyamataival (szuburbanizáció, dzsentrifikáció) kapcsolatos, az ELTE TÁTK Városi és Regionális Kutatások Központja keretében zajló kutatások, valamint a Budapest belső kerületeinek dzsentrifikációjáról írt doktori disszertáció és a kapcsolódó kutatás jelentette (Tomay 2008), melynek keretében megismerkedtem a dzsentrifikációs elméleti keret városi vonatkozásaival, és tapasztalatot szerezhettem annak empirikus kutatásában. Ez a háttér nagyon sok párhuzamosság meglátásában és megértésében hasznomra volt.

Kutatási kérdések és hipotézisek

Motivációk, percepciók, preferenciák

A kutatás célja volt egyfelől megismerni azoknak a városi értelmiségieknek a vidékpercepcióját, motivációit és preferenciáit, akik a nagyvárosi vagy éppen város környéki lakóhelyüket vidékire, „falusira" cserélik. Mit látnak ebben a vidéki tájban és társadalomban vonzónak a maguk számára, és miért pont egy adott települést választanak költözésük helyszínéül?

A korábbi szakirodalom alapján a városról vidékre költözők motivációi között szerepelnek vonzó (pl. a vidékidill vonzereje [Földi 2000] és taszító (pl. közbiztonság, környezetszennyezés negatív folyamatai [Tímár–Váradi 2000]) faktorok is. A jelenség kiváltó okai között emellett szerepet kapnak strukturális tényezők: a foglakozási szerkezet változása, a szolgáltatásokban dolgozó, és a kevésbé helyhez kötött munkát végzők arányának a megnövekedése, a térbeli mobilitás felgyorsulása és tömeges hozzáférhetősége, a kommunikáció technikai fejlődése, ami áthidalhatóvá teszi a nagyobb távolságokat is, és a mentalitás változása, a vidék megváltozott értéke is.

A kutatások azt mutatták, hogy a vidékre költözők igénye a nosztalgiára és az autenticitásra tipikusan késő modern és posztmodern jelenségek (Csurgó 2014; Csurgó et al. 2016; Csurgó–Hindley–Kay 2019). Szijártó (2002) a Kálimedence esetét tanulmányozta, ahol a beköltöző művészek közössége újradefiniálta, átszervezte és újjáépítette a hely imázsát, identitását és a helyi közösséget, új forrást biztosítva a további bevándorlás és turizmus számára. A bevándorlók saját elképzeléseik alapján teremtették (újjá) a vidéket, amelyben a vidékidill és nosztalgia fontos szerepet játszott. A vidékre költözést a biztonság, a nyugalom, a természetes környezet iránti (posztmodern fogyasztói) vágy is magyarázza (Kovách 2010: 78).

A dzsentrifikáció keresleti oldalán az „új középosztály" – vagy státuszcsoport – helykeresése áll, összefüggésben azzal, hogy a szegregáció, mint a státus kifejezésének eszköze, kevésbé stabil osztályhatárok esetében – különösen,

ha ehhez a lefelé történő mobilitástól való félelem társul – erősebb azokban az időszakokban, amikor átalakulóban van a társadalom szerkezete. A rendszerváltás után átalakuló társadalmi szerkezetben a korábban iskolai végzettség és kulturális fogyasztás alapján jól elkülöníthető értelmiségi, művész státuscsoport beolvadt a középosztályba, jövedelmét tekintve pedig annak inkább alsó részébe. Hipotézisem szerint tehát a főként az utóbbi évtizedben a továbbra is markáns szuburbanizációs folyamatok mellett kisléptékben, egy-egy konkrét vidéki terület „újrafelfedezésében" megnyilvánuló migrációs stratégia egy lehetséges magyarázata a középosztály más részeitől való, látható területi szignókkal történő elkülönülés demonstrálása.

A kutatás hipotézise szerint a két jelenség: a városok belső területeinek újrafelfedezése és felértékelése, illetve a vidéki tér egyes kiemelt pontjainak idillizálása, esztétizálása és az odatelepülés hátterében hasonló motiváció, attitűdök és értékválasztások állnak. Ezek közé tartozhat a középosztályon belüli elkülönülés, distinkció, az érték- és közösségkeresés és a nosztalgia. A kutatás egyik kulcskérdése e két – különböző lokalitásokat választó, de hipotézisem szerint hasonló indíttatású – költözői csoport motivációinak mélyebb megértése és összevetése, valamint az általuk preferált, kitüntetett térre vonatkozó percepcióik, a dzsentrifikációs esztétika megismerése volt.

A vidéki területek, települések kiválasztásának hátterében többféle tényező áll. Az egyik már említett jelenség, hogy egy-egy terület turisztikai felértékelődésének nyomában megindul a középosztályi beköltözés is (Solana-Solana 2010; Leebrick 2015). Erre már ismert példaként jelenik meg a Káli-medence és az Őrség (Csurgó 2016; Nemes–Tomay 2022). Hipotézisem szerint azonban létezik egy másik formája is a terület újrafelfedezésének, amely illeszkedik a smithi elmélethez is, mely szerint a városi értelmiség a vidék dzsentrifikációja során visszahódítja a területet, ahonnan származik, miközben kihasználja a vidéki területek leértékelődéséből fakadó értékkülönbözeti rést, és profittermelő üzleti lehetőséget lát az így „felfedezett" vidék helytermékként történő értékesítéséből (ld. falusi turizmus, helyi termékek stb.).

Strukturális hatások vizsgálata: a szakpolitikai és támogatási rendszer, Covid19-járvány, polikrízis hatásai

Ahogy az a városi dzsentrifikációs kutatások esetében is látható volt, nem feledkezhetünk el a strukturális, gazdasági és szakpolitikai tényezők befolyásáról sem. A 2019 nyarán bevezetésre kerülő – a korábban csökkenő népességű kisebb falvakat előnyben részesítő – új lakáspolitikai és lakástámogatási forma („falusi CSOK") növelheti az érdeklődést és fokozhatja a már megindult dzsentrifikációs folyamatokat az érintett falvakban. A kutatás időzítése lehetőséget nyújtott arra, hogy tanulmányozzuk, a strukturális feltételekben bekövetkező változás hogyan befolyásolja a potenciális dzsentrifikánsok viselkedését.

A 2020 tavaszán hazánkba is megérkezett Covid19-járvány ugyancsak olyan látványos – és a vidéki dzsentrifikációs folyamatot nagyban befolyásoló – változásokat generált, melyek között egyaránt találunk a vidéki dzsentrifikációt intenzifikáló, illetve azt megkérdőjelező hatásokat is. A pandémia okozta lezárás során számos – különösen szellemi foglalkozású – munkavállaló kipróbálhatta vagy kiteljesíthette a távmunkát, ezáltal sokkal többek számára vált elérhetővé az a koncepció, hogy a – jellemzően városi – munkahelyétől távolabb költözve is folytathatja munkáját. Eközben felértékelődött az otthon és az otthoni környezet minősége: a nap nagyobb részét töltötték ott a családok, illetve a kert, a természetközelség szerepe, mivelhogy a városi kulturális és szórakozási lehetőségek elmaradtak, miközben a kimozdulás gyakorlatilag egyetlen lehetséges módjává a természetben töltött idő vált. Mindezen tényezők felerősíthetik (és pl. a Balaton-felvidék esetében fel is erősítették) a keresletet a szép természeti és épített környezetet biztosító dzsentrifikált települések, térségek ingatlanjai iránt. Ezt a fokozott érdeklődést a 2019-ben bevezetett falusi CSOK támogatás ráadásul anyagi szempontból is vonzóvá és elérhetővé teszi többek számára.

Ugyanakkor a dzsentrifikáns családi vállalkozások jellemző megélhetési formáját (vagy annak legalább egyik lábát) alkotó falusi turizmus, vendéglátás, valamint a bor- és gasztronómiai rendezvények szervezése (Tomay 2019) és az ebből származó bevétel radikálisan megcsappant a lezárásokkal, ami elbizonytalanítja/ellehetetlenítheti a vidékre költözés egyik sokak által vonzónak tartott megvalósítási formáját: a helyben történő turisztikai, vendéglátó kisvállalkozás üzemeltetését. Kérdés, hogy a vonzó és taszító tényezők összessége miként alakította a már a faluban élők életét, megélhetését és esetleges költözési motivációit, illetve hogyan hatott a falu iránti érdeklődésre, megjelentek-e további beköltözők, illetve elköltözők.

A kutatás ideje alatt számos más strukturális feltételben is változás következett be: Ukrajna orosz inváziója, az energiaárak és a megélhetési költségek rohamos emelkedése, valamint a klímaválság, amit a szakirodalomban összességében a polikrízis fogalmával foglalnak össze (WEF 2013, idézi Váradi et al. 2025), mind hatással volt a vidékről való gondolkodásra, annak átértékelésére és a vidékre költözés motivációira.

Hatások a településre

A kutatás másik fontos témája az ekként betelepülő középosztályi, értelmiségi csoport hatása a választott településre, az „új betelepülők" és „őslakosok" viszonyában formálódó új imázs és identitás vizsgálata. Részt vesznek-e – és ha igen, miként – az új betelepülők a helyi közügyekben, helyi politikában, civil életben és a helyi gazdaságban? Megjelenésük hogyan hat a település társadalmára, annak természeti és épített környezetére, szolgáltatásaira, valamint az ingatlanpiac alakulására? Vajon a helyi épített és természeti értékek újrafelfedezése és őrzése, a helyi hagyományok, identitás feltámasztása

és újraértelmezése, a helyi gazdaság megerősödése milyen hatást gyakorol az adott település fenntarthatóságára? Mi az, ami elvész, és mi az, ami megmarad ebben a folyamatban? Kisajátítás vagy megmentés az, ami az új beköltözők hatására zajlik? Milyen szerepük van a beköltözőknek a lokális identitás kialakításában, megerősítésében, mely elemek erősödnek meg és melyek marginalizálódnak? Képesek-e az ott élő embereket megszólítani, közügyekben elkötelezetté tenni, megtartó közösségeket létrehozni? Végül választ kívántunk találni arra is, hogy a helyi közéletben aktív részt vállaló beköltözők részéről mennyire tudatos ez a „szerepvállalás". Mennyire élik meg küldetésként a „vidék megmentését/felemelését"? Képesek-e beágyazódni a helyi társadalomba, hogy használják a kapcsolatteremtő és kockázatvállalási képességüket?

A korábbi kutatások alapján a betelepülő városiak a vidéki térben a saját megszokott közösségeikhez hasonló szerveződéseket hozhatnak létre, olyan hagyományőrző, természetvédő szervezeteket, amelyek megtartó közösségként is működhetnek (Csurgó–Légmán 2015). Kovách szerint a városiak megjelenése a vidéki kistelepüléseken átalakítja nemcsak a helyi társadalom demográfiai szerkezetét (korösszetétele fiatalodik, a magasan képzettek száma növekszik), de új helyi konfliktusok is keletkeznek a helyiek és a beköltözők között a különböző értékek, a lokálishoz való eltérő viszony és az erőforrások felhasználásának kontrollja miatt. A beköltözők, akik gyakran jobb érdekérvényesítők, mint a helyiek, egy idő után átvehetik a helyi önkormányzat feletti uralmat (Kovách 2010: 79). Ezzel összhangban kíváncsiak voltunk a dzsentrifikációs folyamat során keletkező konfliktusokra mind a beköltözők, mind a helyiek szemszögéből.

Hipotézisem szerint a dzsentrifikáció által érintett vidéki települések településfejlesztői szemszögből sem egyformán „nyertesként" vagy „vesztesként" kerülnek ki a folyamatból, sok múlik a beköltözés mértékén és sebességén, azon, hogy mennyire állandó vagy időszakos a beköltözők jelenléte az adott településen, illetve a „fogadó" társadalom állapotán, közösségi és helyi politikai erőviszonyain. Éppen azért választottunk a dzsentrifikáció által különböző mértékben érintett településeket a vizsgálatba, hogy megértsük, milyen variációk jönnek létre a dzsentrifikáció által kijelölt játéktéren belül (ld. Phillips 1993b; Phillips–Smith 2018).

Középosztályon belüli elkülönülés

A kutatás negyedik kérdése, hogy vajon hogyan, miben ragadható meg a középosztályon belüli elkülönülés a középosztály más frakciói és a dzsentrifikáns réteg között. Az eltérő preferenciákat Zukin (1987), Bridge (2001) és Butler (2002; 2008) is Bourdieu habituselméletének segítségével igyekszik magyarázni. Bridge (2001) szerint a dzsentrifikáció kezdeti szakaszában a beköltözők – Bourdieu fogalmi keretében értelmezve – kevesebb materiális és több kulturális tőkével rendelkeznek. Azok a középosztálybeliek, akik beköltöznek a

belvárosba, habitusukban térnek el a szuburbokban élőktől. Ők indítják el a dzsentrifikációs folyamatot, az ő mozgásukat követi a többieké. Ez a csoport, melynek tagjai a dzsentrifikáció elindítói, tisztában vannak társadalmi helyzetükkel, a dzsentrifikáció során pedig a tér szimbolikus dimenziójával fejezik ki ezt az eltérést (amit követ a kulturális fogyasztás más téren történő változtatása is). Miután a beköltöző „városi középosztály" módosította habitusát, kialakította a megkülönböztető ízlésvilágot, a következő beköltözők döntéseit ez befolyásolja, míg végül a belvárosban lakhatás egy vágyott szimbólum lesz, az új identitás szimbóluma.

A kutatás részeként egyfelől megvizsgáltuk, hogy milyen habitussal rendelkeznek a vidéki dzsentrifikánsok, másfelől, hogy ezeket a habitusokat milyen mechanizmusok formálták: az iskolázottság, foglalkozás, vagyoni és jövedelmi helyzet mellett a vidéki dzsentrifikánsok habitusát alkotó diszpozíciókat alakító objektív strukturális tényezők, melyek a habitust formálják. Hipotézisünk szerint eltérés lehet a városi és a vidéki dzsentrifikánsok sajátos kulturális-társadalmi tőkekészletének lokális kontextusbeli hasznosíthatóságában, de hogy ez milyen módon, hogyan zajlik, arra a kutatás adhat választ. A dzsentrifikációs viszonyokon túlmenően általánosságban is érdekes lehet a vidéki középosztály mélyebb megismerése, függőségi viszonyainak, sérülékenységének vizsgálata.

1. táblázat. Fő kérdések és hipotézisek összefoglaló táblázata

	Kérdések	Hipotézisek
QH1	Megismerni azon városi értelmiségiek vidékpercepcióját, motivációit és preferenciáit, akik a nagyvárosi vagy éppen város környéki lakóhelyüket vidékire, „falusira" cserélik. Mit látnak ebben a vidéki tájban és társadalomban vonzónak a maguk számára, és miért pont egy adott települést választanak költözésük helyszínéül?	Mind a kereslet-oldali, mind a kínálat-oldali magyarázatok megjelennek a vidéki dzsentrifikáció hátterében: a kulturális tőkével jobban, de anyagi tőkével kevésbé ellátott rétegek számára a máshol megteremthetőnél magasabb színvonalú lakás- és életminőséget jelent a fősodortól eltérő lakóhelyválasztás, ennyiben nagyon is racionális döntés, másfelől az átlagosnál nagyobb kockázatvállalási hajlandóságot feltételez a dzsentrifikáció első hullámában való részvétel, tehát értékek, preferenciák eltéréséről is szó lesz.
QH2	Az elmúlt évek folyamatai, különösen a Covid19-pandémia okozta gyors társadalmi változások hogyan hatottak a vidéki dzsentrifikáció alakulására?	A Covid19 okozta társadalmi változások átalakították a lakóhellyel kapcsolatos elvárásokat, ezáltal megnőtt az érdeklődés a városoktól távolabbi, de szép környezetben fekvő falvakba történő beköltözés iránt. Ugyanakkor a már ott élők egy részének a megélhetését elbizonytalanította a járvány okozta leállás, emiatt továbbköltöznek, ami összességében egy megnövekedett mobilitást, népességcserét okoz az érintett településen.

	Kérdések	Hipotézisek
QH3	A betelepülő középosztályi, értelmiségi csoport hatása a választott településre, az „új betelepülők” és „őslakosok” viszonyában formálódó új imázs és identitás vizsgálata.	A beköltöző magasabb státusú társadalmi csoport könnyen és gyorsan képes a saját ízlése szerint átformálni a vidéket, épített környezetet, ezáltal megteremti az általa elképzelt vidék-idillt, mely turisztikai vonzerővel is bír, miközben a tősgyökeres lakosság ebből nem, vagy csak kevéssé profitál; párhuzamos valóságok jönnek létre.
QH4	A középosztályon belüli finomabb különbségek (értékek, preferenciák, habitus) feltárása, amelyek megnyilvánulnak a lakóhely-választásban	A középosztály szélesedésével és a művész-értelmiségi csoport relatív státusvesztésével (a társadalmi státuson belül a jövedelmi, anyagi dimenzió nagyobb, a kulturális tőke dimenzió egyre kisebb fontossággal bír), tehát a társadalmi mobilitási folyamatokkal szoros kapcsolatban van a dzsentrifikáció megjelenése, mely az anyagi helyzetüknél magasabb „kvázi felsőosztályi” fogyasztást enged meg, illetve a lecsúszó középosztályi rétegek státusztartása is hasonló elven működhet: a „vidékre költözés” eredményeként megőrizhető a középosztályi életmód, vagy tőkét nyerhetnek egy új tevékenység, vállalkozás beindításához (életmód-vállalkozóként).

Konceptualizáció

A nemzetközi szakirodalom áttekintése alapján kirajzolódik a dzsentrifikáció egységes minimum-definíciója, mely szerint a dzsentrifikáció az a városmagba irányuló költözés, amely a kedvező társadalmi státusz kifejezésére, megerősítésére szolgál. A dzsentrifikáció jelenségének detektálásához szükséges *kritériumok* eszerint az alábbiak: 1) a területen történjen valamilyen fizikai megújulás, felújítás (a dzsentrifikációs esztétikát hangsúlyozó definíciók szerint ez inkább renoválás, rehabilitáció kell hogy legyen, mint egy teljes városnegyed újjáépítése); 2) a területre történjen új beköltözés, méghozzá általában fiatalabb korstruktúrájú, magasan képzett, gyakran kis létszámú (egy-két személyes) háztartásokban élő társadalmi csoportok költözzenek egy korábban alacsonyabb státuszú területre; 3) a terület ingatlanpiaci helyzete értékelődjön fel, az ingatlanárak, bérleti díjak emelkedjenek meg; 4) a városi élet, a fogyasztási kultúra alakuljon át, új szolgáltatások, kisboltok jelenjenek meg a területen (Tomay 2008). Kérdés, hogy a városi (és alapvetően nyugati metropoliszokban megfigyelt jelenségekre épülő) dzsentrifikációs elmélet mennyiben illeszthető a (hazai, posztszocialista) vidéki térségekbe költöző középosztályi dzsentrifikánsokra.

A város és a vidék dzsentrifikációja közel sem egy és ugyanaz a jelenség, a vidéki kistelepüléseken megjelenő középosztálybeli csoportok leírásakor nem egyszerűen a városi dzsentrifikáció fogalom átvételéről van szó, bár vannak párhuzamok a város és a vidék posztindusztriális átalakulása között (Phillips 1993a). A fenti definíció szerint akkor beszélünk vidéki dzsentrifikációról, ha városi felső és középosztálybeli csoportok költöznek természeti és társadalmi értékeik miatt vonzó vidéki településekre, aminek következtében a települések mind gazdasági, mind társadalmi értelemben felértékelődnek, a városi fogyasztók pedig a saját értékeik, stílusuk és vízióik szerint alakítják át a helyi adottságokat, az épített és a természeti környezetet (Tomay 2019; Nemes et al. 2022a; Tomay–Völgyi 2022). A vidéki dzsentrifikáció detektálásához ez alapján az alábbi szempontokat vesszük figyelembe: 1) Költözzenek a területre, településre az ott élők átlagánál magasabb társadalmi státuszú (jellemzően felsőfokú végzettséggel bíró, közepes vagy jobb anyagi helyzetű), túlnyomórészt nagyvárosi származással, múlttal rendelkezők. 2) A beköltözéseknek legyen látható hatása a településre: akár a fizikai környezet alakításában (pl. régi házak felújítása), akár a szolgáltatások jellegének, minőségének változása (pl. átalakuló vendéglátás, idegenforgalom) tekintetében, de leginkább az ingatlanárak emelkedésében. 3) A szakirodalmi áttekintésben kirajzolódott, hogy a városi dzsentrifikációval kapcsolatos elméleti vitákban vitatott kérdés a kiszorító hatás. Van, aki szerint ez elengedhetetlen kritériuma a dzsentrifikációnak, mások szerint nem szükséges, csak lehetséges kritérium. A vidéki dzsentrifikáció magyarországi vizsgálata esetén a direkt kiszorítást, vagyis amikor a korábbi lakosság helyére költöznek a betelepülők, nem érvényesítjük kritériumként, mivel a vidéki térségek elöregedése és kiürülése évtizedes folyamatai sokáig és sok helyen lehetővé teszik a városi beköltözést direkt kiszorítás nélkül is. Ugyanakkor majd látni fogjuk, hogy a kiszorítás más módokon azért megtörténik ezen esetekben is.

Az alkalmazott kutatási módszerek

A dzsentrifikáció olyan, elsősorban kisléptékben létrejövő folyamat, melynek megértéséhez, a dzsentrifikáció során beköltöző társadalmi csoportok motivációinak, habitusának, identitásképződésének megismerése, valamint az általuk választott településekre kifejtett hatásuk: a civil szervezetekben, helyi kezdeményezésekben, helyi hatalomban és gazdaságban, szolgáltatásokban való részvételük és hatásuk a helyi ingatlanpiacra és településfejlődésre csak finomabb, kisléptékű eszközökkel, elsősorban kvalitatív kutatási módszerekkel valósítható meg. A vidéki dzsentrifikáció kutatása elsőként az Egyesült Királyságban indult, és mindmáig az angol vidék az egyik legfontosabb terepe (legalábbis az angol nyelvű folyóiratokban publikált tanulmányok száma alapján). A vidéki dzsentrifikáció kutatása túlnyomórészt kvalitatív kutatási módszereken

alapul, jellemző az interjús adatfelvétel, melyet gyakran etnográfiai terepmunka, résztvevő megfigyelés egészít ki (Tomay et al. 2025). Számos esetben készülnek esettanulmányok (pl. Smith–Phillips 2001; Smith–Holt 2005; Stockdale 2010; Qian–He–Liu 2013; Sheppard–Pemberton 2023; stb.), ahol a terepek kiválasztása változatos alapokon nyugszik (Tomay et al. 2025).

A „Vidéki dzsentrifikáció szerepe a településfejlődésben" című kutatás során a nemzetközi mintákhoz hasonlóan mi is félig strukturált interjúkra támaszkodó terepkutatást és települési esettanulmányokat alkalmaztunk a kiválasztott vidéki terepeken. A kvalitatív, mélyinterjús és esettanulmányokra támaszkodó kutatásmódszertannak jelentős hagyományai vannak az attitűd-, érték- és identitásvizsgálatokban éppúgy, mint a percepció és reprezentáció kutatásában. Ez a módszer lehetővé teszi az összefüggések mélyebb megértését és a motivációk feltárását. A módszer alkalmazása a hazai város- és vidékszociológiai kutatásokban is széles körben elterjedt és elfogadott (ld. Váradi 1997; 2008; Kovács 1999; Csanádi et al. 2006; Csurgó 2013). Kutatásunk során a weberi megértő szociológia paradigmáját követtük, tehát az interjúkban elhangzottakat és az elbeszélőt meghatározó gazdasági-társadalmi és történeti viszonyokat együttesen elemezve, az egyéni cselekvések motivációit megértve vontuk le következtetéseinket a szélesebb társadalmi szinten. Az elsősorban alkalmazott esettanulmány-jellegű kutatási módszerek kiegészítéséül – és részben azok megalapozására (ld. érintett települések kiválasztása) – szükség volt emellett másodlagos adatfeldolgozásra (KSH vándorlási és népszámlálási adatok, adófizetésre vonatkozó adatok, ingatlanárak alakulása) és tartalomelemzésre (helyi újságok, internetes fórumok, települési honlapok, közösségi média stb.).

Mintavétel

A települések mintába történő kiválasztásához részben statisztikai adatokra támaszkodtunk (vándorlási adatok, népszámlálás, ingatlanpiaci árak), ugyanakkor szükségesnek láttuk a kiválasztás során az érintett vidéki térségekkel kapcsolatban meglévő szakértői tapasztalat, valamint az online és közösségi média terében megjelenő információk bevonását is. A kutatás során hét terepen sikerült átfogó vizsgálatot végezni, emellett két terep esetében születtek ugyan értékes interjúk, de különböző okokból nem tudtuk befejezni a terep feltárását, kompletten feldolgozni a települések dzsentrifikációs folyamatait, ezért ugyan a motivációkra, percepciókra és a következményekre vonatkozó fejezetekben használjuk ezeket az interjúkat is, a települési esettanulmányok között nem szerepelnek. Tekintettel arra, hogy „A vidéki dzsentrifikáció szerepe a településfejlődésben" című kutatás egyik fontos missziója volt a Pécsi Tudományegyetem szociológia szakos hallgatóinak bevonása, kutatási és tereptapasztalatok biztosítása számukra, viszonylag több Pécshez közeli, elsősorban Baranya vármegyei település került a kutatás mintájába. Ezek közé tartozott Szőlőszem, valamint a két sváb település: Dombosnémeti és Püspöknémeti,

továbbá a Tolna vármegyei Napostó, ahol a szociológia szakos hallgatók bevonásával készültek az interjúk.

A terepek kötetbeli elnevezései sajnos nem egységesek. Ugyan törekedtem az interjúalanyok beazonosíthatóságának megakadályozására, a Káli-medencében zajló kutatás címében már nevesítésre került a térség (az egyes településeket viszont nem említem név szerint), ezért ennek mintájára az Őrség mint térség is megnevezésre került (a településeket ez esetben sem pontosítottam), ugyanakkor az egyes településeken készülő esettanulmányok kapcsán törekedtem a teljes anonimizálásra. Így kapott fantázianevet Szőlőszem[8], Dombosnémeti és Püspöknémeti[9], valamint Napostó. Ugyanakkor Erdőbénye esetében Kovács Teréz, mint a terepért elsődlegesen felelős kutató, az általa jegyzett publikációkban fontosnak tartotta a történelmi emlékek és konkrétumok megismerését és ismertetését, így ebben az esetben én is követtem az általa bevezetett gyakorlatot, így Erdőbénye a valós nevén szerepel a kötetben.

A két csonkán maradt terepkutatásunk egyike két szomszédos falu lett volna a Nógrádban, de az itt megkezdett kutatás során azt tapasztaltuk, hogy a terep túl sok érdeklődőt vonzott már, „túlkutatott", és ez érezhető volt az interjúalanyok megnyilvánulásain is, ezért felfüggesztettük az itteni kutatómunkát. A másik félbemaradt terepünk egy kistelepülés volt a Bakonyban, ahol nem került sor megfelelő mennyiségű interjú elkészítésére.

Az egyes terepeken (ami a legtöbb esetben egy-egy települést jelent, máshol viszont összefüggő térséget érint) jellemzően a beköltözők minél teljesebb körét igyekeztünk elérni. Az interjúalanyok elsődleges kiválasztási módszere a szakértői kiválasztás volt az önkormányzati honlapokon elérhető információk, a nyomtatott és online médiamegjelenések és egy-egy helyi kulcsinformátor ajánlásai alapján, melyet hólabda-mintavétellel egészítettünk ki. Emellett minden esetben készültek interjúk a helyi kulcsszereplőkkel, tősgyökeres helyiekkel, vállalkozókkal és nyaralókkal is. Az egyes terepeken összesen 25–55 közötti interjú készült, a teljes interjús adatbázis 292 interjút tartalmaz.

Interjúk

Az interjúk több hullámban készültek 2019 és 2025 között, és jellemzően 1–2,5 óra hosszúságúak voltak. Az interjúvázlatokat úgy állítottam össze, hogy részben „patchwork"-jelleggel legyenek kérdezhetőek. Öt különböző interjúvázlattal dolgoztunk: először is ki kellett deríteni, hogy az interjúalanyunk tősgyökeres, beköltöző vagy nyaralós (vagyis ideiglenesen, második otthonként használja a települést). Ez alapján a beköltözőket először az előzményekről, a gyerekkorukról, előző lakóhelyeikről kérdeztük, majd a költözésről szóló döntés körülményeire és az adott település melletti érvekre tértünk ki. Ezt

[8] Völgyi Bencéé az ötletes névadás.

[9] A két sváb település beszélő nevét Ragadics Tamásnak köszönhetem.

2. táblázat. Az interjúk megoszlása terepek és típusok szerint

Terepek	Összes interjú	Ebből tősgyökeres, és közeli faluból költöző	Ebből beköltöző	Ebből második otthonos, ideiglenes lakos	Ebből kulcsszereplő	Ebből vállalkozó
Káli-medence	49	10	29	7	13	29
Őrség	28	9	17	2	6	19
Szőlőszem	55	34	16	3	3	18
Dombosnémeti	46	31	12	3	3	10
Püspöknémeti	25	17	5	2	8	8
Erdőbénye	42	17	14	11	9	25
Napostó	33	7	19	3	2	17
egyéb	14	1	7	3	3	9
összesen	**292**	**126**	**107**	**34**	**47**	**135**

követően a mindennapi életről, a faluhoz és annak lakóihoz való viszonyról, a helyi közösségi életről kérdeztük őket, végül mindegyik interjúban egységesen egy 5-10 éves jövőképpel zártuk a beszélgetéseket. A tősgyökeres lakosoknál lényegében ugyanezeken a témákon mentünk végig a beszélgetésben, annyi különbséggel, hogy itt egy rövidebb blokk szerepelt az előzményeknél, ami a gyerekkori emlékek mellett a fiatalkor esetleges elmozdulásait volt hivatott felmérni. A településen csak ideiglenesen tartózkodó nyaralósokat célzó interjúvázlatban is hasonló kérdések szerepeltek: az előzményeket követően a településsel való első találkozás és a költözés melletti döntés volt az interjú fontos része, emellett értelemszerűen a település mindennapi életéről kevesebbet kérdeztük őket, ugyanakkor a település társadalmi viszonyairól, közösségi életéről és rendezvényeiről többet, és itt is a jövőképpel zártuk az interjút.

A fő interjúvázlat mellett két kiegészítő kérdéssor is készült: az egyik a kulcsszereplőknek szóló, a másik a vállalkozói kérdéssor. Ezeket mind a beköltöző, mind a tősgyökeres lakosoknak akkor tettük fel, ha az illető a településen kulcspozícióban volt (polgármester, jegyző, képviselő, iskola- vagy óvodaigazgató, civil szervezeti vezető stb.), és így nagyobb rálátással bírt a település társadalmára, illetve ha vállalkozóként is működött a településen. Mivel egy-egy interjúalany több szempontból is érintett lehetett, volt, akivel akár mindhárom kérdéssort végigkérdeztük.

Kódolás

Az interjúk kódolásához és elemzéséhez az ATLAS.ti szoftvert használtam. A kódolás az interjúk tartalmi elemzésével zajlott, a kutatási kérdések alapján előzetesen kialakított (étikus), valamint az interjúk feldolgozása során felmerült (émikus) szempontok alapján. Az émikus és étikus kódolás kombinálásának számos előzménye van a kvalitatív kutatásban (ld. Miles–Huberman 1994; Crang 2005; Crang–Cook 2007) és a vidéki dzsentrifikáció kutatásában egyaránt (Phillips et al. 2021a). Ugyan a dzsentrifikációs elméleti keret és szakirodalom erős alapokat nyújt az étikus, a tudományos fogalmakhoz kapcsolódó kódoláshoz, az iteratív kódolási folyamat során számos ponton támaszkodtunk az interjúkban elhangzó megfogalmazásokhoz, a válaszadók által használt nyelvhez és ezáltal a jelentéskonstruálás gyakorlatához (émikus kódolás). A kétféle kódolás közötti különbségtétel nem vált el élesen egymástól, inkább graduális különbségekről beszélhetünk.

Az interjúk elemzése során a beköltözők dzsentrifikációs narratíváit (előzmények, motivációk, lakóhelyválasztás, előzetes várakozások, megérkezés és az új lakóhely megélése, belakása) percepcióit, motivációit és a beköltözők distinkcióit elemeztem. A beköltözés motivációit az alábbi szempontok szerint vizsgáltuk: 1) az anyagi jellegű megfontolások (ingatlanérték-különbözet, befektetés); 2) a vidéki(es) életforma (csend, nyugalom, természetközelség, esztétizálható épített környezet), tehát az életstílus-jellegű motívumok; és (3) a közösségre vonatkozó szempontok (közösségkeresés vagy aktív közösségépítő szándék, tenni akarás). A percepciók terén a beköltözőknek egymásra, a tősgyökeresekre, illetve a tősgyökereseknek a beköltözőkre vonatkozó percepcióit, valamint a helyi csoportok elkülönülését (distinkciók), a helyi közélet, a helyi kapcsolatok, az együttműködések, a beilleszkedés, a közösségi szerepvállalás narratíváit kódoltuk és elemeztük annak érdekében, hogy a befogadás, az integráció és a konfliktusok kérdését is vizsgálhassuk. A habitus, a térbeli habitus és a distinkció fogalmait előzetesen határoztuk meg a bourdieu-i fogalmak alapján. A habitusra vonatkozóan a nagyvárosi, kozmopolita és a vidéki, ruralizáló habitus elemeit azonosítottuk, emellett a térbeli habitus vizsgálata során a térigény és a korábbi, illetve a mostani térbeli akciórádiusz, a mozgásban létre való igény került elemzésre (ld. Tomay–Berger 2024). Bár a végső elemzés során alapvetően az étikus, szakirodalmi, tudományos kategóriákra támaszkodom, az idézetek széles körű felhasználásával és szövegbe való beemelésével igyekszem a gazdag terepi anyag, az interjúalanyok által használt nyelvezet és jelentéskonstruálás megmutatására.

Esettanulmányok összehasonlítása

Phillips és Smith 2018-as, „Comparative approaches to gentrification: Lessons from the rural" című tanulmányukban hirdették meg a vidéki dzsentrifikáció

összehasonlító vizsgálati megközelítését, a városi összehasonlító elemzések mintájára. Ebben a tanulmányban Charles Tilly (1984) összehasonlítási stratégiáit használják a városi és a vidéki dzsentrifikáció közötti különbségek és hasonlóságok megértéséhez: egyedi esettanulmányok (individualizing) mellett általánosítás (universalizing), majd az esetek összekapcsolása (encompassing) és a variációk keresése (variation-finding) a módszerük arra, hogy az Egyesült Királyságban, az Egyesült Államokban és Franciaországban végzett vidéki dzsentrifikációs kutatásokat összevessék. Írásukban amellett érvelnek, hogy az összehasonlító kutatások segíthetnek feltárni a hasonlóságokat és különbségeket a különböző nemzeti kontextusokban. Az általam vezetett kutatás módszertani elképzelése nagyon közel áll ehhez a metódushoz, csak éppen nem a különböző nemzetek közötti hasonlóságok és különbségek keresése vezérelt, hanem egyazon országon belül a dzsentrifikáció által különböző mértékben, sebességgel és intenzitással érintett térségek és települések összehasonlítása volt a célom. Ehhez elsőként egyedi esettanulmányok készültek egy-egy terepen annak érdekében, hogy rávilágítsunk, az egyedi helyi körülmények hogyan alakítják a különböző vidéki dzsentrifikációs folyamatokat. Majd az elemzés során megvizsgáltam, milyen általános, közös mintázatok olvashatóak ki az egyedi esetek mögött a különböző terepeken, ezt követően az esetek összehasonlításával célom egy tipológia létrehozása volt. Az egyedi esettanulmányok szükségszerűen inkább leíró jellegűek (ld. Phillips–Smith 2018), ez azonban szükséges előfeltétele annak, hogy sor kerülhessen a megértő-magyarázó összehasonlító elemzésre. Kvalitatív módszertanról lévén szó, az eredmények általánosíthatósága statisztikailag kivitelezhetetlen, azonban kétféle általánosíthatóságot is használhatunk: egyfelől az elméletalapú/analógiás általánosítással bátran dolgozhatunk, hiszen ma már kiterjedt szakirodalma van a vidéki dzsentrifikációnak szerte a világból, azaz a különböző helyszíneken leírt esetek és a dzsentrifikációs elméleti keret egyaránt lehetőséget ad az általánosításra. Másfelől használhatjuk a variációalapú általánosítást is, különösen akkor, amikor sokféle különböző terepet választunk kiindulásként. Végül a variációk felfedése alkalmas arra is, hogy a vidéki és a városi dzsentrifikáció működésében mutatkozó különbségeket azonosítsuk.

A vidéki dzsentrifikáció nagyságrendje

Ebben a fejezetben célom a vidéki területekre történő felső és középosztályi beköltözés, azaz a vidéki dzsentrifikáció tényének és mértékének statisztikai adatokkal történő igazolása, illetve a jelenség mértékének és helyszíneinek bemutatása a KSH 2001-es, 2011-es és 2022-es, migrációs és társadalmi státuszra vonatkozó népszámlálási adatainak segítségével. A népszámlálási, statisztikai adatok másodelemzése a kutatásban azt a célt szolgálta, hogy egyfelől

feltérképezzük a vidéki dzsentrifikáció hazai jelenlétét és volumenét, másrészt kijelöljük a kvalitatív kutatással mélyebben megismerni célzott esettanulmányok helyszíneit (Tomay–Orbán 2024).

Módszertan

A Periféria Intézet munkatársai, Czirfusz Márton, Pósfai István és Pósfai Zsuzsanna 2018-ban tanulmányt készítettek a lakhatási szegénység területi folyamatairól. Az elemzéshez a 2001-es és 2011-es, KSH–KRTK Kutatószobában hozzáférhető részletes népszámlálási mikroadatokat használták, a két időszak közötti változásokat vizsgálva. Először is a teljes magyarországi népességet társadalmi státusz és térbeli mobilitás szerint csoportosították. A társadalmi státuszt az iskolai végzettséggel határozták meg: alacsony státuszúnak tekintették azokat a 14 éven felüli személyeket, akik már nem tanulnak, és a legmagasabb iskolai végzettségük az általános iskola. Magas státuszúként pedig azokat határozták meg, akik legalább 25 évesek, és van legalább egy felsőoktatásban elvégzett évfolyamuk. Térbeli mobilitás szempontjából ugyancsak két csoportra osztották a lakosságot: akik 2001 és 2011 között költöztek jelenlegi lakhelyükre, és akik 2001 vagy régebb óta ugyanott élnek. Így meg tudták állapítani, hogy az adott számlálókörzet lakosságának mekkora hányada magas vagy alacsony státuszú beköltöző, valamint azt is, hogy az adott területen változott-e a tíz év alatt az ott élő alacsony vagy magas státuszú népesség aránya. Összességében négy kategóriába sorolták a számlálókörzeteket: a kiszorulás területei, a beszorulás területei, lakhatási szempontból marginalizálódó területek és a dzsentrifikáció területei. Számunkra ez utóbbi volt lényeges, itt azokat a helyszíneket határozták meg, ahol a lakosság legalább 20%-a 2001 után beköltözött magas státuszú személy, miközben az alacsony státuszú népesség teljes lakosságon belüli aránya 20 százalékponttal csökkent 2001-ről 2011-re. A szerzők érvelése szerint az országos átlagot mindkét esetben meghaladó érték a helyi lakosság társadalmi összetételének jelentős átalakulására, a terület dzsentrifikációjára utal (Jelinek–Pósfai–Czirfusz 2018). Az eredeti elemzésben tehát egy viszonylag szigorú, a dzsentrifikációt lakosságcsereként értelmező definícióval (és módszertannal) dolgoztak a kutatók, melyet mi a jelen elemzés céljára alkalmasnak találtunk és ezért átvettünk. Az általunk elemzett adatbázisban a számlálókörzeti szint nem került be, csak települési szinten van adatunk arra vonatkozóan, hogy volt-e legalább egy olyan számlálókörzet a településen, amely megfelelt a dzsentrifikálódó körzet kritériumainak. Ez a szelekció a mi szempontunkból teljesen megfelelő, hiszen a dzsentrifikáció jelenlétének igazolásához nem szükséges, hogy az egész település érintett legyen, elegendő, ha csak az egyik településrész (akár egy település üdülőövezete) érintett.

A vidéki dzsentrifikáció vizsgálatához az így előállt adatbázisból leválogattuk azokat a 2000 fő alatti községeket (a 2011-es állapot alapján), amelyek legalább

egy számlálókörzetben dzsentrifikációt mutattak a 2001-es és a 2011-es népszámlálás közötti időszakban. Az így létrejött adatbázisból leszűrtük azokat a településeket, amelyek valamely nagyváros (Budapest, Győr, Miskolc, Pécs) agglomerációjába tartoznak (KSH 2014), illetve amelyek határon átnyúló agglomerációhoz tartozhatnak (Nagyvárad). Úgy gondoltam, hogy mivel e települések esetén lehetséges a napi szintű ingázás egy közeli nagyvárosba, nem feltétlenül a klasszikus vidéki dzsentrifikációval van dolgunk, ezek inkább a szuburbanizáció terepei (Tomay–Orbán 2024). Ugyanakkor a statisztikai adatok ebben a formában nem teszik lehetővé a folyamatok egyértelműsítését, hiszen mindkét esetben a városból vidékre költözés egy formájáról van szó (Kovách 2012), ahol a különbséget nem annyira a távolság, mint a megváltozott életútélmény és a megváltozott életmód jelenti (Csurgó 2013: 89).

Eredmények

A fenti módszertan alapján 126 olyan 2000 fő alatti települést találtunk Magyarországon, ahol a 2011-es adatok alapján legalább egy számlálókörzetben a lakosság legalább 20%-a 2001 után beköltözött magas státuszú személy, miközben az alacsony státuszú népesség teljes lakosságon belüli aránya 20 százalékponttal csökkent 2001-ről 2011-re, azaz a vidéki dzsentrifikáció terepei voltak a 2011-es helyzetet tekintve. A települések és településrészek viszonyát illetően kiemelhető Ibafa, amelyhez közigazgatásilag hozzátartozik Gyűrűfű, hazánk első elnéptelenedő faluja, amely ma ökofaluként funkcionál; illetve Visnye, amelyhez pedig Visnyeszéplak, a szintén híres „önfenntartó falu" tartozik. Ezekben az esetekben valószínűsíthető, hogy Gyűrűfűre és Visnyeszéplakra költöztek magas státuszúak, míg az anyatelepüléseik, Ibafa és Visnye a vidéki elvándorlás terepei, ahol elöregedés, elvándorlás miatt csökkent az alacsony társadalmi státuszúak száma (Tomay–Orbán 2024). Területi eloszlásukat tekintve a dzsentrifikálódó települések hazánk 18 megyéjében oszlanak meg, egyedül Csongrád megyében nem találtunk (2000 fő alatti) dzsentrifikálódó települést ez alapján a szempontrendszer alapján. A legtöbb, szám szerint 24 település Veszprém megyében található; 13-13 Pest és Somogy megyékben, 12 Zala megyében, 11 község pedig Baranya megyében helyezkedik el. Ez alapján is látható már, hogy a Balaton közelsége kiemelten fontos vonzerőnek tűnik (Tomay–Orbán 2024). A 126 község közül 14 olyat találtunk, amelyek nagyobb városok közelében, agglomerációjában helyezkednek el a KSH besorolása szerint, további kettő pedig határ menti agglomerációban (Nagyvárad vonzáskörzete) érintett. A leválogatott településeket besoroltuk turisztikai tevékenységeik, vonzerejük és turizmusjellegük alapján, így azt találtuk, hogy 20 település tartozik a Balatoni Kiemelt Üdülőkörzetbe, és további 15 esetében ugyancsak kimutatható a vízpart közelsége vagy a fürdőturizmus mint turisztikai vonzerő. 16 település érintett aktív vagy ökoturizmussal, azaz jellemzően látogatottabb túraútvonalak mentén, közelében helyezkednek el.

Ide tartoznak még olyan települések, mint Bőszénfa, ahol egy szarvasfarm található, és négy település érintett kulturális turizmusban, ami legtöbbször valamilyen kulturális fesztiválnak (pl. Bánkitó Fesztivál) köszönhető. További öt településnél tapasztaltunk bor- vagy gasztroturisztikai tevékenységet, ugyanakkor a vidéki dzsentrifikáció számos (50) esetben megjelenik olyan településeken is, ahol úgy tűnik, nem volt és az elmúlt évtizedben nem is indult be turisztikai tevékenység (Tomay–Orbán 2024).

3. táblázat. A 2000 fő alatti dzsentrifikálódó települések megoszlása turisztikai típusok szerint

Dzsentrifikáció és turisztikai típus	Települések száma
Agglomeráció	14
Határon átnyúló nagyvárosi agglomeráció	2
Balaton kiemelt üdülőkörzet	20
Egyéb vízparti/fürdőturizmus	15
Bor/gasztronómia	5
Egyéb turisztikai vonzerő (túrázás, kultúra stb.)	20
Vidéki dzsentrifikáció turisztikai vonzerő / nagyváros közelsége nélkül	50
Összes dzsentrifikálódó 2000 fő alatti település	**126**

A 2001. és a 2011. évi számlálókörzeti szintű népszámlálási adatokkal végzett kutatás másodelemzése alapján tehát bizonyítottnak látjuk, hogy a vidéki dzsentrifikáció már a 2000-es évek elején megjelent hazánkban, amit az utóbbi évek Covid19-járványához köthető változások – a távmunka megerősödése, a lakóhellyel kapcsolatos preferenciák átértékelődése: a nagyvárosoktól távoli természetközeli és zöldterületek felértékelődése – csak tovább erősíthettek (Nemes et al. 2022; Tomay–Orbán 2024). Az általunk azonosított 126 db 2000 fő alatti dzsentrifikálódó kistelepülés közül csak 16 tartozott egy-egy nagyváros agglomerációs gyűrűjébe, tehát 110 olyan települést találtunk, amely a lakóhelyi dzsentrifikáció szigorú kritériumainak (nemcsak magasabb státuszú beköltözés, de az alacsonyabb státuszú népesség létszámának csökkenése, azaz népességcseréje) megfelelt, és a mindennapos ingázás területi rádiuszán kívül fekszik (Tomay–Orbán 2024). Ugyanakkor emellett számos településen indult el a szezonális dzsentrifikáció és a tágabb definíció szerinti lakóhelyi dzsentrifikáció is (azaz a korábban kiürült, csökkenő népességű falvakba történő magasabb státuszú beköltözés – az alacsonyabb státuszúak számának csökkenése nélkül), ezért a kutatás kvalitatív interjúkra és esettanulmányokra támaszkodó felében nemcsak az itt lehatárolt települések kutatását láttuk indokoltnak megvizsgálni, hanem a korábban

kiüresedett falvak újbóli népesedését vagy a turisztikai és szezonális dzsentrifikáció célterületeit is.

2. ábra. A 2000 fő alatti dzsentrifikálódó települések megoszlása turisztikai típus szerint (készítette: Vassányi Gergely), forrás: Tomay–Orbán 2024

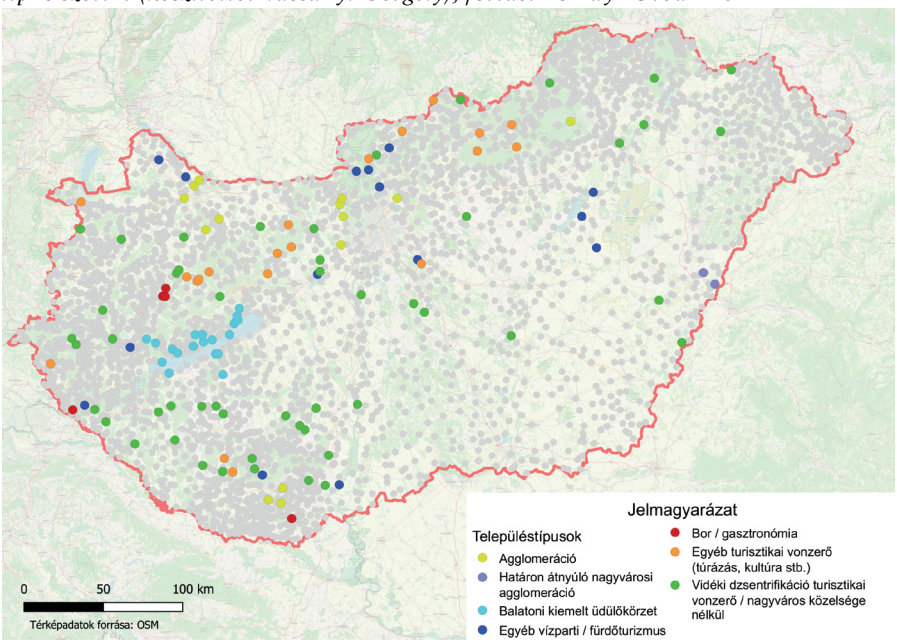

Az elemzés korlátai

A vizsgálatnak számos limitációja van. Az első és legfontosabb, az időkorlát, mivel az adatbázisban csak a 2001–2011 közötti változásokat láttuk, ezekkel tudtunk számolni, miközben több településen, térségben már 2001 előtt elindult a vidéki dzsentrifikáció, ezáltal a 2001–2011 közötti változás *már* nem mutatja ki a folyamatot. Ilyenek például a Káli-medence települései, ahol az 1970-es évekre nyúlik vissza a dzsentrifikáció kezdete (Nemes–Orbán–Tomay 2022b). Ennél jóval fontosabb korlát azonban, hogy a 2011 *utáni* térbeli mozgásokat sem látjuk ezekből az adatokból, miközben számos kutatás utal arra, hogy 2010 után – részben az IKT technológia fejlődése, a munkaerőpiac átalakulása révén – felgyorsultak a folyamatok (Nemes–Tomay 2022), és különösen a Covid19-járvány hatására felértékelődött a vidéki élettér, ezáltal vélhetően nagyobb léptékű középosztályi vidékre költözés zajlott a 2011-es és a 2022-es népszámlálások között, mint az azt megelőző évtizedben.

A második korlátot a népszámlálás felvételi időpontja jelenti. Tekintettel arra, hogy a 2001-es népszámlálásra februárban, a 2011-es népszámlálásra

pedig októberben került sor, az egynél több helyen időszakosan tartózkodók esetében az életvitelszerű tartózkodási hely jellemzően a komfortosabb (fűthető) városi lakóhely lehetett, így a második otthonokat (nyaralókat, üdülőket) érintő turisztikai, szezonális dzsentrifikációról nem ad információt a népszámlálási adatbázis.[10] Az ilyen, szezonális dzsentrifikáció által érintett települések kutatását a kvalitatív interjúkon alapuló települési esettanulmányok között tudtuk jobban megismerni.

Kvantitatív kutatásunk további korlátja, hogy az eredeti elemzés egy szűkebb dzsentrifikációfogalomból indult ki, ahol a kiszorítás (népességcsere) a dzsentrifikáció egyik kritériuma, ezáltal ha egy korábban csökkenő népességű, kiürülő vidéki településre (korábban üresen álló vagy nyaralóként fenntartott ingatlanba) költöztek magasabb társadalmi státuszú (diplomás) bevándorlók, de közben az alacsony státuszúak aránya nem csökkent az adott számlálókörzetben, akkor nem szerepelnek az általunk másodelemzett adatbázisban (ld. módszertan).

A 2022-es népszámlálási adatokkal sajnos nem tudtuk ugyanezt a műveletet megismételni, mivel 2011 és 2022 között jelentősen változott a számlálókörzetek területe. Ezért 2025-ben Jeneyné Varga Ágnessel és Nemes Gusztávval a KSH–KRTK Kutatószobában előállítottunk egy olyan adatbázist, ahol az alacsony és a magas társadalmi státusz mérése megegyezik a korábban alkalmazott definícióval,[11] ugyanakkor nem számlálókörzeti, hanem települési szintű migrációs és társadalmistátusz-adatokkal tudtunk dolgozni. A dzsentrifikáció meghatározása ez esetben két változón alapult: az előző népszámlálás óta eltelt tíz évben beköltöző magas státuszúak aránya a népességben és az alacsony státuszú népesség arányának változása jelezték, hogy egy adott településen zajlik-e dzsentrifikáció. Ennek az elemzésnek a végső eredményei nem képezik a jelen kötet részét, de a terepkutatási helyszíneknél támaszkodom a rájuk vonatkozó migrációs és társadalmistátusz-változási adatokra.

[10] A 2011. évi népszámláláson nem volt szabad összeírni azokat a személyeket, akik „turizmus, kirándulás, pihenés, vendégség, gyógykezelés stb. miatt tartózkodtak az adott lakásban, üdülőben, lakott egyéb lakóegységben, de életvitelszerűen máshol laktak" (KSH 2016: 35).

[11] Magas státuszú az a 25 éves vagy idősebb személy, akinek legalább egy felsőoktatásban elvégzett évfolyama van, alacsony státuszú pedig az a 14 éven felüli személy, akik már nem tanul, és a legmagasabb iskolai végzettsége az általános iskola.

A VIDÉKI DZSENTRIFIKÁCIÓ ESETEI

Ebben a fejezetben kerül bemutatásra az általunk részletesen kutatott hét terep, egyedi esettanulmányok formájában. Az esettanulmányok alapját minden esetben a terepen készített, tősgyökeres és beköltöző lakosokkal, továbbá kulcsszereplőkkel, vállalkozókkal és nyaralósokkal készített interjúk jelentették, melyekből a vidéki dzsentrifikáció szakirodalmi alapjaira támaszkodva születtek meg az esettanulmányok. Ezeket az interjús alapokat egészítik ki a statisztikai adatok, illetve a helytörténeti és a helyi médiában fellelhető információk. Ugyan a dzsentrifikáció szakaszossága, szereplői körének azonosítása vagy a turizmus szerepe a dzsentrifikációban olyan szempontok voltak, amelyeket igyekeztem egységesen érvényesíteni az esettanulmányok elkészítése során, voltak olyan szempontok, amelyek nem mindenhol merültek fel hangsúlyosan (pl. a befogadó település kulturálisan és társadalmilag zárt és viszonylag homogén jellege a baranyai sváb falvaknál merült fel először szempontként), ezért az esettanulmányok struktúrája nem teljesen egységes. Az itt bemutatott esettanulmányokról fontos tudni, hogy mivel egy hosszabb időszak során (2019–2025 között) készültek az interjúk, a bennük szereplő esettanulmányok egy adott pillanat vagy időszak eseményeit és helyzetképét örökítik meg (volt ahová évekig jártunk vissza, volt, ahová csak 1-2 alkalommal, néhány napra tudtunk ellátogatni), ezért mire ez a könyv megjelenik, már nem feltétlenül aktuálisak az itt leírtak az adott település életére vonatkozóan. Ugyanakkor a vidéki dzsentrifikációs folyamat egészére, a folyamatot működtető mechanizmusokra, a beköltözők motivációira, percepcióira és befogadásukra vonatkozóan mélyebb rálátást biztosítanak annál, mint amit a konkrét, pillanatnyi helyzet megismerése jelenthet.

Káli-medence

„Az volt a szerencséje ennek a vidéknek, hogy elkerülte minden fejlesztés, ami ugye – ez paradox, de – azért maradt olyan, amilyen, mert nem nagyon volt semmilyen lehetőség arra, hogy itt munkát találjanak az emberek, meg boldoguljanak. Fiatalok elmentek, nem építettek új házat, nem alakították át

borzalmas módon a '70-es években a szüleik meg a nagyszüleik régi házát, és ezért olyanok maradtak, olyan maradt az egész környezet, amilyen volt 100 éve vagy 80 éve. Ami ugye egy nagy szerencse, mert attól volt, attól lett vonzó azoknak az embereknek, akik meg pont azt keresték, hogy eljőve Budapestről, hogy valamilyen autentikus és emberi és normális léptékű és kinézetű helyet… helyen nyaraljanak, vagy akár ide is költöztek." (I10, Káli-medence)

Az általunk kutatott terepek közül, de valószínűleg az egész országban a legkorábban megindult vidéki dzsentrifikációs folyamat a Káli-medencéé volt, ahová már az 1970-es években érkeztek művészek, értelmiségiek, ekkor jellemzően még nem állandó letelepedési céllal, hanem elsősorban házat, nyaralót venni. Az általunk kutatott terepek közül a Káli-medence mutatja a legnagyobb mértékű dzsentrifikációs átalakulást: Az 1990 és 2022 közötti 32 év alatt beköltöző magas státuszúak alkották a 2022-es népességének közel 1/3-át (29%), miközben a 2001–2022 közötti 21 évben[12] 27,5%-kal csökkent az alacsony státuszúak aránya a térségben, miközben a lakónépesség száma pedig folyamatosan csökkent az ezredforduló óta is. A legnagyobb arányú változást a térség két legkisebb települése: Kékkút és Salföld mutatta, ahol viszonylag kevesebb beköltöző is sokkal nagyobb társadalmi hatással bír. A 2022-es népszámlálási adatok alapján a települések népességének mintegy 35–41%-a már magas státuszúnak számít, miközben 14–16% az alacsony státuszúak aránya a lakónépességen belül.

A Káli-medence népessége az 1900-as években folyamatosan csökkent, de az 1960-as, 70-es években különösen meredeken fogyott. A Káli-medence nyolc településén[13] 1900-ban összesen több mint 6500 fő élt, de még 1945-ben is 5000 fő felett volt a lakosságszám, ami 1990-re 3000 alá csökkent (Orbán 2025). A Káli-medence a második világháborút megelőzően jómódú, paraszti (szőlőművelés, állattartás), illetve – Kővágóörs és Köveskál esetében – polgári élet képét mutatta, ugyanakkor az államszocializmus évtizedei során részben a mezőgazdaság kollektivizálása, részben a gyors ütemű iparosítás eredményeként a fiatalok nagy számban vándoroltak el a környékről, üresen hagyva épületek tucatjait a hagyományos beépítésű kis falvakban. A községek funkcióvesztése: iskolák, boltok bezárása és a közös tanácshoz való csatlakoztatásuk, illetve a népesség és különösen az aktív korúak létszámának csökkenése hatására leépültek a közösségi élet és a helyi kultúra korábbi fórumai is.

A Káli-medence „újrafelfedezését" nagyjából Jancsó Miklós *Égi bárány* című filmjének forgatásához köthetjük. A forgatás kapcsán az 1970-es években számos budapesti filmes, művész, értelmiségi érkezett a környékre, akik lepusztult hagyományos nádfedeles parasztházakat vásároltak, és kisnemesi kőboltos oszlopos-tornácos portákat nyaralónak, menedéknek (Szijártó 2002).

[12] Sajnos az alacsony státuszúak arányáról 1990-re nincs adatunk, így ebben a vonatkozásban 2001 a kiindulási pontunk.

[13] Települései: Balatonhenye, Kékkút, Kővágóörs, Köveskál, Mindszentkálla, Monoszló, Salföld, Szentbékkálla.

Ahogy az egyik korai beköltöző jellemezte: *„Az egész Káli-medence is ennek köszönheti a népszerűségét, hogy egyszer idejött valaki, a Jancsó Miklós, és fölfedezte. Azóta mint a birkák özönlenek utána. […] Ebben benne van az, hogy a Káli-medence nagy kiürülése után a művészek hozták vissza a jelent a Káli-medencébe, ez mindig benne van. Mindenkiben benne van, hogy a Káli-medencét kimondod, akkor a legtöbb embernek rögtön a Jancsó jut eszébe, vagy filmesek, vagy valamilyen szinten a művészet így eszébe jut. De nem? Nemcsak a művészek, hanem tényleg egy olyan értelmiségi kört idevonzott, aminek volt egy szellemisége, azért abból maradt még."* (I16, Káli-medence)

A Káli-medence vonzó tényezői közé tartozott a táj érintetlensége, az olcsó ingatlanok és a hagyományos vidék képe, miközben ennek a rétegnek legalább ilyen fontos szempont volt a hivatalos kultúrától és ideológiától való eltávolodás lehetősége, egy „ellenvilág" megteremtése (Lajos–Szijártó 2022). *„Az a lázadó ifjúság volt, az értelmiségi lázadó ifjúság a hetvenes–nyolcvanas évek elején, akik tudták, hogy ez, amiben élünk, az nem igazán frankó, és keresték maguknak azt a menekülő útvonalat, ahol nem a városba' kell nap mint nap végighallgatni, amit végig kell. […] Tehát ez egy ilyen menekülő hely volt tulajdonképpen, a Káli-medence mindenkinek. Elbújni a világ elől, és csak azokkal lenni, akiket szeretünk. Cserhalmi meg a Cseh Tomi, az én generációm volt, és azoknak a barátai voltak, tényleg jó kis életünk volt."* (I42, Káli-medence)

„No tehát, idejöttek a '80-as években ezek a művészemberek, és hát ugye, ahogy ez lenni szokott. Hát egyrészt, ugye, maga a hely, az tényleg jó, az egy minőségi környezeti, kulturális, és sok más szempontból is egy olyan természeti értékei, a tradíciói, azok olyanok, amik… tehát ezek nem véletlenek nyilván, nem önmagában az, hogy szép régi házak maradtak, hanem összességében itt van valami olyan együttes, amit ez a vidék tud, ami nagyon ritka. Valószínűleg az egész világon is ritka, de Magyarországon szerintem egyedülálló. Tehát ilyen, ilyen kiterjedten több falu, ennyire… hogy mondjam, autentikusan megmaradt, és ilyen gazdag természeti és kulturális hagyománnyal rendelkező térség biztosan nincs több Magyarországon, vagy én legalábbis nem tudok. Az még egy külön szempont volt, hogy azért a Balaton az van is, meg nincs is. Tehát hogy azért az jó, hogy nincs messze a Balatontól, de az nagyon jó, hogy nem közvetlenül a Balaton mellett van." (I10, Káli-medence)

Az első hullámban érkezett zömmel budapesti művészek, értelmiségiek magas kulturális és relatíve alacsony anyagi tőkével rendelkeztek, miközben klaszszikus értelmiségiként értékválasztásaik között szerepelt a hely, a természeti környezet és a hagyományos épületállomány autenticitásának megőrzése. *„Figyelj ide itt olyan olcsó volt minden, hogy »csak vigye«. Olyan rossz állapotban voltak az ingatlanok, hogy szó sincs arról, hogy ehhez pénz kellett. Ehhez az kellett, hogy megszeresse ezt a környéket, és akkor kevés pénzért itt befektessen."* (I42, Káli-medence)

„Én ezt láttam, hogy ez egy baromi… egyrészt nagyon szép ez a ház, másrészt, hogy jó helyen van, és akkor a nejemet küldtem be, hogy menjen be,

és kérdezze meg, nem eladó-e véletlen a ház. Na most ez egy nagyon fontos pillanat, mert kiderült, hogy úgy néztek ránk, mintha a holdról jöttünk volna, szóval abban a faluban azelőtt harminc évig házat nem adtak el, egyet se. Úgyhogy ezek úgy néztek ránk, az öreg parasztok, Lajcsi bácsiék, mintha meghibbantunk volna teljesen, vagy itt az ilyen isten háta mögötti helyen akarunk mi házat venni" – idézi fel az egyik első betelepülő (helyi nyelvjárásban „bebíró") a házvásárlásuk körülményeit (I39, Káli-medence).

Az épületállomány megőrzése, „megmentése" és autentikus felújítása fontos szempont volt számukra, minek eredményeként a „bebírók" több száz népi műemléket mentettek meg a teljes pusztulástól *(Káli Híradó)*. Az elhúzódó, lassú, sok saját energia- és munkabefektetéssel járó felújítás egyszerre volt kényszer és választás a részükről.

„Akkor még ugye az volt a lényeg, hogy a megvették az öreg házakat, és hogy minél autentikusabban felújítani, és maximum odáig merészkedett el [az egyik első beköltöző], hogy a kert felé néző pajtának a hátsó falát azt ki merte nyitni, de az utcafronton meg minden maradt a régi. Tehát mindenki azon fáradozott, hogy minél eredetibbre hozza rendbe a házat. […] Ilyen pár tízezer forintokért lehetett ezeket a házakat venni, és szép lassan az ember felújította, ahogy volt pénze, és tényleg fontos volt, hogy régi cuccokat használva, régi anyagokat, régi… még a fürdőszobák is úgy készültek, hogy padlás téglával, meg tényleg ilyen nagyon-nagyon régi." (I16, Káli-medence)

„Az építészszakmából kifolyólag egyrészt, ugye, tehát én valamennyire a népi építészettel […] ilyen választott tárgyként foglalkoztam már korábban a Műegyetemen, tehát a népi építészet az nekem nagyon a fejemben volt, de a lényeg az, hogy megláttuk ezt a házat […] én ezt láttam, hogy ez egy baromi… egyrészt nagyon szép ez a ház, másrészt, hogy jó helyen van." (I39, Káli-medence)

„A hetvenes években pont azok a művészemberek jöttek ide házakat venni, akiknek a szépérzékük erre eleve nyitott volt, és nyilván nem akartak rombolni, kockaházakat akartak, amit a hetvenes években is azért szocreál épületeket felhúztak. Ami másnak, mondjuk… a helybélieknek nyilvánvalóan szerencsétlenség, az ebből az ügyből, ez szarul hangzik, de ki kell mondani, hogy másrészt viszont szerencse, hogy akkora volt itt a szegénység, hogy igazándiból nem volt arra pénz legtöbb helyen, hogy ezeket a jó kis hetvenes évekbeli tsz-kocka, Kádár-izé, nem tudom, hogy lehet nevezni… házakat összehoznak." (I17, Káli-medence)

Nemcsak az épített környezet, de a természetvédelem is előkelő helyen szerepelt a bebírók értékválasztásai között. Ennek érdekében 1979-ben természetvédelmi egyesületet létesítettek Káli Vidék Baráti Kör néven, amely 1984-ben a Káli-medence tájvédelmi körzetté nyilvánításával egy időben vált „hivatalossá" Káli Medence Környezetvédelmi Társaság néven. Ebből és másik öt korábbi tájvédelmi körzetből alakult meg 1997-ben a Balaton-felvidéki Nemzeti Park.

„Abból indult ki, hogy a védett tájvédelmi körzetnek ugye a legnagyobb része ide koncentrálódik. Ez a központja a medencének, a '70-es évekbe' alakult a Káli Környezetvédelmi Társaság Salföldön, és a Somogyi Győző fogta össze az itteni értelmiségieket, akiket jobbára ő ismert. […] Na most miután ez valóban egy kultúrértéket képviselő társaság volt, egészen másképp kezelték a természetet, másképp tisztelték a helyi lakosokat, megpróbáltak beilleszkedni, besimulni a helyi lakosok közé ez az »uram-bátyám, tiszteletem«. A kocsma volt a fórum, oda lehet elmenni és a híreket meghallgatni. Kialakult egy különleges élettere. […] Tényleg itt olyan figurák voltak, akik nagyon értékesek. Aztán ez a közeg ez hozta magával azt a polgári közeget, azt a kultúrát, polgári közeget, aki szintén tisztelte a természetet foglalkozott a Káli-medencével. Utánajárt, utánanézett. Beleszeretett." (I42, Káli-medence)

Az első bevándorlók jelentősen hozzájárultak a helyi identitás és közösség átalakulásához. A népi építészeti hagyományok újrafelfedezése és a közös ünnepek, események kialakítása fokozatosan építette fel a hely imázsát (Szijártó 2002; Nemes et al. 2022), olyannyira, hogy a rendszerváltást követően, amikor a művészek közül sokan anyagi és egzisztenciális bizonytalanságba kerültek, már elég ismert és vonzó volt a Káli-medence ahhoz, hogy egy újabb „újgazdag" réteg vásároljon itt házakat, jellemzően továbbra is nyaralónak. Ez a mintázat tökéletesen illeszkedik a városi dzsentrifikáció során számos helyen bizonyított szakaszosságba, miszerint elsőként a művészek és bohémek teszik vonzóvá és divatossá a területet, majd ezt követően érkeznek a városrészbe/vidékre a tehetősebb rétegek.

„És akkor jött a rendszerváltás […] amikor ez a művészgárda átmenetileg megrogyott, hogy teljesen kicsúszott alóla a talaj, mert ugye megszűnt a Mafilm, meg a minden megszűnt, és csak így elkezdtek, így lebegni az űrben, és akkor, akkor indult meg ez az újgazdagok beáramlása, akik már azért jöttek, mert az köztudott volt, hogy a Káli-medence az a művészek fellegvára." (I16, Káli-medence)

Ugyanakkor mivel Budapestről könnyen elérhető, a dzsentrifikáció második hullámát a jómódú felső-középosztálybeliek uralták, akik elsősorban nyaralási céllal vásároltak és újítottak fel ingatlanokat, fő motivációjuk a nyugodt és kényelmes nyaralás lett. A régi, szép kőépületet komfortosították. *„Mivel nagyon sok filmes, nagyon sok művészember telepedett le, ezért egyfajta magyar Hollywoodként sikk volt itt megjelenni. Akit nem hívtak meg nyári kerti partira, még nem volt kiépülve a szállásadóknak a rendszere, szállodát nem találsz, haverhoz nem mehetett, mert nem volt pont… az megpróbált legfeljebb… hát vett magának egyet.*" (I17, Káli-medence) Az 1990-es, 2000-es években érkezők közül többen választották a falu helyett a szőlőhegyet, ahonnan szép kilátás nyílik a tájra, ugyanakkor az ottani szigorúbb építési szabályok nem engedték meg, hogy „paloták" épüljenek. *„Tehát nem is a falu inkább, hanem a szőlőhegy, tehát a szőlőhegyen lenni vagy nem lenni, az meg*

ott rálát az ember a Káli-medencére, az nagyon békés, az nagyon jó, jó hangulatú dolog, tehát talán inkább ez." (I30, Káli-medence)

Ugyan a turizmus – részben a Balaton közelsége miatt – korábban is jellemző volt a térségben, ez inkább a hagyományos csárdák, nagy éttermek és a falusi szállásadás formájában valósult meg. „*Két nagy hely volt a Káli-medencében, a Pegazus meg a Káli vendéglő Kővágóörsön, ez volt a két nagy hely. Mindegyikbe hozták buszokkal a németeket is. […] Nyilván a németkopasztásból éltek, de volt olyan időszak, amikor olyan vezetése volt a Pegazusnak, hogy szerveztek kulturális jellegű programokat meg koncerteket. Plusz a németeknek elképesztő nagyszabású folklór-tematikus esteket.*" (I13, Káli-medence) Az 1990-es évek végétől azonban megindult a turisztikai kínálat átalakulása is. 1998-ban nyílt meg Köveskálon az első, jómódú turistákat célzó, „provence-i stílusú" szálláshely, amit nem sokkal később egy étterem is követett (Nemes et al. 2022). „*Azért is volt egy döntő fordulat, hogy mi jöttünk, mert előtte itt is, a Káli-medencében is meg ezen a környéken ezt a csárda-gasztrót nyomatta mindenki. […] Igen, és mi meghoztuk a polgári miliőt, […] akik műveltették a Káli vendéglőt, igen, azok ugye nem fogták fel, hogy ezt már nem kéne nyomatni, ezt a fatányéros-paprikás világot, mert ezen túlvagyunk.*" (I16, Káli-medence)

Az 1990-es évek végén, a 2000-es évek során indult meg a bor „újrafelfedezése" is a Káli-medencében, azóta egyre színvonalasabb, egyre jobban működő borászatok indultak el, melyek újabb közönséget vonzottak be. Az igazi fordulatra azonban csak a 2010-es évek elején került sor, onnantól sorra nyíltak a zömmel bebírók által indított magasabb színvonalú, tehetőseket célzó éttermek és szálláshelyek a Káli-medencében. „*Igen, megindult[ak] ide az értelmiség nyomán a pénzemberek, ennek nyomán jöttek létre ezek a* fine dining*ok, ez a kedvenc kifejezésük, éttermek és az ezekhez kapcsolódó szolgáltatások. Ez már egy összetartó erő, ez a diszkurzus. Ki mit evett, meg a bor. A sznobériának a másik társalgási kedvence a bor, amihez mindenki baromira ért, és akkor meg lehet beszélni, hogy az x-nek meg az y-nak milyen a bora. Gerjeszti egyik a másikat. Arról sose beszélgetnek, hogy milyen jókat lehet biciklizni.*" (I16, Káli-medence)

A turisztikai vállalkozók egy része, életmód-vállalkozóként, be is költözött a medencébe, ők azóta jelentős ismertségre, kapcsolati és gazdasági tőkére tettek szert. Más részük csak időszakosan tartózkodik ott, vagy csak a vállalkozás miatt jár oda. Ez utóbbi csoportot neveztük el „bevállalkozóknak" (Nemes et al. 2022). A beköltözők újabb hullámai egyre jelentősebb gazdasági tőkét tudhatnak maguknak. Míg a kezdeti időszakban nem túl tehetős művészek és értelmiségiek vásároltak itt „fillérekért" omladozó házakat, a második és különösen a 2010-es évektől kezdődő harmadik hullám igényszintje és anyagi ereje egyre inkább átalakítja az elvárásokat és ezáltal a faluképet is.

„*Egy idő után átfordul, és már a trendiség az, ami idehozza az embereket. Tehát nem az, amit valóságosan tud, hanem az, hogy ez egy »cool« hely, és akkor idejövünk, és akkor… Tehát hogy egyszerűen látjuk azt, hogy a nem*

t'om, a Porsche Cayanne-ok nyilván kevésbé a kulturális hagyományokat keresik […] milyen minőségben újítanak, vagy nyúlnak hozzá a dolgokhoz, meg milyen új dolgok épülnek, amik egyébként gyönyörűek, ami egy nagy szerencse, de hát szóval igen. Megérkezett a nagyon tehetős, nagyon jómódú gazdasági elit ebbe a térségbe." (I10, Káli-medence)

A legutolsó hullámban (amit nyugodtan tekinthetünk szuperdzsentrifikációnak) érkezőkkel szemben nagyon erős ellenérzések tapasztalhatóak a korábban érkezett, művész- és értelmiségi réteg részéről. Az egzisztenciális fenyegetettséget egyfajta kulturális felsőbbség és ízlés hangsúlyozásával ellensúlyozzák a narratívákban (Tomay–Berger 2024).

„Én azt gondolom, hogy mi tíz évvel ezelőtt jöttünk ide először, és tíz évvel ezelőtt még, még ez egy ilyen álom volt nekünk […] nekünk annak idején […] eszünk ágában nem volt megváltoztatni a környezetet, eszünk ágában nem volt világítóudvari fényeket lerakni, ergo fényszennyezést végrehajtani. Nem akartunk medencét építeni. Nem akartunk pálmafákat ültetni. […] Nekünk meg nem fordult a fejünkben, hogy itt bármit is megváltoztatni, inkább tisztelettel voltunk az épített környezet meg, a meg talán afelé, amit itt az előttünk levő generáció próbált megmenteni, és megpróbáltunk alkalmazkodni, és ehhez képest most azt látom, hogy minthogyha ezek a szabályok így eltűntek volna lapátostól, mindenestől, és ezzel együtt azok a látogatók jönnek ide, akiknek anyagi tehetségük van, viszont ugyanezt már nem érzik. Tehát nem érzi kötelességének azt, hogy mondjuk ne rakjon be műanyag ablakot a házába, ő nem érzi kötelességének, hogy, hogy hogy ide nem kell a medence." (I40, Káli-medence)

„Egy ismerősöm volt, akinek volt itt egy nádasháza, én akkor még nem tudtam, hogy ennyi művész fog itt letelepedni, mert itt a Káli-medencét, azt mi megleptük rendesen, mert itt a faluban is, ha jól számolom, 14-en voltunk, akik hirtelen felvásároltuk ezeket az öreg házakat, és úgy hoztuk létre, amilyen volt. Az újak már nem, az új, az már megveszi drágán ezt az öreg házat, holnap jön a buldózer, lenyomja, és akkor épít ilyen Ytong műparasztházat, és érdekes módon az is műemlékként fog majd megjelenni, de hogy mitől, azt nem tudom. Ugye, annak a helyén épült." (I2, Káli-medence)

„Most már, ami most van, három-négy-öt éve, mondjuk öt éve, de lehet hogy több is. Az egészen más közönség, és egész más céllal jött. Tehát akik most jöttek azok pénzbefektetés és pénzkeresés miatt jöttek. Nem szeretetből." (I42, Káli-medence)

„És akkor jött ez a harmadik hullámos, hát igen, ez egyértelműen énszerintem a Fideszhez köthető, aki elengedte a gyeplőt, tehát az ő, ő, ő gazdagjainak, barátaiknak minden szabad, pedig most már nem kell betartani építészeti szabályokat, nem kell betartani a világon semmit, de nyugodtan lehet a hegyen palotát építeni nyugodtan, és… szóval továbbra is, azért hogyha megnézzük… Ez azért itt, ez egy divat, amit szerintem azért alaphangon a filmesek keltettek, és hangsúlyozom, hogy azért nagy szerepe van a Balaton

közelségének és ugye annak is, hogy a partot tulajdonképpen elengedték a tömegturizmus felé." (I16, Káli-medence)

A dzsentrifikáció újabb és újabb hullámai szinte iskolapéldaként követik a városi dzsentrifikáció során leírt szakaszosságot, illetve a benne résztvevők körének a kulturális tőkétől az anyagi tőke felé való elmozdulását. A dzsentrifikáció egyik legnyilvánvalóbb jeleként a Káli-medence esetében az ingatlanárak először fokozatosan, majd az utolsó szakasz alatt – amelyre ráerősített a Covid19-járvány is – pedig szinte exponenciálisan emelkedtek.

„Illetve most az is nagy probléma, hogy iszonyatosan elszálltak az ingatlanárak, tehát most már gyakorlatilag Budapest rózsadombi árak vannak. És akik jönnek, jellemzően a pénzzel rendelkező réteg, az nem a hely értékei miatt jön, hanem azért, mert divatos. […] Az, hogy mindenki gigászi kerítést húz, hogy ne lással be, hogy neki milyen háza van, vagy tűzivíz-tározója, ami ugye medence… Eddig ez a környék egy értelmiségi környék volt, most már nem az." (I12, Káli-medence)

„Mi most nagy félelemmel nézzük a tőkebeáramlást. Az a fajta felvásárlás, ami eddig nem volt. Tavaly óta duplájára nőttek az ingatlanárak, és azért, mert bármit el lehet adni." (I5, Káli-medence)

„Elment a józan esze itt mindenkinek. Az, hogy egy paraszthá̀z a faluban 85 millió, és megveszik. És tényleg azt gondolom én, hogy na, ez az a közönség, akinek nem kéne lennie. Ez a baj. Tehát hogy az értékrend teljesen felborult, teljesen felborult az értékrend. […] Tehát ez a Káli-medence eljutott odáig, hogy pénzszerzési és befektetési terep lett." (I42, Káli-medence)

„Valóban igaz, hogy akik most szemeznek evvel a környezettel, ők olyan házakat akarnak építeni, ami mindenfajta szempontból megfelel a luxusigényeiknek. Ez igaz. És ezért is ki tudják fizetni, és ki is tudják fizetni ezeket az égbekiáltó árakat." (I20, Káli-medence)

A legújabb hullám kiszorító hatása nemcsak az ingatlanárak emelkedésében nyilvánul meg, hanem a turizmus léptékének átalakulása és az új ingatlanfejlesztések megjelenése is nagy hatással van a korábbi beköltözőkre. *„Mikor mi megvettük a telket, akkor ott legeltek még a tehenek és nekem pont az tetszett, hogy az milyen tökéletes, és én azt akarom, hogy ezek ott legeljenek mellettem. Oda azóta borfeldolgozót meg gyerekjátszót terveztek, meg ilyen nagyon sok lakásos apartman-komplexumot, és ez nagyon ijesztő. Tudom, hogy mindent megtesz az önkormányzat, hogy valahogy megakadályozzák, amennyire tudják, hogy ez ne lehessen, de én is úgy vagyok, hogy akkor minek jöttünk ide, akkor innen el kell menekülni, ha itt ez lesz, hogy parkoló lesz, meg Disneyland.*" (I36, Káli-medence)

Ugyanakkor a Káli-medencében megjelenik a bebírók egy részénél egyfajta önreflexió és felelősségvállalás is a történtek miatt. *„Hát mi eléggé szégyelljük magunkat, hogy mit csináltunk a faluval. Volt a [helyi kocsma], aminek volt egy közönsége, de ez az őrült, tömeges megjelenés, ebben sajnos részünk van. Ezt tettük, hogy nyáron ez lett. Amibe beleszerettünk, az egy ilyen csendes és*

nagyon eldugott hely volt, ezért jöttünk ide. És amit csináltunk, azt gondoltuk, hogy ez így beleillik ebbe a dologba, az a felkapottság, meg az a dolog, ami most van körülöttünk, az nagyon idegen nekünk, és nagyon szégyelljük magunkat miatta. Szóval ez elég kellemetlen. Hát ez nagyon rossz. […] Szóval azt látom, hogy ez a túlhájpolt dolog, ez így élhetetlen mindenhol a világon, és itt is ez. […] Nagyon sokat gondolkozom azon, hogy mit profitál a falu ebből. És nem nagyon találom, hogy valóban mit profitál. Mondjuk, hogy fellendítettük az idegenforgalmat; de ez kinek is jó? […] Én nem érzem magam nyertesnek, mert bár egy jó üzleti vállalkozást csináltam, csak nem ez volt a cél. És elvesztettem a csendes falut, a nyaralást elvesztettem, azt, hogy a gyerekeimmel annyit voltam együtt, amennyit csak lehetett. Most is annyit vagyok csak az nagyon kevés. Sok mindent vesztettünk azzal, hogy ez egy sikeres vállalkozás" – fogalmazza meg kétségeit az egyik bebíró (I5, Káli-medence), aki sikeres helyi gasztronómiai vállalkozást indított a Káli-medencében.

Őrség

Az Őrség az ország nyugati felében, a szlovén és osztrák határ mellett fekvő tájegység,[14] központja Őriszentpéter. Nevét a honfoglalás idejének őrállóiról kapta. A térségre a mozaikos tájszerkezet (erdőterületek és kisebb mezőgazdasági területek) és a szórványjellegű, szeres aprófalvas településszerkezet jellemző. Számos védett természeti értéket őriznek a kaszálók, gyümölcsösök és a tőzegmohalápok, míg a népi építészet jellegzetes lakóháztípusai a kerített ház és a „kódisállásos" épületek. A természeti, kultúrtörténeti és néprajzi értékek megóvására jött létre 2002-ben az Őrségi Nemzeti Park. Az Őrségben ugyan volt téesz, de a Vend-vidéken megmaradt a családok kezében a föld és a gazdálkodás. Ugyanakkor a fiatalok elvándoroltak, inkább az idősekre volt jellemző a hagyományos állattartás, gyümölcsösök, kaszálók művelése.

Az 1980-as évek végéig az Őrség egy nagyon zárt, archaikus terület volt. Mivel a nyugati határzónába való belépéshez különengedélyre volt szükség, minden falu elején állt egy határőr, akinek meg kellett mutatni az iratokat. Mégis a szabadságot jelentette azon értelmiségiek számára, akik ekkor érkeztek ide az 1982–1992 között itt működő Kópickó nyári egyetemekre. *„Szerintem az egész Őrség ilyen szempontból ilyen nagyon izgi, mert amikor '88-ban már be lehetett menni az Őrségbe, akkor iszonyú mennyiségű, tehát abból, igazából nem is csak abból a negyvenéves, negyvenéves elzártságból lépett ki az*

[14] Települései: Bajánsenye, Felsőjánosfa, Felsőmarác, Hegyhátszentjakab, Ispánk, Iváncsa, Kercaszomor, Kerkáskápolna, Kisrákos, Magyarszombatfa, Nagyrákos, Nemesnép, Őrimagyarósd, Őriszentpéter, Pankasz, Szaknyér, Szalafő, Szatta, Szőce, Velemér, Viszák, illetve az Őrséggel szomszédos két Vend-vidéki települést: Apátistvánfalvát és Orfalut is ide szokták néha sorolni.

Őrség, hanem egy több évszázados relatív elzártságból. Ugye ez mindig egy ilyen nagyon nyomorult vidék volt igazából." (I59, Őrség)

Az Őrség dzsentrifikációja ugyancsak látványos a számok szintjén is: az 1990 és 2022 közötti 32 év alatt beköltöző magas státuszúak alkották a 2022-es népesség 17%-át, miközben a 2001–2022 közötti huszonegy évben[15] 23,5%-kal csökkent az alacsony státuszúak aránya a térségben, úgy, hogy itt is folyamatosan csökkent a lakónépesség száma az ezredforduló óta. A legnagyobb arányú változást Ispánk mutatta.

A rendszerváltás és a határok lebontása után nagy hullámban költöztek be vagy vettek itt házat második otthonként jellemzően városi értelmiségiek, akiket a természetközeliség, a biogazdálkodás és az organikus közösség érdekelt. Sokan közülük gazdálkodni kezdtek, állatokat tenyésztettek, kecskesajtot készítettek. *„És a '80-as évek legvégén, '90-es évek elején iszonyú mennyiségben áramlottak le főleg fiatalok, ilyen rousseau-i ideától vezérelve, kárpótlási jegyekből hozzájutva földecskékhez meg régi parasztházakhoz, és ez ilyen nagyon-nagyon szép volt."* (I59, Őrség) A betelepülés ekkor elsősorban Őriszentpéteri és Ispánkot érintette. Ekkoriban, az 1990-es évek közepén jelent itt meg egy antropozófus kör, akik aktív közösségformáló erőként indultak, Waldorf-iskolát szerveztek, belső konfliktusaik azonban később meghasonláshoz, a közösség összeomlásához vezettek (Lányi 2010).

Ezt egy lassú, „csordogáló" beköltözés követte, majd a 2000-es évek környékén érkezett egy újabb beköltözési hullám. Különösen a budapesti értelmiség körében vált divattá házat vásárolni az Őrségben (Lányi 2010), elsősorban második otthonként, vagy különböző kétlaki életformákban. A „gyüttmentek",[16] ahogy sokan nevezi a betelepülőket (a Vend-vidéken „kifalusi") különböző mértékben ingáznak városi otthonuk és az Őrség között. „Azt mondhatjuk, hogy az emberek többsége nincs egészen otthon a falujában" (Lányi 2010). Ezt a helyzetet számos interjúalanyunknál tapasztaltuk jelenleg is. *„Hát Budapesten lakunk, és az Őrségben élünk. Igen, másféllakiak vagyunk"* – meséli a teljes lelkesedéssel, három gyerekkel és egy lóval 2016-ban az Őrségbe költözött budai családapa; az iskoláztatással kapcsolatos nehézségek miatt mentek vissza Budapestre. *„Most már harmadik éve, hogy hét közben Budapesten vagyunk, és itt lakunk, és hétvégén meg szünetekben meg Őriszentpéteren élünk."* (I59, Őrség)

Egy másik interjúalany esetében is folyamatos a két élettér közötti vándorlás: *„Én Budapesten dolgozom, és ez igazából, hogy mondjam, amiben most vagyunk, az egy kicsit elhúzódó életmódváltás. Az bennünk ott van, amikor már a gyerekek önállóak lesznek, meg amikor nekünk már olyan sok dolgunk nincs, akkor azért igazából szeretnénk mi itt lakni, meg hogy legyen ez a bázis.*

[15] Sajnos az alacsony státuszúak arányáról 1990-re nincs adatunk, így ebben a vonatkozásban 2001 a kiindulási pontunk.

[16] Bár tényleg sokszor hallottuk a kifejezést részben maguktól az érintettektől, a „beköltözők" vagy a „pestiek" használata legalább ilyen elterjedt.

De hogy ezt nem ilyen radikális, elvágólagos döntésként hajtjuk végre, hanem hagyjuk, hogy ez ilyen organikusan alakuljon. És emiatt egy picit ez egy elhúzódó átmenet, amiben vagyunk. Tehát ez most már hatodik éve megy, és nem tudni még, hogy hány évig fog menni, hogy én itt vagyok fixen, tehát hogy én rendesen itt élek, ide vagyok bejelentve, meg itt ez a bázis, és akkor én innen megyek. Hát ilyen munka, hogy mondjam, tehát ősztől tavaszig hetente egyszer megyek Budapestre, egy éjszakát, két éjszakát töltök ott, tehát mondjuk egy-két-három napot dolgozom ott, vagy vagyok jelen ott, és a többi időben itt vagyok, és innen dolgozom távmunkában. A feleségem meg fordítva csinálja, tehát ő főleg Budapesten van, és akkor ő meg jön hétvégente, vagy néha innen home office-ol, és akkor most egy-egy gyerek lakik még velünk, a fiunk, ő meg már húszéves, tök önálló, tehát igazából ő meg éli az életét a budapesti lakásban. De igen, nem számoltuk fel a budapesti lakást, meg egyelőre nem is tervezzük." (I50, Őrség)

Legutóbb a Covid adott nagyobb löketet a beköltözésnek, amikor sokan leköltöztek akár az addig nyaralóként használt házba vagy vendégházba, és sokan vettek a járvány ideje alatt házat. Ekkor ugrottak meg igazán az ingatlanárak. Például egy 2019-ben 27 M Ft-ért vett ingatlan felújítva ma már 80–100 M Ft-ot ér. Ma már 150–200 M Ft-ot is elkérnek egy házért, lassan újat építeni olcsóbb, és kevés az eladó ház. Ami eladó, azt meg inkább veszik meg osztrákok, illetve az Ausztriában dolgozó beköltözők. A mostani hullámban költözők közül azonban sokan csak lakóhelynek tekintik az Őrséget, nem otthonnak, nem azonosulnak a hely szellemiségével, Ausztriába vagy akár a környező nagyvárosokba járnak dolgozni, csak aludni járnak haza. Mivel a helyi munkalehetőség limitált, nem könnyű itt megélni, ipar lényegében nincs, aki nem gazdálkodott, az dolgozhat az önkormányzaton, vagy sokan vendégházaznak, de azt is leginkább a betelepülők csinálják.

Az Őrség mint idegenforgalmi tájegység már 1986-ban is szerepel Magyarország kiemelt üdülőkörzetei és idegenforgalmi tájegységei (2012/1986. IV.17. Mt. rendelet) között. Ideális terepe a vidéki turizmusnak, elsősorban a falusi turizmusnak, de az Őrségi Nemzeti Park megalakulása óta az ökoturisztikai lehetőségek is egyre keresettebbek (Baranyai 2012). Az Őrség turizmusa elsősorban az aktív és természetközeli formáknak kedvez (túrázás, kerékpározás, lovaglás stb.), de már a 2000-es évektől egyre inkább része a helyi élelmiszer- és kézművestermékek (cserépedények, tökmagolaj, szárított gombák, lekvárok és mézek) értékesítése is. Az utóbbira termelői piacot hoztak létre Őriszentpéteren és pár éve Szalafőn is. A magánszálláshelyek ugyancsak ezen a két településen koncentrálódnak, emellett Nagyrákoson és Hegyhátszentjakabon van relatíve nagyszámú vendégház. A 2000-es évekre az Őrség egyértelműen felkapott hazai turisztikai célponttá vált. Az elbeszélések szerint a 2010-es évek végén nagyon megindult a turizmus, azután a Covid-járvány alatt és után is erős volt, de 2024–2025-re némileg visszaesett a forgalom, jelenleg nem annyira kihasználtak a szállások. *„Mondjuk azt tudni kell, hogy Őriben [Őriszentpéteren]*

jelenleg szerintem nagyjából minden harmadik ház vendégházként működik, és hogy a Covid után még sokkal több lett a vendégház, és az elmúlt két évben vagy inkább már háromban nagyon-nagyon zuhant a belföldi turizmus, amit szerintem az Őrség kevésbé érzett meg, mint más régió, de hogy abszolút nem kimaxolt kapacitással futnak ezek a vendégházak, még azoknál sem, akik főállásban ezt csinálják, és erről szól és ettől függ a megélhetésük." (I59, Őrség)

Több szolgáltató szerint hiányzik a térségben az egységes turizmusfejlesztés, együttműködés. Azonban az elmúlt pár évben a vendéglátás átalakult: a hagyományos éttermeket felváltották az újhullámos kávézók, street food és kézműves söröző is megtalálható a területen, és van egy Michelin-csillagos étterem is a magasabb gasztronómiai színvonal biztos jeleként. Ezek többségét ma már Budapestről beköltöző vagy a hétvégékre és a szezonra ingázó városi vállalkozók hozták létre.

Az Őrség dzsentrifikációja kétségtelenül évtizedek óta zajlik mind lakóhelyi, mind turisztikai formájában, azonban egészen az elmúlt egy-két évig nem volt olyan intenzív, mint pl. a Káli-medence esetében, ahogy erre több interjúalanyunk is reflektált: „*…ez a leköltözés beszivárgósdi, ez még ilyen lassan és diszkréten történt ezzel együtt, én legalábbis valahogy így ezt látom vagy ezt érzékeltem, és hogy az a féle-fajta, ilyen lassan kezdjük, és aztán ilyen nagyon invazívvá válunk, és felvásároljuk és belakjuk és elszórjuk az egészet, mint ami például a Balaton-felvidékkel történt, és így kommercializálódik az egész. Az ingatlanáraktól elkezdve az ingatlanok kinézetéig meg a boltokig […] Tehát hogy ami a Káli-medence tündéri kis falvaival történt a lovaspóló pályától, tehát hogy az Őrségben egyszerűen nem, valahogy nem van. Lehet, hogy azért, mert messze van, de lehet, hogy tehát… hogy van ez a folyamat, de hogy nagyságrendileg diszkrétebb és lassabb.*" (I59, Őrség)

„*Szerintem van ennek a helynek esélye arra, hogy ne olyan legyen, mint a Balaton-felvidék. Nekem ilyen nagyon messziről nézve, az olyan, mintha az Újlipótot letolnád a dombok közé. Kicsit ez a Dunakanyar-feeling, tehát nagyon erősen rányomja a bélyegét ugyanaz a szubkultúra, ahonnan az emberek jönnek. Itt viszont van esély arra, hogy ez az egész dolog heterogénebb lesz. Főleg azért, mert itt szerintem tökre jelen van az a fajta ellenkultúrás hippi-életmód is, ami igazán izgalmassá teszi ezt. Mondjuk, láttam ilyet a Pireneusokban, Spanyolországban vagy az USA-ban, van ez a Pacific Northwest, ahova tényleg mindenféle arcok, ilyen alusisakos emberek, meg ilyen permakultúrás emberek, meg ilyen Ausztriában melózó emberek, meg ilyen összetört életek, meg ilyen értelmiségiek, meg ilyen természetvédők, tehát nagyon sok irány. Meg hazaköltözők, tehát akik… valamilyen gyökereik voltak itt. […] Szóval én nagyjából ezt látom, ami most van, hogy van egy ilyen átalakuló és szerintem nagyon sok szempontból azért ilyen dzsentrifikálódó világ.*" (I50, Őrség)

Szőlőszem

Szőlőszem egy ötszáz fő alatti, dél-dunántúli sváb falu. A szőlőművelés, borászat nagy múltra tekint vissza. A második világháború, illetve az azt követő kitelepítések következtében jelentős népességcsere történt a térségben: a német lakosság helyére a Felvidékről telepítettek be jómódú magyar földműveseket, illetve a Nyírségből birtok nélküli családokat, akik nem értettek a szőlészethez és a borászathoz. A szocializmus idején a szőlőket, pincéket államosították, a parasztokat beterelték a nagyüzemi gazdálkodásba. A szőlőművelés háttérbe szorult, volt, ahol zöldborsót vetettek a szőlőtermelésre legalkalmasabb fekvésű területekre (Tomay–Völgyi 2022). A szocializmus ideje alatt a lakosok jelentős része a közeli nagyvárosokba járt dolgozni, így sokak számára a helyben végzett mezőgazdasági munkát felváltotta az ingázás és az ipari munka. Szőlőszem, ahogy a térségben a többi község, a rendszerváltáshoz közeledve egy funkció- és identitásvesztett közösséggé vált, ahol megjelent az elöregedés, a helyi munkahelyek hiánya és ezáltal az elvándorlás problémája. A falu népessége 1949-től 2011-ig a felére csökkent (Orbán 2025).

Szőlőszemre, akárcsak a Káli-medencébe, szintén művészek érkeztek először, zömmel szobrászok és keramikusok az 1990-es évek elején. Többségükben magyarok, de volt közöttük két finn (egy szobrász és egy videóművész) és egy német keramikus is, akik alapvetően ideiglenesen, nyaralónak használták-használják az itteni házaikat. Az első hullámban érkező „városi úttörőket" itt is az idilli környezet, az olcsó, régi házak, a nagyobb élettér és a városi élettől való eltávolodás, valamint már a korai időszaktól kezdve egymás társasága és egy közeli művésztelep vonzotta.

„Hát először egy barátom költözött le ide, volt valami bordalfesztivál Pécsett, és még előtte találta ki, hogy látogassunk el ide, megnézni a zenekart, és hát neki annyira megtetszett, hogy egy évre rá már költözött is, és nekünk meg annyira elegünk lett a budapesti stresszből és életből, a munkánkkal se voltunk megelégedve, így szóltam ennek a barátomnak, hogy nézzen körül, van-e eladó ház, akkoriban nem volt, de egy évre rá épp a szomszédjában ürült ki a ház. Fogtuk magunkat, és leköltöztünk, de először egy másik házba költöztünk, mert itt ez akkoriban még totál le volt élve, fel kellett újítani teljes mértékben, igazából a nulláról kellett felépíteni ezt a házat a férjemmel." (I110 Szőlőszem)

A korai dzsentrifikánsok jelentősen hozzájárultak a helyi identitás és közösség átalakulásához. A beköltözők a helyi közösség fontos szereplőivé váltak, és többen társadalmi és politikai befolyást szereztek a helyi önkormányzatban, ezáltal saját elképzeléseik, értékeik mentén alakíthatták a települést. A beköltöző városi művészek egyikét rögtön 1990-ben megválasztották polgármesternek, és több mint egy évtizeden át vezette a települést. Településvezetőként igyekezett a hagyományos formában fennmaradt építészeti értékeket helyi védettség alá helyezni, szigorította a helyi építési szabályzatot, ezáltal megakadályozva

az átépítést és modernizálást, amit a falubeliek közül többen rossz néven vettek, ugyanakkor a további beköltözői hullámok és turisták számára ezáltal vált vonzóvá az esztétikusan és egységesen tartott falukép. Kívülről érkező, kreatív és határozott vezetőként beintegrálta a falut egy fontos környékbeli kulturális fesztiválba, illetve ő indította el a település máig legnagyobb borturisztikai rendezvényét; és a Siklós-Villányi Borút részévé is vált Szőlőszem. Mindennek hatására indult meg az első nagyobb turistahullám a településre. *„Járt körbe a hír, hogy képzeljétek, kiköltöztek [a férjével] egy pici faluba, és megválasztották a falubeliek [X-et] polgármesternek. Tényleg! De jó! De jó ötlet! Fotósból egyszer csak polgármester lett. Ez ilyen hírértékű volt a csapatban."* (I72, Szőlőszem)

A tősgyökeresek és művészek életmódja eltért ugyan, de az interjúk alapján kapcsolatuk konfliktusmentes volt. A beköltöző művészek művészeti táborokat szerveztek, és ingyenes rajzórákat tartottak a falubeli gyerekeknek (Tomay–Völgyi 2022).

Az első hullámot követően, a 2000-es években zömmel magasan képzett, értelmiségi és középosztálybeli családok érkeztek a területre. Ők általában teljesen letelepedtek és a legtöbben életmód-vállalkozóként borászatokat, szálláshelyet, turisztikai vállalkozásokat indítottak, jellemzően a városi jövedelmük kiegészítésére. Ez a típusú bevándorlás új életet, energiát hozott a faluba. A vidéki turizmus fellendült és jelentősen megváltoztatta, kiterjesztette a helyi vendéglátást és szolgáltatóipart.

„Amikor elindult ez a folyamat, hogy vállalkozók betelepültek, az első fecskék talán [X-ék] voltak. […] Ők azok, akik látták ezt a fajta szépséget, ami itt van, ezt keresték, elsősorban ez vonzotta őket, Szőlőszemnek ez a megfoghatatlan atmoszférája. Művészként jöttek ide, de elkezdtek nagyon ügyesen és szépen vállalkozóként építkezni." (I72, Szőlőszem)

„Olyanok érkeztek, akik szabadabb életet szerettek volna, és akkor nagyon sok fiatal család költözött, borászattal meg kisebb vállalkozásokkal, ők maguk szerették volna megteremteni a saját munkahelyüket. Az idősebb generáció kezdte, és amikor még volt eladó szőlőterület, sokan szőlőt vásároltak, borászkodásba kezdtek. Volt, aki Budapestről, Pécsről kiköltözött ide azért, hogy kimondottan itt kezdjen vállalkozást, és itt indítsa el az életét. És nagyon sok fiatal lett." (I104, Szőlőszem)

A két hullámban érkezett beköltözők kulturális tőkéje magasabb volt a tősgyökeresekénél, viszont a második szakaszban érkezők nagyobb mértékű gazdasági tőkével rendelkeztek, mint a művészek. A 2000-es években érkezők már jómódú emberek voltak, legalábbis a faluban élőkhöz képest mindenképp, ezáltal nagyobb anyagi tőkét tudtak befektetni a házak felújításába és vállalkozások indításába. A faluban élő tősgyökeres lakosság szemében mindenképpen érték és pozitívum, hogy a falu szépítéséhez, értéknöveléséhez hozzájárultak, ahogy az is, hogy láthatóan dolgos, szorgalmas vállalkozóként működtek közre a település életében.

„Akik a 2000-e években jöttek […], ők mind jómódú emberek voltak, jöttek, megvették a házat, szépen fölújították, megcsináltak, ugye tőkét hoztak be […] tehát azért ők mind komoly tőkével rendelkeztek […] Így a faluban szerintem nem lett volna olyan ember, akinek ilyen tőkéje van, hogy megcsinálták volna." (I98, Szőlőszem)

A korábban érkező művészek által létrehozott és támogatott kulturális fesztiválok kiegészültek bor- és gasztrofesztiválokkal (Tomay–Völgyi 2022). Elindult a falu marketingtudatos szemlélettel való hirdetése, a fesztiválok évről évre több embert vonzottak (Tomay 2019). Az újonnan beköltözők vállalkozásaiban már helyi lakosok is dolgoztak, egyes helyi lakosok bekapcsolódtak a falusi turizmusba, elsősorban helyi élelmiszerek (tejtermékek, sajt, fokhagyma és gyümölcs) előállításával. A falu fejlődésével párhuzamosan az ingatlanárak is elkezdtek emelkedni. Az első és második szakaszban érkező dzsentrifikánsok inkább egymás társaságát keresik, több az interakció közöttük, mint a tősgyökeres lakosokkal. Ekkor jelentkeztek az első konfliktusok is a turizmushoz való eltérő hozzáállás kapcsán. Érdekellentét alakul ki a turizmusban érdekelt és nem érdekelt csoport között: azok, akik nem érdekeltek a turizmusban, nyugalmat szeretnének a településükön, míg a másik csoportnak az az érdeke, hogy minél több esemény, fesztivál, minél nagyobb forgalom legyen a faluban (Tomay–Völgyi 2022).

A 2010-es évek közepén újabb változás indult a turisztikai szolgáltatások professzionalizálódása terén. Egyfelől létrejött egy turisztikai egyesület, főként a dzsentrifikánsok részvételével, amellyel „kiszakították" az önkormányzat szerepköréből a turisztikai rendezvények szervezését és lebonyolítását. Másrészt megnyitott a falu első étterme, ahol a magas színvonalú vendéglátást egyértelműen a városi közép- és felső középosztály pénztárcájához és ízléséhez igazították, és amelyet további hat vendéglátó egység követett. A „gasztroforradalom" részeként a település egyre nagyobb nyilvánosságot kapott a közösségi médiában, blogokban és magazinokban, ezáltal felkapott gasztroturisztikai célponttá vált, ami a látogatószám erőteljes növekedését eredményezte (Nemes–Orbán–Tomay 2022b).

Ebben a harmadik hullámban az ígéretes piaci helyzet miatt új vállalkozók és vállalkozások jelentek meg a faluban, és az ingatlanpiac erősen keresletivé vált. Hiába háromszorozódtak meg az árak, nincsen sokáig üresen álló ház a településen, és gyakran a meghirdetésig se jutnak el, már el is kelt az ingatlan. A befektetési céllal érkező vállalkozók érdeke a nagyobb volumenű turizmus megteremtése. A harmadik szakaszban beköltözők még magasabb gazdasági tőkével rendelkeznek, mint a második szakaszban érkezettek, ugyanakkor értékrend tekintetében erősen eltérnek mind a tősgyökeresektől, mind a korábbi beköltözőktől. A korábbi, viszonylag szigorú esztétikai szabályokat felrúgják. Az egyik, a dzsentrifikáció harmadik szakaszában érkezett betelepülő új építésű vendégházait „műanyag paraszthéznak" minősítette egy korábbi beköltöző (Tomay–Völgyi 2022). Ugyanakkor a 2018–2019-es évekre a turisztikai felfutás elérte a helyi lakosság tűrésküszöbét.

„A betelepültek elfelejtik, hogy itt azért élnek emberek, és este 11 órakor nem biztos, hogy örülnek annak, hogy bömböl a zene, mert reggel 5 órakor kelnek, és mennek dolgozni." (I98, Szőlőszem)

„Igen, hát gyakorlatilag szinte nem azt mondhatjuk, hogy minden hónapban rendezvény, hanem ott tartottunk már, hogy jóformán minden héten volt rendezvény, és […] éjjel-nappal szólt a zene, és ezt úgy csinálták az előző ciklus alatt, hogy gyakorlatilag nem aludt tőle az egész falu. […] Hát van néhány, azért van a faluban néhány ember, aki bekapcsolódik és részt vesz ezekben a rendezvényekben, de az ő számuk elég elenyésző." (I114, Szőlőszem)

Az egyik harmadik generációs beköltöző polgármester is lett, elképzelései azonban nem álltak összhangban a többségével, így a 2019-es helyi önkormányzati választáson leváltották, és – 1990 óta először – a falu egy tősgyökeres helyit választott meg polgármesterévé, kifejezve az előző évek, évtizedek változásainak elutasítását (Tomay–Völgyi 2022).

„…amióta teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy van olyan ember, aki ebben a településben semmi mást nem lát, csak pénzt, na onnantól kezdve már megkerülhetetlen a konfrontálódás. Tehát onnantól ez nekem is, mint helyi lakosnak, hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem böki a csőröm." (I88, Szőlőszem)

A Covid19-járvány ebben a helyzetben szinte „megváltásként" érte a települést, hiszen volt idejük átgondolni és finomhangolni a település turisztikai kínálatát. A 2020-as évek elejét egyrészt egy óvatosabb, kevésbé a nagyszabású fesztiválokra és rendezvényekre, inkább a lassú és kisléptékű épülő, a település lakói számára jobban tolerálható turizmus jellemzi, másfelől a nagyobb hanghatással járó rendezvények „felköltöztek" a faluból a szőlőhegyre.

„Hát, korlátozási szándék van, hogy a vállalkozók és a turizmus is jól működjön […] Ez zömében azért inkább a falu alsó részére tehető, és a pincesor környékére korlátozódik, ezért ott inkább ezeket a dolgokat megengedni, és mondjuk a templomtól fölfelé eső részében ezeket ott azért inkább szüntetni és nem engedni." (I114, Szőlőszem)

Szőlőszem dzsentrifikációja ékes példája a klasszikus vidéki dzsentrifikációnak, hiszen a magas ingatlanárak ma már egyértelműen kiszorító hatással bírnak a település őslakosaira éppúgy, mint az első betelepülők azóta felnőtt gyerekeire.

„Egyre kevesebb lesz az őslakos. Mivel ugye egyre nőnek az árak Szőlőszemen, a házárak meg a területárak. Senki nem fog ott lakóházat venni […] szóval a népesség az fel fog cserélődni." (I90, Szőlőszem)

„Az biztos, hogy […] növekednek az ingatlanértékek […] akinek nem növekszik ilyen mértékben a jövedelme, vagy nem teheti meg, tegyük fel, itt született, itt lakik az édesapja, édesanyja. Szeretne mondjuk házat venni, de nincs akkora jövedelme, az nem biztos, hogy fog tudni venni egy szőlőszemi tízmilliós lakást. Lehet, hogy el kell költöznie a szomszédos településre, és ott venni egy hárommilliós lakást." (I102, Szőlőszem)

A Szőlőszemre települt bevándorlók és életmód-vállalkozók saját szerepüket a helyi gazdaságban és közéletben a közjóért végzett felelős pozícióként definiálják, a helyi turisztikai vállalkozók többsége tudatában van az elskanzenesedés veszélyének, hogy a falu elveszítheti eredeti karakterét, ezért önkorlátozásra is hajlandóak. Ezzel szemben a tősgyökeres helyiek az ő megjelenésüket és térnyerésüket a helyi közéletben inkább gyarmatosításként, kirekesztésként érzékelik (Nemes–Orbán–Tomay 2022b; Tomay–Völgyi 2022).

Baranyai sváb falvak

A két baranyai település, Dombosnémeti és Püspöknémeti között számos történeti és demográfiai hasonlóság mutatkozik, ezért ebben a fejezetben – ahogy korábbi publikációnkban (Tomay–Ragadics 2025) is – részben együtt kezelem őket. Mindkét települést XVIII. századi németországi beköltözők alapították újjá a törökök kiűzését követően, és ma is meghaladja a 30%-ot a magukat a német nemzetiséghez tartozónak vallók aránya (KSH 2022, idézi Tomay–Ragadics 2025). A viszonylag magas német nemzetiségi arány magyarázata, hogy a második világháborút követő kitelepítés mindkét faluban részlegesen valósult meg: Dombosnémetibe a Németországba deportáltak nagy része visszaszökött, míg Püspöknémeti elűzött lakóinak szerelvényét az amerikai zónából fordították vissza. A sváb identitás őrzése, a magyarországi német kultúra közösségképző szerepe mindkét faluban kimutatható (Tomay–Ragadics 2025).

A két település ugyanakkor számos szempontból eltérő jellemzőkkel bír. Püspöknémeti az átlagos dunántúli falvaknál magasabb népességszámú, közel 1500 fős, jó közlekedési helyzetű, stabil intézményi és vállalkozói környezettel, valamint turisztikai infrastruktúrával jellemezhető település, amely mintegy 20 km-re fekszik a megyeközponttól, ezért nagyobb arányban választják otthonuknak a városba napi szinten ingázók. Dombosnémeti jóval kisebb, alig 200 fős, a világtól szinte elzárt aprófalu, amely az elmúlt két évtizedben került fel a vidéki turizmus célterületei közé, elsősorban skanzenszerűen megőrzött településképének és évente megrendezett gasztronómiai fesztiváljának köszönhetően. A helyi vezetés mindkét településen nagy hangsúlyt fektet a tradicionális épített környezet elemeinek (sváb parasztházak, pincék, szakrális épületek stb.) megőrzésére és felújítására, illetve a természeti környezet ápolására. Mindkét település elöregedő, és évtizedeken át tartó kiürülés jellemezte őket. Ma már a természetes fogyást némiképp ellensúlyozza a pozitív vándorlási egyenleg. Mindkét faluban nő a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya, és térségi viszonylatban magasak az ingatlanárak, ami egyértelműen a magasabb társadalmi státuszú beköltözések eredménye (Tomay–Ragadics 2025). *„Igen, tehát egyértelműen az az irány, hogy értelmiségiek költöznek a faluba, és bízom*

benne, hogy ez nem fog szakadáshoz vezetni vagy nem fog törést okozni" – összegzi az egyik polgármester (I159, Dombosnémeti).

Dombosnémeti

Dombosnémeti esete azért vált érdekessé a számunkra, mert minden adottsága megvan ahhoz, hogy a vidéki dzsentrifikáció célterületévé váljon. Szép természeti környezetben, dombos vidéken fekszik, elzártan (zsákfalu), de mégsem túl messze a nagyobb városoktól. A falu egykori gazdagságára utal a viszonylag egységesen fennmaradt épített környezet: a XX. század elején épült, gazdagon díszített homlokzatú, tornácos sváb parasztházak alkotta főutca. A szocializmus évtizedeiben lényegében nem változott a falukép, nem épültek Kádár-kockák, mivel a helyiek a második gazdaságból származó bevételeiket inkább a gyerekeik taníttatására, nagyobb városokban, megyeszékhelyen történő ingatlanvásárlásra, építkezésre fordították, ezáltal a régi épületek többé-kevésbé változatlan formában maradhattak fenn a rendszerváltásig (Ragadics 2023). Dombosnémeti esetében különösen szembetűnő az a párhuzam, amely a dzsentrifikációval érintett városrészeknél is gyakran megfigyelhető (Tomay 2006), miszerint az egykor jómódú – ezáltal tetszetős, díszes épületekkel kiépült – falu későbbi hanyatlása során nem történtek modernizálások, átépítések, nagyjából érintetlenül maradt a falukép. Ennek köszönhetően az évtizedeken át „Csipkerózsika-álmot" alvó falut a maga érintetlen, eredeti állapotában tudták „felfedezni" és megmenteni a pusztulástól a beköltözők, valamint – ez viszont eltérést jelent a párhuzamos városi történetekhez képest – a faluból elszármazottak.

„Az egész falunak is a tragédiája a mai szerencséje úgymond, hogy ahogy látszik a házakon, ezek jómódú családok voltak, és amikor kihúzták alóluk a talajt, akkor a fiatalok, azok el tudtak menni akár környező városba vagy Pécsre is akár, tehát tudtak venni nekik lakást, tehát megvolt az az anyagi háttér. Most a nagyszülők maradtak, és nekik abszolút nem volt igényük arra, hogy modernizálják [a házakat]." (I160, Dombosnémeti)

A helyi településvezetés, felismerve a falu értékeit, pályázati és saját forrás segítségével 2007 és 2009 között mintegy hetven parasztházat újított fel eredeti formájában, hozzájárulva a település turisztikai és lakóhelyi vonzerejéhez (Ragadics 2023). A beköltözők számára egyértelműen nagy értéket képviselnek a helyi házak, és általuk a tősgyökeres helyiek is megtanulták értékén kezelni azokat. *„Tehát akkor ezek az emberek, ezek az ide települt külföldiek meg hát mi magunk is munkát adtunk a helyieknek, hogy jöttek ácsolni, villanyt szerelni és kőműveskedni, és akik ebben részt vettek helyiek, azok látták, hogy mit lehet ezekből a házakból csinálni. Tehát ezek nem halálra ítélt házak, hanem értékes ingatlanok"* – fogalmazza meg az egyik beköltöző (I128, Dombosnémeti).

A korábbi hátrány: az elzártság és a német kisebbségi lét a rendszerváltást követően előnnyé vált a falu fejlődése szempontjából. Már az 1980-as évek végétől kezdve vásároltak itt maguknak házakat – elsősorban nyaralónak – német

és osztrák állampolgárok, jelenleg 10-12 német családnak van háza a faluban, 4-5 – jellemzően idősebb – házaspár közülük állandóan itt él (Ragadics 2023). *„A kilencvenes évek elején, amikor fillérekért lehetett ingatlant venni majdnem mindenhol, nálunk különösen, akkor elindult egy erőteljes külföldi betelepülés Németországból, Ausztriából. Fölvásároltak nagyon sok házat. A németek hellyel-közzel jöttek, használták, néhányan véglegesen le is telepedtek. Az osztrákokra ez nem volt jellemző. Akik hozzánk érkeztek, azok általában ezt befektetésként látták."* (I159, Dombosnémeti) Emellett az elszármazottak, kitelepítettek tértek vissza a faluba nagyobb számban: *„Az első hullám az az elszármazottak tömkelege volt. Az azokból volt főleg, akik a kitelepítések idején ki lettek telepítve, azok vagy azoknak a rokonai, a gyerekei."* (I138, Dombosnémeti)

A következő beköltözési hullám a 2000-es években indult. Az egyik első beköltöző egy tévés volt, ő 2003-ban vette a házát 6 M Ft-ért, ami az akkori árakhoz képest nagyon magasnak számított, hiszen ekkoriban 1,5–2 M Ft-ba került általában egy ház Dombosnémetiben. Beköltözése után a ház egy részét vendégházzá alakította, és máig ez képezi a háztartás egyik bevételi lábát. A 2000-es évek második felében érkezett még két baráti, többgyerekes értelmiségi család a faluba, az egyik pár év után továbbköltözött, a másik jelenleg is a településen él, és a házaspár mindkét tagja aktív szerepet vállal a közösség életében. Több esetben is látható, hogy egyik beköltöző „húzza be" a másikat, ahogy ez esetükben is történt: *„És akkor jártunk náluk, ez így, hát gyönyörű ez a falu, tehát így bejön az ember, és azt mondja, hogy hú, hát ez nagyon jó. És akkor így belevágtunk."* (I148, Dombosnémeti)

A 2004-es EU-csatlakozás nyomán újabb külföldiek is érkeztek, többek között egy német férfi, aki asztalos vállalkozóként dolgozik máig a faluban, és egy holland diplomata, aki a pécsi EKF kapcsán talált rá a helyre, és csak időszakosan tartózkodik Dombosnémetiben. *„2004. május 1-jén léptünk be az EU-ba, április 30-án ott állt a határon két kamionnal, és május 1-jén reggel négykor átlépte a határt a két kamion, és hozta ide a lovait, a cuccait, meg minden."* (I128, Dombosnémeti)

Ugyancsak szorosan összefonódik azoknak a pécsi művész- (szobrász-, építész-, festő-) családoknak az élete, akik a 2010-es évek elején vettek házat a faluban, újították fel saját kezűleg, és jellemzően kétlaki életet élnek. *„Most ugye az X-ék pár éve odajöttek, az miattunk volt, az meggyőződésem. Aztán most az Y, aki a műgyűjtő, ő most vett egy házat, a Z gondolkodott rajta nagyon. […]. Tehát hogy így elkezd vonzóvá válni attól, hogy megismerik, körülnéznek, nem tudom én, szép házak vannak nagyon. De azért nem mondom, hogy most ez egy ilyen művészkolónia lesz"* – írja le érzékletesen az egyik első művész házvásárló a folyamat terjedését (I147, Dombosnémeti).

A 2010-es években érkezett egy vállalkozó is a településre, aki a helyi gasztronómiai hagyományok mentén kezdett vállalkozásba. Turisztikai elképzelései először komoly ellenérzést váltottak ki a helyiekből, de mára megbarátkoztak a gondolattal, hogy ő és az általa felújított és kávézóként és delikátboltként is

működő vendéglátó egysége is a falu részét képezi. Sokat segített ezen az, hogy a kezdetben csak vállalkozásnak induló betelepülésből – egy válás következtében – teljes letelepedés lett. Emellett több fiatal, családalapítás előtt álló vagy kisgyerekes költözött a faluba az utóbbi évtizedben, miközben a korfa másik végén az időskorúak, nyugdíjasok beköltözése is jelen van, zömmel idősebb német házaspárok, budapesti és Budapest környéki, a nyugdíjas évekre készülő párok vettek itt házat annak érdekében, hogy hosszabb távon ez a falu legyen az állandó lakóhelyük. Közülük többen a német gyökereikhez és sváb identitásukhoz szeretnének újra kapcsolódni, még akkor is, ha nem a faluból vagy a szűkebb környékről származnak. A faluba település motivációi e csoport esetében is változatosak, de közös bennük a vágy a közösségi hovatartozás és a sváb identitás megélésére. *„Meg az, hogy a házam. Mindenképpen olyat akartam, ami régi. Egyrészt, hogy abban érzem jól magam. Úgy érzem akkor, hogy hazaértem, és azért is, hogy megmentsek egy értéket."* (I123, Dombosnémeti)

A fiatalabb családosok jellemzően a nagyobb városokból érkeznek, és alapvetően alternatív, természetesebb életmódot, biztonságos és élhető környezetet, kertes családi házat keresnek gyermekeik neveléséhez, miközben a városi és vidéki ingatlanárak közötti eltérést és/vagy az állam által a vidéki letelepedéshez nyújtott anyagi támogatást is kihasználják. Számukra a sváb falu a biztonságos, rendezett és otthonos település, valamint egy befogadó és jól szervezett közösség idealizált elképzelését jelenti. *„Tényleg nagyon különleges hely, sokan meglepődnek, hogy mit keresek én itt. De hát reggel látni az őzeket a dombon, egerészölyv pihen a kerítésen, és édeskömény illata száll tavaszszal. Mindig mondom mindenkinek, gyertek el ide egy napra, és megértitek. Lenyugszik az ember."* (I130, Dombosnémeti)

Dzsentrifikáló hatás

Az interjúk tanúsága szerint a tősgyökeres fiatalok jelentős része elköltözik a vizsgált településekről. Az elvándorlás részben tudatos választás eredménye, mivel a falut gyakran a kötöttségekkel és hátrányokkal, valamint a városokban elérhető szolgáltatások és lehetőségek hiányával azonosítják. Másrészről a családot alapító fiatalok gyakran kiszorulnak a településről a magasabb ingatlanárak és építkezési költségek miatt.

Érdekes jelenség – különösen Dombosnémetiben –, hogy a faluból elszármazottak nagy arányban megtartották a – jellemzően a nagyszülőktől örökölt – házakat, amelyeket időszakosan használnak, víkendházként, vagy amelyek üresen állnak, de viszonylag kevés épület kerül ki az ingatlanpiacra. Az elszármazottak gyakran felsőfokú tanulmányokat végeztek, és viszonylag jobb módban, nagyvárosokban éltek, élnek, miközben őrzik a faluhoz való eszmei és érzelmi kapcsolatukat, ezáltal egyszerre (nagyvárosi, magasabb társadalmi státuszú) dzsentrifikánsok és a falut értő és értékelő leszármazottak, egyszerre képviselik a nagyvárosi és a vidéki habitus elemeit. Az általuk megtartott házak

egyfelől számukra potenciális erőforrások (értékálló befektetések), amennyiben a dzsentrifikáció előrehaladtával az ingatlan vendégházzá alakítva vagy értékesítve többletjövedelmet jelenthet, másfelől azzal, hogy az elszármazottak megtartják a házakat, kontrollt gyakorolnak a beköltözések, a dzsentrifikáció felett, hiszen így az ingatlanpiacra szükségszerűen kevesebb ház kerül ki, a beköltözések üteme pedig emiatt csak lassabb, elaprózódottabb lehet. *„[Az elszármazottak] nem adják el a szülői házat, ha a szülők meghalnak, akkor ők odamennek ilyen hétvégére, de mindig ott vannak, sőt hétköznap is kijönnek."* (I160, Dombosnémeti)

Dombosnémetibe több hullámban zajlott beköltözés a rendszerváltás óta, mégsem láttuk „kiteljesedni" a folyamatot. A beköltözői hullámok nem alkotnak időben jól kirajzolódó dzsentrifikációs szakaszokat, inkább egyfajta folyamatos beköltözés – és bizonyos mértékű továbbköltözés – tapasztalható. Noha az ingatlanárak kétségtelenül emelkedtek, különösen a 2010-es évek óta, a beköltözők nem „uralták le" a falut, inkább egyfajta egyensúlyi helyzet tapasztalható a közösségben. Jól látszik ez a turizmushoz való viszonyban is. A beköltözők egy része életmód-vállalkozóként a vidéki turizmus fejlesztésében látná a település jövőjét, ám ez komolyabb ellenállásba ütközik a tősgyökeresek, valamint a csend és nyugalom miatt ideköltözők részéről. *„Gondoltuk, majd nyitunk egy kis éttermet. Azt mondták, ide nem kell étterem, akkor jönnek az emberek, autók!"* (I160, Dombosnémeti) Ez szöges ellentétben áll azzal a területfejlesztői, vállalkozói szemlélettel, amit az egyik beköltöző vállalkozó képvisel: *„Sohasem csak a saját dolgom, tehát nemcsak a saját termékben vagy a saját kis pici bizniszemben gondolkodtam, hanem mert teljesen biztos voltam, hogy az én dolgom is csak akkor lehet sikeres, hogyha ezt a falut is sikerül feljebb emelni az ismertség meg egyáltalán a népszerűség létráján, mert azért az látszott, hogy most akinek itt van dolga, az tud róla meg ismeri, de úgy egyébként Dombosnémetit nem nagyon jegyezték a térképen. Turisztikai térképen meg végképp nem."* (I126, Dombosnémeti) A falu békéjének megőrzése érdekében Dombosnémetiben egyelőre lényegesen kisebb mértékű a helyi turizmus, mint amit a benne rejlő turisztikai potenciál lehetővé tenne (erről részletesebben: Csurgó–Kiss–Tomay 2025).

Püspöknémeti

Püspöknémeti esetében a település nagyságából fakadóan az épített környezet közel sem olyan egységes, mint Dombosnémetiben, a település folyamatos jóléte az épített környezet változatosságában is megmutatkozik, ugyanakkor több értékes, kimondottan a sváb kultúrához kapcsolódó épülettel, településrésszel büszkélkedhet. A település vonzerejét növeli ugyanakkor a jól működő intézményhálózat (nemzetiségi fenntartású óvoda és iskola) és a kedvező közlekedési helyzete. Püspöknémetire is jellemző, hogy már az 1990-es évek elején megjelentek a német házvásárlók. A településen hivatalosan 41 külföldi

élt a 2022-es népszámlálás idején, ám a helyiek szerint ennél jóval több uniós állampolgár él tartósan a faluban (Ragadics 2023). Azonban míg az 1990-es években zömmel a német gyökerek és nyelvismeret volt vonzó számukra, ma már sokkal inkább a vágyott életforma megteremtése és az olcsó megélhetés és ingatlanárak vonzzák őket Püspöknémetibe. *„Először Panamába akartunk menni. Mindig is ki akartunk vándorolni. Megnéztük Panamát, aztán Magyarország mellett döntöttünk. Mindig is ott volt bennem a vágy, hogy külföldön éljek. […] Mindenhol jártunk már, megnéztük Amerikát, megnéztük Thaiföldet, voltunk a Karib-tengeren, és mindig mérlegeltük, hogy tudnánk-e itt élni, milyen itt. De aztán ide, Magyarországra esett a választásunk, mert a férjemnek van még egy lánya Németországban, és autóval könnyebb volt eljutni ide."* (I187, Püspöknémeti)

A németek esetében a saját tulajdonú ház és a kedvezőbb megélhetési költségek, főleg a nyugdíjasok esetében, nagy hangsúllyal esnek latba (erről részletesebben: Váradi et al. 2025), de emellett a távmunka szélesebb körű elterjedése és a Covid19-járvány miatti menekülés a nagyvárosokból, a vidéki biztonságkeresés (Sulyok et al. 2024) az aktív korúak közül is többeket ösztönzött a mobilitásra. *„Az ide jövő németek most már nem azok, akik a '90-es években […], azok a kitelepítettek voltak, akik visszajöttek, és visszavásárolták a saját házukat, vagy vettek egy házat. Azokból viszont kevés maradt itt, mert érdekes módon az ő gyerekeik már nem akarták fönntartani, és azok a házak eladók lettek, és most egy új hullám van, ami az… egyrészt a Coviddal függ össze, szerintem, másrészt a bitcoin[nal] meg az egész istennyilával, mert most, akik betelepültek, azok ebben utaznak."* (I182, Püspöknémeti) A németek esetében a költözés könnyen értelmezhető lenne más elméleti keretben is, amiért mégis érvényes a dzsentrifikációs megközelítés, az az, hogy habár részükről a sváb falvakba település anyagi könnyebbséggel jár, a falu szempontjából jelentős ingatlanár-felhajtó erővel rendelkeznek. *„Az árak nagyon elmentek, azt tudni kell. Őrület. Most egy ilyen tízéves időtartamról beszélek, a házárak annyira fölmentek, hogy jaj, hát egy parasztházért, a vályogparasztházért 40 milliót elkérnek […] mert sok német is jött be […], és azok fölverték így az árakat, de hát behatárolt, mert nincs is nagyon eladó ház, van egy-kettő, de egyszerűen nincs."* (185, Püspöknémeti)

A Püspöknémetire „beköltözők" között viszonylag nagy arányban találtunk visszatérőket, akik a faluból származnak, és hosszabb időt töltöttek külföldön vagy egy nagyobb városban. Ez idő alatt kulturális és anyagi tőkét halmoztak fel, és jellemzően családalapítás céljából tértek vissza a faluba, mivel ott rendelkezésre áll a gyermeknevelést támogató családi, rokoni hálózat, a segítő otthoni közeg (Tomay–Ragadics 2025). Azoknál a fiatal, családos beköltözőknél, akik nem a településről származnak, a motivációk között egyszerre van jelen a nyugodt vidéki élet iránti vágy és a kedvezőbb árak: *„Egyrészt maga a világfelfogásunk, életfelfogásunk, hogy ez közelebb áll mind a feleségemhez, mind hozzám. Illetve nyilván az anyagi lehetőségeink is. Nem titok, tehát az ember*

tud nagyvárosban is élni, ahol közelebb van minden hozzá, de kb. az unokáit is eladósítja. És nálunk azért ez egy szempont volt, hogy ebbe nem szívesen mennénk bele." (I165, Püspöknémeti) A drága ingatlanok befektetést is jelentenek a középosztálybeliek számára, illetve az ingatlanár szűrőként is funkcionál: a beköltözők jellemzően jobb módú családok.

Püspöknémetibe is többen költöztek be életmód-vállalkozóként. Mivel a településen amúgy is meglehetősen magas a vállalkozások száma, és a sváb kultúra, mentalitás is vállalkozásbarát, logikus lépés a beköltözők részéről a helyi vállalkozásindítás. Számukra a sváb falu meggyőző marketingkoncepciót, turisztikai „márkát" jelent, amely a turisták és a befektetők számára egyaránt vonzó. *„A sváb hívószó, mint ilyen, tehát, ha az ember nem sváb, akkor ez egy pozitív hívószó marketing szempontjából, mert ugye sváb, akkor már ott van a német, a precizitás, a pontosság, a nem tudom, ezek a pozitív dolgok"* – említi egyikük (I179, Püspöknémeti). Ugyanakkor a helyi hagyományoktól eltérő, „túl innovatív" vállalkozókat nem fogadja feltétlenül nyitottan és pozitívan a közösség (erről lásd: Csurgó–Kiss–Tomay 2025).

A sváb falvak vonzereje

A szép természeti környezeten és az épített örökségen túl egy sváb falu, mint amilyen Dombosnémeti és Püspöknémeti, több okból is vonzó lehet azok számára, akik vidéki otthont keresnek. Kutatásunk során új elemként itt, ebben a két esetben találkoztunk a sváb népcsoporthoz társított pozitív sztereotípiák vonzó hatásaival, valamint a helyi és magyarországi német nemzetiségi hagyományok és kultúra ápolását ügyüknek tekintő aktív civil és közösségi élet, a közösség – mint faluközösség – vonzó hatásaival a beköltözésekben (Tomay–Ragadics 2025). A magyarországi németek kulturális hagyományai, értékei közül a szorgalom, a minőségi munka igénye, a vállalkozószellem, a versenyképesség és a rugalmasság is rendszeresen megjelent az újonnan érkezőkkel készített interjúkban, mint a svábsághoz kapcsolódó tulajdonságok (Tomay–Ragadics 2025). *„A sváb falvak mindig gazdag falvak, pont azért, mert nagyon takarékosak, mindent maguk próbálnak megcsinálni."* (I178, Püspöknémeti)

„Ők hozták magukkal azt a […] még annak idején a betelepüléskor ezt a szalámi- meg húsfeldolgozó kultúrát már az 1720-as évektől, ami egy kimagaslóan, most abban a korban nyilván, az ittenihez képest nagy precizitást, higiéniát, ugye ezt, ami azóta is jellemzi őket, hogyha más, akár más népcsoportokhoz […] összevetjük." (I126, Dombosnémeti)

A sváb falvak másik vonzereje az aktív helyi közösség. Mindkét településen számos hagyományőrző, kulturális szervezet működik, melyek a közösség összetartását erősítik, és több olyan kezdeményezés van, amely a helyi közösség aktivitására, társadalmi munkájára, az elszármazottak kapcsolati és anyagi tőkéjére, aktivitására épít (Tomay–Ragadics 2025).

„Azért gondolom, hogy úgy visszahallva csak a többiektől, hogy Dombosnémeti egy olyan különleges falu, hogy összefognak az emberek, tehát mindenki mindenkivel, és akkor ugye egy összefogott társaság az egész más. Most például a polgármester füttyent egyet, és azt mondja, hogy most mit tudom, ezt és ezt kell megcsinálni, akkor húsz-harminc ember ott topog, és akkor menjünk, és csináljuk. Most például egy több ezres faluban ugyanezt megsippantja a polgármester, és azt mondja, nem tud összehozni még tizenöt embert se." (I119, Dombosnémeti)

„Összetartanak. Senki sem azt kérdezi, hogy á, megint, hanem tényleg összedolgoznak, tudják, hogy a faluért teszik. Ha valaki beáll ebbe a sorba, és a faluért dolgozik, akkor azt a dombosnémetiek nagyon tudják szeretni." (I123, Dombosnémeti)

Az erős, összetartó közösség és a sváb hagyományok azok számára is vonzerőt jelentenek, akik maguk nem részei ennek a közösségnek. *„Hogyha itt vagyunk, akkor itt ilyen hagyományok vannak, itt ilyen a népviselet, akkor én azt mondom, hogy akkor ezzel foglalkozzunk, mert nem az a fő lényeg, hogy most ennek milyen színe van, hanem az, hogy vannak hagyományok, és van múlt, ami ennek a falunak a lényegét adja."* (I148, Dombosnémeti) A külföldi beköltözők számára is különleges élményt jelent a helyi közösség ereje, támogatása: *„Azt hiszem, az az érzésem, hogy az itteni emberek nagy figyelmet fordítanak az összetartozásra, a hagyományokra, az értékekre, a tisztességre, a viselkedésre. Igen, azt hiszem, hogy sok ilyen apróság sajnos elveszik máshol."* (I175, Püspöknémeti)

A kutatás eredményei alapján a sváb identitás ma is fontos eleme a vizsgált falvakban több generáció óta élő népesség mindennapjainak, és lényeges szempont a beköltözők településválasztása szempontjából is (Tomay–Ragadics 2025). Két beköltözői csoport: a visszatérők és a gyökereiket keresők esetében a „svábsághoz", a „sváb faluhoz" való kapcsolódás és az ehhez társuló pozitív érzelmek, értékválasztások kiemelt jelentőségűek, valamint a költözés társadalmi dimenziója, mely nem egy esetben a tágabb rokonsághoz, családhoz, máskor egy ismerős, otthonos „sváb" közeghez való közelkerülést is jelenti. A visszatérők csoportja – tudomásom szerint – új eleme a vidéki dzsentrifikáció kutatásának. A korábban vizsgált terepek esetében (Nemes–Orbán–Tomay 2022b; Tomay–Völgyi 2022; Orbán–Kovács 2025) nem találkoztunk ilyen jellegű költözésekkel (Tomay–Ragadics 2025). Noha a gyökerek keresése máshol is megjelenik a narratívákban, a kifejezetten a faluból vagy a közvetlen környékről elszármazottak visszatérése jóval ritkább jelenség.

Erdőbénye

Erdőbénye egy közel 1000 fős település Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében, a Tokaji borvidék egyik legrégebbi települése. A szőlőművelés és borkészítés a XV–XVI. század óta jelen van a területen, de a XVI. század közepén vált igazán ismertté Tokaj az aszúboráról. A térség a XVIII. század óta védett borvidék, 2002 óta UNESCO világörökségi státuszú terület (Orbán–Kovács 2025). A XVIII. század elején zsidók telepedtek le itt haszonbérlőkként, létszámuk az 1880-as években folyamatosan nőtt. Erdőbénye lakosságszáma az 1800-as évek végén, 1900-as évek elején még több mint 6000 fő volt, az 1941-es népszámlálás idején valamivel 3000 fő felett járt, de részben a zsidók deportálása, majd az államszocializmus évtizedei megtizedelték a létszámot. A szocialista időszakban a borászatok állami tulajdonba kerültek, a szőlőültetvényeket a szövetkezetek tagjai művelték (Csurgó–Kiss–Tomay 2025). A rendszerváltás idejére már csak 1500 fő körül volt Erdőbénye népessége, és mind az elvándorlás, mind a természetes fogyás eredményeként azóta is dinamikusan csökken (Orbán–Kovács 2025). A lakosság csökkenése tehát előkészítette a talajt a dzsentrifikáció számára, hiszen számos üresen álló, omladozó ház várta a városi ingatlanvásárlókat. A rendszerváltást követően számos új borászat jött létre, az elmúlt évtizedekben a Tokaji Borvidék a befektetők érdeklődésének középpontjába került. A magyar kormány 2022-ben kiemelt fejlesztési térséggé nyilvánította Tokaj-Hegyalját, hogy az ország harmadik legjelentősebb turisztikai desztinációjává váljon.

A rendszerváltás környékén, az 1980-as évek végétől Erdőbénye elsőként a kirándulóturizmus célpontjaként vált ismertté a környékbeli nagyvárosok: Nyíregyháza és Debrecen lakosai körében. *„Ez úgy kezdődött, hogy elkezdtek azok a városi emberek ide kijárni az Aranyosi völgybe, ami ugye Erdőbénye felső részén található, hétvégére. És itt szombat-vasárnap vagy általában ünnepnapok alatt, itt örökké teli voltak azok a pihenőhelyek, a fás legelő, ami most is kint a felső rész, és egész az Aranyosi-völgy, ahogy ilyen pihenők meg megállók voltak. Ide jöttek pihenni nyíregyháziak, debreceniek, szabolcsiak, tehát az a környék. Sőt még távolabbról is."* (I200, Erdőbénye) Az 1990-es években Erdőbényén többen vásároltak és újítottak fel házat nyaralónak, zömmel a közeli nagyvárosok (Debrecen, Miskolc, Nyíregyháza) és Budapest középosztályi, értelmiségi rétegeiből (Orbán–Kovács 2025).

A második szakaszban, az 1990-es évek legvégétől, a 2000-es évek elejétől egy újabb társadalmi réteg érkezett a településre: döntően budapesti, felső középosztálybeli vállalkozók és befektetők, akik közül többen beruházási céllal vásároltak nemcsak ingatlant, de olcsó szőlőterületet is a faluban, számítva a Tokaj-hegyaljai borvidék területének felértékelődésére. *„Mert ő [befektetési céllal érkező vállalkozó] úgy gondolta, hogy majd 2004-ben az EU-s csatlakozásra elszabadulnak az ingatlanárak, és akkor majd el lehet adni…"* (I193, Erdőbénye) Ebben a fázisban tehát már megmutatkozott a spekulációs,

érték-rés különbözeten alapuló dzsentrifikációs modell működése. *„Úgy kell elképzelni, hogy akkoriban a faluban '98–99-ig így ott járkáltunk, biciklitünk, kirándultunk, és akkor így nagyon-nagyon tetszett az a hangulat meg ez az egész építészeti jellege a falunak, hogy úgy megmaradt gyakorlatilag olyannak, mint volt száz évvel ezelőtt, de ott semmi nem volt. Tényleg egy étteremben nem lehetett enni egy levest se, meg nem volt szálláshelyed se"* – meséli az egyik ekkoriban érkező vállalkozó (I189, Erdőbénye). Minden adott volt tehát a dzsentrifikációs folyamat beindulásához: a szép és egykor értékes, „érintetlen" épített és természeti környezet, az olcsó és üresen álló ingatlanok, valamint a turisztikai és befektetési potenciál. Többen létesítettek borászatokat a településen ebben az időszakban, de ezek a vállalkozók jellemzően nem költöztek be. A legnagyobb borászat, a Béres Birtok 2002-ben kezdte meg működését Erdőbényén, ezzel belendítve a borturizmust a faluban. A 2000-es évek folyamán egyre több szálláshely, vendégház létesült. *„Van egy nagyobb, a […] szőlőbirtok. Mondjuk, azért ők voltak az elsők, és akkor a kisebbek meg az ő farvizükön látták meg a lehetőséget."* (I217, Erdőbénye)

A harmadik szakasz kezdete 2009, a Bor, mámor, Bénye fesztivál indulása. A rendezvény megszervezését a településre kívülről érkező borászok kezdeményezték, kezdetben az önkormányzattal együttműködésben valósult meg, azonban az évek előrehaladtával egyre profitorientáltabb szemlélet érvényesült a szervezők részéről, ami feszültségeket okozott mind a település vezetésével, mind a borászok között (Orbán–Kovács 2025). A fesztivál országosan is ismertté tette a település nevét. A háromnapos eseményre főként felső középosztálybeli városiak és külföldiek látogatnak, mintegy 3000-en (Orbán–Kovács 2025). A helyiek azonban csekély számban látogatják, akkor is inkább az ingyenes programokat. A fesztivál révén Erdőbénye ismert turisztikai desztinációvá vált, ahová egyre több turista jár a fesztiválon kívül is. A rendezvény a borászatok, szálláshelyek számának növekedéséhez is nagyban hozzájárult. *„Hát, most az egy kérdés ugye, hogy a Bor, mámor, Bénye nélkül is lett volna-e itt ennyi borászat meg ennyi szálláshely. Mert azért a kettő felfutása az teljesen egybeesett 2010 és 2017–18 között. Most hogy ezek között milyen reláció van, az persze nehéz. […] Én azért ismerek egy pár embert, aki így a Bor, Mámor, Bényén először látogató volt, aztán utána lett ott neki már panziója, meg nem tudom, mije, borászata, tehát hogy ez nyilván adott egy lökést annak, hogy a faluban ez a turisztikai szolgáltató szektor fejlődött."* (I189, Erdőbénye) Jelenleg 16–20 borászat működik, és 2–300 főnyi szálláshely van a faluban. *„Sokat fejlődött a település. Az, hogy az eladó ingatlanokat megvásárolják és akár hétvégi házak, akár panzió, vendégházként hasznosítják újra, vonzóvá teszi a települést… már most érezhető, hogy túl sok vendégház van, persze mindegyik más színvonalú, más felszereltségű, más szolgáltatású."* (I206, Erdőbénye) Sokan vásároltak ebben az időszakban befektetésként borászatokat, illetve vendégházakat is. A 2010-es évektől még többen vettek ingatlant a faluban. *„Hát ez egy nagyon jó [a Bor, mámor, Bénye fesztivál] itt a falunak,*

mert ilyenkor jönnek ide idegenek, mint ahogy mondtam, látja a környezetet, megtetszik neki, és akkor már rögtön beindul a fantázia, hogy van ötmillió forintom. Azért ugyan nem tudok venni Hajdúszoboszlón egy üdülőt, de esetleg Erdőbényén veszek egy kis parasztházat, és rendbe teszem, mert nagyon sok lakás így megy el." (I210, Erdőbénye) Az ingatlanvásárlók között vannak állandó jelleggel letelepedők; jellemzően fiatal, kisgyerekes családok és nyugdíjas házaspárok költöztek életvitelszerűen Erdőbényére, többen a korábban hétvégi házaikként szolgáló ingatlanjaikba. *„Meg rengeteg betelepülő van, aki úgymond ezeket a kormányzati támogatásokat, családtámogatásokat kihasználva felújítják a… eladó ingatlanokat, és Nyíregyháza, Debrecen – főleg Nyíregyháza Debrecen térségéből."* (I217, Erdőbénye) De sokan használják továbbra is nyaralónak, második otthonnak az erdőbényei ingatlanjukat.

A Covid19-járvány felgyorsította a folyamatokat: sokan költöztek hosszabb időre Erdőbényére a járvány időszakában, távmunkával, home office-ból dolgozva, ezáltal egyre többen hosszabb időt töltenek el a hétvégi házakban. *„Hát, többen vásárolgattak házat [a Covid alatt], mivel nem lehetett menni sehova. Aki tehette, az itt volt vidéken. Tehát itt dorbézoltak, nem a plázákban Miskolcon vagy Budapesten."* (I224, Erdőbénye) Olyan eset is előfordult, hogy egy Budapestről újszülött gyerekkel érkező család használt egy vendégházat, és annyira megtetszett nekik a vidéki élet és Erdőbénye, hogy ott később szőlőt vásároltak (Orbán–Kovács 2025). *„És azt gondolom, hogy a Covid mondjuk ebben segített az embereknek, hogy egy kicsit megpróbáljunk visszatalálni a természethez, meg elkezdjük látni a szépségét a vidéknek is. Nagyon sokan költöztek ki városbéliek Erdőbényére, és kisgyerekesek is nagyon sokan költöztek ki."* (I208, Erdőbénye)

Ugyanakkor az ingatlanárak emelkedése is felgyorsult a Covid19-járvány ideje alatt. *„A Covid alatt, vagyis a Covidtól számítva az a két év nagyon begyorsult. Tehát mielőtt felütötte a fejét a Covid, azelőtt is volt már. Látszik az árakon. Azelőtt még átlagos, szolid árakon mentek az ingatlanárak. Akkor még nagyon olcsón lehetett venni – mondjuk 3-tól 5 millióig – olyan ingatlanokat, amiket most 15-20 millióért adnak el."* (I200, Erdőbénye)

Amióta Tokaj-Hegyalja kiemelt fejlesztési térséggé vált, még inkább jellemző a befektetési célú területvásárlás a térségben és Erdőbényén egyaránt. *„Azt én nem tudom, hogy a Béreséknek mi forgott a fejükben, mint ahogy az összes többi, pénzzel megáldott embernek mikor jön el az, hogy szeretnék egy birtokot Tokaj-Hegyalján. Mostanában egy nagyobb divat ez, ahogy látom nálunk."* (I204, Erdőbénye)

Erdőbénye tipikusan a turizmus által vezérelt dzsentrifikáció esete (Tomay–Orbán 2024; Orbán–Kovács 2025), mivel kezdetben a nyaraló- és kirándulóturizmus vonzotta a látogatókat, majd a Bor, mámor, Bénye fesztivál növelte tovább a falu vonzerejét, ismertségét, befektetési, vállalkozási és letelepedési céllal egyaránt.

Napostó

Napostó esetében egyszerre több folyamatnak lehetünk tanúi. Mivel a település szép természeti környezetben, egy tó partján fekszik, egy nagyváros közelében, mind a turisztikai, mind a lakóhelyi vonzása jelentős, egyszerre van jelen a szuburbán kiköltözés és a (turisztikai és lakóhelyi) vidéki dzsentrifikáció.

A kb. 650 fős dunántúli települést a török megszállást követően rácok, majd az 1780-as évektől kezdődő német betelepítés eredményeként egyre inkább würzburgi és sziléziai németek lakták. A XIX. század elején több mint 1500 fő élt itt, nagyobbrészt németek, kisebbrészt rácok, azonban az utóbbi népcsoport létszáma a XX. század elejére elapadt, így 1945-ig Napostó túlnyomórészt német község volt. A második világháborús veszteségek, a málenkij robot és a kitelepítés hatására a falu népessége jelentősen lecsökkent, helyükre zömmel Heves megyei magyar telepesek, valamint szekszárdi és budapesti illetőségű egyének is települtek, de sokan közülük továbbköltöztek, az üres házak egy részét a kitelepítés elől menekülő német családok vásárolták meg. A szövetkezetesítés érintette Napostót, de közigazgatási önállóságát megőrizte az államszocializmus évtizedeiben is. A települést ma már meghatározó tó mesterségesen keletkezett 1978-ban, ezt követően az elvándorlás is megállt, és egyre többen vásároltak építési telkeket, többen jöttek más teleülésekről is. A tó mellett 1979-ben épített út megszüntette a település zsákfalujellegét, így elérhetősége is javult. A rendszerváltást követően a tó környéki területek nagy része magánkézbe került, a tó partján 2002-ben épült ki a strand, melyhez büfé, kemping társul. A településen az 1990-es évek elején történt egy nagyszabású parcellázás, egy új utcát is nyitottak, amelyben egyre több új ház épült, zömmel a közeli nagyvárosból kiköltöző jómódú, magasan képzett lakosok számára. Napostó népessége az 1949–90 közötti intenzív csökkenést követően az 1990-es évektől stagnáló, enyhén emelkedő, majd 2015 óta intenzíven emelkedik.

A település vezetésének a 2000-es évektől tudatos törekvése a lakosságszám növelése és a turizmus fejlesztése, ekkora fejeződött be a település közművesítése is. *„Hogyan lehet odacsalni, -csalogatni egy településre embereket? A település olyan, amilyen. Ha egy leromlott házakkal teli település lenne, meg rossz utakkal, meg rossz infrastruktúrával, oda nem fog odamenni senki, azt gondolom.”* (I245, Napostó) Ahogy a honlapon is olvasható: *„Napostó lehetőséget kínál akár új lakosoknak a letelepedésre, de a település adottságai, tiszta levegője, erdői vagy tava vonzó lehet mindazoknak, akik a szabadidejüket szeretnék egy gyönyörű környezetben eltölteni strandolással, horgászattal, vadászattal, kirándulással vagy pihenéssel.”* (Napostó honlapja)

A polgármester és a településen régebb óta élők is úgy emlékeznek vissza, hogy ezt követően indult meg a nagyarányú beköltözés a településre. *„Ugye, amikor a legutolsó fejlesztés, a gáz bevezetése elindult, tulajdonképpen akkor indult meg ezek után a településre való kiköltözés. Elsősorban Szekszárdról,*

de nemcsak Szekszárdról, hanem az ország minden részéről. Mondhatom azt, hogy Győrtől kezdve Pécsig." (I245, Napostó) 2000 óta a beköltözők 33–35%-a magas társadalmi státuszú. A beköltözések hatása jól látszik a lakosság összetételén, a 600 fő körüli népességből 150 fő körüli a diplomások száma. *„Akik ott laknak, nagyon sok orvos, ügyvéd, Szekszárd prímje, vagy hozzá hasonló emberek laknak ott […] nagyon sok orvos, ügyvéd lakik itt, vállalkozók."* (I259, Napostó)

„Óriásit fejlődött a falu 2000 óta. Akikkel beszélgetünk, mert sokszor találkozunk ismerősökkel meg ismeretlenek[kel], akikkel szóba állunk, és akkor mondják, hogy nem ismernek rá a falura, tehát annyira megváltozott. Annyira beépült. Olyan részek is beépültek, ahol senki nem gondolta, hogy beépíteni lehet. Most van ott, mit tudom én, Napfény utcán a templomnál, ami megy fölfele, az. Hát idevonzotta azokat az embereket, akik anyagiakkal jobban el voltak eresztve. Szekszárdi… paksi erőmű, szekszárdi emberek, paksierőműdolgozók, tehát jól keresők, jól szituáltak. Én inkább azt mondom, Napostó ilyen alvó falu lett. Tehát jönnek este, reggel elmennek." (I249, Napostó)

Ugyanakkor a 2000-es években érkezők zöme a szuburbán kiköltözési hullám keretében került Napostóra. A nagyváros közelsége, a település természeti szépsége (hegyek, sok erdő, tó), valamint az akkor parcellázott telkek megnyitották a magasan képzett és magas anyagi tőkével rendelkező beköltözők előtt a panorámás, új építésű, kertes családi házas álom megvalósításának lehetőségét, viszont, ahogy az idézetben is olvasható, legtöbbjük a napjait nem tölti a településen, csak „alvófalunak" használják azt, ami számos tovább gyűrűző negatív hatással bír a falu életére. Mivel zömmel elhordták a gyerekeiket a faluból, megszűnt az iskola, és ezzel együtt a közösségi élet számos más fóruma is.

„Na ennek a beköltözött lakosságnak viszont azt köszönhettük, hogy ők kitalálták, hogy a mi iskolánk már nem megfelelő az ő gyereküknek, ettől fogva a felső tagozat bezárt, az alsó tagozat megszűnt. […] Megszűnt az iskola, de az iskola által nagyon sok minden. Bolt, sportklub, fociklub, táncház, német nemzetiségi táncház fiataloknak, öregeknek, szalon táncház, minden volt, de ettől fogva, hogy a fiatalok nem jártak Napostóra, nem ismerik egymást, ettől fogva minden megszűnt." (I259, Napostó)

A parcellák beépülésével párhuzamosan a telekárak is nagymértékben emelkedtek, elérve, vagy ma akár már meg is haladva a közeli nagyváros árait. Mára az üres telkek zömmel elfogytak, de továbbra is épülnek be foghíjtelkek, illetve egyre nagyobb az érdeklődés a régi tornácos sváb házak iránt is.

A másik ingatlanvásárló csoportot azok jelentik, akik zömmel nyaralónak, második otthonnak vesznek házat, jellemzően inkább a falu belső részén. Közülük elég sok a külföldi és más nyugdíjas, egy részük le is telepszik a faluban, de sok ház áll üresen az év nagyobb felében. *„Vannak németek, belgák, egy évben egyszer vagy kétszer jönnek. Ezek általában megbíznak valakit, aki szellőztet, füvet nyírja vagy gondozza vagy rendezi."* (I248, Napostó) Emellett megtalálhatóak a klasszikus vidéki dzsentrifikáció történetei is. Az

alábbi idézet egy olyan családról szól, akik elköltöztek Budapestről, és vállalkozásba: borászatba, vendéglátásba kezdtek. *„Tehát mi pont olyan család vagyunk, akik Budapestről költöztünk ide. 2009-ben vettük a területet, és akkor folyamatosan építkeztünk éveken keresztül. Tehát körülbelül tíz éve van az, hogy működik is a vendégház. Tehát itt semmi nem volt. Mi telepítettük a szőlőt, meg a házakat is mi építettük. […] Igazából mi lovakat szerettünk volna tartani, elkezdtünk lovagolni, és akkor olyan helyet kerestünk először Pest közelében, ahol tudunk majd lovat tartani meg hát építkezni. És akkor így véletlenül keveredtünk ide. Ismerősünk mondta, hogy ez nagyon jó ilyen célra, hogy itt nagyon szép a táj, meg lehet lovagolni, és akkor véletlenül keveredtünk ide, és beleszerettünk ebbe a helybe vagy így a környékbe. És akkor, ez egy szőlőterület volt, tehát szőlő besorolású terület, és akkor innen jött az egész, hogy akkor telepítsünk szőlőt, és akkor már bort is készítsünk, és hát így egyik hozta a másikat.”* (I256, Napostó)

A jelentős számú lakóhelyi beköltöző mellett a tó és a strand jelentős turisztikai vonzerő, ennek hatására sokan vettek itt ingatlant nyaralónak, vendégháznak. Jelenleg 19 fő foglalkozik szállásadással, kb. 150 szálláshely van a faluban, zömmel vendégházakban és két panzióban. A turisztikai kínálatban a horgászat, a vadászat, a kirándulás és a nyári szezonban a strand az elsődleges; rendezvényeket, programokat nemigen szerveznek. *„…különösebben ilyen nagy dínom-dánom rendezvényeket nem kívánunk tartani pont ezért, mert itt a másik oldalt szeretik az emberek.”* (I245, Napostó) A településen három színvonalas vendéglátóhely működött egészen a közelmúltig. A terepkutatásunk idején, 2024-ben azonban a turizmus megtorpanásának lehettünk tanúi. Míg a Covid-járvány alatt és azt követő 1-2 évben szárnyalt a hazai és főként a kis vendégházas turizmus, a 2023-as szezonra erős keresletcsökkenést tapasztaltak a vendégházasok, miközben a fenntartási költségek – mindenekelőtt az energiaárak – drasztikusan emelkedtek. Ennek hatására a korábban működő három étteremből kettő bezárt, a vendégházak közül többen inkább hosszú távú kiadásra váltottak: egy közeli nagyvárosban működő cég bérel itt vendégházakat mintegy 40-50 fő náluk dolgozó kárpátaljainak. A vendéglátásban érintett egyik helyi vállalkozó így nyilatkozott erről: *„2023-ban a Napostón elérhető szálláshelyeknek a 80 százaléka az vendégmunkások által volt lakott, tehát nem tudtak turistát fogadni. És ez a jelenség egyébként volt már a település életében, és akkor is ugyanez lett a vége, hogy a turizmus leépült. Ez pedig akkor volt, amikor az autópálya épült, azt hiszem, hogy 2008 környékén. Akkor ugyanez volt, hogy a szállásadók elkezdték kiadni ugye a munkásoknak. Nyilván azok a cégek, ahogy ez az autóipari cég is, ugye, egész évre bérli, fix bevétel, nincsen szezonalitás, tehát számos olyan szempont van, ami miatt maximálisan meg lehet érteni a szállásadókat, hogy ebbe az irányba mennek. Viszont a másik oldalon meg ott van az, hogy akkor mi lesz a turizmussal. […] Kárpátaljai magyarok, ez az, amiről beszéltem, tehát hogy ők már két éve itt vannak, és folyamatosan egyre többen lettek.”* (I250, Napostó)

A turizmus visszaesése és a vendéglátóhelyek bezárása a kiköltözőket is megrázza. *„Megszűnt a falu központjában, volt két vendéglátóipari egység […] Rengetegszer volt, hogy elmentünk sétálni, mert szeretünk sétálni, ugyanis nemcsak az erdőben szoktunk, bár oda is, hanem egyszerűen csak bemegyünk a faluba, és akkor […] jó időben, nyáron rengetegszer megcsináltuk, hazafele bementünk, közben mentünk inni egy pohár sört, pohár bort, a gyerekek egy üdítőt vagy jégkrémet vagy fagyit."* (I234, Napostó)

A VIDÉKI DZSENTRIFIKÁCIÓ OKAI

A beköltözők motivációi: Miért mennek? Miért oda mennek?

A kutatás elsődleges célja volt annak feltárása, hogy miként konstruálják meg a vidékről alkotott képüket azok a városi értelmiségiek, akik nagyvárosi vagy agglomerációs lakóhelyüket tudatosan cserélték le egy távolabbi vidéki, jellemzően falusi településre. A vizsgálat arra irányult, hogy milyen tényezők formálják ezen társadalmi csoport tagjainak vidékképét, milyen motivációk és preferenciák vezérlik őket a térbeli mobilitás során, valamint hogy milyen sajátos attribútumokat tulajdonítanak annak a konkrét településnek, amelyet végül lakóhelyül választanak. Különös figyelmet fordítottunk arra, hogy a kutatás alanyai mit tartanak vonzónak a vidéki tájban és társadalmi környezetben, és ezek hogyan illeszkednek az egyéni életstratégiáikba és identitáskonstrukcióikba. Ahogy a korábbi fejezetekben láttuk, a szakirodalom alapvetően két irányból közelíti meg a (vidéki) dzsentrifikáció okait, az egyik a keresleti oldalra, a vidékre vándorlók preferenciáira, ízlésére és igényeire fókuszál, míg a kínálat-oldali megközelítések azokat a strukturális tényezőket – leginkább a globális kapitalizmus működését – vizsgálják, amelyek lehetővé, illetve anyagi szempontból előnyössé teszik a vidékre költözést. A vidéki dzsentrifikációval kapcsolatos tanulmányok túlnyomórészt kvalitatív kutatásokra és esettanulmányokra épülnek, ezért is elsősorban a keresleti-oldali tényezőket, a vándorlásban részt vevő egyének, háztartások fogyasztói preferenciáit hangsúlyozzák (Ley 1986; Darling 2005; Mamonova–Sutherland 2015). Az általunk is alkalmazott interjús technikával tehát elsősorban a beköltözők által elmesélt, feltárt motivációkat tudjuk vizsgálni.

A nemzetközi szakirodalom alapján a városról vidékre költözők motivációi között a zöld lakó- és rekreációs területek iránti vágy az elsődleges abban, hogy a városi lakosok akár szezonálisan, akár állandó jelleggel vidéki területekre vándoroljanak (Smith és Phillips 2001; Smith 2002). A természet, az „autentikus" vidékiség és az alternatív életmód megélésének szándéka a vidéki dzsentrifikáció egyik fő hajtóereje (Urry 1995; Ghose 2004; Smith–Holt 2005; Hines 2010). Ugyanakkor ma már széles körben elismert tény, hogy a dzsentrifikáció több folyamat kombinációját tükrözi (Mamonova–Sutherland 2015), a jelenség kiváltó okai között szerepelnek strukturális tényezők is: a foglalkozási szerkezet változása; a szolgáltatásokban dolgozó, kevésbé helyhez kötött munkát végzők arányának a megnövekedése; a térbeli mobilitás felgyorsulása

és tömeges hozzáférhetősége; a kommunikáció technikai fejlődése, ami áthidalhatóvá teszi a nagyobb távolságokat, ezáltal az otthoni munkavégzés arányának megnövekedése különösen a szellemi munkát végzők körében. Ugyanakkor a korábbi kutatások azt is kimutatták, hogy a vidékre költözők igénye a nosztalgiára és az autenticitásra is tipikusan késő modern és posztmodern jelenségek (Csurgó 2014; 2016; Csurgó–Hindley–Kay 2019), amelyek együtt járnak a mentalitás változásával és a vidék megváltozott értékével is. A vidékre költözést a biztonság, a nyugalom, a természetes környezet iránti (posztmodern fogyasztói) vágy is magyarázhatja (Kovách 2010: 78).

A vidéki területek, települések kiválasztásának hátterében állhat egy-egy terület turisztikai vonzereje, népszerűvé válása, amelyet középosztályi beköltözés követ (Solana-Solana 2010; Leebrick 2015). Erre az alapvetően turizmus vezérelte dzsentrifikációra hazánkban is találtunk példákat, mint a Káli-medence vagy az Őrség (Csurgó 2016; Nemes–Tomay 2022; Tomay–Orbán 2024). Emellett a (vidéki) dzsentrifikáció kínálat-oldali magyarázatához (Stockdale 2010; Sutherland 2019) illeszkedő érvelés alapján a városi értelmiségi és középosztályi réteg kihasználja a vidéki területek leértékelődéséből fakadó értékkülönbözeti rést, és profittermelő üzleti lehetőséget lát az így „felfedezett" vidék helytermékként történő értékesítéséből (ld. falusi turizmus, helyi termékek stb.). Az utóbbi érvelés szerint a globális tőkekivonási és újraberuházási hullámok eredményezik a dzsentrifikációt (Davidson 2007). Phillips (2005a) ugyancsak a tőke számára marginálissá vált erőforrások és terek (újra)felértékelődésének tekinti a vidéki dzsentrifikációt. Ez a kínálat-oldali, a vidékre költözés anyagi szempontjait vizsgáló megközelítés kevésbé jelenik meg a költözésben résztvevők narratíváiban, bár az anyagi megfontolások (akár a lecsúszástól való félelem, akár a befektetés, tőkeakkumuláció lehetősége) sokuknál azonosíthatóak.

A strukturális változások között kiemelt szerepe volt a Covid19-járvány berobbanásának és lezárásokkal, korlátozásokkal teli kezelési módjának. A pandémia nyomán szerte Európában megnőtt az érdeklődés a zöldterületek és a privát terek iránt; a sajtó tele volt a „városiak vidékre menekülnek" típusú hírekkel (Smith et al. 2021; Åberg–Tondelli 2021). A nemzetközi kutatások alapján a járvánnyal összefüggő tapasztalat és a vidéki tér iránti vágy felerősítette a 2008-as gazdasági válság óta jellemző trendeket: a második otthonok számának dinamikus növekedését és ezzel szoros összefüggésben a dzsentrifikációs ingatlanpiaci folyamatokat, a vidéki dzsentrifikáció megerősödését (Smith et al. 2021; Åberg–Tondelli 2021). A Covid-járvány megerősítette „a vidék mint biztonságos menedék" narratíváját is, a járvány és az önellátás szempontjából is felértékelődött a vidéki tér (Csurgó–Kovách 2023).

Ebben a fejezetben alapvetően a beköltözők perspektíváit, az általuk az interjúkban feltárt vidékre költözési narratívákat vizsgáltam meg, abból a szempontból, hogy mi állt a vidékre költözésük hátterében, és hogyan választották ki, találták meg az adott települést akár állandó, akár ideiglenes nyaralóként, második otthonként használják. Az interjús technika sajátosságaiból fakad,

hogy a narratívák reflexívek, a meghozott döntés és az azóta bejárt életút szemszögéből kerül rekonstruálásra és bemutatásra az oda vezető út, továbbá hogy az interjúkban nem mindenki beszél szívesen a kudarcokról, nehézségekről, ezért némileg retusált képet kapunk a beköltözésükről. Ezt „ellensúlyozandó", az interjúzás és az elemzés során nagy figyelmet fordítottam az elejtett mondatokra, az anyagi helyzetről, konfliktusokról valló információkra; ezzel együtt sem gondolom, hogy az interjúkban megjelenő arányok a fogyasztási preferenciák és az anyagi megfontolások között valós arányban tükröznék a vidékre költözés mögötti tényezőket, tekintettel arra, hogy a résztvevők gyakran maguknak sem ismerik be az anyagi korlátok erejét, és a saját narratíváikban a választás szabadságát hangsúlyozzák. Mindezen korlátaival együtt úgy vélem, az interjúk értékes forrását adják a motivációk és percepciók megismerésének.

Személyes élethelyzet változása, életszakaszváltás, Covid-járvány

Az általunk vizsgált beköltözők számos esetben egy életszakaszváltás: válás, gyerekek kirepülése, karrierváltás vagy más személyes sorsforduló miatt döntötték el, hogy vidékre települnek. A válás különösen gyakran szerepelt a motivációk között a Káli-medence esetében, ahol sokszor a korábbi nyaraló lett az egyik fél állandó lakóhelye, vagy a válás miatt eladott közös lakás (felének) árából került megvásárlásra a vidéki ingatlan, tehát ebben az esetben is tapasztalhatunk egy anyagi, egzisztenciális megrendülést, amelyre az egyik lehetséges életszínvonal-megtartó, megkapaszkodást segítő válasz a vidékre költözés.

Az interjúk során többször felmerült az is, hogy a munka(hely) elvesztése és az ebből fakadó anyagi megrendülés állt a vidékre költözés hátterében. A Kálimedencébe az első hullámban betelepülő művész- és értelmiségi réteg körében éppúgy felmerült az anyagi megroppanás, munkavesztés, mint ahogy a korábban budapesti Airbnb-zésből élő pár Covid-járvány alatti vidékre költözésének motivációja is a váratlan munka- és jövedelemvesztés volt. *„Mindketten Airbnb-ztünk Budapesten, és mindketten azonnal csődbe mentünk szinte, amikor ez [a Covid-járvány] megtörtént. […] És ott voltunk, hogy alig lehet kimenni a lakásból és azt se tudjuk mit kezdünk magunkkal. És most vagy valami munkát kéne keresni, vagy valami új vállalkozásba belekezdeni, vagy új dolgot csinálni. És akkor eszünkbe jutott, hogy itt van ez a ház, ami totál lakhatatlan állapotban volt, meg dzsungel volt a kertbe, meg szóval minden volt… Nem volt víz… És akkor itt az egyik szomszéd megcsinálta úgy, hogy idézőjelesen »lakható« legyen. Csinált nekünk fürdőszobát, és akkor lejöttünk ide tavaly júniusba, hogy kitaláljuk, hogy mit csináljunk."* (I27, Káli-medence)

„Igazából azért akartam vagy döntöttem, hogy jövök, mert szerettem volna már régen egy vendégszobát csinálni. És az volt a…mivel már borturizmussal is foglalkoztam, meg az a munkahelyem, ahol voltam, a… vége lett, és azért mondom ezt el, hogy… és akkor úgy döntöttem, hogy akkor eladom Budapesten az ingatlant, és ideköltözöm." (I202, Erdőbénye)

„És akkor volt egy másfél-két éves periódus, amikor én kerestem a helyemet, hogy mit akarok kezdeni magammal a hátralévő időben. […] Az A oldal lement, a B oldalon mivel foglalkozzam." (I188, Erdőbénye)

„Az egyik bajom az volt a céggel, hogy már nem volt nekem mit tenni benne. Amikor volt valami gond, felhívtak. Na, ez mondjuk heti kétórás ügy volt, amit nekem el kell intézni, és egyébként nekem nem volt tennivalóm. Tétlen ember voltam, és nem vagyok az a típus, aki teremtés nélkül működik. Ment, még most is megy, csak nincs benne dolgom, illetve most már pénzt se veszek ki belőle, mert leépül persze, hogy nem vagyok jelen." (I5, Káli-medence)

A konkrét település kiválasztásában is szerepet játszhat a személyes élettörténet. Többeknek volt érintőlegesen kapcsolata egy-egy környékkel a család, rokonság révén, vagy éppen a nyarakat töltötte a környéken gyerekkorában. Többen voltak olyanok, akik munka miatt érkeztek először az adott településre, de olyan is akadt, aki a külföldi munkavégzés és a Budapestre ingázás „közé" keresett egy bázist, ahol otthon lehet:

„Hogy kerültem ide Napostóra? Én a […] étterem miatt kerültem ide Napostóra, én voltam ugye a konyhafőnök hat éven keresztül majdnem, és én így ismertem meg Napostót, és közben az ott eltöltött évek alatt láttam meg, hogy ez az épület eladó, és akkor ezt megvettük a feleségemmel. Először a feleségem vitte jobban magát a vállalkozást, és akkor utána vettem át én a gyakorlatiasabb szerepet, de ő ugyanúgy háttérszerepet betölt a vállalkozásban." (I257, Napostó)

„Azért is, mert a kétlaki életben nem tudtuk, hol lesz egy házunk, Brüsszelben vagy Budapesten, vagy a kettő között, egy biztos pontnak az tűnt, hogy a nyarakat itt szeretnénk tölteni, vagy hát minél több időt. Sok keresgélés után találtuk meg ezt a házat, és így költöztünk ide, ez a magyarországi bázisunk most. […] nagyon örülök neki, főleg a gyerekek miatt, meg a Covid alatt is fontos lett, hogy legyen egy hely, ahol kilépünk kicsit a természetbe, meg egy más típusú valóságban is élhetünk, és otthon lehetünk valahol." (I24, Káli-medence)

Van, aki megörökölte a birtokot vagy azt az épületet, ahol most él/vállalkozik, amita családja, szülei vettek meg.

„Tehát ez nem volt kérdés, hogy ezt nem szabad megvenni. Ez egy baromság, megvenni egy ilyet. De itt van két fenyőfa, és a bátyám úgy jött haza, hogy találtam egy birtokot, ami borzalmas, de van két olyan gyönyörű fenyőfa… ami egyébként nem él meg így ezen a helyen, különösen úgy, hogy ketten vannak összesen." (I42, Káli-medence)

„Nem, a kúriát azt még édesanyámék '96-ban vásárolták meg. Én úgy kerültem ide Tokaj-Hegyaljára. És akkor utána tértem ide, úgymond, vissza, tehát én… mi majdnem minden hétvégét itt töltöttük lent, csak először még a természet fogott meg, amikor kicsi voltam, aztán a borok, aztán legvégül a borászkodás, de hogy nekem nem volt soha álmom a borászkodás." (I191, Erdőbénye)

Ugyancsak fontos, motiváló esemény volt számos esetben a Covid-járvány és azt követő lezárások hatása, ami akár egy korábban már meglévő ingatlan

intenzívebb használatát, az oda történő leköltözést motiválta, vagy éppen ez a tapasztalat, a bezártságtól, zsúfoltságtól való félelem és a tágabb, zöld tér, a nyugodt környezet iránt megnövekedett igény állt a vidéki ingatlan vásárlásának hátterében (Nemes et al. 2022).

„És igaziból a Covid előtt, amikor már voltak hírek arról, hogy Kínában van valamiféle betegség, de hogy még egyáltalán nem gondoltuk, hogy ebből az lehet, ami lett, akkor láttuk, hogy egy ilyen helyes kis színes háznak ki van rakva az ablakába, hogy eladó. És akkor egyszerűen így csak bementünk megnézni, teljesen elhagyatott volt, és akkor volt olyan élményünk a férjemmel, hogy mind a kettőnknek így beindult a fantáziája, hogy láttuk, hogy hol lesz a tornác, hogy nem tudom, az istállóból lesz a fürdőszoba, de hogy igaziból, nem tudom, talán felhívtuk a tulajt, aki akkor aznap eljött Balassagyarmatról, és megmutatta a házat, de hogy így ennyiben maradt az egész. […] Tehát hogy akkor volt egy ennyi élményünk a Covid előtt, mert szerintem az fontos, én azt érzem, azért vettük meg a házat, hogy ahogy beütött a Covid, és ott a városban ért minket ez a teljes lezárás, ott az nagyon-nagyon frusztráló volt a két gyerekkel, hogy így be vagyunk zárva a lakásba, és ugye akkor még a közterek sem voltak használhatók, vagy az ilyen parkos részek. Próbáltunk akkor sokat kirándulni, de ott is ilyenekbe futottunk, hogy nem tudom, még az erdő is le volt zárva. Tehát hogy az ilyen, hogy azért tényleg így, emlékszem […] Hogy engem ez iszonyatosan frusztrált, hogy így mi nem vagyunk kertben. Szóval hogy mi ezt… annyival könnyebb lenne a gyerekekkel, hogyha így nem tudom, a T. homokozhatna, a V. meg labdázhatna, és hogy egyszerűen így borzasztó, és hogy nyilván akkor volt egy olyan élménye az embernek, hogy ki tudja, meddig tart ez, meg hányszor lesz ilyen. És akkor egyszerűen így arra jutottunk, hogy itt meg kell venni ezt a házat. Tehát tudtuk, hogy mennyibe kerül, hogy januárban így pont véletlenszerűen megvolt az az élményünk, hogy megvolt a kontakt, tudtuk, hogy van ennyi pénzünk, vagy hogy meg tudjuk venni, egy ilyen nagyobb előleget bele tudunk rakni, és akkor ott ilyen nagyon gyorsan, szerintem egy pár hét alatt ezt lerendeztük." (I274, Nógrád)

„Akkor volt már a Covid, tehát akkor nekünk, […] mikor volt, március körül volt az első zárás szerintem […] valahogy így, március elején. És emlékszem, hogy mi a P10-be hamarabb bezártunk egyébként, mint Viktor mondta volna, egy nappal. Emlékszem, ott az online szülőin, hogy mondjuk, hogy oké, akkor mi hétfőtől átállunk online. És akkor a… és akkor… akkor ott ugye realizálódott, hogy tulajdonképpen nekünk ott van egy ilyen menedékünk, és az milyen kurva jó, hogy ez van. Hát figyelj, ott a Pozsonyi úton az ötödiken biztos, hogy egy hónap múlva így […] leugrottam volna az ötödikről, tehát az biztos, hogy halál lett volna, két kisgyerekkel. És akkor ez így meg nem volt annyira halál, sőt. És akkor belekóstoltunk abba, hogy milyen az, amikor ugye ott élsz, és hogy ez mégiscsak mennyivel jobb." (I277, Nógrád)

Vonzó tényezők: a természeti környezet szépsége, csend, nyugalom, vidékidill

A vidéki táj, a természet vonzó tényezői a jóléti migráció és a szuburbanizáció szakirodalmában is a leggyakrabban felbukkanó érvek, ahogy a vidéki dzsentrifikáció kereslet-oldali magyarázataiban is ezzel foglalkoznak a legtöbbet a kutatások. Nincs ez másként az általunk vizsgált interjúk esetében sem, függetlenül attól, melyik terepen vizsgálódtunk, a költözési narratívákban rendre a leggyakoribb érv a vidékre költözésben a választott település és természeti környezet szépsége, vonzereje. A természeti környezettel kapcsolatban van, akinél a víz közelsége a szempont, van, akit a hegyek vagy éppen a dombok vonzanak, van, akit az elzártság, a csend, nyugalom hívogat a vidéki tájra.

„Ja, és legyen hegy. […] Hát mert hogyha már otthagyjuk Baját, mi nagyon szerettük Baját, akkor a vízért cserébe legyen hegy. Hát vagy hegy, vagy víz." (I140, Dombosnémeti)

„Én vízi lány voltam. A kertünk végében folyt a Sárköz, akkor még volt benne víz, most már nincs benne. A nagybátyám pedig régész volt. Bátáról Szeremlére járt, tehát óriási csónakkal, és hát én a nyaraimat ott töltöttem a Duna-parton, úgyhogy én vízi lány voltam, és hát engem teljesen elvarázsolt a tó meg a gyönyörű színes ősz." (I251, Napostó)

„Egy biztos, hogy engem mindig elvarázsol. Onnét jövök be, nem tudok úgy ránézni ezekre a hegyekre, hogy ne mondanám azt, hogy »ú«. Ha fölmegyek a szőlőmbe, nem tudom fölemelni a fejemet, hogy ne mondanám azt, hogy »ú«." (I41, Káli-medence)

„Azonkívül ez a vidék nagyon vonzott, tehát biztos minden tájnak, minden helynek megvan a maga szellemisége, amit az ember érez, atmoszféra, és ez nekem mindig is olyan volt, hogy a nagy sík, lapály Alföld után ez a dimbes-dombos lépték meg ez a mediterrán hangulat, meg leszálltam Pécsett a vonatról, itt akarok élni." (I72, Szőlőszem)

„Nekem ez a dimbi-dombi, ez nagyon, tehát énnekem ez… a Provence jut eszembe róla, meg amikor megláttam, akkor pont a napraforgók, és ez olyan nagy, olyan idillikus." (I278, Nógrád)

„Meg hát hogy úgy megyünk be a suliba, hogy oké, szar az út, de hogy átmegy a kis ölyv meg a nyuszika meg a faszom tudja. Imádom." (I277, Nógrád)

„A csend. A nyugalom. […] Én szeretek egyedül lenni. Szeretem, ha csak susognak a fák, igazából az nekem a top, a beteljesedés az életben." (I191, Erdőbénye)

„Meg hát itt azért Budapesthez képest ez nagyon jó, itt lejövök, akkor így kiülök a kertbe, azért ez a váltás, ez a csönd, nyugi, más levegő, más… az nagyon, nagyon erős a kontraszt, és nagyon, hát én nagyon élvezem is, nyilván ezért vagyok lent elég sokat." (I30, Káli-medence)

„Tényleg nagyon különleges hely, sokan meglepődnek, hogy mit keresek én itt. De hát reggel látni az őzeket a dombon, egerészölyv pihen a kerítésen,

és édeskömény illata száll tavasszal. Mindig mondom mindenkinek, gyertek el ide egy napra, és megértitek. Lenyugszik az ember." (I130, Dombosnémeti)

A „rátalálás" sokszor intenzív érzelmeket vált ki a beköltözőkből. Van, akinél szerelem első látásra, van, akinél egy hosszabb, lassabb folyamat eredményeként, de a megtalálás, rálelés, felfedezés öröme éppen úgy megjelenik a narratívákban, mint amikor lelki társára talál rá valaki.

„Ősz volt, gyönyörű, színes, fantasztikus szép ősz volt. Megálltunk a tóparton, körülnéztem, és mondtam, hogy na, ide fogunk jönni lakni." (I251, Napostó)

„Egyszer átmentem itt a falun kocsival, […] és akkor néztem jobbra, néztem balra, és annyira megtetszett ez a falu, hogy na mondom, nekem egyszer ide kell költözni, itt szeretnék élni, és hát ez meg is valósult később." (I254, Napostó)

„Akkor láttam meg először, hogy mi ez a hely, ahogy így Zánkáról ide bekúsztunk ide, ebbe a dimbes-dombos, szőlős dologba, és akkor így leesett az állam, hogy ja, hogy ilyen is van. Az így nagy közhely, meg talán felháborító is ilyet mondani, de az így olyan volt, hogy erre szeretnék minden reggel felkelni." (I36, Káli-medence)

„Így kerestük így a helyünket, hogy hova kellene így költöznünk, de előtte – mi eredetileg szabolcsiak vagyunk, nyíregyháziak […] És akkor így elhozott, így nagyon-nagyon megtetszett, elmentünk a Kőtengerhez, és akkor így, így tényleg azt éreztük, hogy mintha így hazaértünk volna, és akkor így onnantól, onnantól kezdve itt kezdtünk el így, így házat keresni, vagy telket." (I26, Káli-medence)

Az interjúalanyok közül páran nem is egyszerűen szerelemként, hanem valamilyen felsőbb útmutatásként, egy spirituális utazás végállomásaként írták le „a hely" megtalálását. Ezt a megélést írja le az „atmoszféra", a „hely szelleme" kifejezések visszatérő használata.

„Nekem tetszett a légkör, tetszett a táj, sok minden tetszett. Tehát igazából én azt gondolom, hogy, hogy lehet, úgy… mi felülről kaptuk ezt az utat, hogy ha ez az út itt véget ért, akkor, akkor de egyik ajtó bezárult, akkor ott van mögötte a másik, valahogy ez így, valahogy ez így történt." (I40, Káli-medence)

„Az atmoszféra az olyan, hogy igazából nem lehet tetten érni, nincs rá recept, nincsenek rá paraméterek. Valahol abba' a térben van, ami két ház között lebeg, vagy a táj és a levegő között, nem tudni, hogy mi ez, de aki idejön Szőlőszemre, és ide akar költözni, szintén ez az, amivel találkozik, az, ami megfogja, megragadja, ez az, ami minden más helytől különbözővé teszi. És én csak annyit éreztem ott huszonéves fejjel, hogy én itt akarok lakni. Ez az a hely, ahol ha pusztán létezem, és nem csinálok semmit, már az is tölt." (I72, Szőlőszem)

„Meg azért a [közeli kirándulópont] itt ez egy univerzális galaktikus központ, ahogy a biokertészünk mondja, és ide vonzott." (I278, Nógrád)

„Van egy olyan kínai mondás, hogy az ember ott van otthon, ahol a lelke megnyugszik és én, amikor először ide bejöttem, akkor ez az érzésem volt, és ez azóta csak erősödött." (I250, Napostó)

Vonzó tényezők: vidéki életmód

A táj, a természet adottságai vagy az ideális feltételek gyakran a vágyott életformához vagy egy kedves hobbihoz is megadják a kezdő lökést. Napostón a horgásztó többek számára a horgászat megismerését és szeretetét adta, másoknak az úszás az a tevékenység, melyet itt ki tudnak élni, vagy simán csak a víz közelsége, látványa járul hozzá a jóllétükhöz.

„A horgászat hozott engem ide Napostóra. […] Azt se tudtam, hogy hogy kell halat fogni, meg miért vagyok itt, de ő rám bízta, mert azt mondta, hogy ki fogom találni, ez hogy működik, hát és akkor fogtam életem első halát horoggal. […] Na, lényeg az, hogy a horgászat kapcsán én itt ragadtam. […] Hát nézegettem a házakat, hogy melyik eladó, melyik nem eladó, akkor még talán megfizethetőbbek voltak az ingatlanok, és hát találtam egy olyan házat." (I249, Napostó)

„De aztán Napostó lett, mert a férjem mondta, hogy én úgyis nagyon szeretek úszni, itt van egy tó és akkor az milyen jó, hogy reggel lemegyek, és akkor úszok, mikor hozom a zsömlét a boltból. Ez volt a végső, hogy legyen Napostó." (I237, Napostó)

Olyan is volt, aki sokkal többet kirándul, sportol azóta, hogy vidékre költöztek, vagy éppen egészségesebben él testileg-lelkileg egyaránt.

„És akkor ezek mind úgy feltöltenek, hogy tudok azóta, amióta lent vagyunk, pont most állapítottam meg, két éve rendszeresen testmozgok, ezt itt [Budapesten] soha nem tudtam megcsinálni valahogy, hogy ilyen rendszeresen. Ott meg most azt tudom. Kint, ott a diófa alatt megy az iszonyú brutál edzés." (I277, Nógrád)

„És hát nagyon, nagyon a levegő, tehát mindent másnak éreztem itt lent így a Pesthez képest, a hangokat, a csend végre. És akkor óriásiakat kirándultunk mindig. Meg akkor éreztem meg magam is, nagyon meghatódtam azt, hogy mekkora vagyok a világegyetemben, hogy egy porszemecske, és hogy rajtam nagy… tehát nálam sokkal nagyobb erők léteznek, és ezt megtapasztalva az erdőben, mert én azt gondolom, én… vagyis hát úgy érzem, főleg így tényleg, így most figyelve magam, hogy a város ezért megnövesztette az egómat, tehát nem láttam magam körül. Tehát egy csomó mindenre érzékeny voltam, de az, hogy ténylegesen hol vagyok, azt én nem láttam egyáltalán, hogy… lehet, hogy most sem látom annyira tisztán még, de az, hogy mennyire kicsi vagyok, azt tudom, és hogy mennyire… és akkor ugye sokat meditálok erdőben, fák mellett csinálunk ilyen vezetett meditálásokat, és olyankor nyilván lejön ez az egység érzése, és ez nekem nagyon fontos, hogy mind az emberekkel, mind az állatokkal és a környezetemmel tudjak egységben élni." (I278, Nógrád)

Másnak az állattartás, többeknél kiemelten a lótartás és a lovaglás volt az a fontos szempont, ami vidékre vitte. *„Igazából mi lovakat szerettünk volna tartani, elkezdtünk lovagolni, és akkor olyan helyet kerestünk először Pest közelében, ahol tudunk majd lovat tartani, meg hát építkezni. És akkor így véletlenül keveredtünk ide. Ismerősünk mondta, hogy ez nagyon jó ilyen célra, hogy itt nagyon szép a táj, meg lehet lovagolni, és akkor véletlenül keveredtünk ide, és beleszerettünk ebbe a helybe vagy így a környékbe. És akkor, ez egy szőlőterület volt, tehát szőlő besorolású terület, és akkor innen jött az egész, hogy akkor telepítsünk szőlőt, és akkor már bort is készítsünk, és hát így egyik hozta a másikat."* (I256, Napostó)

A borvidékeken a szőlő és a borkészítés lehetősége válik elérhetővé az odaköltözők számára, bár kevesen vannak, akik tényleg belevágnak a szőlőművelésbe, de egy kis szőlője sokaknak van, és borkészítéssel is többen kezdtek el foglalkozni Szőlőszemen és Erdőbényén is, de még a Káli-medencében is. A hagyományos vidéki tevékenységek, a (haszon)állattartás és a földművelés viszont kifejezetten kevésszer merült fel mint vágyott életforma, amiért vidékre terveztek költözni a nagyvárosi beköltözők. A 90 interjúalany közül alig néhány esetben került elő a gazdálkodás mint tervezett tevékenység és megélhetési forma a motivációk között. Akinél egyáltalán megjelent a narratívában a mezőgazdaság, mint a vidéki életforma lehetséges kimenetele, azok is inkább csak hobbiszinten űzik a kertészkedést, vagy csak vágynak rá.

„Én szeretek bíbelődni a virágokkal is meg a növényekkel. Van egy picike kis veteményeskertem itt a házikók között, mert vannak ilyen kis faházikók. Úgyhogy ilyenekkel szórakozok." (I235, Napostó)

„Engem érdekelne, hogy akkor nem tudom, forrásvízben kovászolni az uborkát, meg érdekel egyébként tökre az is, hogy így megtanulni valahogy a kertészkedést. Mondjuk a nagypapám, ők gazdálkodók voltak, szóval ő, hogy ő már nem él sajnos, de hogy ő nagyon értette ezt, nem tudom, fát metszeni, hogy nem látom azt, hogy most a közeljövőben ebbe beletanulnék, de hogy ez, ez így tetszik, hogy így. Akár az is tetszik benne, akár tavaly, tavalyelőtt, hogy van egy ilyen fizikai munka, hogy amikor még az építési munkálatok folytak, hát nem mondom, hogy sokat tudunk belerakni, de hogy ilyen érdekes volt, még a szupervízoromnak is meséltem, hogy tök érdekes élmény, hogy így szellemi munkát végzek, és hogy akkor közben hétvégén meg lejövök, és volt, hogy sittet lapátoltunk, és hogy ennek van egy ilyen, nem is vicces, hanem egy ilyen jófajta feltöltő hangulata, hogy ilyet is lehet, vagy nem tudom, hogy ez, ez tetszik benne." (I274, Nógrád)

A vidéki életmóddal kapcsolatos sajátos igény jelenik meg a művészeknél, akiknél kifejezetten a tágas tér iránti vágy az, amit – a városi körülményeknél lényegesen olcsóbban – tud megvalósítani a vidéki ház, kert megvásárlásával: *„A másik szempont egész pontosan az volt, hogy akartam egy jó nagy gazdasági épületet, amiben lehet műtermet csinálni. Tehát… és ez be is jött."* (I147, Dombosnémeti)

Az életmódhoz kapcsolódik a munkavégzéssel kapcsolatos változatos, kreatív tevékenység iránti igény és az időbeosztásban, a tevékenységek irányításában való nagyfokú autonómia, szabadság iránti vágy. Ahogy az egyik, eredetileg bölcsész végzettségű erdőbényei borász vállalkozó fogalmazott: *„Én nem akartam belekerülni se egy akadémiai körforgásba, sem pedig nem akartam külföldre menni. Nyilván valamikor úgy vannak a munkák, hogy nem lehet tologatni, viszont van, amikor nyugi van, akkor vannak nagyobb lélegzetvételnyi idők, amikor az ember azt olvas, amit akar […] meg azért ez nagyon sok fajta dolog, tehát teljesen más skilleket mozgat, mondjuk egy metszés vagy egy kóstoltatás vagy egy logisztika, hogy hogyan juttatjuk el Pestre a borokat, kinek, vagy most Lengyelországban voltunk satöbbi. Meg az a jó, hogy nem unalmas a dolog."* (I194, Erdőbénye) Esetében tehát a munkaválasztás együtt járt a lakóhelyválasztással, mindkét szempontból „fejest ugrott" a vidéki életbe, eredeti végzettségét és budapesti lakóhelyét cserélve a vidéki szabadságra.

Az életmóddal kapcsolatos elvárások között sokszor jelenik meg a szabadság iránti vágy, illetve az önállóság, autonómia megélése gyakran párosul egy vállalkozói lét megteremtésével. Az egyik legfontosabb megfigyelés ezzel kapcsolatban, hogy a vidékre költözők számára fontos értékek sok esetben egybevágnak a klasszikus vállalkozói értékrenddel (magas szabadság- és autonómiaigény, kreativitás, kockázatvállalási hajlandóság), és ez gyakran ölt testet vidéki (életmód)vállalkozások létrehozásában is, ahogy az alábbi életmód-vállalkozó pár példája is tükrözi: *„És, hát amikor mi megismerkedtünk, egyértelmű volt, hogy olyan helyre fogunk költözni, […ahol] turizmussal lehet foglalkozni […] nagyon kreatív emberek vagyunk, szeretjük csinálni a dolgokat, és szeretünk emberekkel lenni, csak most már nem utazni szeretünk, mert utaztunk eleget életünkben, már azt szeretnénk, hogy ők jöjjenek ide. Úgyhogy ez volt a fő motívuma annak, hogy egy olyan helyet keressünk, ahol vendégházat is csinálhatunk."* (I270, Bakony)

Az életformához kapcsolódó téma a gyereknevelés is. Többeknél felmerült a vidékre költözés motivációjaként az, hogy hogyan szeretnék nevelni a gyerekeiket, egy biztonságos közegben, ahol kiengedhetik őket a kertbe vagy akár az utcára is, és olyan is volt, aki a lelassulást, az egyszerűbb, kevésbé fogyasztásközpontú életet szerette volna megadni ezáltal a gyerekeinek.

„Egy idő után az volt az érzésem, hogy teljesen abszurd az a dolog, hogy a felnőtt férfiemberként 35 évesen azzal foglalkozom, hogy a gyerekeimet sétáltatom. Tehát hogy ennél azért jobb elfoglaltság is van a világon, ez hülyén hangzik, de énnekem ez egy ilyen nagyon furcsa helyzetnek tűnt. Azt hiszem, hogy innen eredt az az ötlet bennem, a feleségemben biztos nem, hogy kellene egy falusi ház, ahol nem arról van szó, hogy a gyerekemet úgy tanítom biciklizni, hogy elviszem a Szent István térre. Nagy nehezen lecipelem a biciklit, ráül, megy két kört, majd azt mondja, hogy unja, én meg föl vagyok háborodva, hogy de ha azért jöttünk, és azért cipeltem a biciklit. Falun ez teljesen más." (I147, Dombosnémeti)

„Fontos volt, hogy kiengedhessük a gyerekeket. Tehát volt olyan, ahova elmentünk, és – hogy ne legyenek kóbor kutyák, ne legyenek részegek […] a faluban." (I140, Dombosnémeti)

„Itt a gyerekeimnek lehet gyerekkora. […] Maga a tisztaság és a rendezettség az egyik legfontosabb. Emellett a közbiztonság. Legutóbb a házam előtt nekem nincs kerítés, úgy van kialakítva a házunk, három hétig ott volt a fiamnak a biciklije. A kutya nem nyúl hozzá. […] Az egymásra való odafigyelés. Itt mindenki köszön mindenkinek az utcán." (I257, Napostó)

A vidéki élet a – jó értelemben vett – egyszerűséget jelentette az alábbi interjúalanyunknak: *„És akkor egyszer csak belecsöppentünk egy olyan világba ahol, ahol azt láttuk, hogy, hogy minthogyha másabbak lennének az emberek, mint ahol mi vagyunk, és lehet házi kenyeret vásárolni, és milyen jó mondjuk egy piacon megvásárolt nagyon egyszerű sajt–kolbász–kenyér hármassal az egyik kőtengerbe' egy kosárból ebédelni."* (I40, Káli-medence) De sokan mások is megfogalmazták valamilyen formában azt, hogy a vidékre költözéstől lecsendesedést, a városi ingergazdagság és stressz ellentétét várták.

Vonzó tényezők: a ház, esztétizálható épített környezet

A dzsentrifikáció városi szakirodalmában gyakori szempont a „dzsentrifikációs esztétika"; a kereslet-oldali magyarázatok esetében különösen hangsúlyosan jelenik meg, hogy az új beköltözők alapvetően a régi házakat (Nagy-Britanniában jellemzően a téglából épült kétszintes egykori munkásházakat) preferálják, döntően azok felújítása révén történik egy-egy városrész társadalmi átalakulása, dzsentrifikációja is. Bridge (2001) szerint a dzsentrifikáció kezdeti szakaszában a beköltözők – akik Bourdieu fogalmi keretében értelmezve kevesebb gazdasági és több kulturális tőkével rendelkeznek – tudatosan, a tér szimbolikus dimenziójával fejezik ki elkülönülésüket a szuburbokba vándorló középosztályi rétegektől. A rossz állapotú házak vásárlásában (olcsóságuk mellett) az önkifejezés lehetősége rejlik, hiszen azokat saját ízlésük szerint tudják alakítani, létrehozva a dzsentrifikációs esztétikát. A vidéki dzsentrifikáció irodalmában jellemzően a táj, a természet szépsége (Csurgó 2013; Tomay–Völgyi 2022) és a vidéki térhez kapcsolódó gyakorlatok (borászkodás, lovaglás, vadászat stb.) jelentik azt a vonzó tényezőt, amire a megkülönböztető életstílus és a dzsentrifikációs esztétika épül.

Ugyanakkor az elmúlt évek kutatásai rámutattak arra, hogy a vidéki dzsentrifikáció esetében sem hanyagolható el az épített környezet szerepe (Tomay–Berger 2024). A vidéki dzsentrifikáció célterületein jellemzően megtalálható az „érintetlen", többé-kevésbé egységes épített falukép, legyen ez akár a Balaton-felvidékre jellemző termésköves, nádtetős falukép, akár a sváb falvakra jellemző tornácos paraszthá z, vagy éppen egy ódon pincesor. Az interjúk során sokszor felmerült, hogy a dzsentrifikációban részt vevő alanyok számára a falukép vagy az adott ház értékét annak kora és a letűnt kor iránti nosztalgia

adja. Nemegyszer idézték fel azt a pillanatot, amikor meglátták a házat – éppúgy akár a település esetén is – mintegy „szerelem első látásra" viszonyulást. *„Beléptem, iszonyatos dzsumbuj volt, de ez… eldőlt a dolog, minden szempontból, mert a házba történt a beleszeretés"* – idézi fel egy Balaton-felvidéki interjúalanyunk (I17, Káli-medence).

„Ez egy romos ház volt szintén, de egy budapesti nő lakta, akinek volt érzéke az áruba bocsátáshoz, tehát nem a házat mutatta meg először, hanem felvitt minket a telek tetejére körülnézni, hogy milyen gyönyörű a falu, és szerintem akkor eldőlt, hogy ezt megvesszük." (I128, Dombosnémeti)

Többen említették azt is, hogy a ház „százéves" múlttal rendelkezik, úgy tűnik, ez az az időtáv, amit már elég réginek, elég archaikusnak látnak a beköltöző városi értelmiségiek ahhoz, hogy értékessé váljon a szemükben. *„Ő építészmérnök, tehát őt eleve úgy sikerült idehozzam, hogy ugye akkor járt egyetemre, és neki mindig is az volt az álma, hogy régi parasztházakat újít fel, és akkor ugye belecsempészi az ilyen modern dolgokat. És hát itt ugye ez itt adott. Tehát itt szinte minden ház onnan kezdődik, hogy egy százéves múlttal, és ugye ezt így tudja csinálni, tehát nagyon szereti, meg hál' istennek van is most jó sok munkája"* – meséli egy erdőbényei interjúalany a feleségéről (I191, Erdőbénye).

Sokan értékelik a falu érintetlenségét, változatlanságát, ezáltal az egységes faluképet is, amely jellemzően annak köszönhető, hogy a második világháború után kiürülő, kedvezőtlen gazdasági helyzetű, nem fejlesztendő települések voltak. *„Nagyon-nagyon tetszett az a hangulat, meg ez az egész építészeti jellege a falunak, hogy úgy megmaradt gyakorlatilag olyannak, mint volt száz évvel ezelőtt."* (I189, Erdőbénye)

Ahogyan a nemzetközi szakirodalomban is több helyen megjelenik, a dzsentrifikáció során, főként az első hullámban érkezők esetében kifejezetten fontos elem az értékmentés, értékőrzés tudata, illetve a hosszas, autentikusságra törekvő, gyakran saját maguk által, kétkezi munkával (is) történő felújítási folyamat, melynek során a ház sokkal többé válik otthonnál, az önkifejezés és identitás hangsúlyos elemeként hirdeti a benne élők viszonyát a környezethez és a múlthoz. *„Igen, tudatos volt az értékmentés, értékőrzés. Igen. És hát ez is belejátszott. Régóta terveztük a férjemmel, hogy ha nyugdíj felé közeledünk, akkor veszünk valahol vidéken egy házat. […] Mindenképpen olyat akartam, ami régi. Egyrészt, hogy abban érzem jól magam. Úgy érzem akkor, hogy hazaértem, és azért is, hogy megmentsek egy értéket"* – magyarázza a jelenleg még egy budapesti egyetemen oktató interjúalanyunk Dombosnémetiről (I123, Dombosnémeti).

Az értékmentés motiválta az alábbi alanyt is abban, hogy az általa vett romos házat újraépítse: *„Ez egy nagyon romos ház volt, és mondogatták, hogy kár érte. Tehát ez félig le volt omolva, tető leszakadva, a fal kidőlve, és akkor mondogatták, hogy kár érte, mert ez volt a falu legszebb háza. Úgy értették, kár érte, hogy le lesz dózerolva. És akkor ez, ez ilyen bogarat ültetett a fülembe, hogy ez volt a legszebb háza, és akkor miután megvettem, törekedtem, hogy megint az legyen vagy azok közé tartozzon."* (I265, Bakony)

„Ugye ez a ház szerkezetkész volt, tehát úgy nekiálltunk, és azóta is építkezünk. Ugye javarészt én csinálok mindent. Nem túl sok pénzből tehát, és közben itt éltünk, meg így élünk. Hát ez nyilván így elhúzza a végtelenség az építkezést." (I38, Káli-medence) Ahogy a fenti idézetből is látszik, az építkezés, felújítás a legtöbb esetben elhúzódó folyamat, részben a rendelkezésre álló anyagiak korlátozzák az egyszeri nagy ívű beruházást, részben a saját befektetett munka, idő és energia adja a ház egyediségét és értékét is.

A felújított ház értékét maga a múlttal való kontinuitás adja, hiszen a ráköltött összeg – legalábbis a döntéshozatal idején – messze nem érvényesíthető az ingatlan árában, sokszor éppen a gazdasági racionalitás ellenére veszik meg és mentik meg ezeket az épületeket. *„Ez egy nagyon romos, tényleg már majdnem összedűlő [ház] volt, viszont az egész falunak az a szép miliője meg a zártsága. […] Fel lett újítva, megtartva minden régit, amit megtarthattak […] tehát hogy megőrizni, amit lehet. Ez egy százhúsz éves ház"* – hangzik el egy másik interjúalany szájából (I160, Dombosnémeti).

Olyan esettel is találkoztunk, ahol nem is a ház, hanem a kertjében álló fa vagy fák nyerték el leendő tulajdonosa szívét. *„Ezt a birtokot a szüleim, a bátyám [vette meg], minden romhalmaz volt, minden úgy nézett ki, mint az istálló. Tehát ez nem volt kérdés, hogy ezt nem szabad megvenni. Ez egy baromság, megvenni egy ilyet. De itt van két fenyőfa, és a bátyám úgy jött haza, hogy »találtam egy birtokot, ami borzalmas, de van két olyan gyönyörű fenyőfa«… ami egyébként nem él meg így ezen a helyen, különösen úgy, hogy ketten vannak összesen."* (I42, Káli-medence)

Vagy ahogy egy másik, nógrádi alanyunk emlékszik vissza: *„Egyszer a C. mutatta ezt a házat, amit így mondtunk, hogy na úristen, hát én megláttam, a diófa volt az, basszus egy ekkora fa, de kurva jó."* (I277, Nógrád)

Eredményeink alátámasztják Butler és Robson (2001) – Londonra vonatkozó – megállapításait is: miközben az úttörők a régi, rossz állapotú parasztházakat saját ízlésük szerint felújítják, kifejezhetik identitásukat, egyúttal feltámaszthatják/újraalkothatják a „nosztalgikus vidéki múlt" épített és tárgyi kultúráját. Mindezek alapján a vidéki dzsentrifikációnak éppúgy része az esztétizálható épített környezet, mint városi párjának. A „dzsentrifikációs esztétika" a nádtetős vagy éppen sváb építészeti emlékeket őrző falusi környezetben éppúgy létre tud jönni, mint London egykor munkások lakta kétszintes téglaházaiban.

Vonzó tényezők: már meglévő aktív helyi közösség vagy annak kialakítása, a közösségiség megélése, odafigyelés

A falu társadalmával, a faluban élőkkel szemben nem sok előzetes elvárás fogalmazódik meg az interjúkban. A beköltözők egy része közvetlenül vagy közvetve elmondta, hogy „rendes" falut keresett, ahol biztonságos közegben érezheti magát. Ez gyakran együtt jár azzal a kitétellel, hogy olyan helyre akarnak

költözni, ahol nincsenek alkoholisták, munkanélküliek és/vagy cigányok. Az utóbbi különösen azoknál a környékeknél fontos, ahol egyébként a térségben viszonylag jelentős roma népesség van jelen, és így a városi középosztályi beköltözés által preferált települések szigetszerűen emelkednek ki a környékből. *„Meg nekünk nem utolsó dolog, hogy ne legyenek a faluban feketék, cigányok. Hát most mi? Két falu van itt Tolna megyében, ahol nincsenek egyik Sióagárd, másik Napostó. Nincs ezzel semmi gondom velük, de jobb a békesség."* (I237, Napostó) Ugyanezen a településen más megfogalmazásban ez így hangzott: *„Eszembe nem jutott volna, hogy Napostóra jövök, hanem Őcsény, Decset néztük, de hát a lakosság összetétele nem nagyon tetszett."* (I263, Napostó)

Vagy ahogy egy másik interjúalany fogalmaz: *„Sokkal tehát azt gondolom, hogy… ezt csúnya mondani, de az emberek átlag intelligenciaszintje is sokkal magasabb itt ebbe' a faluba' szerintem, mint több más faluba'. Nem tudok róla, hogy lenne munkanélküli ebbe a faluba. Az idősek is nagyon kedvesek, nem megkeseredettek. Nincsen roma, az is azért egy plusz. Úgyhogy nagyon, tényleg nagyon jó kis falu ez."* (I260, Napostó)

A másik terep, ahol többen kiemelték a romák alacsony arányát, a tokaji terepünk, amely egyébként a leghátrányosabb helyzetű Északkelet-Magyarországi térségben található. *„Közel van Encs ide, ez kevésbé cigányos… meg azért próbáltunk olyan helyet nézni, ahol kevés a kisebbség."* (I219, Erdőbénye) A sváb falvakba költözők esetében is többször tapasztaltuk, hogy számukra a falu svábsága egyfajta biztosíték arra, hogy nem vagy csak csekély számban találnak romákat a faluközösségben, amit nem feltétlenül a saját előítéleteik mozgatnak csak, hanem az ingatlan mint beruházás értékállóságára vonatkozó megfontolások is (Tomay–Ragadics 2025).

Az első hullámban érkező betelepülők körében, és különösen a viszonylag korán, már az 1970-es és az 1990-es években megindult beköltözések (Káli-medence, Szőlőszem) esetében sokaknál tapasztaltuk a hagyományos paraszti világ, az autentikus faluközösség iránti vágyat, ami gyakran párosult egyfajta küldetéstudattal, ami nemcsak az épített és tárgyi emlékek, de a faluközösség, paraszti életmód megmentését is célozta. Ahogy az egyik első káli-medencei betelepülő fogalmazta: *„Ez egy teljesen komplett falu volt ugye téesszel, […] és hát a falut pedig parasztok lakták, és azok a téeszbe' dolgoztak […] és hát mi, a mi ambíciónkban az is benne volt, hogy egy faluba menjünk, szóval nem a pestiek közé vágyakoztunk, hanem nekünk az öröm volt, hogy a szomszédok azok helybeliek voltak."* (I39, Káli-medence)

Amikor az egyik fontos helyi szereplőt kérdeztük arról, mi vezérelte a Káli-medencébe költözéskor, így felelt: *„Teremteni, vagy valami. Valahol valamit megváltani, amiből lesz egy ügy."* (I20, Káli-medence) Viszont a később érkezők esetében már tapasztalható volt egyfajta csalódottság is, amiért az általuk elképzelt és vágyott paraszti világ (már) nem található meg ezeken a településeken. *„Volt egy olyan elképzelésem, hogy ebben a faluban én majd egy régi hagyományok szerint élő közösséget találok. Kiderült, hogy ez egy ilyen*

hiú ábránd, ezt vagy létrehozzuk mi magunk, vagy nem lesz ilyen. Az itteni hagyomány már nem az a hagyomány, ami az én romantikus elképzelésemben él." (I5, Káli-medence)

A vidékkel kapcsolatos idillikus elképzelések részei általában a faluközösségre vonatkozó elvárások is: „*Volt egy olyan elképzelésem, hogy ebben a faluban én majd egy régi hagyományok szerint élő közösséget találok, kiderült, hogy ez egy ilyen hiú ábránd, ezt vagy létrehozzuk mi magunk, vagy nem lesz ilyen. Az itteni hagyomány már nem az a hagyomány, ami az én romantikus elképzelésemben él.*" (I5, Káli-medence) „*Az az elképzelés, hogy Pestről jőve majd lesz egy közösség, amibe én így beleülök, és kész, ez annyira fikció volt, ilyen nincs is*" – mondja ugyanez az interjúalany a faluközösséggel kapcsolatos elvárásokról.

A 2010-es években beköltöző káli-medencei interjúalany szépen megfogalmazta ezt amikor így beszélt az elődökről: „*Ők az a generáció, aki szerintem megtette, amit őnekik akkor kellett, és kell legyen egy másik generáció is, és talán, talán én, most bocsánat, hogy ilyet mondok, de a lába nyomunkig nem érhetek a Cseh Tamásnak meg a [Somogyi] Győzőéknek, de úgy gondolom, hogy valakinek fel kell venni azt a fonalat, amit ők már azért ejtenek el a kezükből, ha ilyen szépen lehet fogalmazni, mert gyenge a karjuk, és azért gyenge mert megöregedtek. Tehát kell lenni valamiféle folytonosságnak ebben, hogy az ő munkájuk… ne vesszen el.*" (I40, Káli-medence)

Különösen a kulturális értékteremtés az, ami félre tud csúszni a helyiek és a beköltözők eltérő hátteréből, neveltetéséből és értékválasztásaiból fakadóan. „*Én nagyon sok mindent szerettem volna megvalósítani. Részben hagyták, részben nem, de a cél az volt […] hogy láttam azt a fajta szakadékot […] hogy egy vidéki gyereknek mennyivel, mennyivel kevesebb lehetősége van bármilyen kulturális dolgot meglátni, megtapasztalni. […] Hogy kapnak egyfajta értékrendet, és nem lesznek… nem lesz kisebbségi, kisebbségi érzésük, amikor elkerülnek nagyvárosba.*" (I40, Káli-medence) Ezt a „kultúrmissziót" végül néhány év múlva feladta az interjúalany. „*Én azt gondoltam, hogy majd idejövünk, és csinálunk itt valamit a helyiekkel együtt, és rá kellett jönni, hogy ez úgy fog működni, hogy mi csinálunk valamit, mi jól érezzük magunk, és akinek van kedve, csatlakozni hozzánk, az szintén jól tudja magát érezni.*" (I40, Káli-medence) Ahogy az interjúrészletből már kibontakozik végül a faluközösséghez való kapcsolódás helyett egy párhuzamos faluközösség szerveződött itt a beköltözőkből, nyaralósokból, akiket a közös kulturális gyökerek, a hasonló értékrend és érdeklődés tart össze.

Különösen igaz ez a Káli-medence esetében, ahol az évtizedeken át tartó művész és értelmiségi bebíró réteg létrehozott egy páratlan helyi párhuzamos közösséget. „*Mindig kérdezik tőlem a városban, amikor felmegyek a gyerekeimhez, hogy mit tudsz te ott, egy szar faluba' csinálni. Mert az, itt csak hülyék élnek ugye. És akkor mondom, hogy gyerekek, én, itt olyan társadalmi élet van, hogy az nem igaz. Hát tele vagyok költőkkel, pszichológusokkal,*

orvosokkal, összejövünk vasárnaponként, téli időszakban pláne ugye, mert akkor ugye már záródik sok minden, jókat beszélgetünk, jókat főzünk, aztán élünk, nem?" (I2, Káli-medence)

A későbbi hullámokban költözők esetében sokszor volt húzóerő a már helyben lévő beköltözői közösség vagy akár csak egy-egy barát, ismerős, akit meglátogatva, a többiek is elkezdtek házakat venni a településen vagy a környéken. *„Hát először a Nóra költözött ide le, volt valami bordalfesztivál Pécsett, és még előtte a Nóra találta ki, hogy látogassunk el ide, megnézni a zenekart, és hát neki annyira megtetszett, hogy egy évre rá már költözött is, és nekünk meg annyira elegünk lett a budapesti stresszből és életből, a munkánkkal se voltunk megelégedve, így szóltam Nórának, hogy nézzen körül, van-e eladó ház, akkoriban nem volt, de egy évre rá épp a szomszédjában ürült ki a ház, és fogtuk magunkat, és leköltöztünk*." (I95, Szőlőszem)

„A mesteriskola alatt kialakult egy olyan szakmai közegem, nagyon jófajta párbeszéddel, művészeti eseményekkel, hogy egyszerűen azt éreztem, itt zajlik az élet, tehát nekem mellettük van a helyem, ebben a csapatban" – mondja az egyik szőlőszemi művész arról, miért költözött be a faluba (I72, Szőlőszem).

A beköltözők közötti elfogadásról, befogadásról szól az alábbi interjúrészlet: *„Mindenki valamiért kiválasztja magának ezt a helyet. És aki kiválasztja, annak jó oka van. Valószínűleg vágyik a csendre, és vágyik arra, hogy legyen magánszférája, de közben szeretne egy, egy közösség része lenni. És azt tudom, hogy minket mindenki nagyon kedvesen fogadott, kedvesen várt, tényleg nagyon sok barátság úgy kialakult, hogy a mai napig, ha felhívom Juliskát, hogy nincsen két tojásom, akkor fogok tőle tízet kapni azonnal. Tehát hogy itt más az emberek minősége, más az emberi életminőség, amit keresnek."* (I247, Napostó)

„Sokfelé jártam, de elsősorban azok a helyek voltak fókuszban, célkeresztben, ahol ismertem valakit" – meséli egyik interjúalanyunk, aki tudatosan igyekezett vidéki lakóhelyet választani. *„Nyilván szempont volt az, hogy jó lenne valami olyan közösségben lenni, ahol van egy pár hasonló gondolkodású ember, akivel mondjuk lehet szocializálódni"* – folytatja. Ezt a helyet végül Szőlőszemen találta meg, ahol addigra már két-három közösségi kulcsfigura beköltözött, és általuk, a náluk tett látogatások, bulik révén kapott kedvet interjúalanyunk is a betelepüléshez. *„S. barátunk akkor már itt lakott. Még nem is a faluban lakott egyébként, hanem itt a lenti halastó-rendszert kezelte, és lent lakott a halászházban a falun kívül. És ez egy ilyen idillikus állapot volt, ide megérkezni. És akkor ott pecáztunk nála a halászházban, meg ment a peca, meg a bográcsozás meg… meg tehát így együtt jöttünk ide. A B-ék lenn voltak, meg mi is jöttünk Pestről így néhányan, és akkor itt a S.-nél voltak az első ilyen összeröffenések."* (I103, Szőlőszem)

A küldetéstudat vezérelte azt a – területfejlesztő végzettségű – vállalkozót is, aki Dombosnémetit próbálta „feltenni" a turisztikai térképre, nyilván nem teljesen függetlenül a saját vállalkozása profitabilitásától. *„Igazából a [név] meg*

azért lett, mert sohasem csak a saját dolgom, tehát nemcsak a saját termékben vagy a saját kis pici bizniszemben gondolkodtam, hanem mert teljesen biztos voltam, hogy az én dolgom is csak akkor lehet sikeres, hogyha ezt a falut is sikerül feljebb emelni az ismertség meg az egyáltalán a népszerűség létráján, mert azért az látszott, hogy most akinek itt van dolga, az tud róla meg ismeri, de úgy egyébként Dombosnémetit nem nagyon jegyezték a térképen. Turisztikai térképen meg végképp nem." (I126, Dombosnémeti) Ugyanakkor a helyiek teljesen máshogyan értelmezték a szándékát, amit a beköltöző vállalkozó a hely marketingjeként képzelt, azt a hely és a név „lenyúlásaként" értelmezték az ott lakók. *„Akkor ebből aztán lett is konfliktus… itt egyesekkel, a helyi… ugye a városi… a beköltöző városi, még akkor ráadásul nem is költöztem be, mert csak így építkezni jártunk ide.*" (I126, Dombosnémeti)

Vonzó tényezők: anyagi megfontolások

Az anyagi megfontolások szinte minden esetben jelen vannak egy költözésről, pláne egy jelentős településtípus-váltással járó költözésről történő döntésben. Mivel Magyarországon az ingatlanpiac sajátosságai miatt alapvetően a saját tulajdonú ház/lakás a jellemző lakhatási forma, a költözéssel nemcsak lakóhelyváltás történik, hanem a háztartás legnagyobb értékű vagyontárgya(i)ról, az ingatlantulajdonról is döntést kell hozni. Az általunk vizsgált réteg a legtöbb esetben rendelkezik valamilyen ingatlannal, melyet a költözés során elad, és helyette egy másikat vesz meg az új lakóhelyen. Ez azt jelenti, hogy kiemelten fontos, hogy az adásvétel során az új ingatlan megőrizze vagy lehetőség szerint növelje értékét. A dzsentrifikációban résztvevők számára (főként az első hullámban érkezők esetében) ez a kockázat jellemzően magas, mivel az általuk kiválasztott „felfedezetlen" területeken többnyire még nem drágák az ingatlanok, ugyanakkor előfordulhat, hogy ha a gazdasági körülmények kedvezőtlenre fordulnak (ld. még gazdasági válság, háború, megugró energiaárak stb.), illetve ha a céltelepülés nem váltja be a reményeket, és nem indul el az ingatlanok értéknövekedése, akkor könnyen előfordulhat, hogy nagyon nehéz lesz vagy anyagi vesztességgel sikerül csak eladni az új ingatlant, ha mégsem találják ott a helyüket. A második otthonok, nyaralók esetében, melyet meglévő ingatlanok mellé vesznek, kisebb ez a kockázat, ám ezek esetében is igaz, hogy a döntés egyúttal egy ingatlanpiaci befektetés, a háztartási vagyon megőrzését vagy gyarapítását célzó racionális cselekvés is kell hogy legyen. Mint az előző részekben láttuk, a gazdasági racionalitást azonban gyakran felülírják az érzelmek (ami nem zárja ki, hogy hosszabb távon mégiscsak megtérülő befektetéssé is váljon a „szerelemből" vett ingatlan).

A pénzügyek azonban ritkán kerülnek elő explicit módon az interjúkban. Úgy tűnik, a vidékidill szerelmesei ritkán említik a költözés/ingatlanvásárlás mögött meghúzódó financiális szempontokat. Az alábbi interjúalany pont a kivételek közé tartozik: *„Én kerestem a helyszínt arra, hogy… volt egy kis*

megtakarításom… kis megtakarítás, már nekem nem volt kicsi, amiből tudtam, hogy szeretnék valahol Debrecentől távolabb, olyan helyen venni egy ingatlant, aminek már köze van a hegyekhez. […] Nekünk a legközelebb, ahol hegyek vannak, az 70 km-re van, 75 km-re van tőlünk, Tokaj. […] És akkor elkezdtem Tokajban nézni ingatlanokat. Rájöttem, hogy ez piszok drága amiatt, hogy ez egy központi települése a vidéknek. És akkor elkezdtem azt, mondom jó, hát akkor távolodjunk el Tokajtól 15 km-re, 20 km-re. És akkor elkezdtem Mád, Tállya, Erdőbénye. Egészen fölmentem a hegy… ugye most a hegy aljáról beszélünk, és felmentem a Hegyközbe." (I195, Erdőbénye)

Az anyagi megfontolások érdekes módon valamivel gyakrabban kerültek elő Erdőbénye esetében, mint ahol befektetésként is biztonságban van az ember pénze. Úgy tűnik, a Tokaji borvidék az, ahol a térség potenciálja és az ingatlanárak közötti résre többen kiaknázatlan lehetőségként tekintettek. *„Egész egyszerűen csak így, akkori gazdasági szemmel is, úgy gondolkodtunk, hogy itt minden milyen olcsó, és hogy ez a tokaji világhíres borvidék, majd biztos jól felértékelődik, és hogy itt nagy lehetőségek vannak, és érdemes itt akkor valamit csinálni. […] Hát, először szőlőt vettünk, meg egy kis házat. Igen, ez így nagyjából egy időben volt. Ez 1999–2000. […] Hát, mai szemmel nézve a ház is olcsó volt. Hát kétmillió forint volt egy paraszthá*z. *Egyébként a házak ára utána sokáig nem… akkor utána emelkedett egy nagyot, aztán utána 2010-től gyakorlatilag…most az utóbbi két évben emelkedett megint, de akkor utána hosszú ideig így stagnáltak az árak."* (I189, Erdőbénye) De ahogy az interjúrészlet is rámutat, még így is kockázatos befektetés volt itt az ingatlanvásárlás, hiszen hosszú évekig, akár évtizedekig is stagnálhat az ingatlanpiac, amikor nemhogy nyereséggel, de akár áron alul sem mennek el az ingatlanok.

Az utóbbi pár évben ide is egyre több fiatal költözött, ahogy a helyi önkormányzat egyik dolgozója említi az anyagi megfontolások miatt. *„Hát, itt szerintem az ingatlanár-különbségek miatt. Tehát itt még mindig sokkal olcsóbban tudnak házat venni, mint városon egy akármilyen panelházat. Például volt olyan, aki azt mondta, hogy ő eladta ott a kis 40 négyzetméteres lakását annyiért, hogy itt tudott belőle venni egy házat.* (I209, Erdőbénye) Vagy ahogy egy másik tősgyökeres helyi lakos fogalmazott: *„Látja a környezetet, megtetszik neki, és akkor már rögtön beindul a fantázia, hogy van ötmillió forintom, azért ugyan nem tudok venni Hajdúszoboszlón egy üdülőt, de esetleg Erdőbényén veszek egy kis parasztházat, és rendbe teszem, mert nagyon sok lakás így megy el."* (I210, Erdőbénye)

A másik olyan terület, ahol a vidéki ház (nyaralóként, második otthonként) történő vásárlása befektetésként is többeknél megjelent, az a nógrádi terepünk, amely viszonylag közel fekszik Budapesthez, mégis hihetetlenül nagy az ingatlanárakban mutatkozó differencia a pesti árakhoz képest. *„Hát igaziból ugye a barátaink részéről folyton lehetett hallani arról, hogy hol vannak eladó házak, hogy ez akár befektetésnek se rossz, hogy úgy, ahogy így megnőtt az érdeklődés, elkezdtek felmenni azért az ingatlanárak, tehát így befektetésnek*

is jónak tűnt." (I274, Nógrád) Azok az összegek, amik Budapesten vagy Budapest környékén gyakorlatilag nem érnek semmit egy ingatlan esetében, itt, Nógrádban egy ház árát jelenthetik: „*…és akkor nekünk is akkor jött össze egy öröklés, tehát ilyen minimál pénzt örököltünk, amiből tudod, hogy mi a francot csináljunk, azért 3 és fél millió forintot, hát most az lófasz, de felélni nem akartuk, viszont akkor mit csináljunk vele. És akkor ahogy ott járogattunk le, mindig így nézegettünk körbe, és akkor egyszer a C. mutatta ezt a házat.*" (I277, Nógrád)

Ahogy arról korábban már volt szó, a vidékre költözés lehet az anyagi és egzisztenciális megrendülés előli menekülés lehetséges stratégiája. Ezt láttuk működni az egyéni életútban bekövetkezett törések (válás, munkahely elvesztése) esetében éppúgy, mint a strukturális változások, válságok (rendszerváltás, gazdasági válság, Covid) esetében. „*Akár nehezebb gazdasági helyzetben is perspektíva egy falura leköltözni, sőt ha valamikor okos dolog, döntés, akkor még most talán még okosabb. Ugye nem vagy függve a lakás az energiától, se az élelmiszeráraktól, semmitől. Van egy házad, onnantól kezdve szabad ember vagy.*" (I191, Erdőbénye)

Illetve nem utolsó szempont az sem ebben a döntésben, hogy mit tud, mit akar a gyerekeinek örökül hagyni az, aki vidékre költözik. Az egyik fiatal, családalapítás előtt álló interjúalany így nyilatkozott erről: „*Illetve nyilván az anyagi lehetőségeink is. Nem titok, tehát az ember tud nagyvárosban is élni, ahol közelebb van minden hozzá, de kb. az unokáit is eladósítja. És nálunk azért ez egy szempont volt, hogy ebbe nem szívesen mennénk bele. […] Pont emiatt ideköltöztünk, mert nem akartunk hitelt fölvenni.*" (I165, Püspöknémeti) Az eladósodás elkerülése mellett a befektetés jövedelmezősége ugyancsak fontos szempont lehet azok számára, akik a gyerekeik jövőjéről akarnak gondoskodni. „*Nézze, ezt a házat, mikor megvettem, egy hektár földön van, akkor ez volt 11 millió forint. Nem árulok el titkokat, nagyjából mindenki tudja, hogy milyen árak vannak. […] A hülyének megéri, 11 millió forintért Budapest környékén hat négyzetmétert lehet kapni, lakást, hat négyzetmétert. […] Tehát 2020-ban meg 2022-ben 11, meg 10 milliót adtam. […] És nekem meg kell hogy mondjam, hogy az is megérte, mert mit kapok 10 millióért. Így legalább a gyerekemnek van egy ugrókockája, tehát amivel el tud indulni.*" (I131, Dombosnémeti)

A nagyváros taszító hatásai

Az interjúk során jóval több szó esett arról, mi vonzotta a vidéki tájban vagy éppen az adott faluban a beköltözőket, mint hogy miért hagyták el a nagyvárost. Úgy tűnik, ezen beköltözői réteg esetében, akiknek van valamennyi választási szabadságuk, mérlegelési lehetőségük a lakóhely megválasztása tekintetében, a nagyváros taszító hatásai kevésbé fontos motivációt jelentenek. Ezzel együtt néhány interjúalany említette a szokásos hátrányokat: a zaj, a zsúfoltság,

a szmog, de leginkább a stressz került szóba a korábbi nagyvárosi lakóhely kapcsán. *„És nekünk meg annyira elegünk lett a budapesti stresszből és életből, a munkánkkal se voltunk megelégedve, így szóltam N-nek, hogy nézzen körül, van-e eladó ház, akkoriban nem volt, de egy évre rá épp a szomszédjában ürült ki a ház, és fogtuk magunkat, és leköltöztünk."* (I110, Szőlőszem)

Sokan beszélnek az életkor előrehaladtával, az életciklus változásával kapcsolatos elfordulásról a várostól: *„Nekem például elég mozgalmas életem volt Budapesten a nyolcvanas években, és én ott kivettem a részemet mindenből, és a kilencvenes évek fordulóján lett egy ilyen csömör meg egy ilyen elvágyódás. […] Én megtaláltam, nagyon tetszett, és… egyre jobban körvonalazódott bennem az, hogy jó lenne itt egy ilyen kis házikó, de akkor én is nyaralóban gondolkodtam még."* (I17, Káli-medence)

„És aztán pedig egyre inkább az alakult ki bennem, hogy szeretnék valami természetközelibb életet élni, meg a várostól mindig ki voltam akadva, egyre inkább és inkább." (I38, Káli-medence)

„Nekem az például nagyon jó, hogy el tudok indulni, és tudok sétálni háborítatlanul, úgy, hogy ne ütközzek folyamatosan emberbe vagy ipari vágányba vagy szeméttelepbe. A város azért az csúnya, ha az ember ott lakik a Mohácsi úton, ott a tűzoltóság, azért az ott csúnya. Itt meg kilépek, és ott vagyok a lágy anyatermészetben. Nekem ez fontos." (I94, Szőlőszem)

Illetve ami még fontos szempont, hogy a vidéki dzsentrifikációban résztvevők jellemzően a középosztály tagjai, akiknek jellemzően korlátozott anyagi lehetőségeik vannak, tehát a lehetőségeik és a vágyaik közötti egyensúly megtalálásában egy jó lehetőség a vágyott zöldövezeti, nyugodt természeti környezetben történő élet megvalósítására a vidékre költözés. *„Én nem tudtam volna Budára költözni, mert biztos Budán tök jó, de mondjuk ott az Újlipótvárosban már nem volt olyan jó. Zaj, se levegő, se semmi, meg tényleg a hajléktalanhányásokon keresztül menni be reggel, szóval nem."* (I277, Nógrád)

A beköltözők vidékképe: Mit vártak a falusi élettől?

A beköltözőkkel és nyaralósokkal készült interjúkban rákérdeztünk arra is, hogy mit vártak a falusi környezettől, a vidékre költözéstől, *mielőtt* megérkeztek a településre. Mint azt a szakirodalmi fejezetben láthattuk, a vidék reprezentációja kétpólusú: egyfelől az elmaradottság, másfelől a nyugalom, tisztaság és természetesség szimbóluma (Bell 2006). Ez utóbbi, a vidék nosztalgikus idealizálása és a táj esztétizálása az, amely sok esetben elindítja a középosztályi városból vidékre költözést. Tekintettel arra, hogy ezek az interjúk retrospektív módon, a jelenből tekintettek vissza a múltra, legalább annyit elárulnak a döntéshez való jelenlegi viszonyról, mint az akkori elképzelésekről. Az interjúk tanúsága szerint sokaknál felmerült, hogy volt egyfajta romantikus, idealizált

elképzelésük a vidékről, a vidéki életmódról, de többen is utaltak arra, hogy az azóta eltelt időben rájöttek, hogy ez egy naiv elképzelés volt.

A vidéki életmóddal kapcsolatos egyik fontos dimenzió a mezőgazdasági tevékenységekhez, a hagyományos agráriumhoz való viszony. Mivel a vidék a hagyományos megközelítések szerint az agrártermelés elsődleges színtereként szolgál, sokan belevágtak a mezőgazdasági munkákba vagy akár a kertművelésbe, de többen hamar abba is hagyták, különösen az állattartást. *„Hát ez egy ilyen romantikus… persze, mindenki vágyik rá, ahogy kijössz a városból, rögtön ilyenekkel kezdesz el foglalkozni. Nekem is rengeteg gyümölcsfám volt, rögtön jószágokat vettem, birkáim voltak, baromfi, volt egy kis bikaborjúm is, tehát ezekkel így elkezdtem rögtön foglalkozni, aztán rájöttem, hogy alapvetően nem fenntartható jelenleg, legalábbis ilyen kis, háztáji dimenzióba'."* (I112, Szőlőszem)

„Ez a gyümölcsös, meg állat, azt azért látom, hogy voltak nekem itt azért régen, amikor Egyiptomból hazajöttem, ilyen ekkora elképzeléseim is, hogy néztem én szőlőben présházakat, […] de azért látom, hogy ez azért egy borzasztóan kemény és nehezen megvalósítható út. Úgyhogy nem biztos, hogy azt szeretném." (I103, Szőlőszem)

„Van ez a kép az emberekben – hogy ez a falusi idill, meg, meg milyen jó, de hogy ezzel így nagyon-nagyon sok munka is jár. Tehát hogy ez mondjuk így akár a földet művelni vagy csak rendben tartani, hogy át tudj menni a földeden, utakat kell benne csinálni, és hogy ez tényleg nagyon-nagyon sok munka, és hogy sokan nem bírják ezt, meg sokan így belefáradnak. Eltelik egy pár év, és »jaj, inkább visszaköltözöm a városba, mert ez túl sok«." (I26, Káli-medence)

A vidékre költözést megelőzően volt, aki szakmailag is „felkészült" a váltásra, az egyik interjúalany például megtanult kemencét építeni. *„Elvégeztem egy ilyen kemence- és cserépkályha-építő iskolát. És akkor gondoltam, hogy ez jól passzol a vidéki miliőbe, ezzel esetleg majd lehet is mit kezdeni"* – idézi fel a később végül borászként működő interjúalany a kezdeteket (I103, Szőlőszem).

Ugyancsak önreflexív, illetve a vidékről szóló romantikus elképzelésekre vonatkozik az alábbi interjúrészlet, melyben a lassú és hosszadalmas felújítás/építkezés mellett megjelenik a párok két tagja közötti eltérő megélés miatti feszültség is, amit amúgy szintén több esetben megtapasztaltunk. *„Mert hát ugye van a vidékromantika, van a teljesen naiv vidékromantika. Az is amúgy alapszitu. Mindenkitől ezt hallottam azonnal, hogy megjöttünk, és elkezdtem összehaverkodni a fejekkel, és látták, hogy egyedül építkezem nagyjából satöbbi, hogy vigyázzak, mert az egy tök alapszcenárió, hogy lejön a fiatal házaspár, és az építkezés mire majdnem befejeződne válás. Tehát hogy ez is egy ilyen alapsztori, nem pont olyan, mint ahogy elképzeltük a vidéki életet. Az egyiknek jobban bejön, a másiknak nem biztos satöbbi."* (I38, Káli-medence)

BEKÖLTÖZŐK ÉS A HELYIEK: PERCEPCIÓK, HABITUSOK, BEILLESZKEDÉS

A vidéki településekre való költözés motivációi mellett a vidéki élet megélése szempontjából fontos az is, hogy hogyan fogadják a településre érkezőket a helyi társadalom tagjai, és miként illeszkednek be az újonnan érkezők a meglévő közösségbe. Az alábbi fejezetben azt vizsgálom, hogyan látják egymást a falvak lakosai: tősgyökeresek és beköltözők, korábban és később érkezők, állandó letelepülők és nyaralósok. Milyen problémákkal szembesülnek a beköltözők, és milyen érzésekkel fogadják őket a régebb óta ott élők? Az interjúk alapján jól látszik, hogy a különbségtétel elsősorban a helyi szintet érinti: a környező falvak lakói, a tősgyökeres helyiek, illetve a korábban és később érkezett beköltözők között húzódnak a határvonalak (Tomay–Berger 2024).

A beilleszkedés / kívül rekedés szempontjából fontos szerepe van az újonnan érkezők vidékképének, értékrendjének és elvárásainak, éppúgy, mint a helyben talált közösség aktuális állapotának, hogy van-e olyan helyi közösség, amely értékrendjével, szokásaival stabil igazodási pontot jelenthet a beköltözők számára, illetve hajlandó és képes-e integrálni az újonnan érkezőket (Tomay–Ragadics 2025).

A befogadás vagy elutasítás szempontjából fontos szerep hárul a városiak magukkal hozott habitusára, illetve ennek a vidéki habitussal való kompatibilitására. A vidéki habitus jellemzője – a nemzetközi szakirodalom alapján – a természeti környezethez való pozitív viszony, a mezőgazdasági munka nagyobb szerepe, a szimbolikus tőke konverziós lehetőségeinek gyengesége, és a családdal szembeni kötelezettségek ereje, emellett a tradicionális nemi szerepek és a város–vidék dichotómia elnyomó–elnyomott perspektívából való felfogása (Jóvér 2023; Tomay–Ragadics 2025). A városi habitust ehhez képest a nagyvárosok életformája alakítja: a felgyorsult életritmus, a nagy népsűrűség, a városi élettel együtt járó relatíve nagyobb napi szintű térbeli mobilitás, és a fokozott intellektualizmus, valamint egyfajta univerzalizmus jellemzi (Jóvér–Tomay–Berger 2024). A vidékre költöző városi középosztály tagjait ehhez képest interjúink alapján egy ruralizáló térbeli habitus jellemzi, amely egyfelől valamiféle „nosztalgikus vidéki múlt" felépítésében, a helyi közösségteremtési igényben, a helyi értékek megőrzésében vagy újradefiniálásában, másfelől a vidéki élet előnyeit kiemelő diszpozíciók (nyugalom, természetközelség, kevés ember) hangsúlyozásában fejeződik ki (Tomay–Berger 2024). Ez a ruralizáló

térbeli habitus nem azonos a korábban ismertetett tényleges vidéki habitussal, amely kevésbé esztétizáló, sokkal inkább a praktikumhoz kötődik (Tomay–Berger 2024).

A magyarországi vidékkutatások azt mutatják, hogy a beilleszkedés sikere szempontjából kulcsfontosságú, hogy van-e olyan helyi közösség, amely stabil értékeivel, kapcsolati rendszereivel és együttműködési hajlandóságával képes integrálni azokat a beköltözőket, akik szeretnének a helyi társadalom részévé válni (Váradi 2008; Ragadics 2023). Amennyiben a tősgyökeres helyi közösség sem egységes, nem tudnak igazodási pontot biztosító mintákat felmutatni az újonnan érkezőknek, ezáltal a település értékvilága törést szenved az eltérő célokkal, értékrenddel, munkamorállal és gazdálkodási sajátságokkal jellemezhető beköltözők miatt (Tomay–Ragadics 2025).

A beköltözők percepciói a tősgyökeresekről

A beköltözőkkel készített interjúk során a tősgyökeres helyiekkel való viszonyt tekintve két-három markáns attitűdöt, tapasztalatot különíthetünk el, és ezek gyakran kombinálódnak is. Egyfelől érzékelhető egy kapcsolatkeresés, nyitottság arra, hogy részei legyenek a faluközösségnek. Van, aki ezt nagyobb lendülettel, „világmegváltó" vagy legalábbis „falumegmentő" attitűddel indítja, van, aki szerényebben, alázatosabban viszonyul a helyiekhez, de ritka az, hogy valaki egyáltalán ne szeretne kapcsolódni (legalább kezdetben) a település lakóihoz. Másfelől mindkét oldalról kirajzolódnak a különbségek is: az életmód, életritmus, értékrend eltérése, amit jellemzően az eltérő iskolázottsággal, foglalkozásjelleggel, anyagi helyzettel, valamint a városi és a vidéki életmód eltéréseivel magyaráznak az interjúalanyok. Ennek az eltérésnek a megértéséhez termékenyítő a Bourdieu-i habitusfogalom használata (Tomay–Berger 2024). Emellett a beköltözők egy részénél tapasztalható egyfajta sértettség, meg nem értettség is, főleg azoknál, akik úgy vélik, az általuk indítványozott változásokat (kulturális programot, közösségépítést, turizmusfejlesztést stb.) a helyiek nem értik és nem értékelik eléggé.

A percepciók és beilleszkedés kapcsán markáns különbségek figyelhetőek meg az egyes terepek között. A Káli-medencében kifejezetten érzékelhető volt a helyiek és a bebírók közötti távolság, egyfelől a beköltözők részéről viszonylag sok, a helyiek kultúrájának lenézéséről tanúskodó és a saját ízlést, esztétikai felfogást magasabb rendűnek tartó kijelentés hangzott el. Ezt a különbségtételt a bourdieu-i keretben értelmezve a kulturális értelemben vett „barbárokkal" szembeni distinkcióként értelmeztük (Tomay–Berger 2024). Ahogy az alábbi interjúalany is említi, ő igyekszik „normálisan", lenézés nélkül nyitni a helyiek felé, annak ellenére, hogy magasabb az iskolázottsági szintje és a jövedelme,

mint nekik. *„Jó, hát nyilván a helyiek egy részét ismerem, de én kedvelem őket, és sokkal, sokukat kedvelem, és ők is kedvelnek engem. Az látszik, hogy azért érték a szemükben, hogy budapesti vagyok, de normális. Ami leginkább szerintem olyasmit jelent, hogy nem olyan, aki tényleg lenézi őket, nem ereszkedik le, vagy nem éreztetik azt, hogy azért, mert nekem diplomám van, vagy mert nem tudom, több pénzem, esetleg, vagy nem tudom, szóval, tehát hogy ők nagyon jók, nagyon jók, nagyon közvetlenek."* (I30, Káli-medence)

Az életmód eltéréseiről szól az alábbi interjúrészlet, amit egy beköltöző gondol a falusiakról: *„Olyan érzés ez a dolog nekik, hogy Budapest 165 kilométer és fényév-távolság. Olyan az életük, ami nem összehasonlítható egy városi emberrel. Egy csomó mindent nem értenek, és nem is lehet nekik elmagyarázni. Amikor azt mondja egy falusi, hogy az ő fia rosszul lett a kocsiban, mert az ő fia egy évben kétszer utazik hosszú távon, tehát félóránál többet kocsival, akkor ezt egy városi ember, aki ül naponta dugóban x órát, meg bárhova elmegy órákat… Szóval mi van? Tehát hogy teljesen más az egész. Az életük sokkal lassabb. Nem rosszabb, más."* (I12, Káli-medence)

A faluközösséggel kapcsolatban az egyik komoly „csalódás" a városi értelmiségi és művész körökben azzal kapcsolatos, hogy az általuk autentikusnak tartott népi kultúrára nem fogékonyak a helyiek. Ahogy az egyik önreflexív káli-medencei interjúalany az alábbi hosszabb interjúrészletben pontosan megfogalmazta, a helyiek nem keresik és nem is értékelik azt a népi kultúrát, amit a beköltözők várnak a falusi környezettől, miközben az interjúrészlet vége felé arra is rávilágít az alany, hogy a magasabban iskolázott városi hátterű beköltözők lenézik a vidék jelenlegi kultúráját. *„[Mi, bebírók] egyetértünk abban, hogy a helyi kulturális színvonal az nem olyan, mint amit mi gondolunk. Itt általában akik jönnek, valamiféle hagyományt tartanak fontosnak, ami itt a szemünk előtt lebeg, amibe mi nem éltünk soha, nem tudjuk pontosan, mi az, de van egy képünk róla, és ez a kép egyébként összhangban van, mindenkinek ugyanaz a képe róla, hogy milyen is volt ez a hagyomány. Együtt csináltak emberek dolgokat, volt tollfosztás, meg fonó, meg kukoricahántás, meg mittudomén, micsoda. A helyiek ezt furcsállva hallgatják, tudják, hogy volt ilyen, meg beszélnek is róla, hogy ez milyen volt, de ők maguk szintén soha nem éltek benne. Az a generáció, aki itt van, soha nem tapasztalta meg azt, amit mi sem tapasztaltunk meg, de nagyon keresünk. Viszont ők nem keresik. T. mindig szervez ilyen dolgokat, hogy jöjjenek igazi népzenészek, és akkor a szüreti felvonulást, ami hagyományosan az, hogy traktorokra ülünk, és bömböl valami lakodalmas dolog, és közben ilyen álcigány lányok kipenderülnek néha az utcára és énekelnek valami borzasztó dolgot, minden cigány hagyományt is megcsúfolva működnek ott ilyen hacukákban. Nekünk ez egy szörnyűség, de azért elmegyünk, mert iszunk egyet velük… De hogy ezt váltsuk át igazi népzenészekre, igazán fellobogózott dolgok, ha kell, akkor igazi cigányok jöjjenek ide. Hát ez nem kell senkinek. Elhajtanak minket a francba. Megbeszéled velük, hogy mikor lesz, kiderül, hogy egy héttel átrakták az*

eseményt, és egy villanyzongorista énekel olyan dolgokat, amire senki nem kíváncsi, még a helyiek se. De azt mondják, hogy ez a mi kultúránk, ti ne zavarjatok ebbe bele, mert ez a miénk. Mi meg persze nem nagyon tudjuk ezt elfogadni. Én most először értettem meg a múlt héten, a régi búcsúról beszélgettem itt a Fekete Imrével, ő mesélte mik történtek, és ő mondta, hogy nagyon jó lenne, ha tiszteletben tudnánk tartani egymás kultúráját és most először értettem meg, hogy mi sosem tartottuk kultúrának az övéket. Az, ami most jelenleg itt van, az nekünk nem a kultúra, hanem a kulturálatlanság. Mondjuk ez a lakodalmas villanyzongorista dolog. Közben valahol nekünk is el kell fogadni, hogy itt tévét néznek az emberek esténként, kocsma már régóta nincs, tehát nem járnak oda, pedig igény lenne rá, mert amikor itt petanque-ozunk, akkor nagyon örülnek. De az a része, hogy mi ezt majd hogyan tudjuk elfogadni, és hogyan lesz ebből szintézis, azt nem tudom, mert azt tartjuk, hogy ami itt van, az valami alacsonyrendűbb dolog kulturálisan." (I5, Káli-medence)

A falu fejlesztésével kapcsolatos eltérő nézőpontok kapcsán mondta az alábbiakat az egyik beköltöző: *„Nyilván ők nem olvasnak, nem akarok senkit megbántani, de nem lehet elvezetni úgy egy ilyen értékes falut, hogy… Bizonyos dolgok nem tudnak átmenni, de semmilyen szinten. […] A fejlődés, ez nekem mit jelent, meg nekik, a helyieknek. Itt mindenképp arról lenne szó, hogy a helyi vezetőket edukálni kéne."* (I43, Káli-medence)

Az újabban érkező és látványosan jómódú „újgazdag" beköltözőkkel/nyaralósokkal szemben pedig mind a tősgyökereseknek, mind a beköltözők régebbi – alapvetően értelmiségiekből és művészekből álló – hullámainak vannak fenntartásai.

Ezzel szemben a sváb falvak egyik vonzereje pont az aktív polgári élet, a helyi közösség. Az utóbbi elsősorban a hagyományos „sváb" szervezetekre épül, amelyek szoros és megtartó közösségi elkötelezettséget és összetartást szolgálnak. Az erős összetartó közösség és a sváb hagyományok azok számára is vonzerőt jelentenek, akik maguk nem részei ennek a közösségnek. *„Hogyha itt vagyunk, akkor itt ilyen hagyományok vannak, itt ilyen a népviselet, akkor én azt mondom, hogy akkor ezzel foglalkozzunk, mert nem az a fő lényeg, hogy most ennek milyen színe van, hanem az, hogy vannak hagyományok, és van múlt, ami ennek a falunak a lényegét adja."* (I148, Dombosnémeti) A külföldi beköltözők számára is különleges élményt jelent a helyi közösség ereje, támogatása. Ez megerősíti őket abban, hogy helyesen döntöttek, amikor otthonuknak választották az adott kistelepülést: *Azt hiszem, az az érzésem, hogy az itteni emberek nagy figyelmet fordítanak az összetartozásra, a hagyományokra, az értékekre, a tisztességre, a viselkedésre. Igen, azt hiszem, hogy sok ilyen apróság sajnos elveszik máshol."* (I175, Püspöknémeti)

A tősgyökeresek percepciói a beköltözőkről

A tősgyökeres helyiek, illetve a közeli környékről költözők, beházasodók szemében a beköltöző városiak sokszor ugyancsak „furcsa" szokásokat, életmódot hoznak magukkal. A percepció az elfogadástól az elutasításig széles skálán mozog, kezdve azokkal, akik kifejezetten örülnek annak, hogy jönnek újak, fiatalok a faluba, felújítják a házakat, szépítik a környezetüket, és még a gyerekek is (újra) megjelennek a faluban, ezáltal a helyi intézmények és civil szervezetek is új impulzusokat, vérfrissítést kapnak; az eltérő szokások, életmód miatti ellenérzések finomabb megfogalmazásán át egészen a beköltözőket (bár jellemzően leginkább a nyaralónak vagy kiadásra vett házakba érkezőket) érintő ellenérzések megfogalmazásáig tart a paletta.

A pozitív fogadtatás alapját adhatja, ha a falu lakossága drasztikusan csökken(t), és a helyiek a beköltözésektől várják a falu „megmenekülését", a házak, a falukép rendbetételét, szépítését, illetve sokak szemében pozitív az is, hogy iskolázottabb rétegek, értelmiségiek érkeznek a faluba.

„Pozitív, igen. Nagyon, nagyon pozitív! Tehát minden lakás, minden lakás egyértelmű le lett lakva. Ugye kihaltak az öregek, le lett lakva, elöregedtek. […] Viszont amikor már idejön az idegen, akkor az ő igényének, tehát a városi igényének megfelelően próbálja felturbózni az egész lakást, kivitelét, külsejét, beleinvesztál pénzt […]. Tehát látom azt, hogy gyönyörűen… meg meghal valaki, esküszöm egy hét múlva már eladják a lakást. És már idegen veszi meg, mert mint ahogy mondtam, hogy nyilván nem az itteni réteg, és rögtön teszik rendbe, újítják, alakítják, szépítik, úgyhogy tényleg csak pozitív." (I210, Erdőbénye)

„Más nevében nem tudok nyilatkozni, de a sajátomban ez pozitív, mert mondjuk, ha egy tíz évvel ezelőtti példát nézek, nagyon sok volt az elhagyott, lakatlan ingatlan, az ápolatlan kert. Azért ezek a régi házak így felújításra kerültek, szépek, lakottak, beleillenek a faluképbe. Ez mindenképpen előny" – nyilatkozik egy másik ugyancsak erdőbényei lakos (I209, Erdőbénye).

„Hát szerintem pozitívan mindenképp, mert azért azt a fiatalos lendületet, amit hoztak meg amit képviselnek, az mindenképpen kell. […] Tehát ez… meg az, hogy azért még a 2000-es évek közepén az volt a statisztika… tehát a Statisztikai Hivatal adatai alapján, hogy mi, Erdőbénye volt Magyarország leggyorsabban csökkenő létszámú faluja. Ezt egy statisztikus mesélte egyszer nekem. És azért most már nem. Ez megfordult ez a folyamat, és éppen ezért mert több munkalehetőség van, egyre többen jönnek ide. Van, aki csak ideiglenesen, mert mit tudom én, 1-2 év után elmegy innen, de sokan itt is maradnak és itt települnek le. Hogy ezt mindenképpen pozitívnak kell értékelni. Egyre több a gyerek. Tehát már az óvodát is be akarták zárni, az iskola is felében működik." (I197, Erdőbénye)

Más kiürülő falvakban is pozitívan ítélik meg, hogy a helyi közszolgáltatások és civil szervezetek utánpótlását adják a beköltöző fiatalok, családosok.

Ahogy egy-egy elejtett mondatból kiderül, Erdőbénye a (további) társadalmi lesüllyedéstől is menekül a beköltözések – és az általuk indukált ingatlanár-emelkedés – révén: *„Igen, hát azért ez változó, mert most ezt mondom, hogy sajnos egyre több a mélyszegény réteg."* (I210, Erdőbénye)

Bár vannak elvárások a betelepülőkkel szemben, azokat, akik Dombosnémetiben tartósan letelepednek, megmaradnak, szerves tagjává fogadja a közösség. *„Szerintem a közösség az nagyon jó. Tehát a betelepültek azok is nagyon próbálnak alkalmazkodni a faluhoz, és próbálnak mindenben részt venni, és segítik a falut. Tehát nincsenek problémák, azt mondom, a betelepültekkel."* (I158, Dombosnémeti) Ahogy az egyik ilyen beilleszkedett családról beszél egy tősgyökeres: *„…a férj templomba mindent lerendez, temetéseket ő tarja, segít mindenben. A felesége az önkormányzatnál van, ő [X] tart foglalkozásokat. Azok nélkül nem lenne sok minden. Nagyon szép család, nagyon rendesek."* (I154, Dombosnémeti) Ugyanerről a családról mások is elismeréssel beszéltek: *„A X meg, aki próbál a gyerekeknek jellemzően, de akár a felnőtteknek is rengeteg programot szervez, ez határozottan jó. Meg ez talán, ha ő nem lenne, szerintem ezt nem csinálná senki. Ezt nem vállalná fel senki, meg ilyen lelkesedéssel, tehát hihetetlen, hogy az a nő miket művel, és azt én mind pozitívnak gondolom."* (I155, Dombosnémeti)

Érdekes párhuzam, hogy a beköltözők között is volt, aki arról beszélt, hogy ő nem nézi le a falusiakat, míg az alábbi interjúrészletben egy tősgyökeres beszél arról, hogy nem nézik le az újonnan érkezőket. *„Nem igazán vannak ellenségeskedések. Szóval maga úgy… lehet, hogy most elfogult vagyok a faluval kapcsolatban, de azt mondom, hogy alapjában véve idegenszeretőek. […] Vendégszeretőek vagyunk. Szóval nem nézünk le senkit."* (I205, Erdőbénye) Úgy tűnik, a másik „lenézése" az egyik leginkább dehonesztáló viselkedési mintázat a beköltözéssel érintett településeken összekerülő régi és új lakók között. A távolságtartás és az eltérő életmód máskor is gyakran előkerülő témák. Az alábbi interjúalany egyfelől elmeséli, hogy az egyik beköltöző, aki „könyvből tanulta" a borászkodást, hogyan döbbent rá pár év alatt a saját kárán, hogy meg kell hallgatni a helyieket, az idősebb generációt, tehát ebben a kérdésben a helyiek tudástőkéje a magasabb rendű, másfelől viszont arról is beszél, hogy az online világban viszont a városból költözők vannak jobban otthon, és a tősgyökeres helyiek mintha „elmaradottak" lennének hozzájuk képest. *„Hát sokban [különbözünk], tehát más helyről jönnek. Mások az identitások. […] Énnekem az is sok, az, az a számítógép este fél óra, amíg megnézem az üzeneteimet meg az e-mailjeimet. Nekem az bőven elég. Megvagyok a Facebook nélkül, mit tudom én, de már most ők másképpen állnak ezekhez a dolgokhoz hozzá, de… Tehát… ebből adódik szerintem a mi kis balkáni elmaradottságunk, hogy itt nőttünk fel."* (I197, Erdőbénye) Ez az idézet mintha azt próbálná mondani, hogy mindkét félnek vannak erősségei és gyengéi, másban jók a tősgyökeresek – ráadásul itt egy hagyományosan vidéki tevékenységről, a vidéki habitus egyik fontos eleméről, a földművelésről és a szőlőről van szó –

mint a beköltözők, akik a modern, ekként urbánus digitális világban tájékozódnak jobban.

Az eltérő érdeklődés, eltérő életmód példája az alábbi is: *„Hát én elég nehezen találok közös témát, és a közös gondolkodás, az nehezen megy. Nekem vannak ismerősök, akik… az egyik irodalomtörténész, a másik teszem fel, jogász, elvagyunk egymással meg mindegyikkel. Nincsen semmi bajom, de igazából teljesen másképp látjuk a világot. Aki máshonnan jön, az másképp gondolkodik. Aki nem úgy éli az életét, mint ahogy egy vidéki ember éli az életét, akinek az érték mást jelent, nem ugyanazt, azok nem tudnak…"* (I201, Erdőbénye) A beszélgetés további részében az alany ki is fejti, hogy mire vezethető vissza az eltérő gondolkodás: *„Hát a városi gondolkodásmódot a vidéki sosem fogja igazán magáévá tudni tenni, hiszen nem is olyan értékrend alapján él, meg nem is ugyanúgy szerzi a jövedelmét, amiről beszéltem, és azért nem mindegy, hogy hogyan keressük meg a kenyerünket. Itt napszámosok vannak."* (I201, Erdőbénye) Amiről itt beszél, az a bourdieu-i fogalmi keretben értelmezve nem más, mint a városi és vidéki praxis, illetve a városi és vidéki habitus eltérése.

A másság, az eltérő kinézet, életvitel és életritmus miatti „csodabogár"-nak nézést volt, aki pozitívan, volt, aki inkább negatívan élte meg. Ahogy az egyik szőlőszemi interjúalany érzékelteti, a beköltözőknek más az életvitele és az életritmusa is: *„Én más körülmények között nőttem föl. X is Pécsett […] és az X-ék, ilyen, tízig alszunk, és akkor majd elmegyünk futni, és akkor háromkor nekiállunk ebédet főzni, és akkor elmegyünk a hegyre, mert buli van fönn, és akkor éjfélig. Szóval más életvitelük van. De hát, persze. És ezt jól csinálják, jól. Máshogy nőtt föl, mint én."* (I70, Szőlőszem) Ebben a másságban nincsen rosszallás, szemben egy másik megfogalmazással Nógrádból: *„És ott állítólag azt vette meg, egy valami thai vagy vietnami ilyen sztárséf vette meg egy csomó pénzért, és mondta, hogy nem csinált semmit, de néha lejár. Úgyhogy ott azért négy évvel, három évvel ezelőtt azt hittem, hogy visszamentünk Etelközbe. Abban az utcában ilyen befont hajú emberek furulyát faragtak, tehát én akkor, mondom, gyerekek, ebből baj lesz."* (I273, Nógrád)

„Szerintem más, mert Pestről költöztek ide, és, és nekik más a felfogásuk, és nem tudom, hogy ők hogy viszonyulnak a faluhoz, a falu életéhez, de úgy azt észre lehet venni, hogy pestiek [nevet]." (I75, Szőlőszem)

Több helyen a „békés egymás mellett élés" az uralkodó viszony. Ez főleg azokon a helyeken igaz, ahol a közeli nagyvárosba többen járnak el dolgozni. *„Örülünk neki. Mondjuk én sokszor nem találkozok velük, még a boltba' sem, ideköltöztek a fiatal párok igazán, a kisboltot se keresték föl, tehát ezt eléggé, tehát úgy zárnak. Ideköltöztek, rendbe rakták gyönyörűen a házat, eljárnak dolgozni, reggel elmennek, este hazajönnek, nem nagyon vesznek részt a falu életében, én azt látom."* (I77, Szőlőszem)

És végül vannak azok a települések, ahol nagyon nagy a szakadék a beköltözők és a falu régi társadalma között. Napostó, a nagyváros környéki üdülőfalu

az elmúlt években gyakorlatilag a nagyváros alvóvárosa lett, erről szól az alábbi interjúrészlet: *„Az új beköltözöttek, ezekkel nagyon nehéz megtalálni a hangot. Nem vagyunk rossz kapcsolatban, meg a Napfény utcában nagyon sok orvos lakik. Sajnos sokkal ilyen kapcsolatban vagyok a betegség miatt is, kedvesek, aranyosak, de mégis. Én a régi Napostót jobban szerettem."* (I251, Napostó)

Beilleszkedés

A beilleszkedés vizsgálatánál kénytelen voltam ismét terepenként ismertetni az eredményeket, mivel az egyes fogadó települések maguk is eltérő, többé vagy kevésbé koherens közösségek, ezáltal az újonnan érkezők integrációja, befogadása is különbözőképpen zajlik az egyes településeken.

Káli-medence

A Káli-medencében a visszaemlékezések szerint a kezdeti időszakban teljesen más volt a bebírók és a tősgyökeresek közötti viszony, mint manapság. *„Nagyon-nagyon kedvesek voltak itt az emberek, tehát rém kedvesek voltak a vidékiek. Most már kicsit ez is változott, de annak idején kedvesek voltak."* (I42, Káli-medence) A mai viszonyokra inkább a két (illetve mivel a beköltözői hullámok egymástól is elkülönülnek, inkább három) réteg közötti távolság a jellemző. A bebírók közül sokan kulturálatlannak és irigynek találják a helyieket (Tomay–Berger 2024).

„Amikor mi ide lejöttünk, az utcába' vettük a házat, kinn állt Rózsika néni addig, akiről azóta is gondoskodom, meg minden, mert kinn állt, és nem köszönt egy évig vissza. És azt gondolom, tök igaza van, 22 éves vagyok, először mutassam meg, hogy be tudok ide úgy tagozódni, hogy nem zavarom az életében. Hogy tiszteletben tartom őt, a tájat, a mindent." (I43, Káli-medence)

„Felvenni velük a kapcsolatot? Én folyamatosan veszem fel velük a kapcsolatot, még pálinkát is iszom velük. Muszáj, ez a kapcsolatfelvétel fő csatornája, nem zárkózom el ettől. Én nem érzem azt, hogy nagyon elkülönülnék tőlük, de amit szeretnénk csinálni, meg amiket így közösen csinálunk, az általában nem érdekli őket. De ez nem jelenti azt, hogy nem állnánk szóba velük. […] Tényleg a kultúrával az a gond, hogy nagyon mást gondolunk. A mi kulturális elképzeléseink nem feltétlenül találkozik az övékkel, és innentől nehéz. Nagyon szeretnénk a régi ünnepeket visszahozni, de ezeket sem nagyon ismerik a faluban." (I40, Káli-medence)

„A falu nem befogadó, nem bántanak, meg nem piszkálnak, meg mindenkivel jóba' vagyok, de nem. […] Próbáltunk itt valami, a faluval egy kis életet, és abszolút elutasítóak. Nekik megvan a saját világuk, amibe nem lehet bemenni. Ez csak ennyi. Ha kijönnének velem az utcára, mindenki köszön,

hogy vagyok, mindenkinek tudom, hogy van az unokája, abszolút semmi bajom velük. […] Ők nem engednek, én meg már nem próbálkozom. Szerintem ez rendjén is van." (I28, Káli-medence)

Az irigységet sokak szerint a jövedelmi, társadalmi különbségek táplálják, különösen a turizmusból élőkre tekintenek úgy, mint akik „könnyen gazdagodnak". *„Az itteniekhez képest módosabb emberek. Ami, amit itt ugye azért a mai napig nagyon megnézik a liszt meg a cukor árát, és ugye főleg ugye a pálinka meg a borkészítés, kereskedelmi mennyiségeket vásárol egy-egy család. Szóval megnézi, hogy 10 forinttal olcsóbb, akkor odamegy venni. Azért akik idetelepülnek, azért ennél biztos, hogy egy fokkal jobb módúak, nem mondom, a legfelsőbb réteg nem ide jön, azt lehet látni, de azért vannak nagy autók meg vannak elegáns, meg vannak… és hát mondom még egyszer, hogy a 650 forintot sajnálja egy szemeteszsákra.*" (I7, Káli-medence)

„Valószínűleg az elején nem volt probléma azzal, hogy őslakosok meg betelepülő. Az biztos, hogy mára sok probléma van, tehát az egészen biztos, hogy ki nem állhatják úgy összességében a helyiek, az őslakosok az idejövőket, és van egy… kifejezett ellenérzés. Ami nyilván adódik kulturális eltérésekből, másrészt irigységből, harmadrészt a lehetőségek egészen elképesztő mértékű polarizálódásáig, tehát hogy aki idejön egy húszmilliós autóval, és van egy százmilliós háza, az nagyon… tehát hogy mondjam csak, nem az, hogy távol vannak egymástól, hanem a két pólusán, a két végpontján vannak egy társadalmi helyzetnek. Megélhetésben is, életszínvonalban is, de főképpen lehetőségekben, és ugye ez ráadásul azért is nagyon nehéz, mert azok az emberek, akik ezek, az egészet eltartják, azok ezek. Az éttermektől a borászaton keresztül a vendéglátásig, tehát hogy azok, akik most itt élnek még a régiek közül, ők mind ebből élnek így vagy úgy, akár közvetlenül, akár közvetetten. Tehát ha ez nem lenne, akkor csak romos házak lennének változatlanul, mert munkalehetőség biztos nem lenne, semmi." (I10, Káli-medence)

A Káli-medencébe a lassú beköltözés évtizedei után az utóbbi évtizedben olyan sokan érkeztek, jellemzően nyaralót, befektetést keresve, amit a tősgyökeres helyiek közül sokan már nem igazán tolerálnak. *„26 éve élek itt. Jobban tetszett, sokkal közvetlenebbek voltak [régen], mint akik most jönnek. Látom, hogy kérdezek valamit, és úgy érzi, »inkább hagyjál békén«. Kis falu, szeretek beszélgetni, nekem ez nem tetszik. […] Én nagyon sokat nem is tudnék erre mondani, ezeknek az embereknek a 90%-át nem látod a faluban, közösségi eseményekre nem jönnek el, nem próbálnak beépülni a falusi légkörbe, haverok, falusiakkal nem is tudnak haverkodni. Nem is tudom, kik költöztek ide mostanában. Nem látod őket, kiáll a kapuból. Közösségi eseményekre helyiek járnak, kis közösségben vannak fura emberek. Májusfakidöntés, -állítás, kultúrba' is ilyen színházi dolgokat szerveznek, hívnak ide színjátszó köröket, ők adnak előadást. Kis, összeröffentős programok egyébként, egykét falusi eljön, idegeneket, olyat, aki most költözött ide, nem látsz. Ha odaköltözök valahova, próbálok nyitni mindenfelé. Én se mondanám azt, hogy*

ne gyere, te csak bebíró vagy. Az a kérdés, hogy beilleszkedni ő akar-e, vannak itt olyan milliárdosok, hogy már most baszakodnak ők a hegybe', mert mellette permeteznek a szőlőben vasárnap…. Ő akarja leszabályozni a falusiak munkáját, mert ő nyaral… Ennyiben haragszom, egyre több bejelentés jön, és nem tesz semmit a faluért, akkor legalább húzza meg magát, és legyen a kis házában." (I33, Káli-medence)

Mindkét oldalon megjelennek azok a reflexiók, amelyek a kulturális színvonal és a kultúrafogyasztás eltérésére vonatkoznak A kulturális programok, közös rendezvények megítélésében mindkét fél részéről a meg nem értettség a fő élmény. A bebírók szerint a tősgyökeres helyi népesség által igényelt, fogyasztott kultúra „borzalmas", „siralmas", „nívótlan". *„Falunap. Mondjam, hogy mélyrepülés? Borzalmas. Van egy stencilezett papír a téli estékre, tíz éve ugyanazt másolják, tavaly még a dátumot is elfelejtették átírni. […] Szóval aki csinálja, aki itt a Kultúrt vezeti, én abban sem vagyok biztos, hogy érettségije van."* (I28, Káli-medence)

Az integráció hiányáról árulkodik, hogy a beköltözők közül ugyan sokan próbálnak programokat szervezni, de a falubeliek részéről erre nincs igazán igény, a helyiek „nem kérnek" a betelepülők által elképzelt nosztalgikus vidékidill, vidéki közösség (tradicionális) programjaiból. *„Tehát akik most itt vannak bebírók, mi együtt próbálkozunk valamiféle ilyen közösségi életet csinálni, visszahozni mondjuk az évkörnek az ünnepeit vagy együtt csinálni valami kemencét… és igazán nincs fogadókészség, merthogy nem tudunk adni, azonkívül hogy nekünk vannak ilyen elképzeléseink, hogyan kéne együtt élni, és ezt megvalósítanánk, a helyiek ezt nem kérik. Köszönik, nincs rá szükségük."* (I5, Káli-medence)

„Hát ezt mondjuk jóindulattal mondhatjuk, hogy próbálkoztak. Tehát az önkormányzatunk sem zárkózik el, ha szeretnének valamit, mert ugye már többször is volt rá példa, hogy amit ők szerettek volna, természetesen az önkormányzat partner, ugye épületbe' is, pénzbe' is, mindenfélébe'. De ha ők ugye egy rendezvényt mondjuk szerveznek, azon már nincs őslakos, esetleg egy-két személy, mondjuk a testület, polgármester, vagy a hozzátartozók. Mert ugye olyan jellegű az ő rendezvényük, amik mondjuk nem a [helyieknek] ugye az elsődleges. Hát ezt el kell fogadni" – mondja a falugondnok (I14, Káli-medence).

Ugyanakkor azért a Káli-medencében is volt olyan idős, tősgyökeres interjúalanyunk, aki pozitívan élte meg a beköltözéseket: *„Nekem barátságosak a beköltözők, nincs velük bajom. Beszélgetnek is. Megkérdezik, hol van a bolt, mi hol jobb. […] Beilleszkednek, mert barátságosak. Most volt ilyen népművészeti nem tudom, mi augusztus vége felé, és nagyon barátságosak voltak. Jöttek fel este, éjfél felé a színpadra, és táncoltak. Nem érdekelte, hogy ismered, nem ismeri, jött az egyik, hogy gyere, és mentek táncolni körbe-körbe. Nagyon jó volt." (I29, Káli-medence).* Az interjú egy másik részében is visszatér ez a téma, ahol a beköltözőkről van szó: *„Segítenek, ugyanúgy beilleszkednek. Nem olyan, hogy jaj, én ki vagyok, honnan jöttem, hanem a faluval*

próbálnak összhangban lenni. Én azt láttam, hogy ők ilyenek. Segítőkészek." (I29, Káli-medence)

A társadalmi elkülönülés másik fő iránya a Káli-medencében a legújabb beköltözők vagy befektetők ellen irányul. Az első hullámban érkező művészek és értelmiségiek az autentikusságra törekvés, a „csendes" bevándorlás hangsúlyozásával elhatárolják magukat a dzsentrifikációs folyamat későbbi hullámainak képviselőitől, különösen a legutóbbi beköltözőktől, akiket ilyen szempontok nem, csupán a pénz mozgat (Tomay–Berger 2024). *„Az a baj, hogy egy csomóan közülünk nagyon meg vannak keseredve. Megkeseríti az, hogy jönnek ezek az újgazdagok, és mint egy tank, nyomnak le mindent. Nincs érték. Mi még azon izéltünk, hogy tudod lesikálni azt a régi téglát, hogy be tudd építeni."* (I16, Káli-medence)

Őrség

A fogadó közösség állapotát tekintve jól látható, hogy a közösségi élet korábbi együttélési formái az államszocialista időszak és az azóta eltelt évtizedek során elhaltak. *„Tehát egy nagyon jó közösség volt, amit mondtál te, hogy elvitték a tejet, és ott fociztak, épp azért lehetett, mert iskolatársak voltak, sok gyerek volt […]. Egymásra voltak szorulva az emberek, tehát én a gyerekkoromban télen úgy volt, hogy a nagyanyámmal, nagypapámmal mentünk hány héten keresztül, legalább heti kétszer tökmagköpesztésre, mert akkor még nem ez a szlovén fajta volt, aminek nincs héja, hanem héjas tökmag volt, annak megvolt a módja, hogy ki kellett szedni, kiszárítani. Közösségi munkák voltak, benti munka volt. Ahová mentünk, ott kalácsot sütöttek, nem tudom, micsodát, és az idősek meg a fiatalok külön asztalnál voltak beterelve, és egész éjszaka tényleg négy-öt órán keresztül tökmagot kopaszodtunk, de beszélgetés volt, mindenki tudott mindenkiről mindent. Vasárnapi mise, mindenki bement a kocsmába, és mindent megbeszéltek, akár a templomtéren. Tehát akkor szó szerint tele volt a templom, egy hívő közösség volt. És ahogy elköltöztek, ahogy megöregedtek, ahogy eltűnt a háztáji gazdálkodás, egy csomó dologra nem volt szükség"* – emlékszik vissza a ma már nyugdíjas tősgyökeres interjúalanyunk (I46, Őrség).

Az őrségi emberek vendégszeretetéről legalább annyit hallottunk, mint a zártságukról, a vendek pedig „kifejezetten mufurc" népség az egyik interjúalanyunk szerint. A beilleszkedés, integráció nem egyszerű, a beköltözők megélése az, hogy inkább a „gyüttmentek" között találnak barátokra, akik ide jönnek értelmiségiként. Vannak komolyabb szerveződések is, mint amilyen az Őrségi Szalon, akik már 8-9 éve találkoznak havonta egyszer, és különböző témákról tartanak előadásokat, beszélgetnek, ebbe a körbe is túlnyomórészt beköltözők tartoznak.

Akiknek sikerült a helyi társadalomba jobban integrálódni, azok a „gyüttmaradtak". *„És hogy ez itt tényleg van, bár nem olyan éles, mint*

amilyennek tűnik, hogy vannak a helyiek meg a gyüttmentek, de hogy így át lehet csúszni ebbe a gyüttmaradt státuszba, és úgy tűnik, hogy legalábbis Győző szemében mi azzá váltunk, ugye a gyüttmaradt az gyüttment, aki már valószínűleg nem fog elmenni." (I59, Őrség)

„Mi gyüttmaradtaknak mondjuk magunkat, kell egy nagyfokú alázat hozzá, hogy ha az ember közösséghez akar alkalmazkodni, vagy be akar épülni egy közösségbe, akkor én azt gondolom, hogy meg kell figyelje a közösséget, meg kell tanulja a közösséget, és alkalmazkodnia kell a közösség szabályaihoz, normáihoz, szokásaihoz, még ha adott esetben ez olyan, mint amikor valaki beházasodik egy nagy családba, bekerül az ifjú feleség vagy az ifjú férj, és akkor megpróbálja a saját szabályait érvényesíteni, nem fog menni, össze fogja rúgni a port vagy az anyósával vagy az apósával. Ezt ugyanilyennek gondolom. Meg így is éljük. A Covid ebben is sokat segített, mert nem volt zenélnivaló, és akkor a férje már járt az egyik helyi vállalkozóval az erdőre fát vágni, hogy legyen fizikai aktivitása, és mivel zenészként, csellistaként fát vágott a helyieknek, tehát nem a helyiek dolgoztak nekünk, hanem ő dolgozott a helyieknek, így azért ez egy más vertikum. Én azt látom, hogy akik ide betelepülnek, azok kialakítják a saját közösségüket, és nem feltétlenül vegyülnek, vagy nem feltétlenül keveredik a helyi közösségekkel, és ez nem jó." (I57, Őrség)

Az egyik, beköltözés által erősen érintett település helyi polgármestere így fogalmazott a beköltözőkről: *„Nekem semmilyen ellenérzésem nincs ezekkel az emberekkel, sőt, hogyha úgy azt nézem, akkor én a faluképi szempontból azt vizsgálom, hogy egy ház nem megy tönkre, fenntartják a környékét, felújítják, rendbe rakják, vagy akár egy telekre is vonatkozik, és sokkal szebb lesz a falukép, ami egyébként látható is nálunk, meg látványos is. Ugye az, hogy milyen emberek érkeznek, mindenkinek azt mondom, hogy mondják, hogy az őrségi ember egy kicsit zárkózott, meg nem befogadó, meg nem tudom. Nyilván nem tudok mindenkiből kiindulni, vannak kivételek, de általában az őrségi embernél az a jellemző szerintem, amilyen az adjonisten, olyan a fogadjisten. Tehát hogyha valaki úgy érkezik, hogy rendes ember, becsületes ember, itt nem akarja megváltani a világot […], nem akarja megváltoztatni a Mari nénit, aki már 80 éves, hogy eddig rosszul élte az életét, és hogy kellene élni az életét, nem veszik össze a szomszédokkal, nem veszik össze a polgármesterrel, hanem itt jól érzi magát, és megtalálja a számítását, esetleg elmondja az igényeit, akkor azzal semmi probléma nincsen."* (I54, Őrség)

Erős az egyház közösségformáló szerepe is. Az Őrség alapvetően református, a Vend vidék inkább katolikus, és van egy keresztény kisegyház Ispánkon. Ami működik a szeres szórványtelepüléseken, az a szomszédsági szolidaritás, a kölcsönös segítségnyújtás. Akik egy szeren élnek, figyelnek egymásra, jó a közbiztonság.

Szőlőszem

A beköltözőket eleinte ugyan értetlenül nézték a helybeliek, de az évtizedek alatt összecsiszolódott a két csoport. *„Tehát emlékszem, hogy mindenki kinézett […] tehát olyan falusi élet volt, hogy mindenki ilyen tipikus sváb, mezőgazdászok meg ő… állatot tartottak és nagyon… És mi kerültünk oda mint művészek, és nagyon kinéztek […] szóval nem találtuk a helyünket emlékszem, az elején, és rohadtul rossz volt"* – emlékszik vissza az egyik elsőként beköltöző család azóta felnőtt gyereke (I69, Szőlőszem).

Szőlőszemen sok szempontból szerencsés a beköltözők és a tősgyökeresek kapcsolata, különösen a régebb óta a faluban élőkkel. A beköltözők közül főként, akik régebben érkeztek, nyitottságot, pozitív fogadtatást találtak a faluban. Amikor ők érkeztek, még nem volt sok más beköltöző a faluban, tehát ha integrálódni akartak valahová, csak a meglévő falusi közegbe tudtak. *„Itt a faluban nagyon nyitottak voltak, tényleg tök segítőkészek, onnantól kezdve, hogy répát hogy kell palántázni, vagy így kiegyelni [nevet], tényleg, meg palántázzunk együtt, onnantól kezdve a B-nek is a borban meg a szőlőben is csomót segítettek, és érdekes módon nem is a fiatal generáció, hanem mi így az idősekkel voltunk különösen jóban. És úgy tetszett nekik, hogy mi így egy kicsit mások vagyunk."* (I113, Szőlőszem)

A tősgyökeresek is többen említették, hogy a beköltözők barátságosak, aranyosak, alkalmazkodnak az itteniekhez. *„Azt gondolom, hogy az első nevek meg a régebbiek, akiket említettem, ők még olyan… olyan szándékkal érkeztek, hogy ők beilleszkedni akartak, de hát ők szerették volna felvenni ezt a ritmust. Sőt igazából látták ezt a ritmust, megtetszett nekik, és ők ebbe' akartak… ebbe' akartak élni gyakorlatilag."* (I88, Szőlőszem) *„És akik jöttek újak is, mint a [X-ék], vagy ők annyira beilleszkedtek a faluba, ők már ide. Jó, hát nem most jöttek, körülbelül 15-16 éve, de akkor nagyon sok fiatal jött ide a faluba, és be is illeszkedtek, igen."* (I70, Szőlőszem)

Akik hétvégi házat vesznek, és csak időnként járnak a településre, azokat inkább csak nem ismerik, ritkábban találkoznak. A fő gondot a vendégházak és az ottani turisták jelentik a településen. Illetve ami még többször előkerült mind a beköltözők, mind a tősgyökeres oldaláról, az az irigység. *„Hogy mondjam, viszonylag én jónak látom [a faluközösség egységét], csak az a gond, hogy vannak egyes, egyes személyek, akik nem jól, nem jó szemmel nézik, akik betelepülnek, és irigykednek rájuk, mert ilyen házat tudnak építeni."* (I81, Szőlőszem) Azért itt is volt, aki egymás mellett, de elkülönülten élő csoportként látta a beköltözőket és a tősgyökereseket. *„Nekik megvan a kis életük, és nekünk is megvoltak a hagyományos dolgaink, és nem nagyon kapcsolódnak be a mi kis volt életünkbe."* (I83, Szőlőszem)

Dombosnémeti

Dombosnémetiben láttunk törekvést az újonnan érkezettek integrációjára, különösen a tartós letelepedők és a családosok esetében. De a beköltözők is tudatosan törekednek rá, hogy befogadják őket. Dombosnémetiben a faluba költözőkkel szemben ki nem mondott elvárás, hogy alkalmazkodjanak, idomuljanak a falu sváb hagyományaihoz, kultúrájához. *„Itt nyírni kell a füvet, mert ha nincs lenyírva, itt megszólnak. Ez egy sváb falu."* (I160, Dombosnémeti) Dombosnémetiben ennek eredményeként elég jól alakul a beköltözők és a tősgyökeresek közötti viszony. *„Hát végül is szerencsénk van, úgy mondom a falunak, hogy akik beköltöztek, azok úgy próbálnak beilleszkedni. Vannak fiatalok, vannak idősebbek is, és ezt a közösséget, amit mi ott kialakítottunk, ezt mindenki szereti. És tetszik neki, és úgy néz ki, hogy szeretnének odatartozni hozzánk, és igyekeznek most. Szerintem mi is befogadók vagyunk."* (I133, Dombosnémeti)

Ugyanakkor a polgármester részéről az az elvárás is megfogalmazódott, hogy „értelmiségiként" működjenek, azaz járjanak elől jó példával, vegyék ki a részüket a település kulturális életéből. *„Én egy picit többet várnék el a művészektől a településen. Őnekik szerintem, vagy az értelmiségtől, szerintem irányt kellene mutatni bizonyos területeken, és ebbe nem jeleskednek igazából az én meglátásom szerint. Tehát amikor egy színházi előadás van, akkor szerintem az pozitív lenne, ha egy irodalomtanár arra eljönne."* (I159, Dombosnémeti)

Dombosnémetiben inkább azt nézik rossz szemmel, aki csak megveszi a házat, de nem jár gyakran, nem tartja rendben azt. Ilyenek jellemzően az osztrák és német nyugdíjasok, akik elzárkóznak a falu életétől. *„Igen, tehát egyértelműen az az irány, hogy értelmiségiek költöznek a faluba, és bízom benne, hogy ez nem fog szakadáshoz vezetni vagy nem fog törést okozni."* (I159, Dombosnémeti) *„Nagyon sok beköltöző van. Mondjuk én ezt annyira nem támogatom, mert több olyan beköltöző is van, akinek több ingatlanja van itt a faluban, és mindegyik el van hanyagolva. A külföldieknek a területe, az mind el van hanyagolva szerintem. És ez rontja a falu képét. És idejön, és nem elég neki, hogy van kettő ingatlanja, még akar egy harmadikat is, de az a kettő is tényleg gazban áll, romban áll satöbbi, de még akar venni. Nem tudom, hogy miért. Én ezt elítélem, hogy nem engedném ezt. Húznák egy határt, mert sok. És ha idejönne egy fiatal család vagy bárki, egyszerűen nem tudna a faluban érvényesülni, mert mind külföldi, fél falu már külföldi."* (I125, Dombosnémeti)

A külföldiekkel szemben nem csak az a kifogás merül fel, hogy elhanyagolják a házaikat, a tartósan ott élőkkel szemben is van egyfajta különbségtétel, hiszen jól látszik a helyi idősek szemében, hogy az ottani – jellemzően német – nyugdíjból jobban ki lehet jönni. *„Szóval ők [a külföldiek] azért valahogy, legalábbis úgy érzem, hogy ők bennünket lebecsülnek. […] legtöbben azért jobban bírják magukat, több a pénzük, és lenéz… szóval, sőt biztos, hogy lenéznek bennünket. Ők azért másképp állnak. Eljárnak minden héten vásárolni,*

meg elmennek, szóval ők azért jobban tudnak a nyugdíjukkal élni. És mi hozzá vagyunk szokva, hogy nekünk mindig a kicsiből kellett beosztani vagy szóval alkalmazkodni. És azért próbáltunk mindent termelni magunknak, meg mindent csinálni, és hogy maradjon és meg jusson is." (I150, Dombosnémeti)

Ugyanakkor a falu vezetésében kiegyensúlyozott a tősgyökeresek és beköltözők aránya: a beköltözők közül ketten képviselőként tagjai a helyi önkormányzatnak is, míg a másik két képviselő helyi családokból került ki (Ragadics 2023). *„Ők is benn vannak a testületben, tehát az újakból is, akik már odaköltöztek, nem született dombosnémetiek, és én ezt jónak tartom. Tehát az új lakókból is legyen benne, és ők is dombosnémetiek, ők Dombosnémetin laknak. Ott vannak a gyerekeik. Ők élnek ott. Mi csak visszajárunk, mindig azt mondom. És ebben igazuk van. Nem is esik mindig jól, de ők élnek ott. És ők benne is vannak. Mindenki másképp gondolkodik egy kicsit. Az a jó. Mindenki hozzá tud tenni a dolgokhoz, ahhoz, hogy ne teljesen egysíkú legyen, vagy én azt mondom, ez így. Tehát a testület elvan, nem lehet hallani semmit, hogy ott probléma lenne. Meg tudják hozni a döntéseket."* (I132, Dombosnémeti) Számos közös fórum, program biztosítja a helyiek és beköltözők érintkezését, ugyanakkor pontosan számontartják a faluban, ki tősgyökeres, ki nem.

Püspöknémeti

Püspöknémeti társadalma annak ellenére jóval zártabb a beköltözőkkel szemben, hogy nagyobb és kevésbé elzárt település, mint Dombosnémeti. Püspöknémetiben az integráció alapját a helyi sváb kultúra elfogadása, tisztelete és az ebben való aktív részvétel képezi (Tomay–Ragadics 2025). *„Nagyon fontos szerintem, hogy ide be kell tudjanak illeszkedni az ideköltöző emberek, akárhonnan is jönnek. Nyilván segíti a beilleszkedést, hogyha van kötődése a német identitáshoz valamilyen módon, akár, ahogy mondtam, származás vagy bármilyen részen. Az sokkal, de sokkal könnyebbé teszi, de nem látom lehetetlennek azt sem, hogy valaki úgy jöjjön ide, hogy éppenséggel nincsen kötődése származásilag ide, de tiszteli és elfogadja ezt a német kultúrát és életmódot, és ő ezt valamilyen módon magáévá is tudja tenni…"* (I184, Püspöknémeti)

A tősgyökeres faluközösség elsősorban a sváb hagyományokat és értékrendet (rendezettség, szorgalom stb.) elfogadó újonnan érkezőket fogadja szívesen (Tomay–Ragadics 2025). *„Sokfajta módon szerveződik a falu… kétségtelen, hogy van egy nemzetiségi tagozódás… a svábokban van egyfajta rátartiság, tehát nem hívnak meg bizonyos alkalmakra olyanokat, akikkel… nem szívesen lennének együtt."* (I185, Püspöknémeti) Azok a beköltözők, akik nem akarnak a különféle sváb hagyományőrző egyesületeknek (népzene, néptánc, kórus stb.) a tagjai lenni, a programjaikban részt venni, kevésbé tudnak bekapcsolódni a falu közösségi életébe, inkább visszahúzódnak, vagy elköltöznek a településről. *„Van a magyarok körében egyfajta begubózás… én ezt a magyar családoknál látom."* (I185, Püspöknémeti) *„Az echte püspöknémetiek*

összetartóak, viszont ha te bejössz, az életben nem fognak befogadni. Én így élem meg. […] Tehát a püspöknémeti közösség összetartó, ha püspöknémeti vagy. Ha nem, akkor annyira nem. Én itt lakom lassan hat éve, és még mindig megbámulnak az utcán, pedig mindennap látnak." (I170, Püspöknémeti)

„És a sváb emberek mentalitása számomra kicsit furcsa volt, az abszolút magyar mentalitású emberek után kicsit elzárkózottabbak. Nem mondom mindenkire, de alapvetően ridegebbek, és természetesnek veszik, hogy beszélsz németül, úgy is szólnak hozzád, azzal tesztelnek, úgyhogy kicsit furcsa volt" – idézi fel első élményeit a „sváb faluba" való megérkezésről egy, a keleti országrészből érkezett magyar származású interjúalany (I171, Püspöknémeti).

A községben – részben a helyi német nemzetiségi identitás, részben a rendszerváltás utáni külföldi munkavállalási tapasztalatok miatt – alapvetően pozitív attitűd figyelhető meg a német nyelvterületről érkező beköltözőkkel szemben, és a külföldről költözők részéről is tapasztalható egy pozitív hozzáállás, nyitottság a helyi kultúrára és közösségre (Tomay–Ragadics 2025). *„Az emberek mind kedvesek, barátságosak és segítőkészek. Nem hiszem, hogy gondot okoz a beilleszkedés, ha be akarsz illeszkedni, elfogadnak téged. […] Olyan, mintha otthon lennék."* (I10, Püspöknémeti, német beköltöző) *„Mi is elvégeztünk egy helyi tánctanfolyamot… ismerni akarjuk a helyi táncokat. […] Szeretünk itt élni. Szeretünk részt venni a rendezvényeken. Szeretnénk beilleszkedni…"* (I187, Püspöknémeti) Ugyanakkor a külföldiekkel megítélése sem egységes, az „újabb betelepülőkkel" szemben számos ellenérzés tapintható ki a településen.

Erdőbénye

Erdőbényén alapvetően arról számoltak be, hogy a beköltözők nagyrészt jól illeszkednek a település életébe, a nyaralósok kevésbé tudnak integrálódni, mivel kevesebbet is tartózkodnak a településen, míg a borász-vállalkozói réteg az, akiket másként kezelnek a falubeliek, és feltehetően ők is másképp állnak a településhez, hiszen nem kívánnak részei lenni annak.

Az újonnan érkezők integrációjáról szól az alábbi interjúrészlet, amit az egyik tősgyökeres erdőbényeitől hallottunk: *„Tulajdonképpen akik idejönnek, azok próbálják azt a réteget maguk köré vonzani, akik értelmiségi, […] tehát megvan az a réteg, hogyha idejönnek a debreceniek, azok általában nem a – most bocsánat, hogy így mondom –, nem a bunkó korosztály, mert ott is, a Debrecenben a bunkók, a buták, azok nem tudnak itt telket venni, meg víkendházat. Tehát azért én úgy érzem, hogy ez a réteg, akik már idejönnek és úgymond idegenként letelepednek a faluban, ezek azért megfelelő intelligenciával rendelkeznek, és én úgy érzem, hogy ők megpróbálják azt a réteget itt megkeresni, akik azért maradtak itt, mert a fiatalok vagy a szülők miatt, vagy innen jár be dolgozni idegenbe, mert a szülőnek itt van háza, és ő úgy érzi, hogy nem akarja az édesanyját, édesapját itt hagyni, inkább autóval megy máshova dolgozni, tehát úgy megtalálja a réteg saját magát. Tehát én*

úgy érzem, hogy, mint ahogy mondtam is, hogy nem fognak barátkozni ezek az idegenek a tinglitangli emberkékkel, akik már reggel 8 órakor alkoholizálnak." (I210, Erdőbénye)

„Szerintem nagyon jól beilleszkednek. Mindenképpen ezt mondanám. Hát ugye… tehát, aki itt el is helyezkedik, a munkahelyen rögtön kapcsolatokat alakít ki. A szomszédokkal felveszi a kapcsolatot. Igazából ez a beilleszkedés része… ezzel semmi probléma nincs. Nagyon hamar és gyorsan, és meglepően gyorsan be tudnak illeszkedni." (I209, Erdőbénye)

„Tehát, akik itt laknak, azok nagy része próbálkozik. Hogy beilleszkedni, itt élni, kapcsolatot teremteni. Van, aki agilisabb, és sikerül neki, és azok nagyon élvezik a dolgot, és örülnek neki, hogy befogadták őket, de a nagyobbik fele csak alkalmanként tartózkodik itt. Tehát akik betelepültek…" (I198, Erdőbénye)

Több interjúban is felmerült, hogy differenciálnak a beköltözők között, akár az alapján, hogy mikor érkeztek a településre, akár az egyes személyek között, de a legtöbbször aszerint, hogy állandó betelepülőről vagy csak időnként érkező nyaralósról vagy vállalkozóról van szó. *„A betelepülőkkel is vegyes, mert van vagy két-három ember, aki legelőször idejött, és akkor nagy arccal elkezdet itt pfújolni, meg majd ő megmutatja, mert ez lesz, meg amaz lesz. Azokkal abszolút nem tárgyalunk, nincs kapcsolatunk, de már akik úgy később jöttek, meg jobban megismerkedhettünk, azokkal jó a kapcsolat.*" (I197, Erdőbénye)

Ahogy egy másik interjúalany kifejtette: *„Tényleg sokan jöttek ide, de a legtöbb ember, az gyakorlatilag beleszeretett a tájba, a borba és az olcsó ingatlanárakba, és akkor vett itt egy kis szőlőt, vett itt egy kis házat, és gyakorlatilag ez a saját kis magánparadicsoma, de neki ez akkor sem az életvitelének az állandó helyszíne, hanem az az ő kis szigete, a kis menedéke, amit ő nem kényszerből vagy megélhetésből csinál, hanem ugye számára ez a… akkor nevezzük hobbinak. Úgyhogy ők tényleg sokszor csak hétvégén vannak itt, vagy minden második hétvégén. Tehát ezeknek az embereknek már csak emiatt is hosszabb ideig tart a beilleszkedés. Sokan azt se tudják, tehát nem ismerik a helyieket, nem tudják, hogy kik a normálisak, kik a hülyék, kit lehet megszólítani, ha valami munkát akar adni az ember neki, vagy ki az, aki el fogja lopni a gyomirtót tőle. Nyilván nem tudnak beleolvadni emiatt a faluközösségbe, mivel keveset vannak itt. Én most nem azt akarom mondani, hogy ez sosem fog bekövetkezni, hanem azt mondom, hogy eltérő, és leginkább én abban látom a különbséget az idetelepültek között, hogy ki mennyire integrálódott a közösségbe, hogy mennyit van itt.*" (I204, Erdőbénye)

A falu népessége örömmel fogadja a tartós letelepülőket, főként a gyerekkel érkezőket. *„Örülnek neki, hogy az elnéptelenedett házak betelnek, újra laknak benne, szomszédok vannak a szomszédok mellett.*" (I200, Erdőbénye) *„Hát, ma már elmondhatjuk, hogy nincs üres ház. Tehát jönnének, vásárolnának, és nincs eladó, nincs üres ház.*" (I222, Erdőbénye) Ugyanakkor többen említették azt, hogy viszonylag nagy a fluktuáció, egy-egy beköltözési, ingatlanvásárlási

hullámot az érdeklődés elapadása és a túlkínálati időszak követ. *„Sokszor van ilyen, hogy ugye felbuzdulnak azon akár pestiek is, hogy ugye itt vesznek egy nyaralót, csak ugye azért ide, ide kell jönni. Tehát ez azt jelenti, hogy három óra Budapestről. Lehet valamennyire ezen finomítani, de három óra, az három óra."* (I215, Erdőbénye)

Napostó

Az új beköltözők integrációja kapcsán két részre válik a település lakossága. *„Köztük is van olyan, aki beköltöztem oda föl, egy gyönyörű, csodálatos környezetbe, nagyon szép a kilátás, ugye, meg nagyon szép az az utca, gyönyörű a kilátás oda le a völgyre, meg amoda is, mindenhova, föntről, gyönyörű. És akkor annyi, hogy bemegyek Szekszárdra vagy valahova, Pécsre, Bonyhádra dolgozok, hazajövök, és kész. Azt se tudom, hogy melyik faluba, vagy mindegy, az ablakon kinézek, szép az, jó napot. És akkor van az a része, aki beilleszkedett a faluba, aki szerves része lett a falunak. Tehát ez tényleg kétféle. Van, aki csak… Ugyanez van a Pilisben is, hogy van, aki divatból költözött oda ki, vagy tényleg már szép meg nyugodt, meg csöndes, de rohadtul nem érdekel az a kis falu. De én úgy gondolom, hogy akárhova odaköltözünk, az lesz az otthonunk. A házunk meg az egész falu az otthonunk. Tehát hogy az a szemlélet azért sokaknál megvan, de sokaknál nincs."* (I261, Napostó)

„Az biztos, hogy az elmúlt időszakban, az elmúlt jó pár évben sokkal több lett a társadalmi változás a faluban, mint amit egyébként régen megszoktak a régiek. Tehát biztos, hogy magával azzal, hogy a fiataloknak van egyfajta ilyen vidékre kiköltöző habitusa, de utána közben meg szembesültek a családok a Covid okozta nehézségekkel, utána jött egy ukrán menekülthullám, és ez már tudom, hogy egy 70 éves Juliskának a tűrés határán kicsit túlment." (I247, Napostó)

„Azt szoktam mondani, hogy van, aki köszön, van, aki nem" – fogalmazza meg a városi és falusi attitűd és szokásrendszer közötti különbséget a helyi kisbolt vezetője (I248, Napostó). A köszönés hiánya másnak is szemet szúrt: *„De az az ember, aki köszönni se köszön, amikor kimegy, akkor hát igen… tapasztaljuk, annyit se mond, hogy jó napot. Semmi baj, csak hogy ez egy falu. […] a falusiak, akik itt születtek, és nekünk mindig köszönni kellett, és mindig megkérdezni: csókolom, hogy tetszik lenni? Satöbbi… Mi hozzá vagyunk szokva, de az újak: kitolat az udvarból, azt lemegy, azt se mondja, hogy mi van."* (I259, Napostó)

A magas státuszú beköltözők kapcsán többen emlegettek feszültségeket a régi lakók és az új beköltözők között akár a település használati módja, akár a fejlesztések kapcsán. *„Én azt veszem észre, most ez lehet, hogy erősen hangzik, de azt veszem észre, hogy ebbe a régi falulakók, akik ugye vagy tősgyökeresek, és az új beköltözők valahol megpróbálták… próbálják átvenni a hatalmat. Tehát ez, és itt, hát itt történtek ilyen dolgok, hogy hát ők szeretnék*

megmondani, hogyan és mint, és merre, és hogy kell vagy nem kell, vagy legyen itt turizmus, vagy ne legyen, ők azért költöztek ide, mert ez egy csendes falu, de hát ez már nagyon régóta nem egy sima falu, ez már nagyon régóta egy turisztikai célpont is." (I261, Napostó) *„Vannak, akik úgy gondolják, hogy most akkor ők ide költöztek 8-10 éve, és akkor ők most a maguk képére formálnák ezt a falut. De hát ennek a falunak már megvan a képe, meg van a vonala, hogy hogyan, hosszú évek óta ezt nagyon sok ember nagyon sok munkával hozta létre. Én nem gondolom, hogy itt változás kéne"* – mondta az egyik interjúalany, aki a 2010-es években kezdett vendégházakkal foglalkozni a faluban.

„Nagyon sok vendégház van errefelé, igen, de nem, nekünk nincs. Mi élni szeretnénk csak, de pont emiatt, hogy sok vendégház van, nekünk már élhetetlen lesz a falu. Úgyhogy valószínű, mi például nem itt fogunk megöregedni a férjemmel. […] Nagyon forgalmas. Meg hát ez ilyen felkapott falu lett, szép is, közel is van a városhoz. Úgyhogy kezd élhetetlen lenni nekünk itt a főutcán." (I273, Napostó)

„Már nem azok az emberek vannak, akik régen voltak. Régen akkora baráti körünk volt nekünk, nagyon nagy. Most már nem olyanok az emberek, behúzódnak. Senkivel nem tartják úgy a kapcsolatot. Mi meg olyanok vagyunk, hogy régóta itt vagyunk, és olyanok vagyunk, mint a régi típusú emberek, hogy szerettük a barátságot, hogy egymást segítjük, valakinél baj volt, mentünk, segítettük, ugyanez fordítva is. Most már nem. Ha látják, hogy baj van, félrefordítják a fejüket, és elmennek." (I239, Napostó)

„Talán most már nem annyira jó itt a hangulat sajnos a falun belül, mert voltak, akik ugye sok turista ellen föllázadtak, hogy azért jöttek ide, azért költöztek ide, mert csendes falu. De hát ők már ebbe belecsöppentek tulajdonképpen. De énszerintem, habár most nagyon hiányzik szerintem ez a két étterem, ami bezárt, a vendégeknek is." (I253, Napostó)

A közösségi élet leépüléséről tanúskodik a következő idézet is: *„Amikor idetelepültünk 2010 környékén, egy ilyen falunapi alkalmon tényleg ott volt a falu apraja-nagyja, és egy felszabadult hangulat volt, egy igazi közösségi alkalom volt, addig az elmúlt években, és itt nyilván a Covidra is lehet fogni, a Covid alatt nem is lehetett tartani ilyen rendezvényeket, de azért azóta már eltelt pár év, amikor lehetett, és lézengenek az emberek, lézengenek az emberek."* (I250, Napostó) A közösségi élet hiányára, eltűnésére panaszkodik ez a 2018-ban beköltözött családapa is: *„Amíg kisebbek voltak a gyerekek, ugye van egy központi játszótér ott a falu központjában, oda azért jártunk ki, de van egy felújított kultúrház, amiben sajnos nem nagyon van szinte semmi rendezvény, tehát nem is nagyon vannak közösségi programok most már egy ideje. […] Nyilván lenne szerintem rá igény. Rengeteg kisgyerekes család van, tehát nem egy kiöregedő falu Napostó, mint ahogy sok kis településen ez probléma lehet vagy lehetett, mit tudom én, egy 5-10 évvel ezelőtt még biztos. Most lehet, hogy ez*

megfordult egy kicsit, de Napostó meg, fokozottan igaz Napostóra ez szerintem, hogy nemhogy öregedő, hanem inkább fiatalodó falu.” (I234, Napostó)

„Most már sokkal jobban elzárkóznak az emberek. Hétvégén ki se jönnek. Nincs már élet, az az igazság, hogy az embereknek nincs is már annyi pénzük, minden drága. Így nehéz bármit is kezdeni.” (I239, Napostó)

„Sokan azt hiszik, hogy ha ők már idejöttek a faluba, akkor senki más már ne jöjjön. Akik ideköltöztek. Mi is így jöttünk ide. Mondjuk ez már 41 éve volt, úgyhogy már elég régen napostói vagyok. És én napostói akartam lenni. A mostaniak, akik idejönnek, azt hiszik, hogy ők a főokosok, mert van pénzük, mert amilyen palotákat építenek a Napfény utcából, talán látta. Igen, igen. Azt hiszik, hogy ha pénzük van, akkor eszük is van. És megszűnt a fő közösség. Teljesen megszűnt. Én el vagyok képedve. Én 11 éve vagyok nyugdíjas, azóta olyan, minthogyha, minthogyha kisöpörték volna az ekkoriakat, és mindenki új. Elképesztő! Annyira nem hiszem el. Komolyan. Elképesztő. És nem akarnak barátkozni. Azt akarják, hogy minden úgy történjen, ahogy ők gondolják, mert az a jó” – fakadt ki egy még az 1980-as években Napostóra költözött interjúalany (I251, Napostó).

A DZSENTRIFIKÁCIÓ HATÁSAI: KÖVETKEZMÉNYEK

A kutatás egyik kulcskérdése volt a betelepülő középosztályi, értelmiségi réteg hatása a választott településre. Hogyan hat a dzsentrifikáció a település társadalmára, annak természeti és épített környezetére, szolgáltatásaira és legfőképp az ingatlanpiacra? Milyen negatív és pozitív tendenciák látszanak kirajzolódni a vidék dzsentrifikációja kapcsán: hozzájárulhat-e a városiak beköltözése a vidéki települések helyi hagyományainak, identitásának megerősítéséhez, a demográfiai szerkezet fiatalításához és a helyi gazdaság megújulásához, vagy éppen mindezek eróziójához vezet? Kisajátítás vagy megmentés az, ami az új beköltözések hatására zajlik?

A korábbi kutatások alapján a beköltözések hatására a vidékiség felértékelődik, és olyan tradíciók élednek újra, amelyek akár már a tősgyökeresek körében is elvesztek (Csurgó 2013; Tomay 2019), ugyanakkor a betelepülő városiak a vidéki térben a saját megszokott közösségeikhez hasonló szerveződéseket hozhatnak létre (Csurgó–Légmán 2015).

A korábbi kutatások azt mutatták, hogy a városiak megjelenése a vidéki településeken konfliktusokat generál a helyiek és a beköltözők között a különböző értékek, a lokálishoz való eltérő viszony és az erőforrások felhasználásának kontrollja miatt. A település hatalmi viszonyai átrendeződnek (Csurgó 2013: 177), a dzsentrifikánsok a saját képükre próbálják formálni a települést, bevonódnak a helyi politikába és civil életbe, és mivel a beköltözők gyakran jobb érdekérvényesítők, mint a helyiek, egy idő után átvehetik a helyi önkormányzat, döntéshozatal feletti uralmat is (Kovách 2010: 79). Ezzel összhangban kíváncsiak voltunk a dzsentrifikációs folyamat során keletkező konfliktusokra, mind a beköltözők, mind a helyiek szemszögéből.

A nemzetközi szakirodalom alapján a magasabb jövedelmű csoportok megjelenése a vidéki területeken polarizálhatja, marginalizálhatja és kiszoríthatja a viszonylag alacsonyabb jövedelmű csoportokat (Smith–Phillips 2001). Az emelkedő ingatlanárak közvetlenül kiszorítják a helybéli lakosságot, leginkább a fiatalokat és a gazdaságilag, társadalmilag vagy kulturálisan hátrányos helyzetű csoportokat az ingatlanpiacról (Guimond–Simard 2010), illetve a magas árak egy szűrőt képeznek a potenciális beköltözők felé. Ezáltal idővel magas státuszú társadalmi homogenitás jön létre (Solana-Solana 2010: 508), így a helyi szolgáltatások is elkezdik a fizetőképesebb, magasabb státuszú lakosokat

megcélozni, ezzel esetenként – közvetett módon – ugyancsak kizárva az őslakosokat (Csurgó 2013: 179).

Az ingatlanárak emelkedése és a kiszorítás

A dzsentrifikáció egyik legfontosabb következménye és egyúttal a jelenség egyik szerves része – a városi és a vidéki dzsentrifikáció szakirodalma alapján is – a korábbi lakosok kiszorulása a területről. A kiszorulás lehet közvetlen, jellemzően az ingatlanpiaci folyamatok eredményeként az égbe szökő ingatlanárak révén, és lehet közvetett is, amikor a terület/település szolgáltatásai, társadalmi jellege alakul át olyan módon, hogy még ha nem is költöznek el a tősgyökeres helyiek, de nem is érzik már magukat otthon a saját településükön. Az általunk kutatott települések mindegyikén jelentkezik az ingatlanárak emelkedése, bár jelentős különbségek vannak abban, hogy milyen sebességgel és mekkorát emelkedtek. Ugyanakkor a kiszorító hatás nem mindenhol érvényesül közvetlenül, mivel számos település egykor sokkal népesebb volt a mostani létszámánál, és a korábban az elvándorlás és elöregedés révén kiürült házak sok helyen elegendő kínálatot tudnak jelenteni egy kevésbé intenzív dzsentrifikációs kereslet számára.

A kiszorítás időbeli dimenziója különösen fontos lehet a vidéki dzsentrifikáció vizsgálatánál (ld. Phillips et al. 2021), mivel van, amikor a tőkekivonás következtében a tulajdonképpeni dzsentrifikáció megindulását megelőzően már megindul a kiszorulás. Az általunk kutatott terepek mindegyikére jellemző volt a hosszú évtizedeken át tartó kiürülés, elöregedés és elnéptelenedés, amit a tragikus történelmi események (elhurcolások, kitelepítések, lakosságcserék) és a gazdasági-társadalmi átstrukturálódás (a mezőgazdaság kollektivizálása és az erőltetett iparosítás és urbanizáció) együttesen eredményeztek. Ilyen tőkekivonásos kiszorulást élt át tulajdonképpen az összes vidéki kistelepülésünk lakossága az államszocialista időszakban, amelyeket az 1971-ben elfogadott országos településhálózat-fejlesztési koncepció (OTK) „egyéb, szerepkör nélküli" kategóriába sorolt, különösen a rosszul megközelíthető települések és az aprófalvak. Az ilyen településeken jellemzően évtizedekig nem történt semmilyen központi fejlesztés, de még a helyiek által kezdeményezett fejlesztéseket sem engedélyezték. Az ilyen falvak számára egyértelmű üzenet volt az (állami) tőkekivonás: valamennyi általunk vizsgált településen (és számos továbbin) meredeken csökkent a népességszám, a korábbi lakosok, főleg a fiatalok – a központi elvárásokkal összhangban – elvándoroltak a falvakból a nagyobb városok, ipari munkahelyek felé. A legtöbb vidéki kistelepülésen számos üresen álló vagy félig már leomlott ház állt gazdátlanul, vagy éppen a nagyvárosokban vagy külföldön élő örökösök tulajdonában. Az általunk vizsgált települések közül számos helyen (a Káli-medence kis falvaiban, az Őrségben vagy

éppen Dombosnémetiben) ez a tőkekivonás „tette lehetővé", hogy az épített környezet „érintetlen formában" egységes faluképpel fennmaradjon, azaz nem történtek átépítések, modernizálások, nem vagy csak elvétve épültek Kádár-kockák. A dzsentrifikáció fogalmánál tárgyalt direkt kiszorítás helyett/mellett tehát gyakorlatilag minden esetben találkozhattunk a tőkekivonásos/helycsere típusú dzsentrifikációval is, amikor a már eleve kiürült, fel nem újított épületek válnak – részben olcsóságukkal – értékessé és vonzóvá. A tőkekivonás tehát előkészítette a talajt a dzsentrifikáció megindulására.

A közvetlen kiszorítás a dzsentrifikáció során jön létre, ahogy az újrabefektetési kiszorítás is. Ez az a szint, amit azokon a helyeken érzékeltünk nagyobb volumenben, ahol kiteljesedett a dzsentrifikációs folyamat. Az emelkedő ingatlanárak és a dzsentrifikációs spirál sok helyen már elérték azt a szintet, ahol befektetésként tekintenek a településre, ezért „szinte mindent" el lehet adni jó pénzért. A Káli-medencében, Erdőbényén és Szőlőszemen, de akár Püspöknémetiben is – főként az utolsó időszakban jelentős ingatlanár-emelkedés hatására – ma már problémát jelent az ott élőknek, hogy hogyan vegyenek ingatlant, ha a gyerekeik helyben maradnának. Ebben a kérdésben kétségtelenül a legerőteljesebb közvetlen kiszorító hatást a Káli-medencében tapasztaltuk, ahol a lakóhelyi dzsentrifikáció mellett a turisztikai is erős hatással van. *„Ugye most itt az van, hogy régen azért adták el a házakat, mert nem volt munkalehetőség, és a fiatalok elmentek, most lenne, most visszajönnének, de most már nem tudják megfizetni."* (I12, Káli-medence) Erdőbényén inkább az újraberuházási kiszorítás jelent meg, elsősorban a szőlőterületekbe jellemzően kívülről érkező, értéknövekedésre spekuláló befektetők révén. Szőlőszemen is nagyot ugrott az ingatlanok ára, különösen a szomszédos településekhez képest, ezért merül fel mind a tősgyökeres, mind az úttörő beköltözők ma már felnőtt gyerekei esetében az elköltözés. Püspöknémetin pedig a jelentősebb számú külföldi, jellemzően nyugat-európai ingatlanvásárló megjelenése bírt elsősorban árfelhajtó erővel. *„Amire én nagyon nem gondolok jó szemmel vagy jó gondolatokkal, hollandok, franciák, osztrákok, és úgy felturbózzák, fellökik az ingatlanárat, hogy egy fiatal család, ha akarja, akkor se tudja megvenni."* (I185, Püspöknémeti)

A kiszorítási nyomás ingatlanpiaci értelemben egy ettől csak árnyalatnyival különböző jelenség, amikor a településen élők közül többen is úgy érzik, ennyi pénzért már megéri eladni a házat, és elköltözni. Több helyen is visszaköszönt az interjúkban, hogy amint „jó befektetéssé" válik a faluban ingatlant venni, akkor a hirtelen megemelkedett ingatlanárak miatt megéri eladni és odébb költözni annak is, aki amúgy ezt nem tenné: *„Közben elindult egy olyan hullám is, hogy rájöttek, hogy egy csomó pénzért meg lehet szabadulni az ingatlanoktól, ilyen irreálisan magas áron, és most már vannak olyanok, hogy bár szeretnek itt lakni, meg itt vannak a gyökereik, akkor eladják egy csomó pénzért, és arrébb mennek két faluval, ami nem ennyire felkapott."* (I36, Káli-medence) Hasonlóan látja a helyzetet egy másik interjúalany, ugyancsak

a Káli-medencéből: *„És most megint beindult a helyiek házeladása. Itt a faluban, amik vannak eladó házak, 60 és 100 millió forint között. És romok. Ezt ki tudja megfizetni? Sem az átlag, sem a középosztály nem tudja megfizetni. Nyilván ezek olyan pénzek, amiért a helyi, ha eladja, akkor akár három faluval arrébb vagy az ország másik tájegységén harmadannyiért kap egy másikat, és a maradékból jobb lesz az életszínvonala."* (I12, Káli-medence) Amint tömegesen megjelenik a befektetési jellegű ingatlanvásárlás egy-egy településen, onnantól kezdve a településen élők biztosan hátrányt szenvednek nemcsak azáltal, hogy a fiataloknak nincs megfizethető lakás helyben, hanem azáltal is, hogy a falu kiürül, hiszen ezeket az ingatlanokat nem lakják a tulajdonosaik, ezáltal a közszolgáltatások optimális működtetése sem tud megvalósulni, és elindulhat egy skanzenesedés, melynek eredményeként üdülőfaluvá válik a település.

Van olyan is, aki látja az összefüggést, és reflektál a saját szerepére ebben a folyamatban: *„Hát ez a fő probléma, hogy kihaltak az őslakosok. Nemcsak kihaltak, hanem elköltöztek. Elköltöztek, mert ez egy szegény falu volt mindig. Lepukkant, öreg házakkal. És amikor elkezdődött ez a bevándorlás, azért mi szépen felvertük a házak árát. És nekik egyszerűbb volt eladni, és bemenni mondjuk [nagyobb városba], vagy építkezni, mint a saját házát felújítani, modernizálni, mert arra nem lett volna pénze. Úgy lett pénze, hogy eladta a házát. És akkor tudott továbblépni, tovább gondolkodni, végül is azt is lehet mondani, hogy mi gerjesztettük ezt az elvándorlást azzal, hogy divat lett vidékre jönni."* (I31, Káli-medence)

A kiszorítási nyomás közvetett formája gyakorlatilag mindenhol jelen van, ahol a korábbi életmód, szolgáltatások átalakulnak, megszűnnek, és akár érzelmi, akár társadalmi interakciók szintjén érzik magukon a még helyben lakók, hogy idegenekké válnak a saját otthonukban. Ez utóbbiról számos érzékletes leírást kaphattunk valamennyi terepünkről. *„Gyakorlatilag a most betelepülők nem is tudom, kicsodák, megmondom őszintén"* – vallja az egyik tősgyökeres lakó (I185, Püspöknémeti). Vagy ahogy egy másik interjúalany fogalmazott: *„Átmegyek, és egy embert nem ismerek az utcán, aki velem szembejön. […] Itt se tudom, most már nincs egy eladó ház se, de azt se tudom, kik vették meg. Nem ismerjük a falu nem t'om, hány százalékát. Tökre kivagyok ettől, elköltöznék lassan én is."* (I33, Káli-medence)

A falu közösségi tereinek átalakulása, a helyiek találkozási lehetőségeinek beszűkülése tipikus probléma: *„Meg az is, hogy nem lehet hova menni. A Coop előtt lehet gyülekezni, ott lehet ilyen rövideket inni, de nincsen például kocsma, mert abból is étterem lett, és nincs semmi a helyieknek, ahova összegyűlhetnek fórumozni. Ez tökre hiányzik mindenkinek. Én hallom meg érzem, hogy kiközösítve érzik magukat a saját élőhelyükön"* – érzékelteti az egyik beköltöző (I36, Káli-medence). Ezt a véleményt több másik interjúalany is osztotta a Káli-medencében, ahol a beköltözések mellett a turisztikai dzsentrifikáció is erősíti a szolgáltatások átalakulását. *„Szerintem az a baj, hogy nincsen olyan, olyan vendéglő, ahol, ami a helyieknek is szól. Egy kivételt ismerek itt*

a környéken […] ez nem sok. És ez tényleg hiányzik, tehát például a fenti bolt, fenti kisbolt működik úgy, hogy előtte van egy pad, és akkor fél ötkor bezár, de még az is bezár fél ötkor, és a munkaidő vége felé négy, fél öt között, ott szoktak, szoktunk találkozni néhány tucat ember, leülnek, szóval ez pótolja egy picikével ezt a fórumot, azért az jó lenne, ha ő lenne, ha lenne egy ilyen. És nem csak a kocsma lenne, tehát a kocsma lenne a legfontosabb, mint egy ilyen fórum. Tehát az, hogy normális éttermet se nagyon lehet találni, ahol a hagyományos, egyszerű, egyszerű hagyományos kaják vannak. […] Ez nagy baj, hogy így szét van, egyre inkább így szétszakadva, szétválik a település." (I30, Káli-medence) A kiszorítási nyomás „finomabb" eszközeiről is érzékletesen mesél ez az interjúalany: *„A helyieket azzal lehet ugye könnyen kiszorítani, hogyha egy bizonyos árszint fölé viszik a bort, a sört meg a pálinkát meg az ételeket, falun nem fognak bemenni egy tál ételért… A másik, ami szerintem tudatos dolog, hogy ez viszont a hozzáállás, ami, egyfelől meg lehet érteni, másfelől hát azért ami nem optimális a társadalmi szempontból, hogy hát itt tudatosan nem akarják, hogy a helyiek, akik között vannak kicsit ilyen alkesz jellegűek, egy kicsit ilyen nyersebb emberek, tehát tök normális, szóval lehet velük beszélni, csak mondjuk, hát ő nem akarja őket itt látni, mert attól fél, hogy elriasztja a vendégeket."* (I30, Káli-medence)

Kiürülés, skanzenesedés

Ahogy azt a statisztikai adatelemzésből láthattuk, a 2001–2011 között dzsentrifikációval érintett 126 db 2000 fő alatti település jelentős részének (63 db) nem nőtt a népességszáma 2022-re. A kivételt zömmel a nagyvárosi agglomerációk részét képező és a vízparti / Balatonhoz közeli települések jelentik (Tomay–Orbán 2024). Az interjúk tapasztalatai szerint még a dzsentrifikáció által intenzívebben érintett települések természetes fogyását sem tudja ellensúlyozni, legfeljebb enyhíteni a bevándorlás. Sok helyen a dzsentrifikáció nemcsak vagy nem elsősorban az állandó letelepedési szándékkal érkezők miatt alakul ki, hanem nagyon sokan ideiglenesen, nyaralónak veszik a házakat. Ezáltal az ingatlanárak emelkedése és a tősgyökeres és régebbi beköltözők kiszorulása mellett a harmadik leggyakrabban felmerülő veszély az, ha a házakat csak befektetési céllal vagy nyaralónak, második otthonnak veszik meg, ezáltal a falu a hétköznapok szintjén kiürül, szolgáltatásai leépülnek, és megindul a „skanzenesedés". Így mesélt erről az egyik interjúalany: *„250 a hivatalos állandó lakosok száma, ebből életvitelszerűen körülbelül 200 személy él itt. Biztos vagyok benne, hogy ez csökkenni fog, mert ugye sajnos a számok azt mutatják, hogy folyamatosan csökken, annak ellenére, hogy néha-néha bejön még egy-egy család esetleg, beköltözik. És akkor egyre több lesz a nyaralóház."* (I14, Káli-medence) Egy másik interjúalany hasonlóan fogalmazott: *„Egyre kevesebb*

lesz a helyi lakos, kevesebb fiatal lesz, és főként mint nyaralók fognak ezek a házak működni." (I3, Káli-medence) *„Azt gondolom, hogy borzasztó nagy probléma lesz, hogy ezek skanzenfalvak lesznek. […] Tehát ez nagy probléma, több szempontból is. Egyrészt a vidéki romantika elvész, mert nem lesz az utcán, a padon ülő néni, bácsi meg a nem tudom, nem lehet embert kapni semmire, tehát onnantól kezdve, hogy meghallják, hogy vagy nyaraló, vagy bebíró, olyan árakat mondanak akár takarításra, kertgondozásra, ha eldugult a WC, nem tudom"* – jegyzi meg az egyik káli-medencei beköltöző (I12, Káli-medence). Érdekes perspektíva azé a polgármesteré, aki az amúgy számára ellenszenves beköltözők kapcsán említi ezt: *„Mert különben [ha nincs a beköltözés] ezek a falvak üdülőfalvakká válnak. Ez a két belső-cserháti falu üdülőfaluvá válna. Tehát tíz éven belül, tizenöt éven belül, én azt gondolom, lenne hat ember, aki lakja, több nem."* (I273, Nógrád)

A területhasználat változása

Végül a következő szintén hangsúlyos következmény a területhasználat változása. A legtöbb helyen a korábbi mezőgazdasági tevékenység helyét átveszi a rekreációs funkció, a szőlő, gyümölcsös helyét a kert és a szépen nyírt pázsit, a korábban tartott haszonállatok: disznó, tehén helyét a házi kedvencek. A korábban átjárható földterületeket sokan bekerítik, megváltozik a táj és a tájhasználati szokások is. *„És nem értik a nyaralótulajdonosokat, hogy miért úgy újítja föl, zavarja, hogy ő három generációra visszamenőleg tudja, hogy ki lakott ott, az a föld kié volt, ő most nem tud átjárni a traktorral, mert lezárták."* (I12, Káli-medence) A kerítések megjelenésének oka lehet a helyi közbiztonság, a helyi lakók iránti bizalmatlanság is*: „Igen, hát azért ez változó, ez változó, mert most ezt mondom, hogy sajnos egyre több a mélyszegény réteg, így egyértelmű, hogy ha főleg úgy, hogyha nem is itt tartózkodik, hanem idegenből jön ide nyaralgatni, ugye hétvégeken, akkor vigyáz a, vigyáz a területére, tehát kezdi, körbekeríti, körbekerítik, kerítést csinálnak, fakerítést, ne lássanak be."* (I210, Erdőbénye) Másfelől látszanak annak is jelei, hogy az újonnan érkező városi rétegek kezdenek újra gazdálkodásba, elsősorban önellátásra, de van, aki eladásra is. *„Hát, próbálják megvenni. Próbálják. […] És, és bevetik kukoricával, tehát elkezdtek újra gazdálkodni. […] Az újak, tehát a fiatalok csinálják."* (I210, Erdőbénye)

Konfliktusok

A vidéki terek aktív formálása és a helyi lakosok lehetőségterének strukturálása, az eltérő életmód, értékrend és érdekek következményeként a vidéki

dzsentrifikáció szinte elkerülhetetlen hozadéka a tősgyökeresek és a beköltözők közötti konfliktus, melyre szintén jó pár példát találtunk a terepkutatásaink során. A dzsentrifikáció egyik komoly következménye, hogy a társadalom anyagi helyzet, kulturális tőke és diszpozíciók, értékrend tekintetében is különböző csoportjai osztoznak egyazon téren. Ez a vidéki dzsentrifikáció esetében szembeötlő különbségekben tud megjelenni, különösen amikor a kifejezetten gazdag rétegek is megjelennek a településen. Nem véletlen, hogy a két leginkább kettévált társadalmú terepünkről, a Káli-medencéből és Napostóról származnak az alábbi idézetek:

„A másik az, hogy csúnya szóval, vagy nem tudom, a népi–urbánus ellentét az rettentően megvan. Azt tudni kell, hogy azok a házak, amiket az értelmiségi, illetve most már a felső tízezer vásárol magának, ezek azok a házak, amit a falusiak elhagytak, mert vizesedtek, mert régi volt, mert nem volt pénze felújítani. És dörzsölte a tenyerét, hogy itt egy hülye, akinek eladhatom ezt a szart, bocsánat a kifejezésért." (I12, Káli-medence) Miközben a beköltözés jelentős ingatlanérték-növelő tényező, és ezáltal „jó üzlet" eladni a házakat, a helyben maradók számára a közösségi életteret jelentősen beszűkíti a dzsentrifikáció és a vele kéz a kézben érkező turizmus. A Káli-medence egyik prominens szállásadójáról, illetve a helyi munkaerő hozzájuk való viszonyáról nyilatkozott így az egyik beköltöző: *„Az a sznobizmusnak egy ilyen magasiskolája, egy elefántcsonttorony. Sokan dolgoznak ott, a takarítóbrigádban, meg a kertész… meg már olyan régóta van, hogy egy csomó embernek volt hozzá köze és mindenki ismeri a sztorikat a faluban. Látják azt a távolságtartást. Azért az ott nagyon keményen olyan, mint egy munkatábor, és nagyon megalázó helyzetek vannak."* (I36, Káli-medence)

„Az őslakosok azért… hát irritálja őket sok, sok dolog, többek között az óriási anyagi különbség is, tehát aki idejön, az, mit tudom én, 15-20 milliós telek, most annyiért tud vásárolni. Az emberek meg nyugdíjból élnek, a kis kisemberek, tehát ez is látszik. Nekem is volt olyan a helyzetem, hogy megvettem egy idézőjelbe' »romos« házat. Hát a szomszédasszonyommal perre mentünk, mert én már olyanokat is meg tudtam csinálni, amit ő nem, és mivel ez nagyon zavarta." (I249, Napostó)

Az eltérő értékrend és látásmód nagyon gyakori, több településen visszatérő momentum. A beköltözők értékmentésben gondolkodnak: a falu településképét, a régi házak hagyományos kinézetét féltik, óvják, míg a tősgyökeresek a fejlődés, a modernizálás mellett állnak inkább. A faluval szembeni elvárások eltéréseiről árulkodik ez az interjúrészlet is: *„Tehát nagyon nagy megrökönyödés, amikor elmennek egy nagyobb faluba, és kiderül, hogy itt már a XIX. század is van. Tehát azért megrökönyödtek ezen. Most is volt egy… voltak itt, akik azt mondták, helyi betelepültek, hogy nem kell ide aszfalt, makadámutakat kell visszahozni, a lovat meg szekereket, mert arra van szüksége a vidéknek. Ugye hallgattam, azt én kikérem magamnak, hogy mi makadámutat szeretnénk, meg vissza a szekereket, mert nem őrültünk meg.*

Hát akkor mi lesz itt? És akkor azt hiszik. Tehát a pesti azt hiszi, hogy ez a jó, lejön ide, és makadámutakban akar élni. Meg rendetlen." (I273, Nógrád)

Pozitívumok: falukép, munkahelyteremtés, gyerekek

Amit a beköltözések egyik kétségtelen előnyeként a legtöbbször említettek a tősgyökeres lakosok, az a falukép rendbetétele azzal, hogy a házakat felújítják, szépül a falujuk.

„A falu külsejére, azt gondolom, hogy jó hatással voltak olyan szempontból, hogy az elmúlt években azért több nagy pénzű tőkés ember költözött a faluba, szép házakat építettek, a régi rossz állapotba' lévő házakat felújították." (I89, Szőlőszem) *„Szépítik, felújítják a házakat, ami pozitív tendencia, szimpatikus. Ezelőtt csak vásárolták, aztán ott hagyták. Most már az elmúlt öt évben úgy történik, hogy veszik, felújítják és használják. Tehát pozitív a fejlődés"* – mondja az erdőbényei polgármester (I200, Erdőbénye), és a faluból többen is hasonlóan örültek a felújításoknak: *„Azok a házak, amik lepusztultak volna, hogyha nem veszik meg, az összképet rontották volna, de így legalább ugye helyreállították, vagy épp újat varázsoltak belőle."* (I207, Erdőbénye)

„Azért csak jobb a falu, ha szebb, mintha egyik ház a másik után lerombolva lenne. Így legalább kicsit föllendítik. Megpucolják, megcsinálgatják" – mondja egy másik tősgyökeres lakos a Káli-medence átalakulása kapcsán (I29, Káli-medence), és szinte szóról szóra hasonló véleményt fogalmaz meg egy harmadik Szőlőszemről: *„Én mindig azt mondom, hogy mindig jobb, hogy megveszik ezeket az öreg házakat, mert ez egy új ház a legtöbb ház Szőlőszemen, föl van újítva, és a vendégház lett belőle. Én azt jobbnak tartom, hogy megveszik a házakat, felújítják, mintha beköltöznek, olyanok, akik csak beköltöznek, és lelakják, és ennyi."* (I70, Szőlőszem) Ugyanakkor, ahogy az egyik interjúalany rámutatott, azzal, hogy a házakat jobb módú emberek megveszik és felújítják, még nem feltétlenül fejlődik a falu: *„Hát az csak egy állagmegőrzés, de ettől a falunak a lakosainak az életminősége semmivel nem lesz jobb. Én úgy gondolom, hogy a fejlődés az az életminőség javulása."* (I201, Erdőbénye)

A beköltözők, illetve ingatlanvásárlók bizonyos mértékben munkát is adnak a faluban élőknek, akár úgy, hogy a felújítások, építkezések során őket vagy környékbeli mestereket keresnek munkaerőként, akár úgy, hogy a házak gondozására, karbantartására (kert, takarítás stb.) az időszakosan lakott második otthonok esetében főleg helyi segítséget vesznek igénybe. *„Az udvarukat mással rakatják rendbe, takaríttatnak is [a beköltözők]. Mondjuk jó, mert adnak némi munkát a falubelieknek."* (I107, Szőlőszem)

A másik pozitívum az, hogyha a beköltözők családosként gyerekeket hoznak a faluba. Akár a még meglévő működő intézmények (óvoda, iskola) fenntartásában, akár a helyi civil aktivitás fenntartásában rendkívül értékes „alapanyag"

a beköltözőkkel érkező gyereksereg, pláne ha helyben járatják iskolába, óvodába, és nem viszik el őket onnan más településekre.

„Meg az, hogy most újra vannak gyerekek a faluban, mert ez a három család, akit mondtunk, kilenc gyereket tesz ki. Tizenöt [gyerek] van a faluban, amiből kilencet mi hozunk. A régi krém, aki vezette a falut, ők már nem adnak gyerekeket a falunak, ebből már nem lesz új generáció." (I5, Káli-medence)

Erdőbényén is fontos szempont, hogy a beköltözések révén legalább nem ürül ki a falu. *„Az ingatlanpiac fölfele a csillagos ég. A társadalomra, a helyiekre pozitív. Örülnek neki, hogy az elnéptelenedett házak betelnek, újra laknak benne, szomszédok vannak a szomszédok mellett. Tehát egyre kevesebb az olyan ingatlan, ahol nem él senki vagy ilyen, vagy olyan módon."* (I200, Erdőbénye)

Vidéki dzsentrifikáció és turizmusfejlesztés

A vidékre költöző középosztályi réteg egyik legelterjedtebb kapcsolódási formája a helyi gazdaságba az, ha – életmód-vállalkozóként – a vidéki turizmushoz kapcsolódó kis- és közepes vállalkozásokat hoz létre szálláshely, vendéglátás, bor és gasztronómia területén főként, de ide tartoznak az olyan, turizmushoz kapcsolódó vállalkozások is, mint a lovagoltatás, vagy a spirituális és mentális jóllétet támogató szolgáltatások nyújtása. Ugyanakkor az általunk végzett elemzések azt mutatják, hogy a helyi gazdaság turizmusból származó jövedelmezőképességének növekedése nem egyenletesen érinti a helyi lakosságot: a turizmusból származó jövedelmek elsősorban az újonnan érkező vállalkozóknál csapódnak le, míg a helyi lakosság a legtöbb helyen kevéssé vagy csak rosszul fizetett munkakörökben képes bekapcsolódni ebbe a fejlődésbe, miközben a turizmus okozta negatívumok (forgalom és zaj növekedése, parkolási nehézségek stb.) minden helyben élőt érintenek (Nemes et al. 2022).

„A falusi turizmus az én szememben az egy jövőkép is. Tehát hogy az egy utat nyit arra, hogy az emberek ideköltözzenek városról, vagy akár a helyiek elkezdjenek olyan dolgokat csinálni, ami ugye ahhoz… társult szakmái ennek a falusi turizmusnak. Akár itt az építőiparról is beszélek, mert meg kell építeni azt az apartmant meg azt a vendégházat, és azt látom, hogy ez abszolút működik itt a faluban, és ez egy jó irányba változtatja ezt az egészet. Meg plusz van egy olyan… hát… ilyen szellemiséginjektálás a helyiekbe, hogy ugye megváltoztatja…akár elmennek étterembe, tehát nem feltétlenül mindent otthon csinálni meg, hanem na, akkor menjünk el egy étterembe! És az… értem, hogy anya ugyanúgy meg tudja csinálni a húslevest, vagy még jobban, ezt nem vitatom, de azért teljesen más, mikor »na, anya, tudod mit, ne a konyhába' gürizzél egész vasárnap, hanem menjünk el, ebédeljünk meg«. Az mégiscsak egy ilyen kis ünnepi hangulatot teremt. És eddig ez nem volt meg. Eddig az volt a mentalitás, hogy mi a tökömért mennék étterembe, mikor anyuka megcsinálja.

És most már na, akkor menjünk el, üljünk be, és hogy ezt is egyre több helyen láttam. Ugye mondtam, az étteremben is, hogy rengeteg… ahhoz képest rengeteg helyi van. Eljön ide ebédelni egyet, amit abszolút nem gondoltam, mert most már ők is úgy vannak vele, hogy tényleg akkor menjünk el, és akkor együnk valahol valamit." (I191, Erdőbénye)

Az egyik legfontosabb konfliktusforrás is a vidéki turizmus. Van olyan település, ahol nem kérnek a beköltözőkkel együtt érkező turizmusfejlesztésből. *„Egyszer mondtuk, a Jan szeret főzni, hogy nyitunk ide egy kis éttermet. Mondták, hogy ide nem kell étterem, akkor jönnek ide az emberek, akkor majd az autók. […] Tehát itt egy kettőség van itt, hogy egyrészt büszkék a falura. Mindenki nagyon büszke a falura, másrészt azért ez maradjon csak a miénk.*" (I160, Dombosnémeti)

Ahol virágzik a turizmus, ott is sokan érzik azt, hogy ebből a falunak nincs érdemi haszna, csak a beköltözők vagy még csak a településen sem élő vállalkozók profitálnak belőle. A falu fejlesztésével kapcsolatos eltérések, súrlódások példája az alábbi is: *„Most jöttmentek, nem jöttmentek, ezt leginkább ők szokták magukról mondani, de én meg elmondtam már nem egy rendezvényen, ilyen fórumon, amikor megbeszélések voltak, és ezt úgy szóvá tette egyikmásik, aki úgy idecsöppent, hogy sérelmezte, hogy a jöttmentek Erdőbényén nem tudnak érvényesülni. Aztán mondtam neki, hogy ne haragudj, barátom, de én úgy gondolom, hogy ide Erdőbényére bárki idejött, az mind szinte karriert csinált. Úgyhogy ezt nem biztos, hogy jól látod, és ezt így kéne emlegetni. Tehát amit ők kitalálgatnak, meg odaállnak a vezetés elé, az általában végig van víve.*" (I201, Erdőbénye)

„Tehát ez így a helyi lakosság, aki nem profitál ebből, csak azt látja, hogy itt építkezünk, felújítunk, itt »biztos ezek tele vannak pénzzel«, meg mit tudom én, irigység-faktor beindul." (I112, Szőlőszem)

A turizmus élénkítése egyúttal munkahelyeket, munkalehetőséget is terem a helyieknek. Ugyanakkor a tősgyökeres helyiek jellemzően alacsony presztízsű, szakképzetlen alkalmazotti munkákat (például takarító, gondnok, karbantartó, konyhai kisegítő) látnak el (Nemes et al. 2022). Zömmel szezonális, alkalmi munkákról lévén szó, ez a fajta munkavégzés nem igazán biztosít stabil megélhetést. A Káli-medencében ráadásul az egyenlőtlen hatalmi viszonyokra, a helyiek kiszolgáltatottságára, kihasználására is több interjúalany utalt: *„Egy idő után rólam is elfelejtették, hogy én itt fizetővendég leszek egyszer, és én is megkaptam ugyanazokat a taposásokat. Nem tudom… annyira rossz tapasztalatom van onnan, és tudom, hogy másnak is, akinek valaha volt köze ehhez a helyhez, viszont az tény, hogy be vannak jelentve, fix pénzt kapnak. Nem fizetnek sokat, de egy jó lehetőség ahhoz képest, hogy miket lehet itt a környéken"* – mesélte az egyik beköltöző, aki egy ideig a turizmusban dolgozott (I36, Káli-medence). *„És sok olyan van, aki meg beletört abba a dologba, hogy kihasználják őket. Tehát itt mindenki a nyáron halálra dolgoztatja őket, lefogynak 10 kilót, és akkor mittudomén, egy 150 ezer forintos fizetést*

két részletbe' fizetnek. Úgy, hogy egy négyfős család otthagy 30 ezer forintot egy vacsorára" – illusztrálja egy másik interjúalany az egyenlőtlenségeket (I8, Káli-medence).

A turizmushoz kapcsolódik leginkább a megnövekedett forgalom, zaj, szemét és parkolási nehézségek körüli konfliktus is. *„Igazából ez kezd kialakulni mostanában, ez a zajártalom, ami… Rengeteg a betelepülő… utóbbi két-három éve így víkendháznak, üdülőháznak veszik meg a… mostanra ért el oda a felújítás ezeknél a házaknál, hogy most kezdenek lejönni hétvégente, ismerősökkel, barátokkal."* (I217, Erdőbénye) *„Biztos van, aki nehezen viseli ezt a nagy forgalmat, meg hogy ilyen sokan lettek, viszont az előnyeit, azt, hogy az ingatlanárak az egekbe szöktek, annak az előnyeit élvezik. Most aki esetleg úgy döntött, hogy eladja a házát, vagy akár egy telke volt, az most jóval több pénzt tud kapni. Ez a része tetszik szerintem, meg akár a munkahelyek is, mert azért az éttermekben tudnak a helyiek is… Egy-kettőnek van munkája biztos. De bizonyos részét meg azt, hogy hangosabbak, nem tudnak leparkolni az út szélén, vagy nem tudnak átmenni az úton. Ezek, ilyenek vannak az embereknek. De szerintem nem mindenki, van, aki érti, hogy ez ezzel jár, és van, aki nem."* (I6, Káli-medence)

„Ellenünk is gyűjtöttek aláírást, meg bedobáltak cetliket, amire rá volt írva ilyen fenyegetések, hogy engedélyekre lesz szükségük, hogy itt éttermet nyissanak, ilyen dolgok. Szóval a konfliktus alapjai szerintem teljesen alapvető különbségek, és az az idegesítő, hogy ezt az ilyen feloldhatatlan értetlenség, amit nem tudsz […] Hogy érdemes kompromisszumot kötni, és ezt egy picit engedni cserébe, amit mi adunk a falunak, meg ami miatt idejönnek az emberek, és több ember jön ide, de közben nekik az se jó, ha több ember jön ide, de ebből él a falu, de azért ne jöjjön ide senki" – ecseteli az egyik káli-medencei vendéglátóhely tulajdonosa (I13, Káli-medence).

„Azt mondják mindig, hogy az idegenforgalom mennyire fontos, hogy az fellendíti ezeknek a falvaknak az életét. Ez nem nagyon igaz szerintem. Ők nem nagyon profitálnak abból, hogy mi itt vagyunk. Jó, ide fizetem az iparűzési adót, ami egyénként duplája a fővárosinak, itt 2 százalék, ott meg 1. Ezzel valamit hozzáadok a faluhoz, de itt igazán nincs az a szűkség, hogy itt pénzzel bármi nagyobb jólétet lehetne csinálni, nincs olyan sok rászoruló. A faluban ők köszönik, megvannak abból, amit csináltak, persze van néhány építőipari vállalkozó, akik azért profitálnak abból, hogy ide ömlik a nép, meg drágábban lehet eladni a házakat, de pont az itteni fiatalok nem tudnak házat venni a faluban, mert az utóbbi két évben mondjuk az ötszörösére nőttek az ingatlanárak. Ha nem több. Se gazdaságilag, se kulturálisan nem profitál a falu abból, hogy itt ilyen változások vannak" – összegzi az egyik beköltöző (I5, Káli-medence).

A VIDÉKI DZSENTRIFIKÁCIÓ VÁLTOZATAI

Összegezve az általunk kutatott hét terep és mintegy 284 interjú eredményeit, világosan látszik, hogy bár sok hasonlóságot találunk a beköltözők motivációiban, hogy miért költöztek vidékre, de még abban is, hogy miért pont az adott települést választották otthonuknak, mint ahogy hasonló szakaszokat fedezhettünk fel a jelenség lefolyását illetően (még ha időbeli eltérésekkel is), és a következmények (ingatlanár-emelkedés és a korábbi lakosság, illetve a vidéki életmód bizonyos mértékű kiszorulása) tekintetében is, mégsem beszélhetünk a vidéki dzsentrifikáció egységes modelljéről. Számos olyan szempont kínálkozik ugyanis, amelyek mentén eltérések mutatkoznak az egyes helyszínek dzsentrifikációját illetően, és közel sem csak időbeli eltérésekről van szó. Tehát – összhangban Phillips és Smith 2018-as tanulmányával – arra jutottunk, hogy a vidéki dzsentrifikáció nem egy egységes jelenség, hanem (ahogy a városé is) térben és időben eltérő módon jelenik meg, sokszínű és változatos formában van jelen a vidéki Magyarországon is.

A legkorábban megindult és a legnagyobb mértékű dzsentrifikációs átalakulást mutató vidék a Káli-medence volt, ahová már az 1970-es években érkeztek művészek, értelmiségiek, ugyan jellemzően nem állandó letelepedési céllal, hanem elsősorban házat, nyaralót venni. Az első hullámban érkezett zömmel budapesti művészek, értelmiségiek magas kulturális és relatíve alacsony anyagi tőkével rendelkeztek. A dzsentrifikáció második hullámát a jómódú felső középosztálybeliek uralták, akik elsősorban nyaralási céllal vásároltak és újítottak fel ingatlanokat, fő motivációjuk a nyugodt és kényelmes nyaralás lett. Ugyan a turizmus – részben a Balaton közelsége miatt – korábban is jellemző volt a térségben, ez inkább a hagyományos csárdák, nagy éttermek és a falusi szállásadás formájában valósult meg. Az 1990-es évek végétől azonban megindult a turisztikai kínálat átalakulása is. 1998-ban nyílt meg Köveskálon az első, jómódú turistákat célzó, „provence-i stílusú" szálláshely, amit nem sokkal később egy étterem is követett. Az igazi fordulatra azonban csak a 2010-es évek elején került sor, onnantól sorra nyíltak a zömmel bebírók által indított magasabb színvonalú, tehetőseket célzó éttermek és szálláshelyek a Káli-medencében. A turisztikai vállalkozók egy része életmód-vállalkozóként be is költözött a medencébe, ők azóta jelentős ismertségre, kapcsolati és gazdasági tőkére tettek szert. A beköltözők újabb hullámai egyre jelentősebb gazdasági tőkét tudhatnak

maguknak. Míg a kezdeti időszakban nem túl tehetős művészek és értelmiségiek vásároltak itt „fillérekért" omladozó házakat, a második és különösen a 2010-es évektől kezdődő harmadik hullám igényszintje és anyagi ereje egyre inkább átalakítja az elvárásokat és ezáltal a faluképet is. A dzsentrifikáció újabb és újabb hullámai szinte iskolapéldaként követik a városi dzsentrifikáció során leírt szakaszosságot, illetve a benne résztvevők körének a kulturális tőkétől az anyagi tőke felé való elmozdulását. A dzsentrifikáció egyik legnyilvánvalóbb jeleként a Káli-medence esetében az ingatlanárak először fokozatosan, majd az utolsó szakasz alatt – amelyre ráerősített a Covid19-járvány is – pedig szinte exponenciálisan emelkedtek.

Az 1980-as évek végéig az Őrség egy nagyon zárt, archaikus terület volt, mivel a nyugati határzónába való belépéshez különengedélyre volt szükség. A rendszerváltás és a határok lebontása után nagy hullámban költöztek be vagy vettek itt házat második otthonként jellemzően városi értelmiségiek, akiket a természetközeliség, a biogazdálkodás és az organikus közösség érdekelt. Sokan közülük gazdálkodni kezdtek, állatokat tenyésztettek, kecskesajtot készítettek. Ezt egy lassú, „csordogáló" beköltözés követte, majd a 2000-es évek környékén érkezett egy újabb beköltözési hullám. Különösen a budapesti értelmiség körében vált divattá házat vásárolni az Őrségben, elsősorban második otthonként vagy különböző kétlaki életformákban. Legutóbb a Covid adott nagyobb löketet a beköltözésnek, amikor sokan leköltöztek akár az addig nyaralóként használt házba vagy vendégházba, és sokan vettek a járvány ideje alatt házat. Ekkor ugrottak meg igazán az ingatlanárak. A mostani hullámban költözők közül azonban sokan csak lakóhelynek tekintik az Őrséget, nem otthonnak, nem azonosulnak a hely szellemiségével, Ausztriába vagy akár a környező nagyvárosokba járnak dolgozni, csak aludni járnak haza. Az Őrség turizmusa elsősorban az aktív és természetközeli formáknak kedvez (túrázás, kerékpározás, lovaglás stb.), de már a 2000-es évektől egyre inkább része a helyi élelmiszer- és kézműves termékek (cserépedények, tökmagolaj, szárított gombák, lekvárok és mézek) értékesítése is. A 2000-es évekre az Őrség egyértelműen felkapott hazai turisztikai célponttá vált. Az elmúlt pár évben a vendéglátás átalakult: a hagyományos éttermeket felváltották az újhullámos kávézók, street food és kézműves söröző is megtalálható a területen, és van egy Michelin-csillagos étterem is a magasabb gasztronómiai színvonal biztos jeleként. Ezek többségét ma már Budapestről beköltöző vagy a hétvégékre és a szezonra ingázó városi vállalkozók hozták létre. Az Őrség dzsentrifikációja kétségtelenül évtizedek óta zajlik, mind lakóhelyi, mind turisztikai formájában, azonban egészen az elmúlt 1-2 évig nem volt olyan intenzív, mint pl. a Káli-medence esetében.

Szőlőszemre, akárcsak a Káli-medencébe, szintén művészek érkeztek először, zömmel szobrászok és keramikusok, az 1990-es évek elején. Az első hullámban érkező „városi úttörőket" itt is az idilli környezet, az olcsó, régi házak, a nagyobb élettér és a városi élettől való eltávolodás, valamint már a

korai időszaktól kezdve egymás társasága és egy közeli művésztelep vonzotta. A korai dzsentrifikánsok jelentősen hozzájárultak a helyi identitás és közösség átalakulásához. A beköltözők a helyi közösség fontos szereplőivé váltak, és többen társadalmi és politikai befolyást szereztek a helyi önkormányzatban, ezáltal saját elképzeléseik, értékeik mentén alakíthatták a települést. Az első hullámot követően, a 2000-es években zömmel magasan képzett, értelmiségi és középosztálybeli családok érkeztek a területre. Ők általában teljesen letelepedtek, és a legtöbben életmód-vállalkozóként borászatokat, szálláshelyet, turisztikai vállalkozásokat indítottak, jellemzően a városi jövedelmük kiegészítésére. Ez a típusú bevándorlás új életet, energiát hozott a faluba. A vidéki turizmus fellendült, és jelentősen megváltoztatta, kiterjesztette a helyi vendéglátást és szolgáltatóipart. Mind az első, mind a másodikhullámban érkezett beköltözők kulturális tőkéje magasabb volt a tősgyökeresekénél, viszont a második szakaszban érkezők nagyobb mértékű gazdasági tőkével rendelkeztek, mint a művészek. A korábban érkező művészek által létrehozott és támogatott kulturális fesztiválok kiegészültek bor- és gasztrofesztiválokkal, és elindult a falu marketingtudatos szemlélettel való hirdetése, a fesztiválok évről évre több embert vonzottak. A 2010-es évek közepén létrejött egy turisztikai egyesület, főként a dzsentrifikánsok részvételével, amellyel „kiszakították" az önkormányzat szerepköréből a turisztikai rendezvények szervezését és lebonyolítását. Másrészt megnyitott a falu első étterme, ahol a magas színvonalú vendéglátást egyértelműen a városi közép- és felső középosztály pénztárcájához és ízléséhez igazították, és amelyet további hat vendéglátó egység követett. A „gasztroforradalom" részeként a település felkapott gasztroturisztikai célponttá vált, ami a látogatószám erőteljes növekedését eredményezte. A harmadik szakaszban beköltözők még magasabb gazdasági tőkével rendelkeznek, mint a második szakaszban érkezettek, ugyanakkor értékrend tekintetében erősen eltérnek mind a tősgyökeresektől, mind a korábbi beköltözőktől. Ugyanakkor a 2018–19-es évekre a turisztikai felfutás elérte a helyi lakosság tűrésküszöbét. A Covid19-járvány ebben a helyzetben szinte „megváltásként" érte a települést, hiszen volt idejük átgondolni és finomhangolni a település turisztikai kínálatát. A 2020-as évek elejét egyrészt egy óvatosabb, kevésbé a nagyszabású fesztiválokra és rendezvényekre, inkább a lassú és kisléptékű épülő, a település lakói számára jobban tolerálható turizmus jellemzi, másfelől a nagyobb hanghatással járó rendezvények „felköltöztek" a faluból a szőlőhegyre. Szőlőszem dzsentrifikációja ékes példája a klasszikus vidéki dzsentrifikációnak, hiszen a magas ingatlanárak ma már egyértelműen kiszorító hatással bírnak a település őslakosaira éppúgy, mint az első betelepülők azóta felnőtt gyerekeire.

A két baranyai sváb településen, Dombosnémetiben és Püspöknémetiben is nő a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya, és térségi viszonylatban magasak az ingatlanárak, ami egyértelműen a magasabb társadalmi státuszúak beköltözésének eredménye. Dombosnémetinek minden adottsága megvan

ahhoz, hogy a vidéki dzsentrifikáció célterületévé váljon. Szép természeti környezetben, dombos vidéken fekszik, elzártan (zsákfalu), de mégsem túl messze a nagyobb városoktól. A falu egykori gazdagságára utal a viszonylag egységesen fennmaradt épített környezet, melyet a beköltözők is értékelnek. A korábbi hátrány: az elzártság és a német kisebbségi lét a rendszerváltást követően előnnyé vált a falu fejlődése szempontjából. Már az 1980-as évek végétől kezdve vásároltak itt maguknak házakat – elsősorban nyaralónak – német és osztrák állampolgárok és elszármazottak. Dombosnémetibe több hullámban zajlott beköltözés a rendszerváltás óta, mégsem láttuk „kiteljesedni" a folyamatot. A beköltözői hullámok nem alkotnak időben jól kirajzolódó dzsentrifikációs szakaszokat, inkább egyfajta folyamatos beköltözés és bizonyos mértékű továbbköltözés tapasztalható. Noha az ingatlanárak kétségtelenül emelkedtek, különösen a 2010-es évek óta, a beköltözők nem „uralták le" a falut, inkább egyfajta egyensúlyi helyzet tapasztalható a közösségben. Jól látszik ez a turizmushoz való viszonyban is. A beköltözők egy része életmód-vállalkozóként a vidéki turizmus fejlesztésében látná a település jövőjét, ám ez komolyabb ellenállásba ütközik a tősgyökeresek és a csend és nyugalom miatt ide költözők részéről. A Püspöknémetire „beköltözők" között viszonylag nagy arányban találtunk visszatérőket, akik a faluból származnak, és hosszabb időt töltöttek külföldön vagy egy nagyobb városban, valamint külföldi ingatlanvásárlókat, és Püspöknémetibe is többen költöztek be életmód-vállalkozóként. A szép természeti környezeten és az épített örökségen túl Dombosnémeti és Püspöknémeti esetében a sváb népcsoporthoz társított pozitív sztereotípiák vonzó hatásait, valamint a helyi és magyarországi német nemzetiségi hagyományok és kultúra ápolását ügyüknek tekintő aktív civil és közösségi élet, közösség – mint faluközösség – vonzó hatásait azonosították a beköltözések hátterében.

Erdőbénye elsőként a kirándulóturizmus célpontjaként vált ismertté a környékbeli nagyvárosok: Nyíregyháza és Debrecen lakosai körében az 1980-as évek végétől. Az 1990-es években Erdőbényén többen vásároltak és újítottak fel házat nyaralónak, zömmel a közeli nagyvárosok és Budapest középosztályi, értelmiségi rétegeiből. A második szakaszban, az 1990-es évek legvégétől, a 2000-es évek elejétől egy újabb társadalmi réteg érkezett a településre, döntően budapesti, felső középosztálybeli vállalkozók és befektetők, akik közül többen beruházási céllal vásároltak nemcsak ingatlant, de olcsó szőlőterületet is a faluban, számítva a Tokaj-hegyaljai borvidék területének felértékelődésére. Többen létesítettek borászatokat a településen ebben az időszakban, de ezek a vállalkozók jellemzően nem költöztek be. A 2000-es évek folyamán egyre több szálláshely, vendégház létesült. A 2009-ben indult Bor, mámor, Bénye fesztivál országosan is ismertté tette a település nevét. A fesztivál révén Erdőbénye ismert turisztikai desztinációvá vált, ahová egyre több turista jár a fesztiválon kívül is. Sokan vásároltak ebben az időszakban befektetésként borászatokat, illetve vendégházakat is. A 2010-es évektől még többen vettek

ingatlant a faluban. Az ingatlanvásárlók között vannak állandó jelleggel letelepedők, jellemzően fiatal, kisgyerekes családok és nyugdíjas házaspárok, de sokan használják továbbra is nyaralónak, második otthonnak az erdőbényei ingatlanjukat. A Covid19-járvány felgyorsította a folyamatokat: sokan költöztek hosszabb időre Erdőbényére a járvány időszakában, távmunkával, home office-ból dolgozva, ezáltal egyre többen hosszabb időt töltenek el a hétvégi házakban. Ugyanakkor az ingatlanárak emelkedése is felgyorsult a pandémia ideje alatt. Amióta 2022-ben Tokaj-Hegyalja kiemelt fejlesztési térséggé vált, még inkább jellemző a befektetési célú területvásárlás a térségben és Erdőbényén egyaránt. Erdőbénye tipikusan a turizmus által vezérelt dzsentrifikáció esete (Tomay–Orbán 2024; Orbán–Kovács 2025), mivel kezdetben a nyaraló- és kirándulóturizmus vonzotta a látogatókat, majd a Bor, mámor, Bénye fesztivál növelte tovább a falu vonzerejét, ismertségét, befektetési, vállalkozási és letelepedési céllal egyaránt.

Napostó esetében egyszerre több folyamatnak lehetünk tanúi. Mivel a település szép természeti környezetben, egy tó partján fekszik, egy nagyváros közelében, mind a turisztikai, mind a lakóhelyi vonzása jelentős, egyszerre van jelen a szuburbán kiköltözés és a (turisztikai és lakóhelyi) vidéki dzsentrifikáció a településen. A település vezetésének a 2000-es évektől tudatos törekvése a lakosságszám bővítése és a turizmus fejlesztése. A 2000-es években érkezők zöme a szuburbán kiköltözési hullám keretében került Napostóra, a nagyváros közelsége és a település természeti szépsége, valamint az akkor parcellázott telkek megnyitották a magasan képzett és magas anyagi tőkével rendelkező beköltözők előtt a panorámás, új építésű, kertes családi házas álom megvalósításának lehetőségét, viszont legtöbbjük a napjait nem tölti a településen, csak „alvófalunak" használják azt, ami negatív hatással van a falu életére. A parcellák beépülésével párhuzamosan a telekárak is nagymértékben emelkedtek, elérve vagy ma már akár meg is haladva a közeli nagyváros árait. A másik ingatlanvásárló csoportot azok jelentik, akik zömmel nyaralónak, második otthonnak vesznek házat, jellemzően inkább a falu belső részén. Közülük elég sok a külföldi és más nyugdíjas, egy részük le is telepedik a faluban, de sok ház áll üresen az év nagyobb felében. A jelentős számú lakóhelyi beköltöző mellett a tó és a strand jelentős turisztikai vonzerő, ennek hatására sokan vettek itt ingatlant nyaralónak, vendégháznak. A turisztikai kínálatban a horgászat, a vadászat, a kirándulás, a nyári szezonban pedig a strand az elsődleges, emellett a településen három színvonalas vendéglátóhely működött egészen a közelmúltig. Míg a Covid-járvány alatt és azt követő 1-2 évben szárnyalt a hazai és főként a kis vendégházas turizmus, a 2023-as szezonra erős keresletcsökkenést tapasztaltak a vendégházasok, miközben a fenntartási költségek – mindenekelőtt az energiaárak – drasztikusan emelkedtek. Ennek hatására a korábban működő három étteremből kettő bezárt, a vendégházak közül többen inkább hosszú távú kiadásra váltottak.

4. táblázat. Az esettanulmányok összevetése főbb jellemzőik alapján (saját szerkesztés)

Dzsentrifikáció jellemzői	Káli-medence	Őrség	Szőlőszem	Sváb falvak	Erdőbénye	Napostó
Kezdete	1970-es évek	1990-es évek	1990-es évek	2000-es évek	2000-es évek	2010-es évek
Szereplők	művészek, értelmiségek → felső középosztály, új üzletemberek	értelmiségiek → középosztály	művészek, értelmiségiek → középosztály	értelmiségiek, középosztályi családok, külföldiek (németek)	értelmiségiek, középosztály → új üzletemberek	középosztály → felső középosztály
A dzsentrifikáció szezonalitása	főként szezonális és állandó	állandó és szezonális	állandó	állandó	főként szezonális	állandó
Turizmus jelenléte, erőssége	+++++	++++	++	++	+++	+++
Helyi közösség állapota	elöregedő, fogyó népesség	elöregedő, fogyó népesség, de erős helyi identitás	vegyes, integrált	erős sváb identitás, közösség	elöregedő, szegény térség ←→ a borvidékben rejlő potenciál	vegyes, megosztott
Eredménye	fokozatos, majd a 2010-es évektől erős dzsentrifikáció, turisztikai dzsentrifikáció	lassú „csordogáló" dzsentrifikáció, jellemzően állandó odaköltözőkkel, erős helyi identitással; a lakóhelyi és turisztikai dzsentrifikáció is jelen van	lassú, fokozatos dzsentrifikáció, jellemzően állandó odaköltözőkkel	lassú, fokozatos dzsentrifikáció, zárt helyi közösségek, egyensúly	főként szezonális, turizmusvezérelt dzsentrifikáció	vegyes folyamatok: turizmus, szuburbanizáció és vidéki dzsentrifikáció → megosztott társadalmú település

Az általunk kutatott terepek közül a legkorábban elindult és a leginkább kiteljesedett vidéki dzsentrifikációs folyamatot egyértelműen a Káli-medence falvaiban figyelhettük meg, de még itt is különbség mutatkozik az egyes falvak kitettsége, lassúbb vagy gyorsabb üteme tekintetében. A másik oldalon olyan települések találhatóak, mint Dombosnémeti, ahol úgy tűnik, minden feltétel adott a vidéki dzsentrifikációhoz, és el is indult a településre a nagyvárosi beköltözés, mégis mintha megakadt vagy lelassult volna a folyamat. A másik ilyen település Püspöknémeti, ahol keveredik a szuburbán jellegű (a nagyvárosok közelsége által generált) kiköltözés, a helyből elszármazottak életciklus szerinti cirkuláris migrációja és a vidéki dzsentrifikáció jellegű beköltözések, az ingatlanárak viszonylag magasra szöktek, mégsem mondható egyértelműen dzsentrifikációnak mindaz, amit ott tapasztaltunk. De vajon mi okozza mindezt?

Hipotézisünk ezzel kapcsolatban az volt, hogy a fogadó település közössége, helyi társadalma rendkívül fontos szerepet játszik abban, hogy milyen mértékben és milyen gyorsan zajlik a vidéki dzsentrifikáció az adott településen. Eredményeink azt igazolták, hogy azok a települések, ahol a drasztikus elöregedés és elvándorlás miatt már korábban kiürült a falu, és a népességvesztést egyfajta helyi identitás- és közösségvesztés is kísérte, sokkal kitettebbek a vidéki dzsentrifikáció folyamatainak. Ilyenek voltak a Káli-medence kiüresedett kis falvai: Kékkút, Salföld, amelyeket elsőként ért el a házvásárlók hulláma, de ide sorolható Erdőbénye is, ahol a korábbi zsidó lakosság deportálásával szűnt meg az az összetartó helyi közösség, amely a falu karakterét adta. Ezekre a településekre jellemző, hogy a nagyvárosi beköltözők, ingatlantulajdonosok sokkal könnyebben érvényt szereznek a saját értékeiknek és érdekeiknek, és sokkal inkább „leuralják" a települést. Sőt előbb-utóbb, ha egy kritikus tömeget elérnek a településen, akkor akár saját maguk is alkothatnak egy új faluközösséget. A másik oldalon Dombosnémeti és Püspöknémeti két olyan település, ahol különböző véletlenek révén a helyi sváb lakosság kitelepítése nem tudott teljes mértékben megvalósulni, ezáltal megőrizték sváb karakterüket nemcsak építészeti szempontból (mert az Szőlőszemen is megmaradt), hanem a falu lakossága, identitása szempontjából is. Ezeken a településeken a beköltözőknek sokkal inkább kell alkalmazkodniuk, illeszkedniük a tősgyökeres népesség által képviselt helyi értékekhez, szokásokhoz, ezáltal szelektívebb, hogy ki bír beilleszkedni egy ilyen zártabb faluközösségbe, és ki az, aki esetleg feladja, elköltözik vagy visszahúzódik. Fontos tapasztalata és hozadéka a kutatásnak, hogy ezeken a településeken a sváb identitás, hagyományőrzés és a falu összetartása egyfajta szűrőt is jelent a beköltözők felé. Nem zárkóznak el teljesen a beköltözésektől, de nem is fogadnak be akárkit; elsősorban azok a beköltözők tudnak megmaradni és integrálódni a faluközösségbe, akik elfogadják és magukévá teszik a falu értékeit, hagyományát és közösségi szemléletét, ezáltal sokkal lassabb és kevésbé kiterjedt a dzsentrifikáció folyamata. Dombosnémetiben ráadásul erre rásegít a polgármester ingatlanpiaci kontrollszerepe, hiszen hozzá futnak be az információk elsőként az eladó házakról, és ő választja ki, melyik

érdeklődőnek mit mutat meg, mit kínál fel megvételre. Ezzel kívánja szűrni például, hogy ne skanzenesedjen el a falu, ne legyen túl sok hétvégi házas és nyaralós, mivel átlátja, hogy a falu életképességéhez, a közszolgáltatások fenntartásához állandóan jelen lévő lakosságra van szükség. Ezáltal a falu maga lassítja, mederben tudja tartani a dzsentrifikációs folyamatot. A visszatérők csoportja ugyancsak sajátos eleme az általunk vizsgált sváb falvaknak: noha a gyökérkeresés máshol is megjelenik a narratívákban, a kifejezetten a faluból vagy a közvetlen környékről elszármazottak visszatérése jóval ritkább jelenség (Tomay–Ragadics 2025). Érdekes lett volna, érdemes lenne megvizsgálni, hogy más karakteres helyi identitással bíró közösségek esetében is hasonlóan dzsentrifikációs „fékként" működik-e a helyi közösség, a helyi identitás, vagy speciális helyzettel állunk szemben, esetleg több más feltétel együttes teljesülése esetén tud a helyi közösség identitása ekként működni.

A másik fontos különbséget a turizmus jelenti: azokon a településeken, ahol már eleve ismert valamilyen turisztikai vonzerő, sokkal könnyebben és gyorsabban bontakozik ki a lakóhelyi dzsentrifikáció is, és ez – tekintettel arra, hogy a beköltözők jelentős része szintén turisztikai kisvállalkozásokba kezd (erről ld. Csurgó–Kiss–Tomay 2025) – tovább erősíti a dzsentrifikációt. Ráadásul azokon a terepeken, ahol a turizmus a fő motívum, a dzsentrifikáció szezonalitása is jellemző, ezáltal kevésbé tudják megismerik az újonnan (és csak időszakosan) jelen lévőket a régebben ott élők és a tősgyökeresek, kevesebb az interakció, a közös élmény, ettől pedig ellenségesebb vagy legalábbis távolságtartó lesz a viszony a két fél között. Erre a helyzetre is jó példa a Káli-medence esete, ahol ma már extrém magasak az ingatlanárak, és nemcsak a tősgyökeresek, de az előző hullámok betelepülői is fontolgatják az elköltözést.

Érdekes helyzet emellett a nagyvárosok közelsége (vagy éppen Ausztria mint potenciális munkahely az Őrség esetében), amikor a vidékre költözés nem jelent vidéken élést, sokkal inkább a lakhatás funkcióját tölti csak be a település, ezáltal szintén gyengébb minőségű integráció alakul ki. A terepeink közül részben az Őrség, részben Napostó szolgáltatott példát arra, milyen feszültségekkel jár, amikor a beköltözők – legalábbis részben – alvótelepülésként használják a vidéki térségeket.

ÖSSZEGZÉS

Jelen kötet témája a vidéki területekre történő középosztályi, értelmiségi beáramlás, azaz a vidéki dzsentrifikáció feltárása és hatásainak vizsgálata volt. A városból vidékre költözésnek több, motivációjuknál fogva eltérő formája lehet. Ugyan a jóléti és életmód-migráció kutatói is foglalkoznak a vándorlások célterületekre gyakorolt hatásaival, a vidéki dzsentrifikáció megközelítése hangsúlyaiban kritikaibb: a társadalmi egyenlőtlenségek és az kiegyenlítetlen hatalmi viszonyok szemszögéből vizsgálja a magasabb státuszú városiak vidékre áramlását (Phillips 2010). A vidéki dzsentrifikáció szakirodalma a célterületek vonzó tényezőin túl vizsgálja azt az átalakulást is, amelyet az újonnan érkezők okoznak a településen: az épített és természeti környezetnek a „dzsentrifikánsok" által elképzelt vidékidillhez való igazítását (Phillips 1993a), valamint az emelkedő ingatlanárak révén a korábbi lakosok, különösen a fiatalok kiszorulását (Phillips et al. 2020; 2021a), éppen ezért lett a jelen kötet, és az alapját képező kutatások elsődleges fogalmi kerete a dzsentrifikáció.

A dzsentrifikáció fogalmát a városi szakirodalomban elsőként Ruth Glass használta az 1960-es évek elején a londoni East Enden tapasztalt jelenségek leírására (Glass 1964). A dzsentrifikáció a legtöbb meghatározás szerint olyan folyamat, melynek során a város belső részein fekvő korábbi szegény- és munkásosztályi, gyakran etnikai kisebbségek által lakott negyedekbe ezen részek felújításán keresztül középosztályi ingatlanvásárlók, bérlők áramlanak be, és a negyed fizikai, demográfiai és társadalmi szerkezete átalakul. A definíciók mindegyike tartalmazza, hogy egy-egy összefüggő területre, környékre terjed ki a folyamat, nem lehet tehát egyes házak dzsentrifikációjáról beszélni, illetve nemegyszer része a fogalomnak a „dzsentrifikációs esztétika", azaz a régi házak preferálása, döntően azok rehabilitációja, felújítása révén történő megújulásról beszélnek. A definíciók abban eltérnek, hogy mennyire veszik szigorúan a lakosságcserét mint a dzsentrifikáció kritériumát.

A dzsentrifikáció magyarázó modelljeit tekintve alapvetően két nagy irányzat különböztethető meg, az egyik szerint az emberek, a másik szerint a tőke az, ami irányítja a folyamatot. Ennek a kettősségnek számos megfogalmazása létezik: termelés/fogyasztás, tőke/kultúra, kínálat/kereslet, marxista/liberális magyarázatokként szoktak utalni rájuk (Atkinson–Bridge 2005). A megközelítések egyik csoportja az életmód, életstílus és kultúrához való viszony

jellegzetességeit hangsúlyozza, míg másik csoportja a tőke mozgásának tulajdonítja a dzsentrifikáció megjelenését. A városkutatások szerint egy-egy lerobbant városrész divatossá tételében, a dzsentrifikáció megindulásában sokszor szerepe van a művészeknek és bohémeknek, akik saját helyzetük stabilizálása érdekében költöznek központhoz közeli, de olcsó területekre. A dzsentrifikáció újabb hullámaiban részt vevő szereplők az egyre magasabb státuszú „városi gerillák" (Lees 2000). A magasan iskolázott, magas jövedelmű felső középosztálybeli, gyakran egyszemélyes vagy kis létszámú háztartásokban élő fiatal betelepülők, a yuppie-k belvárosba költözése mögött elsősorban a munkahelyüket jelentő nemzetközi cégek térbeli mozgása, belvárosba telepedése a meghatározó. Az 1990-es évek végétől a globális városokban már kimutatható az 1970-es években dzsentrifikált területek redzsentrifikációja is, azaz a „szuperdzsentrifikáció" (Lees 2000). A dzsentrifikáció szakirodalma sokáig a fejlett világ globális nagyvárosainak folyamataira fókuszált, és csak az utóbbi évtizedekben került előtérbe a kevésbé fejlett régiók, a posztszocialista államok (Sýkora 2005) vagy a Globális Dél (Atkinson–Bridge 2005; López-Morales 2015) és a világvárosoknál kisebb, regionális vagy közepes városok (Kubeš–Kovács 2025) sajátosságainak, esetleges eltéréseinek vizsgálata.

Noha a dzsentrifikáció jelenségének széles körű elméleti és kiterjedt kutatási hagyománya van a városkutatásban, a vidékszociológiában csak az utóbbi évtizedekben és viszonylag szűk körben kezdték el felismerni és kutatni (Phillips 1993a; 2004; 2005a; 2010; Hines 2010; Stockdale 2010). Város és a vidék dzsentrifikációja természetesen nem egy és ugyanaz a jelenség, a vidéki kistelepüléseken megjelenő középosztálybeli csoportok leírásakor nem egyszerűen a „városi dzsentrifikáció" fogalom átvételéről van szó, bár vannak párhuzamok a város és a vidék posztindusztriális átalakulása között (Phillips 1993a). A vidék dzsentrifikációjának lényege, hogy városi felső és középosztálybeli csoportok költöznek természeti és társadalmi értékeik miatt vonzó vidéki településekre, aminek következtében a települések mind gazdasági, mind társadalmi értelemben felértékelődnek, a városi fogyasztók pedig a saját értékeik, stílusuk és vízióik szerint alakítják át a helyi adottságokat, az épített és a természeti környezetet (Tomay 2019; Nemes et al. 2022a; Tomay–Völgyi 2022). A szakirodalom alapján az egyik legfőbb különbség a vidék és a város dzsentrifikációja között, hogy a vidék dzsentrifikációjában központi figyelmet kap a természet, míg a városi dzsentrifikáció „idillje" az esztétizálható múlttal rendelkező épített környezet. A vidék dzsentrifikációjában nagy szerepet kap, hogy a beköltöző vonzódik a vidéki tájhoz, természethez, növény- és állatvilághoz, mezőgazdasághoz, és ez meghatározza az életmódját is (Csurgó 2013). A dzsentrifikáció szakirodalma a céltelepülések vonzó tényezői és a beköltözők motivációi mellett azt az átalakulást is vizsgálja, amit az újonnan érkezők okoznak a településen: az épített és természeti környezetnek a dzsentrifikánsok által elképzelt vidékidillhez való igazítását (Phillips 1993a), valamint az emelkedő ingatlanárak révén a korábbi lakosok, különösen a fiatalok kiszorulását (Phillips et al.

2020; 2021a). A vidéki dzsentrifikáció elméleti megközelítése kritikai: a társadalmi egyenlőtlenségek és az egyenlőtlen hatalmi viszonyok szemszögéből kutatja a magasabb státuszú városiak vidékre áramlását (Phillips 2010). A vidéki dzsentrifikáció fogalmán hagyományosan állandó jellegű beköltözést értünk (Phillips 1993a), ugyanakkor a vidék dzsentrifikációja szoros kapcsolatban van a turizmus vidéki fordulatával, amikor egy-egy vonzó természeti környezetben fekvő település vagy térség eleinte turisztikai célpontként válik ismertté, majd a városiak által megvásárolt nyaralók, második otthonok egyre inkább elsődleges otthonává válnak az új tulajdonosoknak (Solana-Solana 2010; Leebrick 2015; Nemes–Orbán–Tomay 2022), és több átmeneti forma jelenik meg a két jelenség között (Darling 2005; Stockdale 2010; Abrams–Gosnell 2012; Phillips–Smith 2018). A vidéki dzsentrifikáció iránti érdeklődés a 2010-es évektől robbanásszerűen emelkedett, azóta kutatása világszerte elterjedt: az Egyesült Államoktól Európán és Oroszországon keresztül egészen Kínáig és a Globális Dél országaiig találni a dzsentrifikációs megközelítést alkalmazó szakirodalmakat (Tomay et al. 2025). Ezzel összefüggésben egyre inkább előtérbe kerül, hogy a vidék dzsentrifikációja nem egy egységes jelenség, hanem (ahogy a városé is) térben és időben eltérő módokon jelenik meg, sokszínű és eltérő mintázatokat követhet a világ különböző részein (Phillips–Smith 2018).

A jelen kötet alapját elsősorban a 2021–2025 között zajló „A vidéki dzsentrifikáció szerepe a településfejlesztésben" (vezető kutató: Tomay Kyra, azonosító: FK-138098) című kutatás illetve a PTE BTK által támogatott „A vidéki dzsentrifikáció hatásai" (vezető kutató: Tomay Kyra) című kutatás (2018–2019) képezte. Emellett a „Mítosz és realitás, helyi élelmiszerrendszer a »Magyar Provence«-ban – diskurzusok, termelők, vásárlók és társadalomgazdasági hatások" (vezető kutató: Nemes Gusztáv, azonosító: K-129097) című kutatásból származnak a Káli-medencei interjúk és terepi tapasztalatok.

A kutatás célja volt egyfelől megismerni azoknak a városi értelmiségieknek a vidékpercepcióját, motivációit és preferenciáit, akik a nagyvárosi vagy éppen város környéki lakóhelyüket vidékire, „falusira" cserélik. Mit látnak ebben a vidéki tájban és társadalomban vonzónak a maguk számára, és miért pont egy adott települést választanak költözésük helyszínéül? A kutatás hipotézise szerint a két jelenség: a városok belső területeinek újrafelfedezése és felértékelése, illetve a vidéki tér egyes kiemelt pontjainak idillizálása és esztétizálása, az odatelepülés hátterében hasonló motiváció, attitűdök és értékválasztások állnak. Ezek közé tartozhat a középosztályon belüli elkülönülés, distinkció, az érték- és közösségkeresés és a nosztalgia. A kutatás másik fontos témája az ekként betelepülő középosztályi, értelmiségi csoport hatása a választott településre, az „új betelepülők" és „őslakosok" viszonyában formálódó új imázs és identitás vizsgálata. Részt vesznek-e – és ha igen, miként – az új betelepülők a helyi közügyekben, helyi politikában, civil életben és a helyi gazdaságban?

Megjelenésük hogyan hat a település társadalmára, annak természeti és épített környezetére, szolgáltatásaira, valamint az ingatlanpiac alakulására? Vajon a helyi épített és természeti értékek újrafelfedezése és őrzése, a helyi hagyományok, identitás feltámasztása és újraértelmezése, a helyi gazdaság megerősödése milyen hatást gyakorol az adott település fenntarthatóságára? Mi az, ami elvész, és mi az, ami megmarad ebben a folyamatban? Kisajátítás vagy megmentés az, ami az új beköltözők hatására zajlik? Milyen szerepük van a beköltözőknek a lokális identitás kialakításában, megerősítésében, mely elemek erősödnek meg, és melyek marginalizálódnak? Hipotézisem szerint a dzsentrifikáció által érintett vidéki települések településfejlesztői szemszögből sem egyformán „nyertesként" vagy „vesztesként" kerülnek ki a folyamatból, sok múlik a beköltözés mértékén és sebességén, azon, hogy mennyire állandó vagy időszakos a beköltözők jelenléte az adott településen, illetve a „fogadó" társadalom állapotán, közösségi és helyi politikai erőviszonyain. Éppen ezért választottunk a dzsentrifikáció által különböző mértékben érintett településeket a vizsgálatba, hogy megértsük, milyen variációk jönnek létre a dzsentrifikáció által kijelölt játéktéren belül. A kutatás további kérdése, hogy vajon hogyan, miben ragadható meg a középosztályon belüli elkülönülés a középosztály más frakciói és a dzsentrifikáns réteg között. Az eltérő preferenciákat Zukin (1987), Bridge (2001) és Butler (2002; 2008) is Bourdieu habituselméletének segítségével igyekszik magyarázni. A kutatás részeként egyfelől megvizsgáltuk, hogy milyen habitussal rendelkeznek a vidéki dzsentrifikánsok, másfelől, hogy ezeket a habitusokat milyen mechanizmusok formálták: az iskolázottság, a foglalkozás, a vagyoni és jövedelmi helyzet mellett a vidéki dzsentrifikánsok habitusát alkotó diszpozíciókat alakító objektív strukturális tényezők.

A dzsentrifikáció olyan, elsősorban kisléptékben létrejövő folyamat, melynek megértéséhez, a dzsentrifikáció során beköltöző társadalmi csoportok motivációinak, habitusának, identitásképződésének megismerése, valamint az általuk választott településekre kifejtett hatásuk: a civil szervezetekben, helyi kezdeményezésekben, helyi hatalomban és gazdaságban, szolgáltatásokban való részvételük és hatásuk a helyi ingatlanpiacra és településfejlődésre csak finomabb, kisléptékű eszközökkel, elsősorban kvalitatív kutatási módszerekkel valósítható meg. A „Vidéki dzsentrifikáció szerepe a településfejlődésben" című kutatás során hasonlóan a nemzetközi mintákhoz mi is félig strukturált interjúkra támaszkodó terepkutatást és települési esettanulmányokat alkalmaztunk a kiválasztott vidéki terepeken. Az elsősorban alkalmazott esettanulmány jellegű kutatási módszerek kiegészítéséül – és részben azok megalapozására – másodlagos adatfeldolgozásra és tartalomelemzésre került sor.

A KSH 2001. és 2011. évi, számlálókörzeti szintű népszámlálási adatainak másodelemzésével a 2001 és 2011 közötti költözéseket figyelembe véve 126 olyan 2000 főnél kisebb települést találtunk, ahol bizonyítható a vidéki dzsentrifikáció megjelenése. Ezek közül csak 16 tartozik valamely nagyváros agglomerációs övezetébe, tehát 110 olyan települést találtunk, amely a lakóhelyi

dzsentrifikáció szigorú kritériumainak (nemcsak magasabb státuszú beköltözés, de az alacsonyabb státuszú népesség létszámának csökkenése, azaz népességcseréje) is megfelelt.

A kvalitatív esettanulmányok helyszíneinek kiválasztásakor részben statisztikai adatokra támaszkodtunk (vándorlási adatok, népszámlálás, ingatlanpiaci árak), ugyanakkor szükségesnek láttuk a kiválasztás során az érintett vidéki térségekkel kapcsolatban meglévő szakértői tapasztalat, valamint az online és közösségi média terében megjelenő információk bevonását is. A kutatás során hét terepen sikerült átfogó vizsgálatot végezni, emellett két terep esetében születtek ugyan értékes interjúk, de különböző okokból nem tudtuk befejezni a terep feltárását. Az interjúk több hullámban készültek 2019 és 2025 között, és jellemzően 1–2,5 órásak voltak. Az interjúk kódolásához és elemzéséhez az ATLAS.ti szoftvert használtam. A kódolás az interjúk tartalmi elemzésével zajlott, a kutatási kérdések alapján előzetesen kialakított, valamint az interjúk feldolgozása során felmerült szempontok alapján.

A vidékre költöző városiak motivációit tekintve az általunk vizsgált beköltözők számos esetben egy életszakasz-váltás: válás, gyerekek kirepülése, karrierváltás vagy más személyes sorsforduló miatt döntötték el, hogy vidékre települnek. Ugyancsak fontos, motiváló esemény volt számos esetben a Covid-járvány és azt követő lezárások hatása, amely akár egy korábban már meglévő ingatlan intenzívebb használatát, az oda történő leköltözést motiválta, vagy éppen ez a tapasztalat, a bezártságtól, zsúfoltságtól való félelem és a tágabb, zöld tér, a nyugodt környezet iránt megnövekedett igény állt a vidéki ingatlan vásárlásának hátterében. A vidéki táj, a természet vonzó tényezői a jóléti migráció és a szuburbanizáció szakirodalmában is a leggyakrabban felbukkanó érvek, ahogy a vidéki dzsentrifikáció kereslet-oldali magyarázataiban is ezzel foglalkoznak a legtöbbet a kutatások. Nincs ez másként az általunk vizsgált interjúk esetében sem, függetlenül attól, melyik terepen vizsgálódtunk, a költözési narratívákban rendre a leggyakoribb érv a vidékre költözésben a választott település és természeti környezet szépsége, vonzereje. A természeti környezettel kapcsolatban van, akinél a víz közelsége a szempont, van, akit a hegyek vagy éppen a dombok vonzanak, van, akit az elzártság, a csend, nyugalom hívogat a vidéki tájra. A táj, a természet adottságai vagy az ideális feltételek gyakran a vágyott életforma vagy egy kedves hobbi megvalósításához is megadják a kezdő lökést. A borvidékeken a szőlő és a borkészítés lehetősége válik elérhetővé az odaköltözők számára, bár kevesen vannak, akik tényleg belevágnak a szőlőművelésbe. A hagyományos vidéki tevékenységek, a (haszon)állattartás és a földművelés viszont kifejezetten kevésszer merült fel mint vágyott életforma, amiért vidékre terveztek költözni a nagyvárosi beköltözők, és akiknél egyáltalán megjelent a narratívában a mezőgazdaság, mint a vidéki életforma lehetséges kimenetele, azok is inkább csak hobbiszinten űzik a kertészkedést, vagy csak vágynak rá. Az életmóddal kapcsolatos elvárások között sokszor jelenik meg a szabadság iránti vágy, illetve az önállóság, autonómia megélése gyakran

párosul egy vállalkozói lét megteremtésével. A vidékre költözők számára fontos értékek sok esetben egybevágnak a klasszikus vállalkozói értékrenddel (magas szabadság és autonómiaigény, kreativitás, kockázatvállalási hajlandóság), és ez gyakran ölt testet vidéki (életmód)vállalkozások létrehozásában is.

A dzsentrifikáció városi szakirodalmában gyakori szempont a „dzsentrifikációs esztétika"; a kereslet-oldali magyarázatok esetében különösen hangsúlyosan jelenik meg, hogy az új beköltözők alapvetően a régi házakat preferálják, döntően azok felújítása révén történik egy-egy városrész társadalmi átalakulása, dzsentrifikációja is. Bridge (2001) szerint a dzsentrifikáció kezdeti szakaszában a beköltözők tudatosan, a tér szimbolikus dimenziójával fejezik ki elkülönülésüket a szuburbokba vándorló középosztályi rétegektől. A rossz állapotú házak vásárlásában (olcsóságuk mellett) az önkifejezés lehetősége rejlik, hiszen azokat saját ízlésük szerint tudják alakítani, létrehozva a dzsentrifikációs esztétikát. Eredményeink szerint a vidéki dzsentrifikáció esetében sem hanyagolható el az épített környezet szerepe (Tomay–Berger 2024). A vidéki dzsentrifikáció célterületein jellemzően megtalálható az „érintetlen", többé-kevésbé egységes épített falukép, legyen ez akár a Balaton-felvidékre jellemző termésköves, nádtetős falukép, akár a sváb falvakra jellemző tornácos paraszthá z vagy éppen egy ódon pincesor. Az interjúk során sokszor felmerült, hogy a dzsentrifikációban részt vevő alanyok számára a falukép vagy az adott ház értékét annak kora és a letűnt kor iránti nosztalgia adja. Ahogyan a nemzetközi szakirodalomban is több helyen megjelenik, a dzsentrifikáció során, főként az első hullámban érkezők esetében kifejezetten fontos elem az értékmentés, értékőrzés tudata, illetve a hosszas, autentikusságra törekvő, gyakran saját maguk által, kétkezi munkával (is) történő felújítási folyamat, melynek során a ház sokkal többé válik otthonnál, az önkifejezés és identitás hangsúlyos elemeként hirdeti a benne élők viszonyát a környezethez és a múlthoz. A felújított ház értékét maga a múlttal való kontinuitás adja, hiszen a ráköltött összeg – legalábbis a döntéshozatal idején – messze nem érvényesíthető az ingatlan árában, sokszor éppen a gazdasági racionalitás ellenére veszik meg és mentik meg ezeket az épületeket. Eredményeink alátámasztják Butler és Robson (2001) – Londonra vonatkozó – megállapításait is: miközben az úttörők a régi, rossz állapotú parasztházakat saját ízlésük szerint újítják fel, kifejezhetik identitásukat, egyúttal feltámaszthatják/újraalkothatják a „nosztalgikus vidéki múlt" épített és tárgyi kultúráját. Mindezek alapján a vidéki dzsentrifikációnak éppúgy része az esztétizálható épített környezet, mint városi párjának. A „dzsentrifikációs esztétika" a nádtetős vagy éppen sváb építészeti emlékeket őrző falusi környezetben éppúgy létre tud jönni, mint London egykor munkások lakta kétszintes téglaházaiban.

A falu társadalmával, a faluban élőkkel szemben nem sok előzetes elvárás fogalmazódik meg az interjúkban. A beköltözők egy része közvetlenül vagy közvetve elmondta, hogy „rendes" falut keresett, ahol biztonságos közegben érezheti magát; ez gyakran együtt jár azzal a kitétellel, hogy olyan helyre akarnak

költözni, ahol nincsenek alkoholisták, munkanélküliek és/vagy cigányok. Az utóbbi különösen azoknál a környékeknél fontos, ahol egyébként a térségben viszonylag jelentős roma népesség van jelen, és így a városi középosztályi beköltözés által preferált települések szigetszerűen emelkednek ki a környékből. Az első hullámban érkező betelepülők körében és különösen a viszonylag korán, már az 1970-es, 1990-es években megindult beköltözések (Káli-medence, Szőlőszem) esetében sokaknál tapasztaltuk a hagyományos paraszti világ, az autentikus faluközösség iránti vágyat, ami gyakran párosult egyfajta küldetéstudattal, ami nemcsak az épített és tárgyi emlékek, de a faluközösség, paraszti életmód megmentését is célozta, míg a későbbi hullámokban költözők esetében sokszor volt húzóerő a már helyben lévő beköltözői közösség vagy akár csak egy-egy barát, ismerős, akit meglátogatva a többiek is elkezdtek házakat venni a településen vagy a környéken.

Az anyagi megfontolások szinte minden esetben jelen vannak egy költözésről, pláne egy jelentős településtípus-váltással járó költözésről történő döntésben. Mivel Magyarországon az ingatlanpiac sajátosságai miatt alapvetően a saját tulajdonú ház/lakás a jellemző lakhatási forma, a költözéssel nemcsak lakóhelyváltás történik, hanem a háztartás legnagyobb értékű vagyontárgya(i)ról, az ingatlantulajdonról is döntést kell hozni. Az általunk vizsgált réteg a legtöbb esetben rendelkezik valamilyen ingatlannal, melyet a költözés során elad, és helyette egy másikat vesz meg az új lakóhelyen. Ez azt jelenti, hogy kiemelten fontos, hogy az adásvétel során az új ingatlan megőrizze vagy lehetőség szerint növelje értékét. A dzsentrifikációban résztvevők számára (főként az első hullámban érkezők esetében) ez a kockázat jellemzően magas, mivel az általuk kiválasztott „felfedezetlen" területeken többnyire még nem drágák az ingatlanok, ugyanakkor előfordulhat, hogy ha a gazdasági körülmények kedvezőtlenre fordulnak (ld. még gazdasági válság, háború, megugró energiaárak stb.), illetve ha a céltelepülés nem váltja be a reményeket, és nem indul el az ingatlanok értéknövekedése, akkor könnyen előfordulhat, hogy nagyon nehéz lesz vagy anyagi vesztességgel sikerül csak eladni az új ingatlant. A második otthonok, nyaralók esetében, melyet meglévő ingatlanok mellé vesznek, kisebb ez a kockázat, ám ezek esetében is igaz, hogy a döntés egyúttal egy ingatlanpiaci befektetés, a háztartási vagyon megőrzését vagy gyarapítását célzó racionális cselekvés is kell, hogy legyen. A gazdasági racionalitást azonban gyakran felülírják az érzelmek (ami nem zárja ki, hogy hosszabb távon mégis csak megtérülő befektetéssé is váljon a „szerelemből" vett ingatlan). A vidékre költözés lehet az anyagi és egzisztenciális megrendülés előli menekülés lehetséges stratégiája.

Az interjúk során jóval több szó esett arról, mi vonzotta a vidéki tájban vagy éppen az adott faluban a beköltözőket, mint hogy miért hagyták el a nagyvárost. Úgy tűnik, ezen beköltözői réteg esetében, akiknek van valamennyi választási szabadságuk, mérlegelési lehetőségük a lakóhely megválasztása tekintetében, a nagyváros taszító hatásai kevésbé fontos motivációt jelentenek. Ezzel együtt

néhány interjúalany említette a szokásos hátrányokat: a zaj, a zsúfoltság, a szmog, de leginkább a stressz került szóba a korábbi nagyvárosi lakóhely kapcsán.

A vidéki településekre való költözés motivációi mellett a vidéki élet megélése szempontjából fontos az is, hogy hogyan fogadják a településre érkezőket a helyi társadalom tagjai, és miként illeszkednek be az újonnan érkezők a meglévő közösségbe. A beilleszkedés / kívül rekedés szempontjából fontos szerepe van az újonnan érkezők vidékképének, értékrendjének és elvárásainak, éppúgy, mint a helyben talált közösség aktuális állapotának, hogy van-e olyan helyi közösség, amely értékrendjével, szokásaival stabil igazodási pontot jelenthet a beköltözők számára, illetve hajlandó és képes-e integrálni az újonnan érkezőket (Tomay–Ragadics 2025). Az interjúk alapján jól látszik, hogy a különbségtétel elsősorban a helyi szintet érinti: a környező falvak lakói, a tősgyökeres helyiek, illetve a korábban és később érkezett beköltözők között húzódnak a határvonalak (Tomay–Berger 2024).

A beköltözőkkel készített interjúk során a tősgyökeres helyiekkel való viszonyt tekintve két-három markáns attitűdöt, tapasztalatot különíthetünk el, és ezek gyakran kombinálódnak is. Egyfelől érzékelhető egy kapcsolatkeresés, nyitottság arra, hogy részei legyenek a faluközösségnek. Van, aki ezt nagyobb lendülettel, „világmegváltó" vagy legalábbis „falumegmentő" attitűddel indítja, van, aki szerényebben, alázatosabban viszonyul a helyiekhez, de ritka az, hogy valaki egyáltalán ne szeretne kapcsolódni (legalább kezdetben) a település lakóihoz. Másfelől mindkét oldalról kirajzolódnak a különbségek is: az életmód, életritmus, értékrend eltérése, amit jellemzően az eltérő iskolázottsággal, foglalkozásjelleggel, anyagi helyzettel, a városi és a vidéki életmód eltéréseivel magyaráznak az interjúalanyok. Ennek az eltérésnek a megértéséhez termékenyítő a bourdieu-i habitusfogalom használata (Tomay–Berger 2024). Emellett a beköltözők egy részénél tapasztalható egyfajta sértettség, meg nem értettség is, főleg azoknál, akik úgy vélik az általuk indítványozott változásokat (kulturális programot, közösségépítést, turizmusfejlesztést stb.) a helyiek nem értik és nem értékelik eléggé. A percepciók és a beilleszkedés kapcsán markáns különbségek figyelhetőek meg az egyes terepek között.

A tősgyökeres helyiek, illetve a közeli környékről költözők, beházasodók szemében a beköltöző városiak sokszor ugyancsak „furcsa" szokásokat, életmódot hoznak magukkal. A percepció az elfogadástól az elutasításig széles skálán mozog, kezdve azokkal, akik kifejezetten örülnek annak, hogy jönnek újak, fiatalok a faluba, felújítják a házakat, szépítik a környezetüket, és még a gyerekek is (újra) megjelennek a faluban, ezáltal a helyi intézmények és civil szervezetek is új impulzusokat, vérfrissítést kapnak; az eltérő szokások, életmód miatti ellenérzések finomabb megfogalmazásán át egészen a beköltözőket (bár jellemzően leginkább a nyaralónak vagy kiadásra vett házakba érkezőket) érintő ellenérzések megfogalmazásáig tart a paletta.

A pozitív fogadtatás alapját adhatja, ha a település lakossága drasztikusan csökken(t), és a helyiek a beköltözésektől várják a falu „megmenekülését",

a házak, a falukép rendbetételét, szépítését, illetve sokak szemében pozitív az is, hogy iskolázottabb rétegek, értelmiségiek érkeznek a faluba. A másság, az eltérő kinézet, életvitel és életritmus miatti „csodabogár"-nak nézést volt, aki pozitívan, volt, aki inkább negatívan élte meg. Több helyen a „békés egymás mellett élés" az uralkodó viszony, köszönhetően az eltérő életvitelnek. Ez főleg azokon a helyeken igaz, ahol a közeli nagyvárosba többen járnak el dolgozni. És végül vannak azok a települések, ahol nagyon nagy a szakadék a beköltözők és a falu régi társadalma között.

A dzsentrifikáció egyik legfontosabb következménye és egyúttal a jelenség egyik szerves része – a városi és a vidéki dzsentrifikáció szakirodalma alapján is – a korábbi lakosok kiszorulása a területről. A kiszorulás lehet közvetlen, jellemzően az ingatlanpiaci folyamatok eredményeként az égbe szökő ingatlanárak révén, és lehet közvetett is, amikor a terület/település szolgáltatásai, társadalmi jellege alakul át olyan módon, hogy még ha nem is költöznek el, a tősgyökeres helyiek, de nem is érzik már magukat otthon a saját településükön. Az általunk kutatott települések mindegyikén jelentkezik az ingatlanárak emelkedése, bár jelentős különbségek vannak abban, hogy milyen sebességgel és mekkorát emelkedtek az ingatlanárak. Ugyanakkor a kiszorító hatás nem mindenhol érvényesül közvetlenül, mivel számos település egykor sokkal népesebb volt a mostani létszámánál, és a korábban az elvándorlás és elöregedés révén kiürült házak sok helyen elegendő kínálatot tudnak jelenteni egy kevésbé intenzív dzsentrifikációs kereslet számára. A kiszorítás időbeli dimenziója különösen fontos a vidéki dzsentrifikáció vizsgálatánál (ld. Phillips et al. 2021a), mivel van, amikor a tőkekivonás következtében a tulajdonképpeni dzsentrifikáció megindulását megelőzően már megindul a kiszorulás. Az általunk kutatott terepek mindegyikére jellemző volt a hosszú évtizedeken át tartó kiürülés, elöregedés és elnéptelenedés, amelyet a tragikus történelmi események (elhurcolások, kitelepítések, lakosságcserék) és a gazdasági-társadalmi átstrukturálódás (a mezőgazdaság kollektivizálása és az erőltetett iparosítás és urbanizáció) együttesen eredményeztek.

A közvetlen kiszorítás a dzsentrifikáció során jön létre, ahogy az újrabefektetési kiszorítás is. Ez az a szint, amit azokon a helyeken érzékeltünk nagyobb volumenben, ahol kiteljesedett a dzsentrifikációs folyamat. Az emelkedő ingatlanárak és a dzsentrifikációs spirál sok helyen már elérték azt a szintet, ahol befektetésként tekintenek a településre, ezért „szinte mindent" el lehet adni jó pénzért. A dzsentrifikáció fogalmánál tárgyalt direkt kiszorítás helyett/mellett tehát gyakorlatilag minden esetben találkozhattunk a helycsere típusú dzsentrifikációval is, amikor a már eleve kiürült, fel nem újított épületek válnak – részben olcsóságukkal – értékessé és vonzóvá. A tőkekivonás tehát előkészítette a talajt a dzsentrifikáció megindulására. A kiszorítási nyomás ingatlanpiaci értelemben egy ettől csak árnyalatnyival különböző jelenség, amikor a településen élők közül többen is úgy érzik, ennyi pénzért már

megéri eladni a házat, és elköltözni. Több helyen is visszaköszönt az interjúkban, hogy amint „jó befektetéssé" válik a faluban ingatlant venni, akkor a hirtelen megemelkedett ingatlanárak miatt megéri eladni és odébb költözni annak is, aki amúgy ezt nem tenné. Amint tömegesen megjelenik a befektetési jellegű ingatlanvásárlás egy-egy településen, onnantól kezdve a településen élők biztosan hátrányt szenvednek nemcsak azáltal, hogy a fiataloknak nincs megfizethető lakásuk helyben, hanem azáltal is, hogy a falu kiürül, hiszen ezeket az ingatlanokat nem lakják a tulajdonosaik, ezáltal a közszolgáltatások optimális működtetése sem tud megvalósulni, és elindulhat egy skanzenesedés, melynek eredményeként üdülőfaluvá válik a település. A kiszorítási nyomás közvetett formája gyakorlatilag mindenhol jelen van, ahol a korábbi életmód, szolgáltatások átalakulnak, megszűnnek, és akár érzelmi, akár társadalmi interakciók szintjén érzik magukon a még helyben lakók, hogy idegenekké válnak a saját otthonukban.

Végül a következő, szintén súlyos következmény a területhasználat változása. A legtöbb helyen a korábbi mezőgazdasági tevékenység helyét átveszi a rekreációs funkció, a szőlő, gyümölcsös helyét a kert és a szépen nyírt pázsit, a korábban tartott haszonállatok: disznó, tehén helyét a házi kedvencek. A korábban átjárható földterületeket sokan bekerítik, megváltozik a táj és a tájhasználati szokások is. A vidéki terek aktív formálása és a helyi lakosok lehetőségterének strukturálása, az eltérő életmód, értékrend és érdekek következményeként a vidéki dzsentrifikáció szinte elkerülhetetlen hozadéka a tősgyökeresek és a beköltözők közötti konfliktus, melyre szintén jó pár példát találtunk a terepkutatásaink során.

A dzsentrifikáció egyik komoly következménye, hogy a társadalom anyagi helyzet, kulturális tőke és diszpozíciók, értékrend tekintetében is különböző csoportjai osztoznak egyazon téren, ami szembeötlő különbségekben tud megjelenni, különösen, amikor a kifejezetten gazdag rétegek is megjelennek a településen.

Az általunk kutatott terepek összehasonlító vizsgálata során – összhangban Phillips és Smith 2018-as tanulmányával – arra jutottam, hogy a vidéki dzsentrifikáció nem egy egységes jelenség, hanem (ahogy a városé is) térben és időben eltérő módon jelenik meg, sokszínű és változatos formában van jelen a vidéki Magyarországon. Ahogy a beköltözők is más és más vonzerő miatt érkeznek, a befogadó közösség is eltérő mértékű nyitottságot mutat a befogadásuk terén. A legkorábban megindult és a legnagyobb mértékű dzsentrifikációs átalakulást mutató vidék a Káli-medence volt, ahová már az 1970-es években érkeztek művészek, értelmiségiek. A dzsentrifikáció újabb és újabb hullámai szinte iskolapéldaként követték a városi dzsentrifikáció során leírt szakaszosságot, illetve a benne résztvevők körének a kulturális tőkétől az anyagi tőke felé való elmozdulását. A dzsentrifikáció egyik legnyilvánvalóbb

jeleként a Káli-medence esetében az ingatlanárak először fokozatosan, majd az utolsó szakasz alatt – amelyre ráerősített a Covid19-járvány is – szinte exponenciálisan emelkedtek. Az Őrség dzsentrifikációja ugyancsak évtizedek óta zajlik mind lakóhelyi, mind turisztikai formájában, azonban egészen az elmúlt 1-2 évig nem volt olyan intenzív, mint a Káli-medence esetében. Szőlőszemre, akárcsak a Káli-medencébe, szintén művészek érkeztek először, az 1990-es évek elején. Szőlőszem dzsentrifikációja ékes példája a klasszikus vidéki dzsentrifikációnak, hiszen a magas ingatlanárak ma már egyértelműen kiszorító hatással bírnak a település őslakosaira éppúgy, mint az első betelepülők azóta felnőtt gyerekeire. Ugyanakkor a dzsentrifikáció okozta turisztikai nyomás kezelésében és a falu vezetésében az új betelepülők és a tősgyökeresek, a turizmushoz kapcsolódó vállalkozásokat üzemeltetők és az ebből kimaradók egyfajta egyensúly kialakítására törekednek. A két baranyai sváb település, Dombosnémeti és Püspöknémeti esetében a sváb népcsoporthoz társított pozitív sztereotípiák vonzó hatásait, valamint a helyi és magyarországi német nemzetiségi hagyományok és kultúra ápolását ügyüknek tekintő aktív civil és közösségi élet vonzó hatásait azonosítottuk a beköltözések hátterében. Mindkét településen nő a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya, és térségi viszonylatban magasak az ingatlanárak, ami egyértelműen a magasabb társadalmi státuszúak beköltözésének eredménye. Bár Dombosnémetinek minden adottsága megvan ahhoz, hogy a vidéki dzsentrifikáció célterületévé váljon, és a rendszerváltás óta több hullámban is történt beköltözés, mégsem láttuk „kiteljesedni" a folyamatot. A beköltözői hullámok nem alkotnak időben jól kirajzolódó dzsentrifikációs szakaszokat, inkább egyfajta folyamatos beköltözés és bizonyos mértékű továbbköltözés tapasztalható. Noha az ingatlanárak kétségtelenül emelkedtek, különösen a 2010-es évek óta, a beköltözők nem „uralták le" a falut, inkább egyfajta egyensúlyi helyzet tapasztalható a közösségben. A Püspöknémetire „beköltözők" között viszonylag nagy arányban találtunk visszatérőket, akik a faluból származnak – és hosszabb időt töltöttek külföldön vagy egy nagyobb városban –, valamint külföldi ingatlanvásárlókat. Erdőbénye tipikusan a turizmus által vezérelt dzsentrifikáció esete, mivel kezdetben a nyaraló- és kirándulóturizmus vonzotta a látogatókat, majd a Bor, mámor, Bénye fesztivál növelte tovább a falu vonzerejét, ismertségét, befektetési, vállalkozási és letelepedési céllal egyaránt. Napostó esetében egyszerre több folyamatnak lehetünk tanúi. Tekintettel arra, hogy a település szép természeti környezetben, egy tó partján fekszik, egy nagyváros közelében, mind a turisztikai, mind a lakóhelyi vonzása jelentős, egyszerre van jelen a szuburbán kiköltözés és a (turisztikai és lakóhelyi) vidéki dzsentrifikáció a településen.

Eredményeink azt igazolták, hogy azok a települések, ahol a drasztikus elöregedés és elvándorlás miatt már korábban kiürült a falu, és a népességvesztést egyfajta helyi identitás- és közösségvesztés is kísérte, sokkal kitettebbek a vidéki dzsentrifikáció folyamatainak. Ezekre a településekre jellemző,

hogy a nagyvárosi beköltözők, ingatlantulajdonosok sokkal könnyebben érvényt szereznek a saját értékeiknek és érdekeiknek, és sokkal inkább „leuralják" a települést.

Az erős sváb hagyományokkal bíró településeken a beköltözőknek sokkal inkább kell alkalmazkodniuk, illeszkedniük a tősgyökeres népesség által képviselt helyi értékekhez, szokásokhoz, ezáltal sokkal szelektívebb, hogy ki bír beilleszkedni egy ilyen zártabb faluközösségbe, és ki az, aki esetleg feladja, elköltözik vagy visszahúzódik. Fontos tapasztalata és hozadéka a kutatásnak, hogy ezeken a településeken a sváb identitás, hagyományőrzés és a falu összetartása egyfajta szűrőt is jelent a beköltözők felé.

A másik fontos különbséget a turizmus jelenti: azokon a településeken, ahol már eleve ismert valamilyen turisztikai vonzerő, sokkal könnyebben és gyorsabban bontakozik ki a lakóhelyi dzsentrifikáció is, és ez – tekintettel arra, hogy a beköltözők jelentős része szintén turisztikai kisvállalkozásokba kezd (erről ld. Csurgó–Kiss–Tomay 2025) – tovább erősíti a turisztikai dzsentrifikációt.

Ugyanakkor még ahol a leginkább összefonódik is a beköltözők és a tősgyökeresek élete, ott is kérdéses, hogy mennyit és hogyan profitál ebből az érintett falu. Az ingatlanok szépülése, a falukép – jellemzően hagyományhű megújítása – mindenképp pozitívum, azonban az ingatlanárak ezzel párhuzamosan történő emelkedése már megosztja a helyieket, és egy bizonyos mértékű áremelkedés még azokat is kiszorítja a településről, akik amúgy ott maradnának. Azonban – és ez eltérés a városi dzsentrifikáció esetétől – a vidéki dzsentrifikáció sokáig képes közvetlen kiszorító hatás nélkül is zajlani, hiszen ezek a vidéki kistelepülések jellemzően már jóval korábban kiürültek, mind az ingatlanok, mind a mezőgazdasági jelleg szempontjából, előkészítve a talajt a dzsentrifikációnak (Stockdale 2010). Azonban a kiszorulás más formái: a közösségi élet lehetőségeinek beszűkülése, a szolgáltatások átalakulása stb. ekkor is jelen vannak.

Az eredmények – összhangban a konstruktivista vidékszociológiával – azt mutatják, hogy a vidék nem önmagában adott entitás, hanem a társadalmi viszonyok által meghatározott konstrukció. A vidéki terek formálásában központi szerepet játszanak a kulturálisan kódolt vidékképek. A vidéki dzsentrifikációban részt vevő különböző középosztályi rétegek számára a vidékidill részben vágyott kép, részben megteremtett valóság, hiszen az általuk megálmodott vidékkép kialakításában aktívan közreműködnek, a vidéki tájak és képzete formálóivá válnak, ekként tovább erősítve a vidékidill képzetét.

UTÓSZÓ

A dzsentrifikáció egy folyamatosan változó, dinamikus folyamat. A kötet lapjain szereplő esettanulmányok egy adott pillanat vagy időszak (volt, ahová évekig jártunk vissza, volt, ahová csak egy-két alkalommal, néhány napokra tudtunk ellátogatni) eseményeit és helyzetképét örökítik meg, ezért mire ez a könyv megjelenik, már nem feltétlenül aktuálisak az itt leírtak az adott település életére vonatkozóan. Ugyanakkor a vidéki dzsentrifikációs folyamat egészére, a folyamatot működtető mechanizmusokra, a beköltözők motivációira, percepcióira és befogadásukra vonatkozóan egy általánosabb szinten továbbra is érvényesnek gondolom mindazt, ami e könyv lapjain az interjúrészletek és elemzésük révén megelevenedik.

Sajnos a könyv adós maradt számos kérdés megválaszolásával és téma kifejtésével. Például az oktatás szerepe a vidéki dzsentrifikációban vagy éppen a turizmus kapcsolata a dzsentrifikációval olyan témakörök, amelyekkel, azt gondolom, érdemes lenne többet foglalkozni. A településfejlesztési hatások szisztematikus elemzésére már nem maradt kapacitásom, ahogy a vállalkozók szerepéről és a vidéki életmód-vállalkozás sajátosságairól sem írtam kellő részletességgel a jelen kötet lapjain, ugyanakkor máshol, más formában már részben sikerült feldolgozni a témát (Tomay–Tuboly 2022; Csurgó–Kiss–Tomay 2025). A terepi anyag gazdagsága, a többezer oldalnyi legépelt interjú, azt gondolom, még évekig elegendő nyersanyagot jelenthet nemcsak nekem, de a témában fantáziát látó kutatótársak további elemzései számára is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Åberg, H. E. – Tondelli, S. (2021): Escape to the Country: A Reaction-Driven Rural Renaissance on a Swedish Island Post COVID-19. *Sustainability*, 13 (22), 1–16.

Abrams, J. B. – Gosnell, H. (2012): The Politics of Marginality in Wallowa County, Oregon: Contesting the Production of Landscapes of Consumption. *Journal of Rural Studies*, 28 (1), 30–37. http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2011.09.004

Atkinson, R. (2003): Introduction: Misunderstood Saviour or Vengeful Wrecker? The Many Meanings and Problems of Gentrification. *Urban Studies*, 40 (12), 2343–2350.

Atkinson, R. – Bridge, G. (szerk.) (2005): *Gentrification in a Global Context: The New Urban Colonialism*. London, UK: Routledge. Elérhető: https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1852161.

Balogi, A. (2010): Jóléti migráció. Külföldiek Magyarországra telepedése. In Hárs Á. – Tóth J. (szerk.): *Változó migráció – változó környezet*. Budapest: MTA Etnikai és Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 245–262.

Baranyai, O. (2012): A változó Őrség fejlesztésének természeti és társadalmi alapjai. (PhD-értekezés.) Pécs: Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskola.

Bell, D. (2006): Variations on the Rural Idyll. In *The Handbook of Rural Studies*. London: SAGE Publications Ltd., 149–160.

Benson, M. – O'Reilly, K. (2009): Migration and the Search for a Better Way of Life: A Critical Exploration of Lifestyle Migration. *The Sociological Review*, 57 (4), 608–625. http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-954X.2009.01864.x

Benson, M. – O'Reilly, K. (2016): From Lifestyle Migration to Lifestyle in Migration: Categories, Concepts and Ways of Thinking. *Migration Studies*, 4 (1), 20–37. http://dx.doi.org/10.1093/migration/mnv015

Berger V. (2018): *Térré szőtt társadalmiság. A tér kategóriája a szociológiaelméletekben*. Budapest: L'Harmattan.

Berry, B. J. L. (1976): *Urbanization and Counterurbanization*. Beverly Hills, Calif.: Sage Publications.

Bessière, J. (1998): Local Development and Heritage: Traditional Food and Cuisine as Tourist Attractions in Rural Areas. *Sociologia Ruralis*, 38 (1), 21–34. http://dx.doi.org/10.1111/1467-9523.00061

Bodnár J. (1996): A szakadozó városszövet. *Budapesti Negyed: Lap a városról*, 4 (14), 167–183.

Bondi, L. (1991): Gender Divisions and Gentrification: A Critique. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 16 (2), 190–198. http://dx.doi.org/10.2307/622613

Bondi, L. (1999): Gender, Class, and Gentrification: Enriching the Debate. *Environment and Planning D: Society and Space*, 17 (3), 261–282. http://dx.doi.org/10.1068/d170261

Bourdieu, P. (2010): A habitus és az életstílusok tere. *Replika*, 72, 49–94.

Bridge, G. (1994): Gentrification, Class, and Residence: A Reappraisal. *Environment and Planning D: Society and Space*, 12 (1), 31–51. http://dx.doi.org/10.1068/d120031.

Bridge, G. (2001): Bourdieu, Rational Action and the Time-space Strategy of Gentrification. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 26 (2), 205–216. http://dx.doi.org/10.1111/1475-5661.00015

Butler, T. (1997): *Gentrification and the Middle Classes*. Aldershot: Ashgate.

Butler, T. (2002): Gentrification and Its Others: Same Recent Evidence from London. *Housing Studies*, (40), 2469–86.

Butler, T. (2003): Living in the Bubble: Gentrification and its 'Others' in North London. *Urban Studies*, 40 (12), 2469–2486.

Butler, T. (2007): For Gentrification? *Environment and Planning A: Economy and Space*, 39 (1), 162–181. http://dx.doi.org/10.1068/a38472

Butler, T. (2008): Social Capital and the Formation of London's Middle Classes. In Blokland, T. – Warde, S. (szerk.): *Networked Urbanism. Social Capital in the City*. Aldershot: Ashgate, 217–236.

Butler, T. – Robson, G. (2001): Social Capital, Gentrification and Neighbourhood Change in London: A Comparison of Three South London Neighbourhoods. *Urban Studies*, 38 (12), 2145–2162.

Butler, T. – Robson, G. (2003): Negotiating Their Way In: The Middle Classes, Gentrification and the Deployment of Capital in a Globalising Metropolis. *Urban Studies*, 40 (9), 1791–1809.

Clark, E. (1992): On Blindness, Centrepieces and Complementarity in Gentrification Theory. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 17 (3), 358–362.

Clay, P. L. (1979): *Neighborhood Renewal: Middle-class Resettlement and Incumbent Upgrading in American Neighborhoods*. Lexington: D.C. Heath.

Cloke, P. (1997): Country Backwater to Virtual Village? Rural Studies and 'The Cultural Turn'. *Journal of Rural Studies*, 13 (4), 367–375. http://dx.doi.org/10.1016/S0743-0167(97)00053-3

Cloke, P. – Goodwin, M. – Milbourne, P. – Thomas, C. (1995): Deprivation, Poverty and Marginalization in Rural Lifestyles in England and Wales. *Journal of Rural Studies*, 11 (4), 351–365. http://dx.doi.org/10.1016/0743-0167(95)00016-X

Cloke, P. – Little, J. (1987): Policy, Planning and the State in Rural Localities. *Journal of Rural Studies*, 3 (4), 343–351. http://dx.doi.org/10.1016/0743-0167(87)90053-2

Crang, M. (2005): Qualitative Methods: There is Nothing Outside the Text? *Progress in Human Geography*, 29 (2), 225–233. http://dx.doi.org/10.1191/0309132505ph541pr

Crang, M. – Cook, I. (2007): *Doing Ethnographies*. SAGE Publications Ltd. http://dx.doi.org/10.4135/9781849208949

Czirfusz, M. – Horváth, V. – Jelinek, C. – Pósfai, Z. – Szabó, L. (2015): Gentrification and Rescaling Urban Governance in Budapest-Józsefváros. *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, 1 (4). http://dx.doi.org/10.17356/ieejsp.v1i4.104

Csanádi G. – Csizmady A. (2002): Szuburbanizáció és társadalom. *Tér és Társadalom*, 16 (3), 27–55. http://dx.doi.org/10.17649/TET.16.3.1978

Csanádi G. – Csizmady A. – Kőszeghy L. – Tomay K. (2006): Belső-erzsébetvárosi rehabilitáció. *Tér és Társadalom*, 20 (1), 73–92. http://dx.doi.org/10.17649/TET.20.1.1040

Csanádi G. – Csizmady A. – Kőszeghy L. – Tomay K. (2007): A városrehabilitáció társadalmi hatásai Budapesten. In Enyedi G. (szerk.): *A történelmi városközpontok átalakulásának társadalmi hatásai.* Budapest: MTA Társadalomkutató Központ, 93–118.

Csizmady A. – Győri Á. – Kőszeghy L. (2019): Lakásmobilitás, társadalmi pozíciók és integrációs csoportok. *Socio.hu: Társadalomtudományi Szemle*, 9 (3), 1–27. http://dx.doi.org/10.18030/socio.hu.2019.3.1

Csurgó B. (2013): *Vidéken lakni és vidéken élni. A városból vidékre költözők hatása a vidék átalalkulására: a város környéki vidék*. Budapest: Argumentum Kiadó – MTA TK Szociológiai Intézet.

Csurgó B. (2014): A vidék nosztalgiája. *Socio.hu: Társadalomtudományi Szemle*, (2), 1–20. http://dx.doi.org/10.18030/SOCIO.HU.2014.2.1

Csurgó B. (2016): Vásári forgatag, vidékimázs, turizmus és helyi közösség. A mezőtúri Túri Vásár és az őriszentpéteri Őrségi Vásár esete. In Forray R. K. – Kozma T. – Molnár E. (szerk.): *Mezőváros új szerepben*. Budapest: Új Mandátum Kiadó, 163–182.

Csurgó B. – Hindley C. – Kay M. (2019): Imagined Idylls and Nostalgic Idealization: Gastronomic Tourism in Rural Hungary. *Journal of Gastronomy and Tourism*, 4 (1), 13–28.

Csurgó B. – Kiss M. – Tomay K. (2025): A vidéki vállalkozók szerepe a helyi hagyomány és a térségimázs formálásban. *Socio.hu: Társadalomtudományi Szemle*, 15 (2), 94–121. http://dx.doi.org/10.18030/socio.hu.2025.2.94

Csurgó B. – Kovách I. (2023): Covid-kereszthatások. In Csurgó B. – Kovách I. (szerk.): *A Covid19-járvány társadalmi hatásai*. Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont, 4–11.

Csurgó, B. – Kovách, I. – Megyesi, B. (2019): After a Long March: the Results of Two Decades of Rural Restructuring in Hungary. *Eastern European Countryside*, 24 (1), 81–109. http://dx.doi.org/10.2478/eec-2018-0005

Csurgó, B. – Légmán, A. (2015): Local Community, Bonding Community Theoretical Approaches to the Study of the Integrating role of Local Communities in a Rural Municipality. *Socio.hu: Társadalomtudományi Szemle*, 5 (4), 50–66. http://dx.doi.org/10.18030/socio.hu.2015.4.50

Csurgó B. – Nagy Kalamász I. (2007): A szolgáltató vidék: a Művészetek Völgye és az etyeki bor- és gasztronómiai fesztiválok. In Kovách I. (szerk.): *Vidékiek és*

városiak. A tudás- és imázshasználat hatásai a vidéki Magyarországon. Budapest: L'Harmattan – MTA PTI, 67–84.

Csurgó, B. – Rogério, A. – Líra, S. – Pinherio, C. (2016): Nostalgia for the Rural: Cultural Heritage Based Tourism and Community Building in Rural Hungary. In *Proceedings of Heritage 2016 5th International Conference on Heritage and Sustainable Development*. Barcelos: Green Lines, 1583–1592.

Darling, E. (2005): The City in the Country: Wilderness Gentrification and the Rent Gap. *Environment and Planning A*, 37 (6), 1015–1032. http://dx.doi.org/10.1068/a37158

Davidson, M. (2007): Gentrification as Global Habitat: A Process of Class Formation or Corporate Creation? *Transactions of the Institute of British Geographers*, 32 (4), 490–506. http://dx.doi.org/10.1111/j.1475-5661.2007.00269.x

Dövényi Z. – Kovács Z. (1999): A szuburbanizáció térbeni-társadalmi jellemzői Budapest környékén. *Földrajzi Értesítő*, 48, 33–57.

DuPuis, E. M. (2006): Landscapes of desires. In Cloke, P. – Marsden, T. – Mooney, P. (szerk.): *Handbook of Rural Studies*. London, UK: SAGE Publishing, 124–132.

Földi Z. (2000): A lakókörnyezet minőségének szerepe a főváros migrációs folyamataiban, az 1990-es években. *Tér és Társadalom*, 14 (2–3), 219–228. http://dx.doi.org/10.17649/TET.14.2-3.589

Gans, H. (1995): *The War against Poverty: The Underclass and Antipoverty Policy*. New York: Basic Books.

Gans, H. J. (1968): *People and Plans*. Basic Books.

Ghose, R. (2004): Big Sky or Big Sprawl? Rural Gentrification and the Changing Cultural Landscape of Missoula, Montana. *Urban Geography,* 25, 528–549. http://dx.doi.org/10.2747/0272-3638.25.6.528

Glass, R. (1964): *London: Aspects of Change*. London: MacGibbon & Kee.

Guimond, L. – Simard, M. (2010): Gentrification and Neo-rural Populations in the Québec Countryside: Representations of Various Actors. *Journal of Rural Studies*, 26, 449–464. http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2010.06.002

Hamnett, C. (1991): The Blind Men and the Elephant: The Explanation of Gentrification. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 16 (2), 173–189. http://dx.doi.org/10.2307/622612

Hamnett, C. (2003): Gentrification and the Middle-class Remaking of Inner London, 1961–2001. *Urban Studies*, 40 (12), 2401–2426. http://dx.doi.org/10.1080/0042098032000136138

Hamnett, C. – Randolph, B. (szerk.) (1988): *Cities, Housing and Profits. Flat Break-Up and the Decline of Private*. London, UK: Routledge. Elérhető: https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781003134732/cities-housing-profits-chris-hamnett-bill-randolph

Hayes, M. (2018): *Gringolandia: Lifestyle Migration under Late Capitalism*. University of Minnesota Press. http://dx.doi.org/10.5749/j.ctv6q52rv

Hines, J. D. (2010): Rural Gentrification as Permanent Tourism: The Creation of

the 'New' West Archipelago as Postindustrial Cultural Space. *Environment and Planning D: Society and Space*, 28 (3), 509–525. http://dx.doi.org/10.1068/d3309

Holm, A. (2024): Chapter 11: Sociology of Gentrification. In Martínez, M. A. (szerk.): *Research Handbook on Urban Sociology*. UK–USA: Edward Elgar Publishing, 167–187.

Jelinek, C. (2010): The Phenomena of Displacement and Relocation during the Process of Gentrification in Budapest. *Studia Sociologia*, 55 (2), 105–116.

Jelinek, C. (2011): *State-Led Gentrification and Relocation in Budapest: Vacating a House in Ferencváros*. (MA szakdolgozat.) Budapest: Central European University.

Jelinek C. (2019): A városrehabilitáció korszakai Magyarországon. Az állam szerepe marginális városi terek (újra)termelésében. *Tér és Társadalom*, 33 (4), 17–37.

Jelinek C. – Pósfai Z. – Czirfusz M. (szerk.) (2018): *Éves jelentés a lakhatási szegénységről*. Budapest: Habitat for Humanity Magyarország.

Jóvér, V. (2023): A New Way to Understand Urban-Rural Relations: Habitus Studies of Rural Places. *Hungarian Geographical Bulletin*, 1, 75–85. https://doi.org/10.15201/hungeobull.72.1.5

Kan, K. (2021): Creating Land Markets for Rural Revitalization: Land Transfer, Property Rights and Gentrification in China. *Journal of Rural Studies*, 81, 68–77. http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.08.006

Karsten, L. (2003): Children's Use of Public Space: The Gendered World of the Playground. *Childhood*, 10 (4), 457–473.

Kocabıyık, C. – Loopmans, M. (2021): Seasonal Gentrification and its (Dis)contents: Exploring the Temporalities of Rural Change in a Turkish Small Town. *Journal of Rural Studies*, 87, 482–493. http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.09.002

Kovách I. (2003): A magyar társadalom „paraszttalanítása" – európai összehasonlításban. *Századvég*, 2 (28), 41–67.

Kovách I. (2007): *Vidékiek és városiak. A tudás- és imázshasználat hatásai a vidéki Magyarországon*. Budapest: L'Harmattan – MTA Politikai Tudományok Intézet.

Kovách I. (2010): A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai. (Akadémiai nagydoktori.) MTA Politikai Tudományok Intézete, november 19. Elérhető: http://opac.mtak.hu/F?func=direct&local_base=MTA01&doc_number=000740863.

Kovách I. (2012): *A vidék az ezredfordulón*. Budapest: Argumentum – MTA szociológiai Kutatóintézet.

Kovách I. – Nagy Kalamász I. (2006): Társadalmi és területi egyenlőtlenségek. In Kovách I. (szerk.) *Társadalmi metszetek. Érdekek és hatalmi viszonyok, individualizáció és egyenlőtlenség a mai Magyarországon*. Budapest: Napvilág Kiadó, 161–177.

Kovács K. (1999): Szuburbanizációs folyamatok a fővárosban és a budapesti agglomerációban. In Bartha G. – Beluszky P. (szerk.): *Társadalmi-gazdasági átalakulás a budapesti agglomerációban*. Budapest: Regionális Kutatási Alapítvány, 91–114.

Kovács T. – Bodnár Z. (2016): Erdőbénye: a hagyományos és a posztmodern falu között félúton. *A Falu,* 31 (3), 31–48.

KSH (2014): *Magyarország településhálózata 1. Agglomerációk, településegyüttesek*. Központi Statisztikai Hivatal.

KSH (2016): *2011. évi népszámlálás*. (22. módszertani kötet.) Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.

Kubeš, J. – Kovács, Z. (2025): Provincial Gentrification in the Global North: A Literature Review. *Cities*, 157, 105586. http://dx.doi.org/10.1016/j.cities.2024.105586

Ladányi J. – Szelényi I. (1997): Szuburbanizáció és gettósodás. Szociális, etnikai és térszerkezeti változások az ezredforduló Magyarországán és Budapestjén. *Kritika*, 7.

Lajos V. – Szijártó Z. (2022): A Káli-medence alakváltozásai 2.0. Régi és új elitek, vállalkozók, kulturális brókerek és a felelősség kérdése a rurális térben. *Szociológiai Szemle*, 32 (1), 41–64.

Lányi, A. (2010): Miért fenntarthatatlan, ami fenntartható? A környezetbarát gazdálkodás és a közösségi vállalkozás esélyei egy aprófalvas régióban. *Szociológiai Szemle*, 20 (2), 94–131.

Leebrick, R. A. (2015): Rural Gentrification and Growing Regional Tourism: New Development in South Central Appalachia. In Jon, S. (szerk.): *States and Citizens: Accommodation, Facilitation and Resistance to Globalization*. Leeds: Emerald Group Publishing Limited,34, 215–234.

Lees, L. (1996): In the Pursuit of Difference: Representations of Gentrification. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 28 (3), 453–470. http://dx.doi.org/10.1068/a280453

Lees, L. (2000): A Reappraisal of Gentrification: Towards a 'Geography of Gentrification'. *Progress in Human Geography*, 24 (3), 389–408. http://dx.doi.org/10.1191/030913200701540483

Lefebvre, H. (1991): La production de l'espace. *L'Homme et la société*, 31–32, 15–32. http://dx.doi.org/10.3406/homso.1974.1855

Ley, D. (1986): Alternative Explanations for Inner-City Gentrification: A Canadian Assessment. *Annals of the Association of American Geographers*, 76 (4), 521–535. http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8306.1986.tb00134.x

Ley, D. (1996): *The New Middle Class and the Remaking of the Central City*. Oxford: Oxford University Press.

Ley, D. (2003): Artists, Aestheticisation and the Field of Gentrification. *Urban Studies*, 40 (12), 2527–2544. http://dx.doi.org/10.1080/0042098032000136192

López-Morales, E. (2015): Gentrification in the Global South. *City*, 19 (4), 564–573. http://dx.doi.org/10.1080/13604813.2015.1051746

Mamonova, N. – Sutherland, L.-A. (2015): Rural Gentrification in Russia: Renegotiating Identity, Alternative Food Production and Social Tensions in the Countryside. *Journal of Rural Studies*, 42, 154–165. http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2015.10.008

Marcuse, P. (1985): Gentrification, Abandonment, and Displacement: Connections, Causes, and Policy Responses in New York City. *Urban Law Annual; Journal of Urban and Contemporary Law*, 28 (1), 195–240.

Marcuse, P. (1986): The Beginnings of Public Housing in New York. *Journal of Urban History*, 12 (4), 353–390. http://dx.doi.org/10.1177/009614428601200403

Miles, M. B. – Huberman, A. M. (1994): *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. 2. ed. Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.

Mills, C. (1993): Myths and Meanings of Gentrification. In Duncan, J. – Ley, D. (szerk.): *Place/Culture/Representation*. London, UK: Routledge.

Mormont, M. (1987): Rural Nature and Urban Nature. *Sociologia Ruralis*, 27 (1), 1–20. http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9523.1987.tb00314.x

Murdoch, J. – Marsden, T. (1994): *Reconstituting Rurality: The Changing Countryside in an Urban Context*. London, UK: UCL Press.

Nelson, P. – Oberg, A. – Nelson, L. (2010): Rural Gentrification and Linked Migration in the United States. *Journal of Rural Studies*, 26, 343–352. http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2010.06.003

Nemes G. – Orbán É. – Tomay K. (2022): Meghasadt valóságok – dilemmák a turizmus és a dzsentrifikáció szerepéről a vidék fejlődése kapcsán. *Szociológiai Szemle*, 32 (1), 88–113. http://dx.doi.org/10.51624/SzocSzemle.2022.1.5

Nemes, G. – Tomay, K. (2022): Split Realities – Dilemmas for Rural/Gastro Tourism in Territorial Development. *Regional Studies*, 59 (1). http://dx.doi.org/10.1080/00343404.2022.2084059

Nemes G. – Tomay K. – Sulyok J. – Orbán É. (2022): Nekem a Balaton a Riviéra: Turisztikai dzsentrifikáció a Balaton-felvidéken a Covid19-járvány idején. *Tér és Társadalom*, 36 (2), 99–122. http://dx.doi.org/10.17649/TET.36.2.3427

Orbán É. (2025): Vidéki dzsentrifikáció, turizmus, vidékfejlesztés. Összehasonlító elemzés a Káli-medence, Erdőbénye és Palkonya példáján. (Kézirat.)

Orbán É. – Kovács T. (2025): A vidéki dzsentrifikáció Erdőbénye példáján. *Socio.hu: Társadalomtudományi Szemle*, 15 (2), 6–23. http://dx.doi.org/10.18030/socio.hu.2025.2.6.

Pahl, R. E. (1965): Class and Community in English Commuter Villages. *Sociologia Ruralis*, 5 (1), 5–23. http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9523.1965.tb00507.x

Parsons, D. (1977): *Rural Gentrification: The Influence of Rural Settlement Planning Policies*. Brighton: University of Sussex Dept. of Geography. Elérhető: http://archive.org/details/ruralgentrificat0000pars.

Phillips, M. (1993): Rural Gentrification and the Processes of Class Colonisation. *Journal of Rural Studies*, 9 (2), 123–140. http://dx.doi.org/10.1016/0743-0167(93)90026-G

Phillips, M. (2002a): Distant Bodies? Rural Studies, Political Economy and Poststructuralism. *Sociologia Ruralis*, 42 (2), 81–105. http://dx.doi.org/10.1111/1467-9523.00204

Phillips, M. (2002b): The Production, Symbolization and Socialization of Gentrification: Impressions from two Berkshire Villages. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 27 (3), 282–308. http://dx.doi.org/10.1111/1475-5661.00056

Phillips, M. (2004): Other Geographies of Gentrification. *Progress in Human Geography*, 28 (1), 5–30. http://dx.doi.org/10.1191/0309132504ph458oa

Phillips, M. (2005a): Differential Productions of Rural Gentrification: Illustrations from North and South Norfolk. *Geoforum*, 36 (4), 477–494. http://dx.doi.org/10.1016/j.geoforum.2004.08.001

Phillips, M. (2005b): *Rural Gentrification and the Production of Nature: A Case Study from Middle England*. Paper prepared for the 4th International Conference of Critical Geographers, Mexico City.

Phillips, M. (2007): Changing Class Complexions on and in the British Countryside. *Journal of Rural Studies*, 23 (3), 283–304. http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2007.02.001

Phillips, M. (2010): Counterurbanisation and Rural Gentrification: An Exploration of the terms. *Population, Space and Place*, 16 (6), 539–558. http://dx.doi.org/10.1002/psp.570

Phillips, M. – Smith, D. – Brooking, H. – Duer, M. (2020): Idyllic Ruralities, Displacement and Changing Forms of Gentrification in Rural Hertfordshire, England. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 66 (2), 259–287. http://dx.doi.org/10.5565/rev/dag.604

Phillips, M. – Smith, D. – Brooking, H. – Duer, M. (2021a): Re-placing Displacement in Gentrification Studies: Temporality and Multi-dimensionality in Rural Gentrification Displacement. *Geoforum*, 118, 66–82. http://dx.doi.org/10.1016/j.geoforum.2020.12.003

Phillips, M. – Smith, D. – Brooking, H. – Duer, M. (2021b): The Agencies of Landscape in Rural Gentrification: Impressions from the Wood, the Village and the Moortop. *Sociologia Ruralis*, 61 (4), 778–807. http://dx.doi.org/10.1111/soru.12339

Phillips, M. – Smith, D. P. (2018): Comparative Approaches to Gentrification: Lessons from the Rural. *Dialogues in Human Geography*, 8 (1), 3–25. http://dx.doi.org/10.1177/2043820617752009

Qian, J. – He, S. – Liu, L. (2013): Aestheticisation, Rent-seeking, and Rural Gentrification amidst China's Rapid Urbanisation: The Case of Xiaozhou Village, Guangzhou. *Journal of Rural Studies*, 32, 331–345. http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2013.08.002

Ragadics, T. (2023): „Ha itt bármi baj lenne, ez a falu egységbe állna." Helyi közösségek a magyarországi vidék kistelepülésein. *Századvég*, 3, 9–36.

Redfern, P. A. (1997): A New Look at Gentrification: 2. A Model of Gentrification. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 29 (8), 1335–1354. http://dx.doi.org/10.1068/a291335

Redfern, P. A. (2003): What Makes Gentrification „Gentrification"? *Urban Studies*, 40 (12), 2351–2366. http://dx.doi.org/10.1080/0042098032000136101

Redfield, R. (1947): The Folk Society. *American Journal of Sociology*, 52, 293–308. http://dx.doi.org/10.1086/220015

Rose, D. (1984): Rethinking Gentrification: Beyond the Uneven Development of Marxist Urban Theory. *Environment and Planning D: Society and Space*, 2, 47–74. http://dx.doi.org/10.1068/d020047

Savage, M. – Warde, A. (1993): *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*. London: Macmillan Education UK. http://dx.doi.org/10.1007/978-1-349-22991-8

Sheppard, D. – Pemberton, S. (2023): The Actions of Key Agents in Facilitating Rural Super-gentrification: Evidence from the English countryside. *Journal of Rural Studies*, 97, 485–494. http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2023.01.004

Slater, T. (2006): The Eviction of Critical Perspectives from Gentrification Research. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30 (4), 737–757. http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2427.2006.00689.x

Smith, D. – Phillips, M. – Kinton, C. (2018): Chapter 22: Wilderness Gentrification: Moving 'Off-the-beaten Rural Tracks'. In Lees, L. – Phillips, M. (szerk.): *Handbook of Gentrification Studies*. UK–USA: Edward Elgar Publishing, 363–390.

Smith, D. P. – Holt, L. (2005): 'Lesbian Migrants in the Gentrified Valley' and 'Other' Geographies of Rural Gentrification. *Journal of Rural Studies*, 21 (3), 313–322. http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2005.04.002

Smith, D. P. – Phillips, D. A. (2001): Socio-cultural Representations of Greentrified Pennine Rurality. *Journal of Rural Studies*, 17 (4), 457–469. http://dx.doi.org/10.1016/S0743-0167(01)00014-6

Smith, D. P. – Phillips, M. – Culora, A. – Kinton, C. (2021): The Mobilities and Immobilities of Rural Gentrification: Staying Put or Moving On? *Population, Space and Place*, 27 (7), e2496. http://dx.doi.org/10.1002/psp.2496

Smith, N. (1979): Toward a Theory of Gentrification A Back to the City Movement by Capital, not People. *Journal of the American Planning Association*, 45 (4), 538–548. http://dx.doi.org/10.1080/01944367908977002

Smith, N. (1996): *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City*. London: Routledge. Elérhető: https://doi.org/10.4324/9780203975640

Smith, N. (2002): New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy. *Antipode*, 34 (3), 427–450. http://dx.doi.org/10.1111/1467-8330.00249

Smith, N. – Williams, P. (szerk.) (1986): *Gentrification of the City*. London, UK: Routledge.

Solana-Solana, M. (2010): Rural Gentrification in Catalonia, Spain: A Case Study of Migration, Social Change and Conflicts in the Empordanet Area. *Geoforum*, 41 (3), 508–517. http://dx.doi.org/10.1016/j.geoforum.2010.01.005

Stockdale, A. (2010): The Diverse Geographies of Rural Gentrification in Scotland. *Journal of Rural Studies*, 26 (1), 31–40. http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2009.04.001

Sulyok, J. – Nemes, G. – Orbán, É. – Tomay, K. (2024): 'Is Second the New First?' – The Conversion of Second Homes Into Primary Ones During and After the Covid-19 Pandemic. *European Countryside*, 16 (1), 64–85. http://dx.doi.org/10.2478/euco-2024-0005

Sutherland, L.-A. (2019): Agriculture and Inequalities: Gentrification in a Scottish Parish. *Journal of Rural Studies*, 68, 240–250. http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.09.009

Sýkora, L. (2005): Gentritication in Postcommunist Cities. In Atkinson, R. – Bridge, G. (szerk.): *Gentrificaion in a Global Context: The New Urban Colonialism*. London, UK: Routledge, 90–105.

Szijártó Zs. (2000): A turizmus mint menedék. Képek és elképzelések a Káli-medencében. In Fejős Z. – Szijártó Zs. (szerk.): *Turizmus és kommunikáció*. Pécs: Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikációs Tanszék, 7–23.

Szijártó Zs. (2002): Turizmus és regionalizmus a Káli-medencében. Egy kutatás tapasztalatai. In Fejős Z. – Szijártó Zs. (szerk.): *Egy tér alakváltozásai – Esettanulmányok a Káli-medencéről*. Budapest: Néprajzi Múzeum. (Tabula könyvek, 4.) 7–21.

Szijártó Zs. (2002): Turizmus és regionalizmus a Káli-medencében. Egy kutatás tapasztalatai. In Fejős Z. – Szijártó Z. (szerk.): *Egy tér alakváltozásai*.

Esettanulmányok a Káli-medencéről. Budapest: Néprajzi Múzeum. (Tabula könyvek, 4.) 7–21.

Tilly, C. (1984): *Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons*. Russell Sage Foundation. Elérhető: https://www.jstor.org/stable/10.7758/9781610447720

Tímár J. (1999): Elméleti kérdések a szuburbanizációról. *Földrajzi Értesítő*, 1–2, 7–32.

Tímár J. (2019): „Államosított tértermelés" a kiszorítottak perspektívájából egy dzsentrifikálódó városrészben. *Tér és Társadalom*, 33 (4), 38–60. http://dx.doi.org/10.17649/TET.33.4.3204

Tímár J. – Nagy E. (2007): A középvárosi dzsentrifikáció és társadalmi hatásai a posztszocialista Magyarországon. In Enyedi G. (szerk.): *A történelmi városközpontok átalakulásának társadalmi hatásai*. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ, 293–317.

Tímár J. – Váradi M. M. (2000): A szuburbanizáció egyenetlen fejlődése az 1990-es évek Magyarországán. In Horváth G. – Rechnitzer J. (szerk.): *Magyarország területi szerkezete és folyamata az ezredfordulón*. Pécs: MTA RKK, 153–175.

Tomay K. (2006): Slumosodás és városrehabilitáció Budapesten. *Tér és Társadalom*, 20 (1), 93–107. http://dx.doi.org/10.17649/TET.20.1.1041

Tomay K. (2007): Városrehabilitáció és dzsentrifikáció Budapesten. In Enyedi G. (szerk.): *A történelmi városközpontok átalakulásának társadalmi hatásai*. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ.

Tomay K. (2008): Dzsentrifikáció Budapesten az ezredfordulón – a belső-pesti területek átalakulása. (PhD-disszertáció.) Budapest: ELTE TáTK.

Tomay K. (2019): Az összekötő társadalmi tőke (újra)termelődésének terei. *Replika*, (111), 43–62. http://dx.doi.org/10.32564/111.4

Tomay K. – Berger V. (2024): Habitus és térbeliség viszonya a vidéki dzsentrifikáció kapcsán. *Socio.hu: Társadalomtudományi Szemle*, 14 (2), 129–150. http://dx.doi.org/10.18030/socio.hu.2024.2.129

Tomay K. – Orbán É. (2024): A vidéki dzsentrifikáció hazai volumene és a turizmus típusai, 2001 és 2022 között. *Területi Statisztika*, 64 (2), 212–235.

Tomay, K. – Orbán, É. – Völgyi, B. – Csurgó, B. (2025): Rural Gentrification – A Systematic Literature Review. (Kézirat.)

Tomay K. – Ragadics T. (2025): „A legfontosabb, azt gondolom, hogy ez egy élő falu (…) és van múlt, ami ennek a falunak a lényegét adja." A sváb falvakhoz kapcsolt képzetek szerepe a vidékre költözésben. *Socio.hu: Társadalomtudományi Szemle*, 15 (2), 24–47. http://dx.doi.org/10.18030/socio.hu.2025.2.24.

Tomay, K. – Tuboly, E. (2022): The Role of Social Capital and Trust in the Success of Local Wine Tourism and Rural Development. *Sociologia Ruralis*, 63 (1), 200–222. http://dx.doi.org/10.1111/soru.12396

Tomay K. – Völgyi B. (2022): Közösség és dzsentrifikáció egy vidéki településen. *Szociológiai Szemle*, 32 (1), 65–87. http://dx.doi.org/10.51624/SzocSzemle.2022.1.4

Tönnies, F. (1983): *Közösség és társadalom*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó.

Urry, J. (1995): *Consuming Places*. London, UK: Routledge. Elérhető: https://www.routledge.com/Consuming-Places/Urry/p/book/9780415113113.

Váradi M. M. (1997): Solymár: az aranyfalu. *Tér és Társadalom*, (4), 45–68.
Váradi M. M. (2008): Utak, elágazások – a közelmúlt falukutatásai. In Kovács É. (szerk.): *Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet*. Budapest–Pécs: Néprajzi Múzeum, Pécsi Tudományegyetem BTK Kommunikációs Tanszék. 43–68.
Váradi M. M. – Gábriel D. – Koós B. – Németh K. (2025): Lehet-e Riviéra a periféria? Nyugat-európai időskorúak vidéki terekben. *Socio.hu: Társadalomtudományi Szemle*, 15 (2), 48–73. http://dx.doi.org/10.18030/socio.hu.2025.2.48
Vigvári A. (2023): *Zártkert-Magyarország. Átmeneti terek a nagyvárosok peremén*. Budapest: Napvilág Kiadó. Elérhető: https://real.mtak.hu/168546/.
Williams, A. M. – Hall, C. M. (2000): Tourism and Migration: New Relationships between Production and Consumption. *Tourism Geographies*, 2 (1), 5–27. http://dx.doi.org/10.1080/146166800363420
Zukin, S. (1987): Gentrification: Culture and Capital in the Urban Core. *Annual Review of Sociology*, 13 (1), 129–147.
Zukin, S. (1995): *The Cultures of Cities*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd. Elérhető: https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2989875.

Az interjúalanyok listája főbb paraméterekkel, terepek szerint[17]

Interjú kódja	Dzsentrifikációs típus	Nem	Kor	Iskolázottság	Családi állapot	Foglalkozás	Vállalkozó	Kulcsszereplő
Káli-medence								
I1	beköltöző	férfi		felsőfokú	párjával él/ látogató párkapcsolat	mezőgazdasági	igen	nem
I2	beköltöző	férfi	70 felett	felsőfokú	házas	művész, kreatív szakmák	nem	nem
I3	környékről költöző	nő	30 alatt	középfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I4	beköltöző	férfi	70 felett		párjával él/ látogató párkapcsolat	mezőgazdasági	igen	nem
I5	beköltöző	férfi		felsőfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I6	nem állandó lakos	nő	30–50	felsőfokú	családos	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I7	beköltöző	férfi	50–70	felsőfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I8	beköltöző	férfi	50–70	felsőfokú	egyedülálló	művész, kreatív szakmák	nem	nem
I9	környékről költöző	nő	50–70	középfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	igen
I10	beköltöző	férfi				értelmiségi, szellemi	igen	nem
I11	beköltöző	nő		felsőfokú		értelmiségi, szellemi	nem	nem

[17] Mivel volt olyan interjúalany, akivel többször is beszélgettünk, ők csak egyszer szerepelnek ebben a táblázatban.

Interjú kódja	Dzsentrifikációs típus	Nem	Kor	Iskolázottság	Családi állapot	Foglalkozás	Vállalkozó	Kulcsszereplő
Káli-medence								
I12	nem állandó lakos	nő		felsőfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I13	beköltöző	nő	30–50	felsőfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I14	tősgyökeres	férfi				ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I15	környékről költöző	férfi	30–50	felsőfokú	családos	mezőgazdasági	nem	igen
I16	nem állandó lakos	nő		felsőfokú		ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	igen
I17	beköltöző	férfi				művész, kreatív szakmák	igen	igen
I18	tősgyökeres	férfi				ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	
I19	beköltöző	férfi		felsőfokú	családos	mezőgazdasági	igen	nem
I20	beköltöző	nő		középfokú		ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	
I21	nem állandó lakos						nem	nem
I22	nem állandó lakos	férfi	30 alatt	középfokú	egyedülálló		nem	nem
I23	nem állandó lakos	férfi	30 alatt	középfokú			nem	nem
I24	beköltöző	férfi		felsőfokú	családos	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I25	környékről költöző	férfi	50–70	felsőfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	
I26	beköltöző	nő	30 alatt	középfokú	házas	művész, kreatív szakmák	nem	nem

Interjú kódja	Dzsentrifikációs típus	Nem	Kor	Iskolázottság	Családi állapot	Foglalkozás	Vállalkozó	Kulcsszereplő
Káli-medence								
I27	beköltöző	férfi	30–50	középfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.		nem
I28	beköltöző	nő		felsőfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I29	környékről költöző	nő	70 felett		egyéb	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I30	beköltöző	férfi		felsőfokú	párjával él/ látogató párkapcsolat	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I31	beköltöző	nő			egyedülálló	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I32	tősgyökeres	férfi	30–50	középfokú		ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	igen
I33	környékről költöző	nő	30 alatt			ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I34	környékről költöző	férfi				értelmiségi, szellemi	nem	igen
I35	beköltöző	férfi		felsőfokú		ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I36	beköltöző	nő	30 alatt	felsőfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I37	beköltöző	nő	50–70	felsőfokú		értelmiségi, szellemi	igen	nem
I38	beköltöző	férfi		középfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I39	beköltöző	férfi	70 felett	felsőfokú	házas	művész, kreatív szakmák		igen

Interjú kódja	Dzsentrifikációs típus	Nem	Kor	Iskolázottság	Családi állapot	Foglalkozás	Vállalkozó	Kulcsszereplő
Káli-medence								
I40	beköltöző	férfi			családos	művész, kreatív szakmák	nem	nem
I41	beköltöző	férfi	50–70	felsőfokú		ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	igen
I42	beköltöző		50–70	felsőfokú		értelmiségi, szellemi	igen	nem
I43	beköltöző	nő	30–50	felsőfokú		ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	igen
Őrség								
I44	beköltöző	férfi	50–70		házas	vendéglátás	nem	nem
I45	beköltöző	férfi	30–50	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I46	beköltöző	férfi	50–70	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	igen	nem
I47	beköltöző	nő	70 felett	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	igen	nem
I48	tősgyökeres	férfi	50–70	felsőfokú		értelmiségi, szellemi	nem	igen
I49	beköltöző	férfi	70 felett	középfokú	egyedülálló	vendéglátás	igen	nem
I50	beköltöző	férfi	30–50	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I51	tősgyökeres	férfi	30–50	középfokú		mezőgazdaság	igen	nem
I52	beköltöző	nő	30–50	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	igen	nem
I53	tősgyökeres	nő	70 felett		egyedülálló	értelmiségi, szellemi	igen	nem
I54	tősgyökeres	férfi	30–50		egyedülálló	értelmiségi, szellemi	nem	igen
I55	tősgyökeres	férfi	50–70	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	igen
I56	tősgyökeres	férfi	30–50	középfokú		vendéglátás	igen	nem
I57	beköltöző	nő	30–50	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	nem

Interjú kódja	Dzsentrifikációs típus	Nem	Kor	Iskolázottság	Családi állapot	Foglalkozás	Vállalkozó	Kulcsszereplő
Őrség								
I58	beköltöző	férfi	50–70	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I59	beköltöző	férfi	50–70	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I60	második generációs beköltöző	férfi	30 alatt	felsőfokú	egyedülálló	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I61	tősgyökeres	férfi	50–70			értelmiségi, szellemi	nem	igen
I62	beköltöző	férfi	50–70	felsőfokú	családos	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I63	beköltöző	nő	50–70	középfokú	családos	mezőgazdaság	igen	nem
I64	nem állandó lakos	férfi	30 alatt		egyedülálló	vendéglátás	igen	nem
Szőlőszem								
I65	környékről költöző	nő			házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I66	környékről költöző	nő		alacsony		ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I67	beköltöző	férfi	50–70	felsőfokú	párjával él/látogató párkapcsolat	művész, kreatív szakmák	nem	nem
I68	tősgyökeres	nő						
I69	második generációs beköltöző	nő	30 alatt	felsőfokú	családos	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I70	tősgyökeres	nő	50–70	középfokú	egyéb	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I71	tősgyökeres	férfi	30–50		egyedülálló	mezőgazdasági	nem	nem
I72	beköltöző	nő	50–70	felsőfokú	egyedülálló	művész, kreatív szakmák	nem	nem

Interjú kódja	Dzsentrifikációs típus	Nem	Kor	Iskolázottság	Családi állapot	Foglalkozás	Vállalkozó	Kulcsszereplő
Szőlőszem								
I73	környékről költöző	nő	30–50	felsőfokú	egyedülálló	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I74	tősgyökeres	férfi	30 alatt	középfokú	egyéb	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I75	környékről költöző	férfi	70 felett	alacsony	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I76	beköltöző	férfi	70 felett	alacsony	házas	művész, kreatív szakmák	nem	nem
I77	tősgyökeres	nő	50–70	alacsony	egyéb	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I78	tősgyökeres	férfi	50–70	középfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I79	környékről költöző	férfi	50–70	alacsony	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I80	tősgyökeres	nő	70 felett	középfokú	egyedülálló	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I81	tősgyökeres	férfi		alacsony	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I82	környékről költöző	nő		középfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I83	környékről költöző	nő	50–70	alacsony		ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I84	tősgyökeres	férfi	30 alatt	alacsony	egyéb	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I85	környékről költöző	nő		alacsony	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem

Interjú kódja	Dzsentrifikációs típus	Nem	Kor	Iskolázottság	Családi állapot	Foglalkozás	Vállalkozó	Kulcsszereplő
Szőlőszem								
I86	környékről költöző	nő	50–70	alacsony	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I87	tősgyökeres	nő	30 alatt	középfokú	egyedülálló	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I88	tősgyökeres	férfi	30 alatt	felsőfokú	egyedülálló	művész, kreatív szakmák	nem	nem
I89	tősgyökeres	férfi		felsőfokú	egyedülálló	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I90	második generációs beköltöző	nő		felsőfokú		ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I91	tősgyökeres	nő	50–70		házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I92	tősgyökeres	nő	50–70	alacsony	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I93	tősgyökeres	nő	50–70	alacsony	egyéb	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I94	beköltöző	férfi	30–50	felsőfokú	párjával él/ látogató párkapcsolat	értelmiségi, szellemi	igen	igen
I95	második generációs beköltöző	nő	30 alatt	középfokú	egyedülálló		nem	nem
I96	nem állandó lakos	férfi	50–70		házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I97	beköltöző	nő	50–70	felsőfokú	egyedülálló	művész, kreatív szakmák	nem	nem

Interjú kódja	Dzsentrifikációs típus	Nem	Kor	Iskolázottság	Családi állapot	Foglalkozás	Vállalkozó	Kulcsszereplő
Szőlőszem								
I98	tősgyökeres	férfi	30–50	alacsony	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I99	környékről költöző	nő	30–50	középfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I100	környékről költöző	férfi	30–50	felsőfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I101	tősgyökeres	nő	70 felett	alacsony	egyéb	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I102	beköltöző	férfi	30–50	felsőfokú	párjával él/ látogató párkapcsolat	értelmiségi, szellemi	igen	nem
I103	beköltöző	férfi	30–50	középfokú	egyedülálló	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I104	tősgyökeres	nő	50–70		házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I105	beköltöző	nő	30–50		házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I106	tősgyökeres	nő	50–70	alacsony	egyéb	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I107	tősgyökeres	nő	50–70	középfokú	egyéb	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I108	tősgyökeres	nő	50–70	középfokú	egyedülálló	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I109	beköltöző	nő	70 felett	felsőfokú	egyedülálló	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem

Interjú kódja	Dzsentrifikációs típus	Nem	Kor	Iskolázottság	Családi állapot	Foglalkozás	Vállalkozó	Kulcsszereplő
Szőlőszem								
I110	beköltöző	nő	50–70	felsőfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I111	beköltöző	férfi	30–50	középfokú	párjával él/ látogató párkapcsolat	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I112	beköltöző	férfi	30–50	felsőfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I113	beköltöző	nő	30–50	felsőfokú	családos	értelmiségi, szellemi	igen	igen
I114	tősgyökeres	férfi	30–50	felsőfokú	családos	értelmiségi, szellemi	nem	igen
I115	nem állandó lakos	férfi	30 alatt	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I116	nem állandó lakos	nő	30–50	felsőfokú			nem	nem
Dombosnémeti								
I117	környékről költöző	férfi		alacsony	egyéb		nem	nem
I118	beköltöző	nő	30–50	felsőfokú		értelmiségi, szellemi	nem	nem
I119	tősgyökeres	nő			házas	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I120	tősgyökeres	nő	50–70	középfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I121	környékről költöző	nő		középfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I122	tősgyökeres	nő	70 felett	alacsony	egyéb	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I123	nem állandó lakos	nő	50–70	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I124	beköltöző	nő		alacsony	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem

Interjú kódja	Dzsentrifikációs típus	Nem	Kor	Iskolázottság	Családi állapot	Foglalkozás	Vállalkozó	Kulcsszereplő
Dombosnémeti								
I125	tősgyökeres	férfi		alacsony		ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I126	beköltöző	férfi	30–50	felsőfokú	egyedülálló	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I127	környékről költöző	nő	30–50	felsőfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I128	beköltöző	férfi	30–50	felsőfokú	párjával él/ látogató párkapcsolat	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I129	tősgyökeres	nő	30–50	felsőfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I130	beköltöző	férfi	30 alatt	középfokú	házas	értelmiségi, szellemi	igen	nem
I131	beköltöző	férfi	50–70			ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I132	tősgyökeres	férfi	30–50	középfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolg., mezőgazdas.	igen	igen
I133	tősgyökeres	nő	30–50	középfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I134	nem állandó lakos	férfi	30 alatt	felsőfokú	párjával él/ látogató párkapcsolat	művész, kreatív szakmák	nem	nem
I135	tősgyökeres	nő	50–70		házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I136	tősgyökeres	férfi	50–70	felsőfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem

Interjú kódja	Dzsentrifikációs típus	Nem	Kor	Iskolázottság	Családi állapot	Foglalkozás	Vállalkozó	Kulcsszereplő
Dombosnémeti								
I137	tősgyökeres	nő	70 felett	alacsony	egyedülálló	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I138	környékről költöző	férfi	30–50	alacsony	egyéb	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I139	tősgyökeres	nő	30–50	felsőfokú	párjával él/ látogató párkapcsolat	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I140	beköltöző	nő	30–50	felsőfokú	családos	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I141	tősgyökeres	férfi	50–70	felsőfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I142	környékről költöző	nő	50–70	alacsony	párjával él/ látogató párkapcsolat	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I143	tősgyökeres	nő	50–70	alacsony		ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I144	tősgyökeres	nő	50–70	középfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I145	tősgyökeres	nő	50–70	alacsony	egyedülálló	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I146	tősgyökeres	férfi	50–70	alacsony	egyedülálló	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I147	beköltöző	férfi	50–70	felsőfokú	házas	művész, kreatív szakmák	nem	nem
I148	beköltöző	nő	30–50	felsőfokú	családos	értelmiségi, szellemi	nem	igen
I149	beköltöző	nő	50–70	felsőfokú	egyedülálló	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem

Interjú kódja	Dzsentrifikációs típus	Nem	Kor	Iskolázottság	Családi állapot	Foglalkozás	Vállalkozó	Kulcsszereplő
Dombosnémeti								
I150	környékről költöző	nő	70 felett		egyedülálló	mezőgazdasági	nem	nem
I151	tősgyökeres	férfi	70 felett	alacsony	egyedülálló	mezőgazdasági	nem	nem
I152	beköltöző	nő	30–50	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I153	környékről költöző	nő		alacsony	egyéb	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I154	tősgyökeres	nő	70 felett	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I155	tősgyökeres	férfi	50–70	alacsony	egyéb	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I156	tősgyökeres	nő	50–70	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I157	tősgyökeres	nő	30 alatt	felsőfokú	egyéb	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I158	tősgyökeres	férfi	70 felett	alacsony	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I159	tősgyökeres	férfi	50–70	középfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	igen
I160	nem állandó lakos	nő	30–50	felsőfokú	családos	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I161	tősgyökeres	nő		alacsony	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I162	beköltöző	nő	30–50	felsőfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
Püspöknémeti								
I163	tősgyökeres	nő	30–50	felsőfokú	házas	művész, kreatív szakmák	nem	nem
I164	tősgyökeres	férfi	30–50	középfokú	házas		nem	nem

Interjú kódja	Dzsentrifikációs típus	Nem	Kor	Iskolázottság	Családi állapot	Foglalkozás	Vállalkozó	Kulcsszereplő
Püspöknémeti								
I165	beköltöző	férfi	30–50	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I166	tősgyökeres	nő	30 alatt	alacsony	egyedülálló		nem	nem
I167	tősgyökeres	nő	70 felett				nem	nem
I168	tősgyökeres	nő	30–50	középfokú		ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I169	nem állandó lakos	nő	30–50	felsőfokú	házas		nem	igen
I170	beköltöző	férfi	30 alatt	felsőfokú	házas	mezőgazdasági	nem	nem
I171	környékről költöző	nő	30–50	középfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I172	tősgyökeres	nő	30–50	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	igen
I173	tősgyökeres	férfi	30–50	felsőfokú	egyedülálló	értelmiségi, szellemi	nem	igen
I174	tősgyökeres	férfi	50–70	középfokú		ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I175	beköltöző	nő	30–50	középfokú	házas		igen	nem
I176	tősgyökeres	nő	70 felett	felsőfokú	házas	nyugdíjas	nem	nem
I177	tősgyökeres	férfi	50–70	középfokú	házas	művész, kreatív szakmák	igen	nem
I178	környékről költöző	férfi	50–70	felsőfokú	házas	építőipar + borászat, vendéglátás	igen	igen
I179	beköltöző	férfi	30–50	felsőfokú	párjával él/ látogató párkapcsolat	sörfőző, élelmiszeripar	igen	igen
I180	környékről költöző	férfi	30 alatt	felsőfokú	családos	geográfus-keramikus	igen	nem
I181	környékről költöző	férfi	70 felett		házas	művész, kreatív szakmák	igen	nem

Interjú kódja	Dzsentrifikációs típus	Nem	Kor	Iskolázottság	Családi állapot	Foglalkozás	Vállalkozó	Kulcsszereplő
Püspöknémeti								
I182	tősgyökeres	férfi	50–70	felsőfokú	párjával él/ látogató párkapcsolat		igen	igen
I183	nem állandó lakos	férfi	50–70	felsőfokú	egyedülálló	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I184	nem állandó lakos	férfi	30–50	felsőfokú		értelmiségi, szellemi	nem	igen
I185	tősgyökeres	nő	50–70	felsőfokú	egyedülálló	értelmiségi, szellemi	nem	igen
I186	tősgyökeres	férfi	70 felett		házas	művész, kreatív szakmák	nem	nem
I187	beköltöző	nő	30–50	középfokú	házas	speditőr, logisztika, jelenleg htb.	nem	nem
Erdőbénye								
I188	beköltöző	férfi		felsőfokú	párjával él/ látogató párkapcsolat	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I189	nem állandó lakos	férfi	50–70	felsőfokú	házas	mezőgazdaság, szolgáltatás, szellemi	igen	igen
I190	beköltöző	nő	30–50	felsőfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I191	beköltöző	férfi	30–50		családos	mezőgazdaság, szolgáltatás, szellemi	igen	igen
I192	nem állandó lakos	férfi	50–70	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi, mezőgazdaság, szolgáltatás	igen	nem
I193	beköltöző	nő	30–50	felsőfokú	családos	mezőgazdaság, kereskedelem	igen	nem

Interjú kódja	Dzsentrifikációs típus	Nem	Kor	Iskolázottság	Családi állapot	Foglalkozás	Vállalkozó	Kulcsszereplő
Erdőbénye								
I194	beköltöző	nő	30–50	felsőfokú	családos	mezőgazdaság, kereskedelem	igen	nem
I195	beköltöző	férfi	30–50	középfokú	párjával él/ látogató párkapcsolat	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I196	környékről költöző	nő	50–70	felsőfokú	házas	mezőgazdasági	igen	nem
I197	tősgyökeres	férfi	50–70	felsőfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I198	környékről költöző	férfi	70 felett	felsőfokú	házas	mezőgazdasági	igen	nem
I199	nem állandó lakos	férfi	30–50	felsőfokú	családos	mezőgazdasági	igen	nem
I200	tősgyökeres	férfi	50–70	alacsony	házas	értelmiségi, szellemi	igen	igen
I201	tősgyökeres	férfi	50–70	alacsony	házas	mezőgazdasági	igen	nem
I202	beköltöző	nő	50–70	felsőfokú		művész, kreatív szakmák	igen	nem
I203	tősgyökeres	férfi	50–70	alacsony	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	igen
I204	tősgyökeres	férfi	30–50	felsőfokú	családos	értelmiségi, szellemi	igen	igen
I205	tősgyökeres	férfi		alacsony	egyéb	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I206	környékről költöző	férfi	30–50	felsőfokú	családos	mezőgazdasági	igen	nem
I207	tősgyökeres	nő	30–50	középfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I208	nem állandó lakos	nő		felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	igen

Interjú kódja	Dzsentrifikációs típus	Nem	Kor	Iskolázottság	Családi állapot	Foglalkozás	Vállalkozó	Kulcsszereplő
Erdőbénye								
I209	tősgyökeres	nő	30–50	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I210	tősgyökeres	nő	50–70	alacsony	párjával él/ látogató párkapcsolat	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I211	nem állandó lakos	férfi		felsőfokú	párjával él/ látogató párkapcsolat	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I212	nem állandó lakos	férfi		felsőfokú		mezőgazdasági, eredetileg ipar	igen	igen
I213	nem állandó lakos	nő	30 alatt	felsőfokú	párjával él/ látogató párkapcsolat	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I214	beköltöző	férfi	50–70	felsőfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I215	beköltöző	férfi	30–50	felsőfokú	családos	értelmiségi, szellemi	igen	nem
I216	környékről költöző	nő	50–70	középfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.		nem
I217	környékről költöző	férfi	30–50	felsőfokú	családos	mezőgazdaság, szolgáltatás (vendégház + biztonsági őr)	igen	nem
I218	beköltöző	férfi	50–70	felsőfokú	családos	értelmiségi, szellemi + mezőgazdaság	igen	nem
I219	beköltöző	nő	30–50	felsőfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I220	nem állandó lakos	férfi	30 alatt	felsőfokú	párjával él/ látogató párkapcsolat	értelmiségi, szellemi	nem	nem

Interjú kódja	Dzsentrifikációs típus	Nem	Kor	Iskolázottság	Családi állapot	Foglalkozás	Vállalkozó	Kulcsszereplő
Erdőbénye								
I221	nem állandó lakos	nő	30–50	felsőfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I222	tősgyökeres	nő	50–70	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	igen
I223	környékről költöző	férfi		felsőfokú		értelmiségi, szellemi	nem	igen
I224	tősgyökeres	férfi	50–70	alacsony	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I225	nem állandó lakos	nő	50–70	felsőfokú	egyéb	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I226	beköltöző	nő	50–70	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I227	beköltöző	nő	50–70	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I228	nem állandó lakos	férfi	50–70	középfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I229	beköltöző	férfi	30–50	felsőfokú	párjával él/ látogató párkapcsolat	értelmiségi, szellemi	nem	nem
Napostó								
I234	környékről költöző	férfi	30–50	felsőfokú	családos	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I235	környékről költöző	férfi	50–70	középfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I236	tősgyökeres	nő	50–70	középfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I237	beköltöző	nő	30–50	felsőfokú	családos	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I238	környékről költöző	férfi	30–50	középfokú		mezőgazdasági	nem	nem
I239	tősgyökeres	nő	50–70		házas		nem	nem
I240	tősgyökeres	férfi	50–70	középfokú	egyedülálló	mezőgazdasági	nem	nem

Interjú kódja	Dzsentrifikációs típus	Nem	Kor	Iskolázottság	Családi állapot	Foglalkozás	Vállalkozó	Kulcsszereplő
Napostó								
I241	tősgyökeres	nő	50–70	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I242	tősgyökeres	nő	70 felett	alacsony	egyedülálló		nem	nem
I243	környékről költöző	nő	50–70	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I244	környékről költöző	nő	30–50	felsőfokú	egyedülálló	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I245	tősgyökeres	férfi						igen
I246	beköltöző	férfi	30–50	középfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	nem	nem
I247	beköltöző	nő	30–50	felsőfokú	egyedülálló	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I248	tősgyökeres	nő	50–70		házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I249	környékről költöző	férfi	50–70	felsőfokú		értelmiségi, szellemi	igen	igen
I250	környékről költöző	férfi			családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I251	környékről költöző	nő		középfokú	egyedülálló	értelmiségi, szellemi	igen	nem
I252	nem állandó lakos	nő	30–50		családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I253	nem állandó lakos	nő	50–70		házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I254	beköltöző	férfi	30–50	felsőfokú	családos	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I255	környékről költöző	férfi	50–70	középfokú	egyedülálló	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I256	beköltöző	nő	30–50	felsőfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem

Interjú kódja	Dzsentrifikációs típus	Nem	Kor	Iskolázottság	Családi állapot	Foglalkozás	Vállalkozó	Kulcsszereplő
Napostó								
I257	beköltöző	férfi	30–50	középfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	igen
I258	beköltöző	nő	30–50	középfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I259	tősgyökeres	nő	50–70		házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I260	környékről költöző	nő	30–50	felsőfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	igen
I261	nem állandó lakos	nő			családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I262	beköltöző	nő	30–50		párjával él/ látogató párkapcsolat	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I263	beköltöző	férfi	70 felett	középfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I264	nem állandó lakos	férfi			családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
Bakony								
I265	beköltöző	férfi	30–50	felsőfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I266	beköltöző	nő	30–50	felsőfokú	házas	értelmiségi, szellemi	igen	nem
I267	nem állandó lakos	férfi	30–50	felsőfokú	házas	művész, kreatív szakmák	igen	nem
I268		férfi		felsőfokú	házas	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem

Interjú kódja	Dzsentrifikációs típus	Nem	Kor	Iskolázottság	Családi állapot	Foglalkozás	Vállalkozó	Kulcsszereplő
Bakony								
I269	környékről költöző	nő		középfokú	családos	ipar, kereskedelem, szolgáltatás stb.	igen	nem
I270								nem
I271								nem
Nógrád								
I272	nem állandó lakos	nő	30 alatt	felsőfokú			nem	nem
I273	beköltöző	férfi	50–70		házas	értelmiségi, szellemi	nem	igen
I274	nem állandó lakos	nő	50–70	felsőfokú	családos	értelmiségi, szellemi	nem	nem
I275	környékről költöző	nő	30–50	felsőfokú	családos	mezőgazdasági	igen	nem
I276	környékről költöző	férfi	30–50	felsőfokú	családos	mezőgazdasági	igen	nem
I277	beköltöző	nő	30–50	felsőfokú	családos	értelmiségi, szellemi	igen	igen
I278	beköltöző	nő	30–50	felsőfokú	családos	értelmiségi, szellemi	igen	igen

KÉPMELLÉKLET

A Káli-medence építészetére a hagyományos nádfedeles parasztházak és a kisnemesi kőboltos oszlopos-tornácos porták jellemzőek

A Káli-medencében számos, a beköltözők és a turisták ízléséhez illeszkedő vendéglátóhely nyílt

Az Őrségben is megjelentek a városi ízléshez illeszkedő vendéglátóhelyek

Őrségi utcakép

Felújított kúriaépület Erdőbényén (a fotót Orbán Éva készítette)

Gazdagon díszített homlokzatú, tornácos sváb parasztházak Dombosnémetin

Gazdagon díszített homlokzatú, tornácos sváb parasztház Dombosnémetin

Napostó hagyományos tornácos parasztházai közül sokat felújítottak

A turisztikai és a hagyományos vidéki agrárfunkció találkozása Napostón

Napostón egyszerre vannak jelen a vidéki dzsentrifikáció és a nagyváros környéki szuburbán folyamatok

A palóc népi építészet nyomai nógrádi terepünkön

Hagyományos rurális és urbánus díszítőelemek találkozása egy nógrádi tornácon

Püspöknémeti kevésbé őrizte meg egységes építészeti arculatát, de itt is felismerhetőek a sváb vidéki építészet hagyományos elemei

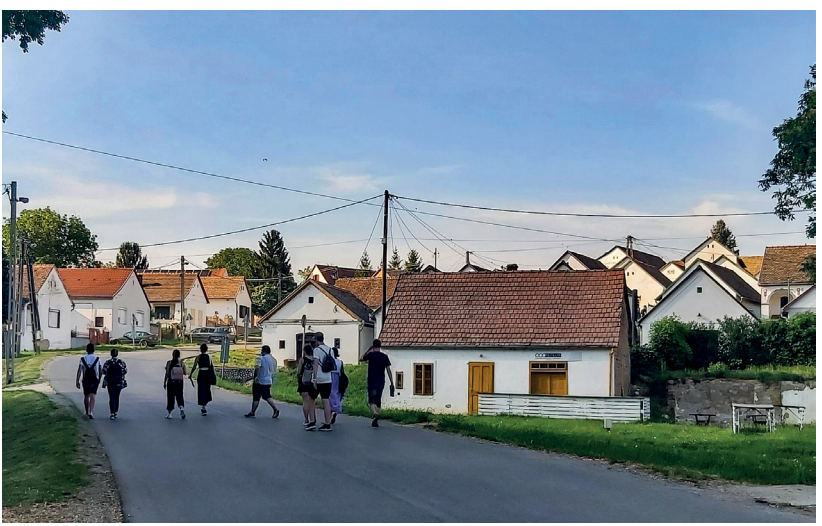

Szőlőszem faluképét meghatározza a borászat és a falu szélén található csinos pincesor

L'Harmattan France
5–7 rue de l'Ecole Polytechnique
75005 Paris
T.: 33 1 40 46 79 20
Email: diffusion.harmattan@wanadoo.fr

L'Harmattan Italia SRL
Via Degli Artisti 15
10124 TORINO
Tél: (39) 011 817 13 88 / (39) 348 39 89 198
Email: harmattan.italia@agora.it

ISBN 978-963-646-438-7
ISBN 978-963-646-441-7 (pdf)
DOI: https://doi.org/10.56037/978-963-646-441-7

A kiadásért felel a L'Harmattan Kiadó igazgatója.

A kiadó kötetei megrendelhetők,
illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:
L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: +36-70-554-3177
harmattan.hu

Olvasószerkesztő: Tiszóczi Tamás
Borítóterv: Györffy Anna